

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ОДЕСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ
МІЖНАРОДНОЇ АСОЦІАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

ІІІ МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

ПОЛІТОЛОГІЯ, ФІЛОСОФІЯ, СОЦІОЛОГІЯ: КОНТУРИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ПЕРЕТИНУ

15-16 жовтня 2015 року

Одеса

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Голова – Завальнюк Володимир Васильович – к.ю.н., професор, перший віце-президент, ректор Національного університету «Одеська юридична академія»;

ЧЛЕНИ ОРГКОМІТЕТУ:

Афанасьєва М.В. – д.ю.н., професор, проректор з наукової роботи Національного університету «Одеська юридична академія»;

Яковлев Д.В. – д.політ.н., професор, декан факультету правової політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Вітман К.М. – д.політ.н., професор, декан магістратури державної служби Національного університету «Одеська юридична академія»;

Івакін О.А. – д.філос.н., професор, завідувач кафедри філософії Національного університету «Одеська юридична академія»;

Наумкіна С.М. – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політичних наук і права Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського;

Лісієнко О.В. – д.соціол.н., професор, декан історико-філософського факультету Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського;

Каменська Т.Г. – д.соціол.н., професор, професор кафедри соціології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова;

Шамша І.В. – к.філос.н., доцент кафедри філософії Національного університету «Одеська юридична академія».

Калінін Володимир – к.політ.н., почесний член Міжнародної асоціації студентів політичної науки (Україна);

Пробачай Юлія – співголова оргкомітету, голова Одеського відділення Міжнародної асоціації студентів політичної науки;

Костенюк Олена – секретар Одеського відділення Міжнародної асоціації студентів політичної науки.

Політологія, філософія, соціологія: контури міждисциплінарного перетину:

П 50 матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15-16 жовтня 2015 р.) / за загальною редакцією д.політ.н., професора Д.В. Яковлева. – Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. – 192 с.

**УДК 30(063)
ББК 6я43**

ЗМІСТ

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Буткалюк В.О.

Основні характеристики якості життя українських робітників8

Грищенко М.В.

Політичний плакат як «дискурс» – основні риси та функції
в контексті сучасних соціальних акцій протесту 11

Кавєріна А.С.

Кореляція джерел масової інформації з рівнем медіаграмотності 15

Ляхович Г.В.

Соціологія мови та соціолінгвістика: міждисциплінарні сценарії розвитку 18

Сурміна Г.Ю.

Необхідність та основні програмні позиції театральної реформи в Україні..... 21

Фостер Л.Ф.

Особливості організаційної структури суспільних рухів 24

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Арабаджієв Д.Ю.

Використання фокусованих групових інтерв'ю на міжелекторальному етапі
громадського моніторингу виборчого процесу в Україні..... 27

Боєва С.С.

Теоретичні аспекти дослідження позапарламентської опозиції 29

Дідук В.М.

Політичне життя як інтегративна категорія
політичної антропології та її основні виміри..... 33

Дунець В.Б.

Соціалізуючий вплив закордонних подорожей на політичну культуру молоді..... 36

Івасечко О.Я., Лагода О.Б.

Миротворча діяльність України: нові виклики та можливості 39

Каравайцева О.В.

Проблеми постсоціалістичних країн Балканського
півострову при реформуванні виборчих систем 42

Ключник Р.М.

Аналітичні центри як інструмент вирішення політичних криз 45

Лисенко Л. Г., Карасевич А. О.

Реформування місцевого самоврядування
як наслідок децентралізації системи влади в Україні..... 47

Матухно Г.Р.	
Проблема міграції в країнах Європи: політичний аспект	52
Меженська О.В.	
Крайні форми політичного насильства як негативний наслідок державного перевороту	54
Смірнова С.О.	
Україна в умовах кризи: перспективи розвитку	57
Шачковська Л.С.	
Інституційне розуміння політичних партій	60

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Войтов Б.І.	
Вплив античного спадку на творчість Касіяна Саковича	64
Зеліско Л.І.	
Основи духовності і моралі людського буття у філософсько-теологічному вченні Августина Аврелія	66
Мартиненко Л.Б.	
Іконографічна символіка в працях П.О. Флоренського	70
Пришва О.І.	
Ж. Бодрійяр про інформаційне насильство та зміну світогляду особистості під впливом засобів масової інформації	73
Соколовський О.Л.	
Особливості христологічних міркувань у вченні помісної церкви	75
Фуркало В.І., Фуркало В.С.	
Аналіз історичних джерел та свідчень про хасидів	78
Халілова Л.С.	
Національно-етнічні відмінності кримськотатарського весілля	82
Шевченко З.В.	
Критика радикального фемінізму	84
Юрченко Л.І., Приходько Т.М.	
Екологічна соціальна відповідальність як парадигма сталого розвитку суспільства	85

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Башлик Д.О.	
Історичні передумови для сучасного економічного суперництва Японії та Китаю	89

Боровець І.Г.	
Боротьба з корупцією як одна з головних передумов європейської інтеграції Республіки Хорватія	91
Валявська К.В.	
Кав'ярні та ресторани як місця публічної комунікації еліти Буковини (1848–1914).....	95
Гербесва І.М.	
Становлення та розвиток єврейських лікарень в Одесі та Херсоні у першій половині XIX ст.	99
Головіна О.В.	
Ідеологічні передумови політичних процесів в Україні початку XX ст.: російська права ідеологія.....	101
Каленська А.В.	
Діяльність гуківської митниці на кордоні в царський та радянський періоди	104
Мочернюк Я.М.	
Землеробський реманент в сільськогосподарському виробництві поміщиків Київської губернії другої половини XIX – початку XX ст.	107
Шпак Д.О.	
Причини та наслідки піднесення релігійного життя віруючих рпц на півдні УРСР у період «хрущевської відлиги»	111
ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА ТА АДМІНІСТРУВАННЯ	
Коліжак В.В.	
Гібридна війна як різновид складної політичної надзвичайної ситуації	115
Кострубіцька А.В.	
Реформування системи іномовлення в Україні: державно-управлінський аспект	118
Мовчан П.П.	
Євроінтеграційний вектор розвитку України: виклики національній ідентичності	121
Нікітенко С.В.	
Форми діяльності державних органів України в галузі фізичної культури та спорту	125
Сурмин Ю.П.	
Общая технология реформ и возможности её реализации в Украине	128
Шевчук В.В.	
Організаційно-управлінські основи моделювання інноваційного розвитку системи охорони здоров'я України	132

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ З ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ USCHOICE:
ЗР (UKRAINIAN CHOICE: PUBLIC POLICY AND POLITICS)**

Афанасьєва М.В.

Варіативність виборчих систем: критерії вибору 138

Цвих В.Ф.

Громадянська непокор: між владою сили та владою знання..... 140

Ананьєва Е.П.

Мультикультурализм как выбор и необходимость..... 143

Баталюк І.В.

Особливості проведення місцевих виборів в Україні..... 145

Батыр В.В.

Идентичность и социальная роль как вопрос выбора 147

Бахметьев А.Е.

Масс-медиа как фактор формирования краткосрочного выбора избирателей..... 149

Бедрак Н.М.

Лобістська діяльність: її роль у політичному виборі..... 151

Воробойова Г.Ю.

Політичні метафори в період Євромайдану (листопад 2014-лютий 2015)..... 154

Воробйова Т.Л.

Вплив політичної еліти на протестні настрої громадян 156

Воронов О.І.

Вибір як складова процесу прийняття рішення
в сфері публічного управління..... 158

Грищук О.А.

Дилема вибору етнічних акторів у виборчому процесі..... 160

Діденко Л.В.

Теорія вибирання: сценаріювання..... 162

Дмитриев А.Н.

Украинская «оттепель» между НЭПом и перестройкой:
исторические развилки и проекции послесталинского периода..... 165

Качарова К.П.

Основоположні принципи теорії справедливості Дж. Ролза..... 168

Лісеєнко О.В.

Соціокультурні засади модернізаційної моделі розвитку України 170

Молдованенко А.О.

Вплив соціальних медіа на електоральний процес 172

Наумкіна С.М., Нерубашенко І.А.	
Громадський активізм як форма протестного руху сучасності	174
Попович Є.О.	
Симуляція дійсності як складова здійснення вибору	177
Савкова С.С.	
Вибір В. Стуса: між поезією та раціональністю.....	179
Сидоренко М.В.	
Методи та технології політичної маніпуляції в умовах електоральної кампанії	180
Ткач Б.А.	
Інституціоналізм раціонального вибору як підхід до дослідження політики.....	183
Ткачук А.О.	
Г.Х. Андерсен «Снежная королева»: проблема выбора с социологической точки зрения.....	185
Фіалковська Н. О.	
Самостійний вибір чи заздалегідь продумана тактика політиків?	187
Яковлев Д.В.	
Два «обличчя» політичного вибору	189

Буткалюк В.О.

*кандидат соціологічних наук,
молодший науковий співробітник, відділ економічної соціології
Інституту соціології
Національної академії наук України*

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЯКОСТІ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКИХ РОБІТНИКІВ

Погіршення соціально-економічного становища найманих працівників є довгостроковою світовою тенденцією та результатом переходу від кейнсіанства до неоліберальної парадигми розвитку. В доповіді «Working for the economy. The economic case for trade unions» експерти «New Economics Foundation» відзначають, що останні тридцять років спостерігається зниження частки заробітної плати в національному доході країн [1, р. 2]. Наприклад, в Великобританії частка заробітної плати в національному доході досягла свого піку в 1975 році та становила на той час 76,2%, а в 2014 році вона становила вже 67,3%, тобто знизилась на 8,9%. Тенденція має місце не тільки в таких розвинених європейських країнах як Німеччина та Швеція, але і в багатьох країнах, що розвиваються, наприклад, в Індії, Південній Африці та Мексиці, відзначають експерти [1, р. 8].

Перехід України на початку 90-х років XX століття до неоліберального вектору розвитку, призвів до радикальних змін у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Чверть століття ринкових трансформацій призвели до деіндустріалізації, суттєвого зниження промислового потенціалу, деградації робочої сили, зниження рівня та якості життя робітників в Україні. Загострення політичної ситуації та розв'язання воєнного конфлікту на Сході країни потягнуло за собою скорочення промислового виробництва та суттєвого падіння основних макроекономічних показників країни, що вже найближчим часом може призвести до повного колапсу економічної системи. Станом на перший квартал 2015 року у порівнянні з відповідним періодом попереднього року, реальний ВВП країни знизився на 17,2%, обсяг промислової продукції на 19,5%, капітальні інвестиції (січень – червень 2015 р.) на 9,2%, експорт товарів та послуг (1 півріччя 2015 року) на 33,6%, імпорт товарів та послуг (1 півріччя 2015 р.) на 37,2%, реальний наявний дохід населення (1 квартал 2015 р.) впав на 23,5%, реальна заробітна плата – на 23,7% [3, с. 3]. Безумовно, таке суттєве зниження макроекономічних показників потягло за собою погіршення умов зайнятості й зниження рівня та якості життя робітників. Згідно даним Державної служби статистики, офіційний рівень безробіття в Україні за методологією

МОП за 1 квартал 2015 року становив 9,6% населення працездатного віку та складав 1 732 тис. осіб [3, с. 18]. Кількість зареєстрованих безробітних станом на серпень 2015 року становила 414,7 тис. чоловік, 271,6 тис. з яких – жіночої та 143,1 тис. – чоловічої статі [4].

Як відомо, одним з ключових показників рівня та якості життя трудящих є рівень заробітної плати. По даним Державної служби статистики, в січні-липні 2015 року розмір середньомісячної номінальної заробітної плати в Україні складав 3944 грн.

Зниження добробуту, рівня та якості життя найманих працівників фіксує і соціологічне опитування, проведене Інститутом соціології НАН України в липні 2015 року. Так, цілком задоволеними своєю роботою лише 2,9% опитаних робітників. Достатньо вагома частка (41,1%) опитаних робітників відмітила, що вони скоріше задоволені своєю роботою. В той же час кожен третій робітник (33,8%) в Україні в тій чи іншій мірі незадоволений своєю роботою (сумарна кількість респондентів, обравших альтернативи «зовсім не задоволений» – 10% та «скоріше не задоволений» – 23,8%).

Що стосується суб'єктивного оціночного судження українських робітників про рівень матеріального добробуту їх сімей, то слід зазначити, що найбільша частка опитаних (54,5%) охарактеризували матеріальне становище своєї сім'ї як середнє, в той же час бідними свої сім'ї назвали 42,9% опитаних робітників, злидінними – 2,6% представників робітничих професій, що відповіли на вказане питання.

Середній показник сукупного доходу на одного члена сім'ї українського робітника за останній перед опитуванням місяць становив 1952 грн., що в перерахунку на доларовий еквівалент становило приблизно 90 дол. США в місяць. В умовах хронічної малозабезпеченості сім'ї українських робітників позбавлені можливості робити заощадження на випадок ускладнення життєвих обставин. Лише 0,6% респондентів сказали, що їх сім'ї вистачає матеріального доходу на все необхідне і вони роблять заощадження. В той час, коли 43,1% відповіли на питання робітників зазначили, що їх сім'ї доходу вистачає лише на продукти харчування, приблизно така ж доля опитаних (43,4%) вказала, що доходу їх сім'ї вистачає загалом на проживання (див. табл. 2).

Таблиця 2

**Стан матеріального добробуту робітничих сімей
за останні 2-3 місяці (n=343, 2015)**

<i>Визначте матеріальний стан Вашої сім'ї загалом за останні 2-3 місяці</i>	%
Часто не маємо грошей та харчів – інколи жебракуєм	1,2
Не вистачає продуктів харчування – інколи голодуєм	3,1
Вистачає лише на продукти харчування	43,1
Вистачає загалом на прожиття	43,4
Вистачає на все необхідне, але нам не до заощаджен	8,6
Вистачає на все необхідне, робимо заощадження	0,6

Кожному третьому робітнику в Україні не вистачає можливості купувати найнеобхідніші продукти (29,6%), кожному четвертому (26,6%) необхідного одягу, роботи, що підходить – не вистачає 45,7% респондентів-робітників, майже половина представників робітничих професій (45,2%) вказали, що їм не вистачає необхідної медичної допомоги. Що стосується задоволення потреб в відтворенні робочої сили, то їх позбавлена більшість українських робітників, – 69,8% опитаних робітників зазначили, що їм не вистачає можливості повноцінно проводити відпустку, повноцінного дозвілля не вистачає більше ніж половині (56,3%) українських робітників.

Однією з ключових характеристик задоволеності життям є впевненість людини в майбутньому. В умовах загострення економічної кризи, саме впевненість в економічному добробуті (або хоча б наявності мінімального доходу) є вкрай важливим показником. Однак, соціологічні дані свідчать про відсутність такої впевненості у переважній більшості робітників України. Так, 40,1% робітників зазначили, що у разі втрати основного джерела доходу їх сім'я зможе прожити, забезпечуючи мінімальні потреби при використанні всіх можливостей (заощаджень, підсобного господарства, підробітків), не більше 1 місяця. Ще третина опитаних (33%), відповідаючи на дане питання, вказала строк – від 1 до 3 місяців. Більше ніж півроку прижити, забезпечуючи мінімальні потреби, в разі втрати основного джерела доходу, зможуть сім'ї лише 4,9% робітників (сумарна доля обраних варіантів відповідей «від 6 до 9 місяців» – 2,3%, «від 9 до 12 місяців» – 2,0%, «більше одного року» – 0,6%). Тобто в умовах стрімкої деградації промислового потенціалу та деіндустріалізації, коли, ймовірно, зростатиме саме довгострокове безробіття серед представників робітничих професій, переважна більшість їх не має матеріальних ресурсів для того, щоб пережити ускладнення життєвих обставин та навіть просто вижити в цій ситуації.

В зв'язку з кризовою ситуацією в країні, все більша частка робітників вимушена економити буквально на всьому, в тому числі й на задоволенні елементарних потреб. Так, при відповіді на питання *«Зважаючи на кризову ситуацію в країні, споживання яких товарів чи послуг Ви і члени Вашої сім'ї обмежували чи припиняли протягом останніх 12 місяців?»* половина робітників (46,4%) вказала, що вони та їх сім'ї були вимушені обмежуватися в купівлі продуктів харчування, 64,7% – в купівлі одягу, взуття, 38,8% – в придбанні дорогих товарів тривалого користування, на ліках була вимушена економити третина (35,0%) відповівших на вказане питання українських робітників та їх сімей.

Об'єктивні та суб'єктивні показники свідчать про вкрай низький рівень та якість життя українських робітників. Це обумовлено як довгостроковими тенденціями світової економічної системи, так і характеристиками неоліберального реформування української економіки, що мала місце останніх чверть століття. Ще більше зниження благополуччя українських робітників спостерігається останніх півтори роки в результаті економічної та воєнно-політичної кризи в країні.

Література

1. Working for the economy. The economic case for trade unions [Electronic Resource] – Mode of Access: http://b3cdn.net/nefoundation/5237986e74dd1368f5_51m6b4u2z.pdf.
2. Дефолт неизбежен. Fitch опустило рейтинг Украины. 27.08.2015. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://korrespondent.net/ukraine/3556203-defolt-neyzbezhen-Fitch-opustilo-reitynh-ukraynu>. – Дата обращения: 20.09.2015.
3. Соціально-економічний розвиток України за січень – липень 2015 року. – К.: Державна служба статистики України, 2015.
4. Кількість зареєстрованих безробітних за статтю та місцем проживання у 2015 році. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. Дата звернення: 25.09.2015.

Грищенко М.В.

*аспірант кафедри методології та методів соціологічних досліджень
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ПОЛІТИЧНИЙ ПЛАКАТ ЯК «ДИСКУРС» – ОСНОВНІ РИСИ ТА ФУНКЦІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ АКЦІЙ ПРОТЕСТУ

Сучасне суспільство переживає складні процеси постійних соціальних змін, ці зміни породжують нові виклики як для суспільства, так і для дослідників, що прагнуть зафіксувати цей драматичний процес. В умовах сучасного суспільства дедалі більшого розповсюдження набувають нові неінституціоналізовані, неформальні практики політичної участі, сприяючи розвитку нових форм політичної участі. Одним з таких форм політичної участі є соціальні протестні рухи. Так, останні десятиліття світ потрясають соціальні рухи за участі значних мас населення, що відбуваються в різноманітних містах світу – в Ірані (Техран (Tehran)), Єгипет (Тахрір (Tahrir)), США (Вол Стріт (Wall Street)), Москва (Болотна та «Окупай Бей»), Туреччина (парк Гезі (Gezi Park)), Україна (Євромайдан (Euromaidan)), Тайланді, Китай (Гон Конг (Hong Kong)), Вірменії (Єревані), Молдові (Кишеневі), і це далеко не повний перелік.

Більш того, саме акції протестів в публічному просторі міста продовжують відігравати ключову роль у розвитку соціальних рухів, і таким чином відіграють важливу роль в соціальних трансформаціях. Саме соціальні акції протестів дають можливість учасникам соціального руху постати перед публікою, заявити про себе не тільки перед громадськістю, але й перед владою. Для презентації своєї точки зору, висунання своїх вимог учасники сучасних акцій протесту використовують широкий набір інструментів. Важливу роль серед практик протесту продовжують відігравати політичні плакати.

Використання візуальних документів протестуючими пов'язані з декількома основними моментами – в першу чергу, це можливість висловити свою точку зору, позицію, донести її до публіки не використовуючи вербальних засобів, доступ до яких може бути обмежений під час протесту; по-друге, важливою метою візуальних документів, представлених в публічному просторі є позначення території, означення її як «свою». Більш того, важливою рисою є анонімність таких документів, що дає можливість висловити будь-яку точку зору без страху та загрози для автора. Значення візуальних документів в публічному просторі також пов'язується не лише з можливістю трансляції її в середовищі протесту серед однодумців, а й для більш широкої аудиторії за допомогою сучасних ЗМІ. Так, найбільш цікаві плакати учасники протестів фотографують та розповсюджують в соціальних мережах, підвищуючи ефективність повідомлення та розширюючи його аудиторію. Отже, цілісне розуміння причин, змісту, структури і практик сучасного протесту може бути реалізовано тільки в ключі системного міждисциплінарного аналізу протестних практик, дискурсу в історичному та соціо-культурному, глобальному контексті.

В своєму дослідженні я розглядаю соціальні рухи з точки зору парадигми нових соціальних рухів (Турен, Хабермас, Мелучі, Кастельс, Гідденс, делла Порта). Сучасні соціальні рухи виникають, як «нові форми колективної дії», як відповідь на постмодерністичні соціальні трансформації, зниження ролі «традиційних інститутів політичного представництва», і підвищення практик неінституціональних, стихійних форм колективної дії [1, с. 114-115]. Донателла делла Порта і Маріо Діані визначають «соціальні рухи» як «(1) неформальні мережі, що базуються на (2) солідарності і спільних цінностях, що мобілізують своїх учасників з приводу (3) конфліктних проблем за допомогою (4) регулярного використання різних форм протесту»[1, с. 119]. Аналіз нових соціальних рухів неможливий поза розгляду загального соціального контексту. Основною сферою взаємодії громадських організацій, соціальних рухів і політичних інститутів є публічна сфера. Одним з ключових механізмів публічного представлення нових соціальних рухів є акції протесту, представлені в публічному просторі міста. Основною метою таких акцій є презентація себе публіці, розширення мережі учасників соціального руху, а також конструювання «колективної» ідентичності. Для реалізації основних цілей учасники акцій використовують широкий набір дискурсивних практик – починаючи від класичних виступів активістів зі сцени, маршів, скандувань гасел, закінчуючи новими креативними театралізованими постановками. Нове значення в контексті сучасних акцій протесту набуває і політичний плакат. Так, з одного боку, плакат виступає засобом посилення домінування дискурсу організаторів і активістів акції протесту, з іншого боку дає можливість самовираження окремим учасником акції. Більш того, в умовах обмеження доступу до можливості публічного виступу, плакат залишається єдиним способом презентації своєї точки зору на публіці. Таким чином, політичний плакат відіграє важливу роль конструювання ідентичності соціального руху з одного боку, і індивідуального самовираження, самопрезентації з іншого.

Політичний плакат є об'єктом візуальної культури (спрямований на оптичне сприйняття), що представляє коротке послання із зображенням, виконане в агітаційних, інформаційних, освітніх, рекламних цілях. Таким чином, політичний плакат, об'єднуючи вербальний та іконографічний семіотичні коди, є креолізованим текстом [5, с. 122]. Саме така вербального і іконічного тексту забезпечує необхідний комунікативний ефект. Так, вербальне повідомлення звернено до рацію і несе пояснювальний характер, у свою чергу невербальний компонент забезпечує емоційний контекст. Таке поєднання способів вираження дає можливість «зробити політичний текст яскравим, помітним, привабливим, цікавим, щоб більш ефективно впливати на ratio і emotion адресата» [5, с. 121].

Слідом за Бахтіним ми будемо розглядати політичний плакат, як «первинний жанр політичного дискурсу», спрямований на «спонукання адресата до вчинення будь-якої дії» [4, с. 159-160]. Так, Ванн Дейк пропонує розуміння «дискурсу», як «тексту в контексті», як «дії та процесу», як соціальну практику [3, с. 8-9]. Політичний плакат виступає соціальною практикою презентації повідомлення в публічному просторі протесту. Таким чином, політичний плакат слід розглядати, як частину протестних дискурсивних практик, таких як мітинг, виступ лідерів зі сцени, виголошення гасел тощо, загалом в соціально-історичному контексті.

Більше того, розглядаючи поняття «дискурсу», Феркло пропонує розрізняти «дискурс» і «семіозис», так під «Семіозисом» він розуміє категорію, яка означає широке коло семіотичних елементів соціального життя (наприклад, мова, візуальні Семіозиси, тощо). [2, с. 453]. Семіозиси представлені в соціальних практиках трьома основними способами: 1) як частина соціальних активностей, дій (і взаємодій); 2) як спосіб репрезентації; 3) як спосіб конструювання ідентичностей [2, с. 454]. Як семіозис, протестний плакат представлений: 1) як частина протестних практик учасників соціального руху (соціальна активність); 2) як форма (само) презентації своєї позиції і точки зору, яка характерна конкретному індивіду, або соціальній групі, організації в публічному просторі (спосіб репрезентації); 3) плакат або інший візуальний об'єкт, представлений у просторі протесту, несе інформацію про вимоги протестуючих, самоопис учасників протесту, формуючи образ протестуючих, їх опонентів, конструюючи ідентичності протесту. Більше того, семіозис, як частина соціальних активностей засновує «жанри» – політичний плакат учасника протесту виступає жанром політичного дискурсу. Семіозиси, як форма репрезентації і самопрезентації соціальних практик створюють «дискурси» – так, плакат є зразком соціального, політичного чи культурного дискурсу (залежно від конкретного кейса). Нарешті, семіозис, як частина ідентичності створює «стилі» – для плаката характерне поєднання різних стилів представлення повідомлення – карикатури, офіційної постанови, гасла, оголошення, шаржу тощо.

Отже, до основних характеристик політичного плаката, як політичного дискурсу можна віднести: (1) інтертекстуальність, інтердискурсивність,

інтермедійність, конвергенція стилів, експресивних засобів і стилістичних прийомів в одному тексті; (2) установка на вплив і переконання; (3) зорієнтованість (спрямованість на конкретну аудиторію) і цілеспрямованість дискурсу; (4) відображає цілі, соціальний досвід, ціннісні орієнтації, установки індивіда, соціальної групи, як творців тексту, так і реципієнтів; (5) лаконічність, простота, конвенціональність і зрозумілість повідомлення; (6) діалогічність дискурсу; (7) ідеологічність і міфологічність; (8) злобуденність; (9) емоційність і театральність політичного дискурсу.

Як частина політичного дискурсу плакат (або інший візуальний об'єкт), представлений в просторі протесту (соціальної акції) виконує функції орієнтації, інтеграції і функцію боротьби за владу (легітимація / делітимація влади). Специфічність політичного плаката як візуальної комунікації полягає в тому, що комунікація з аудиторією може відбуватися без безпосереднього контакту з автором повідомлення. Таким чином, політичний плакат повинен привернути до себе увагу, викликати інтерес для донесення повідомлення, спрямоване на спонукання до дії.

Отже, для розробки цілісного підходу до аналізу дискурсу політичного плаката необхідно враховувати всі структурні особливості даного типу дискурсу практики, умови створення тексту, враховувати характеристики аудиторії. Більше того, виходячи із специфіки практик участі в сучасних акціях протесту нам необхідно також зафіксувати і контекст даної соціальної взаємодії, а також взаємодію всіх типів дискурс практик, представлених у просторі протесту.

Література

1. Della Porta D., Diani M. Social movements: an introduction. 2nd ed. Oxford, Blackwell, 2006
2. Fairclough N. Critical discourse analysis//International advances in engineering and technology –Vol. 7, 2012
3. Van Dijk, T.A. Introduction: Discourse and Domination, in T.A.van Dijk, Discourse and Power. N.Y.: Palgrave Macmillan, 2008
4. Бахтин М.М. Т.5. Проблема речевых жанров//Собрание сочинений: в 7 т. Москва: Русские словари, 1996
5. Ходус Е. Ю. Политический плакат Франции, как креолизированный текст// Вестник Ставропольского государственного университета – № 76, 2011

Кавєріна А.С.

*аспірант кафедри прикладної соціології та соціальних комунікацій
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

КОРЕЛЯЦІЯ ДЖЕРЕЛ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ З РІВНЕМ МЕДІАГРАМОТНОСТІ

Незважаючи на стрімкі темпи розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та перехід більшості ЗМІ на Інтернет-платформу, телебачення, за даними моніторингу TNS, зберігає високі рейтинги та стабільно високий обсяг аудиторії [1]. За даними дослідження Інституту Горшеніна «Довіра до ЗМІ в Україні» [2] за 2010 рік телебачення визначається як пріоритетне джерело інформації, далі йдуть друковані ЗМІ, міжособистісне спілкування, радіо, зустрічі з кандидатами (в контексті вивчення довіри до ЗМІ в період передвиборчої кампанії), Інтернет та інші.

Сьогодні надзвичайно зростає обіг інформації в суспільстві. Збільшується як обсяг самої інформації, так і постійно множаться та вдосконалюються канали і засоби її поширення. Масова інформація стає інтегруючим фактором соціального життя [3]. Також зростає роль комп'ютерних і телекомунікаційних технологій. У сучасному суспільстві на зміну традиційним, приходять нові комунікативні засоби, які дозволяють отримувати та обмінюватись інформацією у будь-якому місці та у будь-який час. В силу цього актуалізується споживання інформації з Інтернет-ЗМІ [4]. Інтернет-ЗМІ стрімко набирають популярності, збільшують охоплення своєї аудиторії, на відміну від втрати рейтингів друкованими ЗМІ та радіо. Між тим, по даним на 2014 рік телебачення, як і раніше, займає провідну позицію у рейтингу довіри, випереджаючи Інтернет-сайти, міжособистісне спілкування та друковані ЗМІ [5].

За даними авторського дослідження методом глибинних експертних інтерв'ю (з січня по травень 2015 року було опитано 35 представників медіагалузі України) високі рейтинги телебачення та високий рівень довіри до цього виду ЗМІ пояснюється кількома причинами. По-перше, це відсутність Інтернет-покриття у периферії; по-друге, особистісні вподобання аудиторії, на які впливає звичка використання телевізора як для отримання інформації, так і для організації дозвілля; по-третє, це вікова диференціація аудиторії (молодіжна аудиторія у Інтернет-ЗМІ та більш зріла у традиційних) та низький рівень медіаграмотності населення.

Зі слів виконавчого директора Google, Еріка Шмідта, тепер кожні два дні людська раса створює стільки інформації, скільки виробляли від початку нашої цивілізації до 2003 року [6]. Ці процеси актуалізують проблему інформаційного перевантаження, яка була популяризована ще Елвіном Тофлером у 1970 році в його роботі «Шок майбутнього». Ніколас Карр (колишній виконавчий редактор науково-популярного журналу «Harvard Business Review») та Ерік Шмідт висловлюють занепокоєність негативним впливом новітніх технологій на розумовий процес: «великий обсяг інформації, впливу якої люди зазнають

через електронну пошту та інші технологічні джерела, може впливати на розумовий процес, перешкоджаючи глибокому мисленню, розумінню, уповільнює формування спогадів та ускладнює процес навчання...» [7]. В умовах інформаційного перевантаження та стрімкого розвитку каналів трансляції інформації проблема медіаграмотності набуває особливо гострого значення, оскільки низький рівень медіаграмотності обмежує доступ населення до інформації, особливо до альтернативних мережевих джерел. При виборі джерела масової інформації та визначенні рівня довіри до нього значну роль відіграє рівень самої аудиторії та вміння працювати з інформацією.

І.А. Стернін визначає медіаграмотність як уміння користуватися (адекватно розуміти та створювати) текстами друкованих та електронних ЗМІ, зокрема Інтернет. Серед основних складових медіа грамотності уміння знаходити інформації у сучасних ЗМІ та Інтернеті; уміння адекватно розуміти та оцінювати інформацію у ЗМІ (друкованих, електронних, Інтернет); уміння створювати тексти ЗМІ та знання основних тенденцій розвитку сучасних ЗМІ [8, с. 210].

На думку експертів медіагалузі осмислення інформації з Інтернет-джерел в умовах інформаційного перевантаження потребує певного інтелектуального рівня та критичного підходу до аналізу інформації. Критичне мислення визначається як здатність використовувати певні прийоми обробки інформації, що дозволяють отримати бажаний результат. До основних рис критичного мислення слід віднести такі уміння: робити логічні умовиводи; ухвалювати обґрунтовані рішення; давати оцінку позитивних та негативних рис як отриманої інформації, так і самого розумового процесу; спрямованість на результат [9]. Окрім здатності до критичного мислення для розуміння процесів у сучасному медіа середовищі, людина повинна володіти особливими знаннями, комунікативними та інформаційними вміннями та навичками, які формуються у процесі організованої та цілеспрямованої медіаосвіти [10]. Між тим напрям медіаосвіти в Україні зовсім молодий, Концепція впровадження медіаосвіти в Україні була схвалена лише у 2010 році постановою Президії Національної академії педагогічних наук України та знаходиться на дуже низькому рівні, оскільки «медіаграмотність – це результат медіаосвіти» [11], а медійна грамотність більшості аудиторії, на думку експертів, критично низька.

Низький рівень медіаграмотності призводить до перекосу у розподілі відповідей на питання стосовно довіри до ЗМІ, оскільки вибір мас-медіа у даному контексті визначається не стільки дійсним рівнем довіри до нього, скільки комфортністю його використання. Традиційні ЗМІ завдяки лемітованому об'єму інформації значно спрощують процес її сприйняття. А відсутність у аудиторії навичок роботи з великими обсягами інформації спонукають її звертатися до більш простих та зрозумілих.

Література

1. Медиа в кросс-платформенной среде. Исследование TNS, 2015 [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://new-media.net.ua/files/user/presentation/3027_movlennya-osoblivost-ta-tendents-nam-27032014.pdf
2. Довіра до ЗМІ в Україні, 2010. Результати телефонного опитування Інституту Горшеніна [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://institute.gorshenin.ua/researches/28_doverie_k_smi_v_ukraine.html
3. Родионов Б.А. Коммуникация как социальное явление. – Издательство Ростовского университета, 1984. – 144 стр.
4. Путилова Е.А. Интернет как фактор формирования информационного общества: Дис. ... канд. социол. наук: 22.00.04 / Путилова Елена Александровна – Тюмень, 2004.
5. СМІ и доверие к украинским и российским СМІ. Результаты исследования КМИС, 2014 [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://kiis.com.ua/?lang=rus&cat=reports&id=425&page=1>
6. Neil Gaiman. lecture in full: Reading and obligation [online]. – Available: <http://readingagency.org.uk/news/blog/neil-gaiman-lecture-in-full.html>
7. Карп, Н. Великий переход: что готовит революция облачных технологий/ Пер. с англ. Андрея Баранова. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2014. – 272 с.
8. Стернин И.А. Медиаграмотность в структуре грамотности современного человека/ Вестник ВГУ. Серия: Филология. Журналистика. – № 2. – 2013. – С. 209-211
9. Потапова В.І., Скрипник О.С. Особливості використання технологій критичного мислення при роботі з медіатекстами (з досвіду роботи студентського клубу соціального і правового кіно) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ua.convdocs.org/docs/index-72122.html>
10. Онкович Г.В. Медіаосвіта в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки». 2010. № 21. С. 235-239.
11. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна. – Київ: Центр вільної преси, 2012. – 352 с.

Ляхович Г.В.
аспірант факультету соціології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СОЦІОЛОГІЯ МОВИ ТА СОЦІОЛІНГВІСТИКА: МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ

«Немає нічого у нашій свідомості, чого б не було в мові».
Гіпотеза Сепіра-Уорфа

В академічних колах актуалізується зацікавленість мовними процесами, піднімаються питання, пов'язані з мовною ситуацією, відбуваються дискусії між представниками різних наукових напрямів з приводу важливості дисциплін, які розглядають роль мови у суспільстві. В нинішніх умовах обґрунтування взаємодії мови та суспільства набуває практичного значення і вимагає нового інструментарію для аналізу складних соціокультурних проблем сучасності. Оскільки мова пронизує багато соціальних сфер, відповідно, у ній повинно бути закодоване об'єктивне знання про соціальну реальність, яке, озброївшись спеціальними інструментами у вигляді теорій і методик, можна розкодувати. Чи можливе вивчення всіх аспектів відносин між мовою та суспільством за допомогою єдиного дослідницького апарату? У мови в суспільстві так багато функцій, що жодна гуманітарна наука не може і не повинна охоплювати весь спектр проблем.

Багато дисциплін, особливо філософія, культурна антропологія, соціолінгвістика знайшли у просторі мовних досліджень свій інтерес, і навпаки: у рідній предметній сфері віднайшли ключ до особливого розуміння мовних процесів та явищ. Проте поза увагою дослідника часто залишається соціальний аспект. Як зауважив свого часу Т. Парсонс: «У соціології завжди мають місце контексти, в яких постають методологічні питання» [3, с. 57]. У даному випадку можна говорити про особливий контекст, що вимагає з'ясування на теоретичному рівні непростого питання: на якій підставі слід обґрунтовувати необхідність розмежування соціології мови та соціолінгвістики? Чи не заплутається в міждисциплінарних джунглях категоріально-понятійний апарат соціології мови?

Сучасні дослідники вважають, що основна відмінність між обговорюваними поняттями полягає в тому, що соціолінгвістика – це область мовознавства, і вона вивчає мовні явища із залученням соціальних факторів (обумовлюють розвиток і функціонування цих явищ), а соціологія мови – міждисциплінарна, проміжна область дослідження, що поєднує соціологічні цілі та методи дослідження з лінгвістичним матеріалом [1, с. 123]. Якщо звернутись до витоків останньої, то беззаперечним гуру даної дисципліни, її засновником є відомий вчений Джошуа Фішман, під редакцією якого з 1974 року виходить «Міжнародний журнал соціології мови» (International Journal of

the Sociology of Language). У передмові до першого номеру журналу автор акцентує увагу на 2 способах розуміння мови. З однієї точки зору, мова – це щось природне, чим можна захоплюватися, що можна описувати, але його не можна контролювати і змінювати. Інші дивляться на мову як на інструмент, який можна відкинути в разі необхідності або прийняти, інакше кажучи, мова – це те, на що можна впливати [6].

Між цими двома способами розуміння одного явища виникає необхідність існування соціології мови. Німецькі дослідники Р. Гроссе та А. Нойберт у статті пишуть, що взаємовідносини між мовою та суспільством можуть розглядатись з двох точок зору. Якщо в якості вихідного елементу аналізу беруться до уваги лінгвістичні факти, то ми маємо справу із соціолінгвістикою. Якщо відправною точкою аналізу є суспільні явища та відносини, то ми маємо справу із соціологією мови [5].

Окреслити міждисциплінарнісний підхід допомагає концепція мови французького філософа та соціолога П'єра Бурдьє, яка розглядає мовні відмінності в контексті теорії соціального капіталу. Часто в соціумі виникає проблема використання того чи іншого мовного коду як маркера певної соціальної групи. Мова в даному контексті виступає символічним капіталом, який дозволяє носію мови ідентифікувати себе з тією чи іншою соціальною групою. Концепція мови французького філософа та соціолога П'єра Бурдьє виникає на межі кількох дисциплін – соціології, філософії, лінгвістики, соціолінгвістики, відкриває соціологічну перспективу дослідження мовних феноменів. Заслугою П.Бурдьє є те, що він, уникаючи пасток, в які часто потрапляють лінгвісти та соціолінгвісти, пропонує таку соціологічну перспективу у дослідженні мовних феноменів, яка не має нічого спільного з абстрактною концепцією мови. В серії статей, які з'явилися в кінці 70-х та на початку 80-х років, він піддав критиці формальну та структурну лінгвістики, підкреслюючи, що ці дисципліни нехтували специфічними соціально-політичними умовами формування та використання мови. Зокрема у праці «Мова і символічне насильство» соціолог висуває альтернативну модель, яка робить мову інструментом владних відносин, а не просто засобом комунікації.

Яскравим прикладом демонстрації міждисциплінарності в рамках соціології мови може бути розгляд феномену мовної ідентичності у соціологічному, лінгвістичному та соціолінгвістичному аспектах, які відрізняються предметним полем та об'єктом науки, в межах яких використовуються поняття. Зокрема лінгвістичний підхід акцентує увагу на рівні культури мовлення та залежить від здібностей людини, вміння говорити правильно, позаяк лінгвістика займається внутрішньою структурою мови та її еволюцією. Соціолінгвістичний напрям в центр дослідження ставить мовну особистість як члена спільноти, адже саме люди прагнуть творити мову чи робити мовний вибір самотужки. Прихильники соціологічного напрямку звертають увагу на причини формування мовної ідентичності, контексти, в яких вона виникає, механізми її реалізації. Розвиваючи цей погляд, можна сказати, що соціолінгвістика вивчає мовні відносини і процеси, залучаючи для їх

інтерпретації соціальні фактори, а соціологія мови вивчає соціальні відносини і процеси, звертаючи увагу на мовні явища, які знаходять відображення в цих відносинах і процесах.

Таким чином, мова не може ігноруватися ні загальною соціологічною теорією, ні дисциплінами середнього рівня. Проблематика соціології мови – це зафіксовані в мові і мовній практиці знання про соціальні структури, тому, якщо нас цікавить стан та перспективи розвитку національної мови як базової складової культури та ідентичності, слід спостерігати за різними тенденціями в мові, зумовленими соціальними чинниками. Працюючи в рамках соціології мови, потрібно брати до уваги те, що люди говорять та те, що вони вважають потрібним говорити. Внутрішнє відтворення зовнішньої мови є аналогом суспільства в мініатюрі. Соціолог мови визначає, якими мовами користується та чи інша група, в яких сферах спілкування і з якою регулярністю, встановлює кількісні показники, що характеризують використання мови в засобах масової інформації, в науці, у сфері освіти і т. п. Особливо актуальні такі дослідження в багатомовних суспільствах, де важливими параметрами мовних ситуацій є розподіл мов у різних суспільних і етнічних групах, характеристика груп з точки зору використання ними цих мов в тих чи інших комунікативних цілях.

Література

1. Белл, Р.Т. Социоллингвистика: Цели, методы, проблемы [Текст] / Р.Т. Белл. – Москва: Наука, 1980. – 318 с.
2. Бурдьє П. Социология социального пространства [Текст] / П. Бурдьє. – Москва: Алетейя, 2007. – 288 с.
3. Парсонс Т. О структуре социального действия [Текст] / Т. Парсонс. – Москва: Академический Проект, 2000. – 880 с.
4. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии [Текст] / Э. Сепир. – Москва: Прогресс, 1993. – 665 с.
5. Grosse R. und Neubert A. Thesen zur marxistischen Soziolinguistik / R.Grosse und A.Neubert. – Lingustische Arbeitsberichte. – Leipzig, 1970
6. Fishman, J. Introduction / J. Fishman // International Journal of the Sociology of Language. – 1974. – № 1.

Сурміна Г.Ю.
аспірант кафедри соціології
Приватний університет

НЕОБХІДНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ПРОГРАМНІ ПОЗИЦІЇ ТЕАТРАЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Успішний розвиток театрів опери та балету як синтетичних інститутів бінарного театрального мистецтва вимагає вирішення двох суперечливих завдань. Перше завдання являє собою стабілізацію театрів як соціальних інститутів, набуття ними стійкості в умовах розвитку ринку товарів і послуг, демократизації політики, розвитку громадянського суспільства. А інше завдання орієнтує на модернізацію, реформування театрів, їх структури, функцій, ціннісних орієнтирів і смислів.

В даний час процеси, які відображають ці завдання, характеризуються: по-перше, незавершеністю, коли не завершені ні стабілізація, ні реформування театральної справи, що стримує інституційний розвиток театрів; по-друге, відбуваються складні трансформаційні процеси, які змінюють умови, форми, зміст діяльності театрів; по-третє, в суспільстві відчувається брак ресурсів, який ускладнює вирішення навіть найгостріших проблем і призводить до того, що ці проблеми скидаються додатковим вантажем на театральні колективи, коли заклики до підвищення якості творчого продукту не забезпечуються необхідними ресурсами; по-четверте, спостерігається посилення, зростання масштабів і мутація проблем, вирішення яких відкладається через брак ресурсів.

Необхідність проведення театральної реформи зумовлена комплексом факторів, найбільш важливими серед яких виступають: по-перше, розбіжність театрів з емоційними і інтелектуальними запитами суспільства, особливо молоді, більшості представників якої театр не цікавий, по шкалі цінностей числиться в категорії «повний відстій» [1]; по-друге, значними є матеріально-фінансові витрати на утримання театрів; по-третє, спостерігається відставання в розвитку театрів України від театрів передових театральних держав таких, як Німеччина, Франція, Польща, Великобританія. Як вважає Анастосія Гайшенец: «Ніде театр так не пашисть самовдоволенням, як у нас, при цьому будучи настільки» неважливим «елементом суспільного життя. Театр ні на що не впливає, мляво реагує на проблеми сучасності, і, в цілому, знаходиться поза інтелектуального дискурсу. Так бути не повинно» [1]. Для українських театрів властиво небажання змінюватися. Тому консервативно-бюрократична, нерідко корупційне середовище просто «з'їдає» порушників театрального могильного спокою. Однак поступово, на думку Влада Троїцького: «Епоха равнодушного спокою йде» [2]. Приходить усвідомлення необхідності театральної реформи.

Більшість театральних діячів пов'язує успішність театрів з театральною реформою, зміст якої сформовано недостатньо чітко. Дискурс театральної реформи здійснюється практично на всьому пострадянському просторі. Носить емоційний характер. Відрізняється нечіткістю самої матриці розуміння суті

реформи. Досить часто реформу зводять до правового статусу театру, їх автономності, збереженню зароблених доходів, комплектуванню опікунських рад, реалізації комплексу мір поліпшення театрального життя без суттєвих його змін.

На наш погляд, театральна реформа повинна враховувати: по-перше, тенденції розвитку театру; по-друге, передовий досвід організації театрального життя в Україні та за рубежом; по-третє, повинна сприяти мінімізації негативних проявів і наслідків реформаторських дій. Основне призначення театральної реформи якраз і полягає в забезпеченні широких можливостей успішності театру.

Оксана Дудко, театральний продюсер, ініціатор і автор міжнародних театральних проєктів Drama.UA, «Перша сцена сучасної драматургії» пропонує в аспекті реформування театру пропонує: розробка бачення розвитку / реформування театру на наступні 20 років, відкриті конкурси з незалежними експертними комісіями і прозорими критеріями конкурси на театральні постановки серед всіх театрів; спеціальна програма підтримки незалежного театру; впровадження всеукраїнської театральної премії, створення правових умов для комерційної діяльності театрів, незалежної науково-освітньої театральної інституції, відкриті конкурси на посади директорів / художніх керівників театрів з незалежними експертними комісіями; провести незалежні аудити театрів та звільнити велику частину працівників; провадити в перелік професій нові професії; створення нових професійних театральних журналів / порталів; перегляд посадових обов'язків у театрах, упорядкування їх відповідно до сучасних потреб; стимулювати створення шкільних театрів через можливість працевлаштувати на роботу режисерів / акторів тощо [3].

Аналіз цих позицій показує, що багато з цих пропозицій цілком правомірні. Але ключові питання реформ тут практично не зачіпаються. Д. Ковальчук фіксує їх таким чином: «Насправді, які конкретні» питання «реформування театральної галузі в нашій країні могли б і повинні бути винесені, насамперед, на обговорення широкої громадськості? Щоб спільно знайти» формулу «подальшого якісного реформування театральної справи . Важливо також, щоб можливі «реформи» в театрі не зводилися тільки до а) масових скорочень; б) знищення інституту репертуарного театру; в) використанню контрактної системи як методу боротьби з внутрішньою опозицією» [3].

Цікаві деякі пропозиції О.Петрика щодо реформування балетного театру як на державному рівні, так і на рівні балетних колективів, яки не дублюють пропозиції інших авторів: налагодження системи міжнародного обміну роботами, інформацією та досвідом; створення державної програми співпраці балетних театрів та інших закладів культури з навчальними закладами; залучення вітчизняних та іноземних експертів, їх знання і технології для покращення управлінсько-адміністративних, художніх, технічних можливостей балетних колективів; використання енергозберігаючих технологій з метою зменшення затрат енергії для обслуговування сфери культури, а отже і зниження витрат пов'язаних з утриманням балетних колективів; створення сприятливого ґрунту для інвестиційної діяльності та меценатської допомоги з метою збільшення можливостей балетних колективів та розширення їхнього репертуару;

запровадження контрактної системи для керівників та працівників балетних театрів; проведення постійних моніторингів з метою правильної побудови репертуарної політики тощо [с. 272-273].

На наш погляд, реформа театрів опери та балету включає в себе наступні складові:

1. Проведення комплексних наукових досліджень у сфері театральної справи з метою виявлення специфіки української моделі організації театального простору взагалі і театрів опери та балету зокрема. При цьому особливо важливо побудова моделі національного театру на основі вивчення міжнародного досвіду.

2. Створення та впровадження системи моніторингу проблем українських театрів, ефективності їх функціонування. Не можна не погодитися з Іриною Подоляк, народним депутатом України, першим заступником голови Комітету з питань культури і духовності в тому, що потрібен аудит театру [3], який вимагає чіткої опрацювання як системи показників оцінки театрів, так і системи його організації та проведення.

3. Розробка і реалізація моделі театральної політики України з усіма її складовими з метою формування і розвитку національного театального простору, його захищеності і перспектив розвитку.

4. Розробка та реалізація державної програми з розвитку театральної справи в Україні, а також програми реформування та планів стратегічного розвитку театрів на найближче десятиліття.

5. Розробка заходів щодо подальшої адаптації театрів опери та балету до ринкових відносин, розвитку ринку культури і мистецтв, формування гнучкої системи фінансування театрів на основі поєднання бюджетного і позабюджетного джерел.

6. Розвиток взаємозв'язків театрів опери та балету з органами місцевого самоврядування, організаціями громадянського суспільства та бізнесом.

7. Модернізація системи управління театром на основі професіоналізації управлінських кадрів, розвитку маркетингу, театального менеджменту, національної школи імпресаріо, національної театальної критики.

8. Якісне поліпшення театральних кадрів за рахунок модернізації театального професійної освіти, впровадження системи стажувань, переходу на контрактну основу, стимулювання найбільш успішних театральних діячів, акторів і творчих працівників театрів.

9. Освоєння передових досягнень розвитку театральної справи в сучасному світі і в Україні.

10. Створення цілісної нормативно-правової системи, що забезпечує функціонування і розвиток театрів опери та балету, модернізація театральних статутів та регламентів.

11. Розвиток репертуарної політики шляхом вироблення репертуарних пріоритетів, наприклад, орієнтація на класичні шедеври вітчизняного та зарубіжного музичного театру, твори європейського оперного та балетного театру XIX-XX століття, досі не представлених на українській сцені, посилення розширення дитячого та молодіжного репертуару театру.

12. Виключно важливим є розвиток інформаційної політики театру, забезпечення постійної присутності його в інформаційному суспільстві України.

Література

1. Гайшенец Анастасія Кому потрібна театральна реформа? http://blogs.lb.ua/anastasiya_gayshenets
2. Троицкий Влад: «Эпоха унылого равнодушия уходит» http://culture.lb.ua/news/2013/11/15/241316_vlad_troitskiy_epoha_unilogo.html
3. Реформа – дамоклов меч над украинским театром? Ведущие эксперты рассказывают Cultprostir о том, <http://cultprostir.ua/ru/post/reforma-damoklov-mech-nad-ukrainskim-teatrom>
4. Петрик Олег Балетний театр України у соціокультурної ситуації сьогодення //Вісник Львівського ун-ту. Серія мист-во. 2012. Вип. 11. – С. 267-275.

Фостер Л.Ф.

*доцент кафедри соціальних структур та соціальних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ СУСПІЛЬНИХ РУХІВ

Дослідження суспільних рухів прийнято здійснювати виходячи зі сформованих трьох основних парадигм суспільних рухів: *колективної поведінки, мобілізації ресурсів, нових суспільних рухів.*

Парадигма «колективної поведінки» (Г. Блумер, Р.Тернер, Дж. Кілліан, В. Корнгаузер, Е.Фром) досліджує суспільні рухи як неінституційну, нерациональну, стихійну, складну форму колективної поведінки (суспільні рухи – тимчасова дисфункція системи); механізми виникнення протестних груп та мотивах участі у русі; особливості сучасного масового суспільства.

Парадигма мобілізації ресурсів (М. Ослон, Ч. Тілі, Дж. Мак Карті, М. Залд) досліджує суспільні рухи як раціонально організований, невід’ємний елемент суспільного життя, постійний активний суб’єкт суспільних змін; тип колективної дії, що характеризується раціональним характером та орієнтуванням на досягнення конкретних чітких цілей.

Парадигма нових суспільних рухів (А.Турен, А. Мелучі, П. Гунделах, Ю. Габермас, Р. Інгельхарт) зосереджується на виникненні, розвитку конфліктів та результаті рухів, що полягають у позитивних змінах в суспільстві та його цінностях, акцентує значення соціокультурних детермінант.

Уточнення соціологічної інтерпретації суспільних рухів зумовлює звернутися до наступних визначень.

Суспільні рухи – сукупність колективних дій, великої кількості людей, спрямованих на підтримку певних соціальних процесів і змін або на протидію їм.

Колективне утворення, що діє тривалий час, метою якого є сприяння чи супротив соціальним змінам в суспільстві чи соціальній групі. Колективна спроба реалізувати загальні інтереси колективними діями [2, с. 585].

Суспільні рухи можна розглядати як колективні підприємства, що прагнуть встановити новий порядок життя. Кар'єра суспільного руху демонструє появу нового порядку життя [1, с. 99].

Суспільний рух є формою цілеспрямованих колективних дій, результат, перетворення цінностей та інститутів суспільства [8, с. 3].

Суспільний рух – колективний суб'єкт з визначеною самоідентичністю, включеністю у соціальні мережі та колективну дію спрямовану на досягнення соціальних змін [7, с. 13].

На підставі цих визначень можна виділити важливі аспекти суспільних рухів: заперечення домінуючих цінностей, інститутів і структур, соціальні зміни, колективні дії, незадоволеність, пошук нових ідентичностей, колективних смислів і колективних цінностей, громадянське суспільство, мережі активістів, мобілізація.

Суспільний рух передбачає залучення великої кількості людей та створення *організаційних форм* для здійснення своєї діяльності. Одним з важливих питань у розумінні суспільних рухів є співвідношення понять суспільного руху та організації. Деякі автори вживають поняття суспільний рух та організація як тотожні для позначення мережі взаємодії, проте, застосування до аналізу суспільного руху визначень, узятих з організаційної теорії тільки частково пояснює організаційну структуру суспільних рухів.

Соціальна організація є формальним соціальним утворенням з визначеною вертикальною структурованістю, стійкістю, інструментальністю, ефективністю, наявністю певних правил і норм, що регулюють поведінку її членів.

Ознаками суспільного руху виступають фактори ефективності, результативності, організаційна структура, тактика, взаємодія з соціальними інституціями, мобілізаційні можливості організації. Для мобілізації колективних дій необхідні ускладнені *організаційні форми* та способи комунікації. Суспільні рухи мають ієрархічну структуру, що складається з активістів, постійних учасників та учасників, які залучаються до конкретних акцій, єдину мету, певні рольові позиції, володіють достатньою ефективністю. Проте, на відміну від організацій, вони є неформальними структурами, з низьким рівнем дисципліни та тривалості.

На думку, М. Діані, відмінність між суспільними рухами та іншими соціальними акторами складається, головним чином, не у відмінностях організаційних характеристик, моделей поведінки, а у тому факті, що суспільні рухи самі не є організаціями. Вони виступають мережами взаємодії між різними акторами, які можуть включати чи не включати формальні організації [7, с. 13].

Суспільні рухи з одного боку є мережами неформальних зв'язків, а з іншого – здатні утворювати організовані форми. Суспільні рухи – горизонтальні утворення мережевого характеру з одним або декількома «ядрами»,

організаціями суспільного руху (SMO – social movement organization) – особливої групи людей, що складає організаційне ядро суспільного руху та забезпечує раціональність дій руху.

Суспільні рухи можуть включати в свою структуру організації, але основою їх діяльності служать зусилля людей, що підтримують ідеї, цінності даного суспільного руху. Західні соціологи, визначають суспільні рухи як специфічний спосіб координації колективної соціальної дії, заснований на стійких зв'язках між автономними організаціями та групами. В той же час, їх елементи можуть бути пов'язані між собою інтенсивними зв'язками солідарності, які йдуть «поверх» кордонів конкретних організацій. Тим самим, знаходячи взаєморозуміння і підтримуючи свою ідентичність [5, с. 52].

Отже, співвідношення таких соціальних суб'єктів як соціальна організація та суспільний рух може бути визначено наступним чином: особливістю суспільних рухів є проміжне місце між групою, соціальною організацією, інститутом як агентами колективної дії та суспільством у цілому; соціальна організація є формальним соціальним утворенням, тоді як суспільний рух – неформальна мережа, з відносно дифузною колективністю та низьким рівнем формальної організації; діяльність суспільного руху має відносно високий рівень стихійності і не приймає інституціоналізованих форм; суспільні рухи можуть включати у свою структуру організації, у той же час, учасники руху можуть створювати паралельні зв'язки за межами кордонів окремих організацій; у процесі тривалого існування суспільні рухи втрачають свій неформальний характер і утворюють нові соціальні структури.

Література

1. Гидденс Э. Социология. – М.: Эдиториал УРСС, 1999 – 704с.
2. Блумер Г. Коллективное поведение // Американская социологическая мысль. Тексты / Под ред. В.И. Добренькова. М., 1996, с.166 – 212.
3. Смелзер Дейл Дж. Проблемы соціології. Георг-Зімелівські лекції, 1995, Львів, 2003 – 123с.
4. Штомпка П. Социология социальных изменений. – М., 1997-223 с.
5. Яницкий О.Н. Социальные движения в современном обществе: вопросы теории // Социологические исследования – 2013. – № 3. – с. 50 – 59.
6. Яницкий О.Н. Социальные движения: теория, практика, перспектива / Яницкий О.Н. – М.: Новый хронограф, 2013.– 360с.
7. Della Porta D., Diani M. Social Movements: An Introduction. 2nd ed.– Malden: Blackwell Publishing, 2006.– P. 52-62, 114-134.
8. Diani M., McAdam D. eds. Social Movements and Networks. Relational Approach to Collective Action. Oxford: Oxford Univ / Press, 2003.
9. Castells, M. (2004). The Power of Identity, (2nd edn.), Blackwell, Oxford/Malden.

Арабаджієв Д.Ю.

*доктор політичних наук, професор кафедри соціальної роботи
Запорізький національний технічний університет*

ВИКОРИСТАННЯ ФОКУСОВАНИХ ГРУПОВИХ ІНТЕРВ'Ю НА МІЖЛЕКТОРАЛЬНОМУ ЕТАПІ ГРОМАДСЬКОГО МОНІТОРИНГУ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Зростання інтересу до здійснення громадського моніторингу виборів в Україні є однією з характерних особливостей сучасного етапу розвитку політології.

Основним методом, використовуваним під час моніторингової діяльності на всіх етапах є, беззаперечно, метод спостереження. Але на різних етапах моніторингу для реалізації його завдань застосовується низка інших методів: на міжелекторальному етапі, з метою вивчення політичного поля, – опитувальні методики (масові, експертні опитування), case-study, круглі столи, консультації та фокус-групи.

Останній метод – метод фокусованих групових інтерв'ю – в Україні досить рідко виступає об'єктом теоретичних розробок. Дедалі нагальнішою стає потреба у дослідженні можливостей цього методу з точки зору політології, у розробці науково обґрунтованих процедур контролю за надійністю фокус-групової інформації, тощо.

Метод фокус-груп або метод фокусованого групового інтерв'ю чи метод групового глибинного інтерв'ю належить до так званих «якісних» методів соціологічного дослідження [1; 2].

Є багато визначень фокус-групи в літературі, але такі функції, як організоване обговорення [5], колективна діяльність [8], соціальні події і взаємодія [5] дозволяють визначити основні особливості, що відрізняють фокус-групи від інших методів прикладних політичних досліджень.

Фокус-групи є формою групового інтерв'ю, але важливо розрізняти ці два методи досліджень. Групове інтерв'ю передбачає інтерв'ювання певної кількості людей, при цьому акцент робиться на питаннях і відповідях, що їх отримує дослідник від учасників (тобто важливим є зв'язок дослідник – учасники інтерв'ю). В рамках фокус-групи, на відміну від групового інтерв'ю, акцент зроблено на взаємодії в рамках групи, заснованої на темах, які «підкидає» дослідник [6, с. 12]. Звідси ключовою характеристикою, яка відрізняє фокус-групи, є взаєморозуміння і дані, отримані в результаті взаємодії між учасниками фокус-групи.

Основна мета фокус-групових досліджень – це отримання даних завдяки використанню відносин, почуттів, переконань, досвіду і реакцій респондентів у такий спосіб, в який це не було б можливим при використанні інших методів, наприклад, спостереження, індивідуального інтерв'ю або анкетування. Ці відносини, почуття і переконання можуть бути частково залежні від групи або соціального середовища, але якнайкраще вони можуть бути виявлені саме за допомогою соціальної взаємодії, що передбачає перебування у фокус-групі.

Прикладом застосування методу фокус-груп у контексті громадського моніторингу виборчого процесу може стати дослідження, яке проводилося ГМ «ОПОРА» [3] в 2011 році в міжелекторальний період в складі Громадського консорціуму виборчих ініціатив і стосувалося найбільш проблемних питань виборчих перегонів 2012 року.

Так, у м.Запоріжжі в жовтні 2011 року було організовано фокус-групу в рамках проекту «Сприяння подальшому зміцненню виборчих процесів в Україні».

Учасники фокус-групи: представники політичних партій, представники дільничних (територіальних або окружних) виборчих комісій, представники Відділів ведення Державного реєстру виборців, представники місцевих органів виконавчої влади, кандидати у депутати, довірені особи кандидатів у депутати, депутати місцевих представницьких органів влади, представники НУО, журналісти.

У фокус-групі були обговорено такі теми: доцільна виборча система для формування національного парламенту, законодавство у сфері організації та проведення виборів до ВРУ у 2012 році, відповідність виборчого законодавства міжнародним стандартам і рекомендаціям міжнародних організацій.

Як свідчать результати громадського моніторингу виборів до Верховної Ради України, висновки цього дослідження цілком підтвердилися в частині загроз для демократичності й відповідності законодавству виборчого процесу.

Узагальнюючи, можна сказати, що метод фокус-груп, репрезентуючи думку експертів з окремого питання, які стосуються виборчого процесу, використовується як джерело якісної надійної компетентної інформації, яка слугує для попередження порушень під час виборів, формування стратегій громадського моніторингу, вдосконалення чинного законодавства та ін.

Література

1. Белановский С. А. Метод фокус–групп / С. А. Белановский. – М.: Издательство Магистр, 1996. – 272 с
2. Белановский С. А. Методика и техника фокусированного интервью / С. А. Белановский. – М.: Наука, 1993. – 214 с.
3. Офіційний сайт Всеукраїнського громадського об'єднання Громадянська мережа «ОПОРА» opora.ua.org/.
4. Gibbs A. Focus Groups [Electronic Source] / Anita Gibbs. – Access Mode: <http://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU19.html>.

5. Kitzinger J. The methodology of focus groups: the importance of interaction between research participants / J. Kitzinger // *Sociology of Health*. – 1994. – № 16(1). – Pp. 103-21.
6. Morgan D.L. Focus groups as qualitative research / David L. Morgan. – London: Sage, 1999. – 88 p.
7. Merton R.K. Focused Interview / Robert K. Merton. – London: Free Press, 1990. – 200 p.
8. Powell R.A. Focus groups / Powell R.A. and Single H.M. // *International Journal of Quality in Health Care*. – 1996. – № 8 (5). – P. 499-504.

Боєва С.С.

здобувач

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЗАПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ОПОЗИЦІЇ

Зарубіжні та вітчизняні вчені активно почали аналізувати та вивчати рівень впливу непарламентських сил на сучасні політичні процеси в суспільстві. Дана тематика постала актуальною завдяки активізації діяльності суспільно-політичних рухів і організацій, альтернативних традиційним офіційним структурам. Ця діяльність виявляється у збільшенні числа демонстрацій, мітингів та страйків. Стає очевидним, що позапарламентські сили є ініціаторами і діяльними учасниками соціальних і політичних трансформацій, тому необхідно досліджувати їх роль та вплив на політичну систему.

Але проблематика позапарламентської опозиції досі залишається порівняно маловивченою, причому це стосується як зарубіжної науки, так і вітчизняної політології. І це незважаючи на те, що одне з перших визначень опозиції відноситься ще до XVIII століття і належить авторству англійського лорда Болінгбрука. Хоча з того часу всі дослідники незмінно підкреслюють важливість значення опозиції як інституту політичної демократії, тим не менш, інтерес до неї носить в більшій мірі обмежений характер, пов'язаний з аналізом діяльності саме парламентської опозиції. Праці фундаментального характеру з позапарламентської опозиції є рідкістю і належать більше дослідникам західних країн, де вона як політичний інститут утвердилася давно і має порівняно тривалу історичну традицію функціонування.

Витоки позапарламентської опозиції можна простежити вже з появою руху громадянської непокори часів Англійської революції. Ідеолог англійських диггерів Дж.Уінстенлі (XVII ст.) в численних своїх памфлетах доводив доцільність та справедливість громадянських протестів [8].

В свою чергу, британський філософ Дж. Локк заявив правомірним і необхідним повстання народу проти тиранічної влади, яка посягає на природні права і свободу людини [3].

Американський письменник та суспільний діяч Г. Торо (XIX ст.) обґрунтував в есе «Про обов'язок громадянської непокори» необхідність вираження громадянської незгоди щодо урядових рішень [7].

Прихильники перших теоретиків громадянського протесту не просто обґрунтовували право громадян на опір, вони доводили його природність і необхідність, показували на практиці і вкорінювали у свідомість людей ідею доцільності протистояння несправедливим рішенням держави.

Відлік сучасних досліджень феноменів опозиції і опозиційності в західній політичній науці можна вести починаючи з 1957 р., коли була опублікована стаття О. Кіркхаймера «Ослаблення опозиції в західних демократіях», що дала поштовх подальшим дослідженням у цьому напрямку [11]. Ідеї О. Кіркхаймера стимулювали ряд провідних західних дослідників на чолі з Р. Далем до створення масштабного компаративістського аналітичного опису моделей опозиції в західних країнах. Американський вчений проаналізував відношення влади та опозиції в таких країнах, як Великобританія, США, Швеція, Бельгія, Норвегія, Нідерланди, Німеччина, Австрія, Франція, Італія. На аналізі стосунків між опозицією та урядом він сформулював такі моделі: парламентська модель (вестмінстерська), президентська республіка (американська модель), змішана республіка (французька напівпрезидентська модель), німецька модель, скандинавська модель і т.д. [10]. Це перше масштабне дослідження опозиції в багатьох країнах, в якому детально розглядалась діяльність опозиційних партій та їх відносин з владою.

Надалі західні дослідники перейшли до вивчення структурних характеристик опозиції, виділивши основні фактори політичного середовища та особливості політичного режиму, що детермінують її організаційні форми. Такими вченими, як А. Лейпхарт, Д. Сарторі, О. Кіркхаймер та інші, були запропоновані класифікації політичної опозиції з точки зору її політичних можливостей, обґрунтовані такі параметри типології, як організаційна згуртованість, цілі, засоби і стратегії опозиції.

Починаючи з 1970-х рр. магістральні дослідження політичної опозиції вже цілком переміщуються в сферу транзитології. Важливий внесок у її вивчення, без якого важко зрозуміти і місце проблематики транзиту в політичній науці, і взаємозв'язок її з проблематикою політичної опозиції, внесли такі вчені, як Х. Лінц і А. Степан, Т. Карл, Г. О'Доннелл, Д. Растоу, Ф. Шміттер.

В свою чергу, оксфордський професор Т. Аллан аналізував проблему громадянського протесту з правової точки зору та доводив, що непокора, протест є невід'ємним правом громадян [1].

У той же самий час кількість ненасильницьких громадянських протестів, яка зросла за останні двадцять років, значною мірою пов'язана з діяльністю відомого сучасного теоретика ненасильницької боротьби – Джина Шарпа [9]. Він перевів ненасильницьку громадянську непокору зі сфери релігії і моралі у

сферу політики. Американський політолог перетворив ненасильницький опір в ефективну політичну технологію зміни неугодних адміністрації США політичних режимів. Сьогодні Д. Шарп очолює інститут Альберта Ейнштейна в Бостоні, що здійснює фінансову, ідеологічну, а також теоретико-практичну підтримку опозиційних сил у багатьох країнах світу. Стратегія непокори Д. Шарпа не ставить перед собою завдання обґрунтувати легітимність застосування ненасильницьких акцій в боротьбі з несправедливим політичним режимом. Свою увагу цей дослідник фокусує на розробці політичних технологій повалення урядових режимів шляхом застосування тактики громадянської непокори.

Таким чином, зарубіжні вчені перші почали розробляти поняття «опозиція», аналізували та описували витoki позапарламентської діяльності, створили масштабну теоретичну базу щодо понять «політична опозиція», «парламентська опозиція», визначили функції, типи опозиції, обґрунтували, яке значення мають опозиційні сили в політичній системі та в країні в цілому. Позапарламентську опозицію більшість вчених розглядали в якості рухів громадянської непокори та протесту, або як тип політичної опозиції.

Російська література по політичній опозиції, безумовно, бідніша, що пов'язано з тим, що офіційно політологія була визнана в СРСР лише в 1989 р. Хоча традиція політичних досліджень відновилася вже в 1960-і рр., вони істотно стримувалися як відсутністю інституційного утвердження політичної науки, так і ідеологічними обмеженнями.

Починаючи з 1990-х, ситуація швидко змінюється в кращу сторону. Слід відзначити і праці, присвячені критичному осмисленню ролі опозиції в межах сучасних транзитологічних теорій. Серед них особливе місце займають монографічне дослідження і статті А. Мельвіля, а також ряд статей В. Гельмана, в яких автор зробив вдалу спробу з'єднання транзитологічних моделей та регіональної проблематики.

За даною проблематикою у 1996-2005 рр. російськими вченими було захищено кілька дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (роботи М. Джунусова, Г. Саєнко, Л.Тимофєєвої), і кандидата наук (роботи В. Гельмана, Л.Мусіної, К. Пономарьова, А. Танової, Т.Граєвої). Найбільш ретельно пророблену в теоретико-методологічному відношенні потрібно визнати роботу В. Гельмана, де найбільш широко використана зарубіжна література, але дослідження російських опозиційних сил автор свідомо обмежив лише демократичною опозицією [2]. Великий інтерес представляють дослідження В. Гельмана тим, що він розробив концептуальну карту політичної опозиції в сучасній Росії, що дозволяє цілком адекватно класифікувати російську опозицію з урахуванням її своєрідних характеристик.

Таким чином, можна зробити висновок, що російські вчені розробляли і вивчали феномен опозиції з різних боків: з історичного, соціологічного, психологічного, в рамках відносин влади і опозиції, виділили типи, моделі опозиції, розглядали протестні та антисистемні рухи.

В українській політичній науці проблематика опозиції розкрита не повністю і мало вивчена. Наразі ж, в Україні, можна спостерігати циклічну актуалізацію вивчення політичної опозиції, фактично пов'язану з виборчими загостреннями політичної боротьби. Це питання було актуалізовано в 1996 році, коли, вперше в Україні, з множини політичних відносин чітко виділилося протистояння між владою та опозицією.

Умови діяльності опозиції в Україні досліджуються в роботах М. Михальченка, О. Балакіревої, О. Яременко, А. Біденко, В. Бушанського. Так, М. Михальченко виділяє системну опозицію, позасистемну та «гру в опозицію» (коли політичні сили сьогодні оголошують себе опозицією, а завтра стають друзями влади) [4]. Також він розглядає опозицію як елемент демократії та приходиться до висновку, що опозицію формує народ, відмовивши в довірі владі. Також взаємовідносини влади та опозиції в своїх статтях розглядають так вчені як Е. Прегуда, О. Романюк, І. Поліщук., С. Рябов, Г. Золотухін, Н. Наталіна. Зокрема, С. Рябов обґрунтував думку про те, що єство опозиції обумовлене протистоянням суспільства та державної влади. Детермінантою функціонування опозиції має бути не партійна конкуренція і боротьба за владу, а вираження множини суспільних інтересів, їх представництво й захист перед лицем влади, забезпечення діалогу з приводу їх реалізації, домагання певного курсу у здійсненні влади, генерування, в разі необхідності, політики, альтернативної щодо урядової [5].

Значний внесок в розвиток поняття «опозиція» в Україні, необхідності правового врегулювання її діяльності та його форм внесла О.Совгіря. В цьому сенсі важливе значення мають її дисертаційне дослідження, монографія та численні статті, в яких з правових позицій в країнах розвиненої демократії визначається необхідність правової регламентації статусу парламентської опозиції в Україні. О.Совгіря провела ґрунтовне порівняльне дослідження різних моделей прав та повноважень опозиції [6].

Українські вчені вивчають поняття політичної опозиції взагалі та акцентують свою увагу на парламентській опозиції. Позапарламентська опозиція розглядається лише як тип політичної. Західні вчені вивчають непарламентські сили в якості громадянської непокори та протестних рухів, російські дослідники досліджують антисистемні сили та опозиційні організації, які знаходяться поза парламентом. Але ґрунтованих досліджень та монографій про явище позапарламентського руху не має. Тому є необхідним подальший аналіз позапарламентської опозиції та її ролі в процесах демократизації суспільства.

Література

1. Аллан Т.Р.С. Незгода і непокора /Т.Р.С. Аллан //Аллан Т. Конституційна справедливість. Ліберальна теорія верховенства права.– К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».-2008.– С.108-145.
2. Гельман В.Трансформация политического режима и демократическая оппозиция в посткоммунистической России: Автореф. дис. канд.полит. наук / В. Гельман. – Санкт-Петербург, 1997. – 21с.

3. Локк Дж. Два трактата о правлении. Кн. 2./ Дж.Локк // Локк Дж.Сочинения: В 3 т.: Пер. с англ. и лат. – М.: Мысль, 1988. – Т. 3. – С.135-409.
4. Михальченко М. Позиції опозиції. Хто є хто в Україні/ М. Михальченко// Віче. – №3. – 2002. – С.3-11.
5. Рябов С. Опозиція як джерело альтернативної політики/ С.Рябов // Вибори та демократія – 2005. – № 4 (6). – С. 8-21
6. Совгиря О. Правовий статус парламентської опозиції/ О.Совгиря. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 263 с.
7. Торо Г. О гражданском неповиновении/Г. Торо// Торо Г.Высшие законы: Пер. с англ./ Под общ. Ред. Покровского Н. – М.: Республика, 2001. – 412 с.
8. Уинстенли Дж. Новый закон справедливости [Электронный ресурс]/ Дж.Уинстенли. – Режим доступа: http://www.vostlit.info/ Texts/Dokumenty/Engl/XVII/1640-1660/Proklamacii_prizyvy/ text4.phtml?id=4883
9. Шарп Д. От диктатуры к демократии. Концептуальные основы освобождения [Электронный ресурс] / Д.Шарп.– Режим доступа: <http://psyfactor.org/lib/sharp.html>
10. Dahl R. Political Oppositions in Western Democracies/ R.Dahl. – New Haven and London: Yale University Press.– 1966, 458 p.
11. Kirchheimer O. The Waning of Opposition in Parliamentary Regimes / O. Kirchheitner//Social Research. – 1957. – Vol. 24. – Summer. – № 2. – P. 127-156.

Дідук В.М.

викладач кафедри політології

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ ЯК ІНТЕГРАТИВНА КАТЕГОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ ТА ЇЇ ОСНОВНІ ВИМІРИ

Потреба у гуманізації сучасної політичної сфери є нагальною та такою, що не викликає сумнівів. Політична антропологія як інтегративна наука надає певний інструментарій для організації та осмислення цього процесу. Таким інструментарієм в тому числі виступає і її категоріальний апарат. Поряд з такими поняттями як система, структура, держава, які представляють великі спільноти, інститути, а отже-виступають певними репресивними силами щодо людини, політична антропологія вивчає феномени, які репрезентують людське в людині, кодуючи ці феномени у певні категорії. Однією з останніх виступає категорія «політичне життя».

Дослідженням наукового бачення «життєвого» виміру політики займалися представники «філософії життя» (Ніцше, Шпенглер). Значний внесок у формулювання проблем життєвого виміру політики внесли роботи американських вчених Г.Лассуела («Психопатология и политика», 1932) та Р.Лейна («Политическая жизнь. Почему люди увлекаются в политику», 1959).

На думку Лассуела, політична наука отримує доступ до цілковито непорушеного шару матеріалу, який міститься в біографіях конкретних людей. Безпосереднім джерелом подібного матеріалу він вважав дані, які містяться у психіатричних лікарнях, а також отримані добровільно від здорових людей...Отже, суспільній науці, щоб розширити свої горизонти і, врешті решт, правильно оцінити роль окремої людини, необхідно розглядати функціональну теорію держави як таку, що бере початок безпосередньо з інтенсивного дослідження реальних історій життя, що дозволяє зрозуміти значення політичних форм, коли вони розглядаються крізь призму особистого досвіду [3, с. 161)].

Методологія постструктуралізму також звертається до проблематики життєвого виміру політики і влади та визначає останню як найважливіший аспект життя (М. Фуко, П. Бурдьє).

Але, будучи життєвою категорією, влада постійно намагається вийти за межі, встановлені нею ж самою, таким чином, за висловом М. Фуко «спирається на протизаконності» і використовує неінституціоналізовані форми, як то вплив еліт, бюрократизм, використання культурних, інформаційних, конфесіональних ресурсів.

Концептуалізація категорії «політичне життя» відображена у поглядах російських вчених О.С. Панаріна та В.В. Ільїна («Філософія політики», «Політична антропологія»).

Як зазначає О.І. Демідов, «вона [категорія «політичне життя»] має своє специфічне значення, може служити ефективним методологічним інструментом для вимірювання найважливішої складової сучасної політики—людської, для «каталогізації» всього ірраціонального в політиці» [1, с. 159].

Необхідність цієї категорії постала відносно недавно і є результатом розвитку неklasичної наукової традиції. В ній знаходять відображення такі явища як розуміння невідривності суб'єкта та об'єкта; полідетермінізм; активність, спонтанність світу, здатність до саморозвитку та самоорганізації; обмеженість раціонального пізнання цього світу та наявність в ньому того, що не вкладається у межі раціонального, але фіксується людською інтуїцією, психікою, культурою.

Життєва природа політики виражається не стільки її інституціоналізм-ваністю та структурованістю, скільки постійними намаганнями політики вийти за межі встановлених норм, правил. Пов'язано це саме зі спонтанними діями людини, спричиненими багатофакторною мотивацією та інш.

Отже, методологічна доцільність та виправданість введення категорії «політичне життя» до аналізу політики зумовлена наступними чинниками:

1. для відображення нелінійності, суперечливості, різноманітності політики та непередбачуваності форм її протікання, пов'язаних із фактором людської активності, потрібні категорії, здатні відобразити ці властивості політики.

2. розробка цієї категорії дозволить вийти за межі держави, інтересів, ідеології та відкриває шлях до використання розумових конструкцій,

спроможних відобразити позаінституціональні форми політики, політичної поведінки, різноманітних типів її мотивації, політичної психології, аксіології, культури та ін.

3. необхідність утвердження життєвого світу як альфа і омега політики. В цьому випадку можна буде говорити не про її відірваність від суспільства, насильницький характер, а про кореспондування політики і суспільства.

4. необхідність утвердження підходу до політичного життя не як до експериментальної бази реалізації політичних програм, а як до сфери, яку політика має обслуговувати.

«Політичне життя» розглядається сучасною політичною наукою як інтегративна, узагальнююча, категорія, що включає в себе цілу низку вимірів.

На думку дослідника О.І.Демідова основною рисою політичного життя є те, що «воно не може бути розкладене на частини, зведено до відгороджених один від одного елементів; кожен його прояв тією чи іншою мірою містить всі інші феномени, підтримується за рахунок їх присутності і взаємодії». Але, додає О.І.Демідов, «існують явища, які ніби «стягують», концентрують в собі основні риси політичного життя, виникають в результаті взаємодії різноманітних його компонентів» [1, с. 156]. Такими компонентами є: нормативність і ненормативність, роль та вихід з неї, інститути та позаінституціональні феномени, порядок та неупорядкованість, участь та співучасть, індиферентність, традиції.

Якщо вдатись до категоризації цих властивостей політичного життя, то перед нами постає система субкатегорій, які умовно можна поділити на статусно-рольові (політичний статус та роль, політична ідентичність, політична мова) та діяльнісні (політичні цінності, політична діяльність, політична інновація) компоненти політичного життя.

Але, слід зазначити, що поділ на просторові та часові характеристики будь-якого феномену є чисто аналітичним. Тому, треба мати на увазі, що як і часові характеристики мають просторові прояви, так і просторові характеристики розгортаються в певному часі.

Отже, вихідною для ідентифікації просторово-часового континууму функціонування політичної антропології є категорія «політичне життя». Подальше кодування її властивостей дозволяє виявити субкатегорії, що і є найважливішим елементом обґрунтування політичної антропології як теорії, її евристичної та прогностичної спроможності. Серед таких категорій виділяємо наступні: політичний статус та роль, політична ідентичність, політична мова, політичні цінності, політичні традиції та інновації та інш. Всі вони складають життєву тканину політики та відображають все її просторово-часове розмаїття.

Процеси, які сьогодні відбуваються в Україні доводять, що нехтування законами життєвого світу політики (нелінійного, суперечливого, багатовекторного) призводить до некерованих процесів цього самого життя, і що «когеренція політики і життя—у звеличенні життя»[2,с.201], а не навпаки.

Література

1. Демидов А.И. Категория «политическая жизнь» как инструмент человеческого измерения политики // Полис. – 2002 – № 3. – с. 156-162
2. Ильин В.В., Бадковский Д.В., Панарин А.С. Политическая антропология. – М.: МГУ, 1995. – 254 с.
3. Короткова Н.В. Г.Д.Лассуэлл Методология исследования проблем политики// Политическая наука на рубеже веков. Проблемно-тематический сборник. – 2000. – № 4 – с. 155-178.

Дунець В.Б.

*аспірант кафедри політології та державного управління
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*

СОЦІАЛІЗУЮЧИЙ ВПЛИВ ЗАКОРДОННИХ ПОДОРОЖЕЙ НА ПОЛІТИЧНУ КУЛЬТУРУ МОЛОДІ

Відкритість політичної культури одного народу на пізнання політичних культур інших народів, а також їх взаємний обмін політичним досвідом свідчить про демократичне підґрунтя таких політичних культур. Дане твердження знаходиться в ідеалістичній площині, наближення до якого відіграло б фактор змістовного оновлення політичної культури українців. Такому твердженню все більше відповідає поведінка сучасних молодих українців, світогляд і діяльність яких не обмежується кордонами однієї держави. Пов'язано це, в першу чергу, з прагненням подорожувати, навчатися, отримувати досвід в інших зарубіжних країнах. У цьому контексті формується ряд актуальних проблем, зокрема, чи молоді українці повертатимуться на Батьківщину, а також, як закордонні подорожі можуть вплинути на збагачення їх новими політико-культурними цінностями. Якщо перша проблема компетентно відноситься до сфери державної політики, яка спрямована на створення належних умов для навчання, роботи та життя в Україні, тоді інша – знаходиться в полі зацікавлень науковців.

Проблематика, яка розглядається, в українській науковій думці висвітлена в незначній кількості праць. Окремо належить виділити філософа та політолога Ф. Рудича, який досліджує взаємозв'язок туризму і політології, зокрема, як туристичні подорожі впливають на «формування загальноцивілізаційних цінностей політичної еліти» [2, с. 115]. Натомість поза увагою згаданого науковця знаходиться молодь, яка з огляду на свій вік, фізіологічний та психологічний стан розвитку перебуває в активній фазі соціалізації, зокрема й політичної.

Особливого значення закордонним подорожам надавали аристократи ще з часів Відродження. Про це описує французький соціолог Б.Реу у статті «Велика подорож для молодих еліт», яка була опублікована у польській версії

всесвітньовідомого французького суспільно-культурного місячника «*Le monde diplomatique*». Велика подорож, яка на французькій мові звучить як *grand tour*, – це була не просто подорож молодих еліт за кордон, а останній етап навчання дітей аристократів періоду Відродження. Отож, закордонні подорожі того часу були спрямовані на освітнє та культурне збагачення дітей аристократів, а також освоєння ними цінностей та досвіду, якого не можна було пізнати у рідній країні. Звичайно, після завершення подорожі молодь поверталася на Батьківщину. Наслідування аристократичних традицій спостерігається і в сучасну добу. Яскравим прикладом цього є Франція, зокрема Паризький інститут політичних студій. У навчальному процесі останнього ще з давніх часів обов'язковою вимогою є закордонне навчання або стажування студентів на третьому курсі. Дотримання такого підходу відображається у ключовій zasadі діяльності французького вищого навчального закладу: «У світі з все більш відкритими кордонами навчання повинно бути міжнародним». Французький соціолог також розрізняє простих іммігрантів та студентів згаданого вишу, звертаючись при цьому до напрацювань іншого соціолога А.Саяда. На його думку, французькі студенти перебувають у стані «подвійної присутності», оскільки отримують підтримку країни-походження, яка відповідно очікує на їх повернення. Іммігранти, в свою чергу, перебувають в стані «подвійної відсутності», оскільки довготривала відсутність в країні-походження виключає їх із суспільних відносин, а тому повернення останніх зумовлює необхідність пошуку ними свого місця у суспільстві [3, с. 36].

Такі безпосередні приклади з історії, як і сучасності, а також враховуючи, що Франція славиться своїми унікальними школами для підготовки майбутніх еліт, підтверджують наші міркування щодо того, наскільки важливими для молоді є закордонні подорожі (навчання, стажування або туризм) та як ефективно вони можуть вплинути на її свідомість. По-перше, виїзд закордон вимагає володіння іноземною мовою, яку особа удосконалює, перебуваючи в природньому іншомовному середовищі. По-друге, знайомство з новими людьми, представниками інших націй, формує міжетнічні зв'язки, які сприяють уникненню проявів ксенофобії. По-третє, відбувається освоєння нових цінностей співжиття у суспільстві, пізнання нової суспільно-політичної реальності, культури, традицій, тим самим розширюючи світогляд. У такому контексті відбувається опосередкований вплив на політичну культуру молоді, оскільки трансформується її загальна ієрархія цінностей, підтверджуються або спростовуються певні суспільні стереотипи, а стан загальної культури збагачується новими установками, переконаннями та цінностями. Безпосередній ж вплив на трансформацію політичної культури здійснюється тоді, коли закордонні подорожі цілеспрямовані на обмін політичним досвідом, шляхом політичних студій, проведення стажування у різних органах державної влади, взаємні візити делегацій тощо. Таким чином, під час подорожі до іншої країни відбувається загальний процес соціалізації особи з іншим суспільством, як і процес політичної соціалізації з іншими політичними кон'юнктурами.

Більше того, необхідно додати, що в світі існують держави з різними політичними режимами, тобто як демократичні, так і недемократичні. Власне тому, не можна стверджувати, що закордонні подорожі формують виключно демократичну політичну культуру. Натомість залежно від країни перебування демократичні тенденції у свідомості молоді можуть як зміцнюватися, так і кристалізуватися в напрямку недемократичних. Єдине, що звучить у цьому контексті як аксіома, це факт, що такі компоненти політичної культури, як пізнавальний, ціннісний, оцінно-афективний та поведінковий після закордонних подорожей трансформуються. Адже відбувається збагачення новими знаннями, які в свою чергу формують нові цінності та підхід до бачення політичної дійсності, а отже, це впливає на реакцію та оцінку політичних явищ і процесів, тим самим виробляючи нову модель політичної поведінки. Рівень ж змін залежить вже конкретно від особистості, прагнення останньої не тільки пізнати інший політичний досвід, але і переосмислити його, поспробувати реалізувати.

В добу швидкого науково-технічного прогресу та існування мережі Інтернет збагатитися новим закордонним досвідом можна, не покидаючи приміщення дому. З цього приводу виникають запитання, чи насправді подорожування іншими країнами є важливим для розвитку політичної культури? Всесвітньовідомий економіст українського походження Б. Гаврилишин наголошує, що «для того, щоб зрозуміти країну, недостатньо знати про неї, її потрібно відчувати». Власне тому його однойменний фонд заснував програму «Молодь змінить Україну» [1]. У рамках цієї програми молоді українці вивчають одну з найефективніших країн світу, яка відповідає чотирьом критеріям – повна політична свобода, соціальна справедливість, економічний добробут та симбіоз розвитку з навколишнім середовищем. До таких країн Фонд зараховує Норвегію, Швецію, Швейцарію, Німеччину, Австрію та Польщу. Після вивчення доступних матеріалів в мережі Інтернет, зустрічі з послом обраної країни в Україні, молодь у групах вирушає до цієї держави для її безпосереднього вивчення, а після повернення, уже на основі побаченого й отриманого досвіду, розробляє рекомендації для України та пробує їх впроваджувати. Закордонні поїздки в рамках програми впливають на зміну політичної культури її учасників, оскільки останні мають можливість зустрітися з іноземними політиками, представниками вищих органів державної влади, які є носіями політичної культури інших народів. Саме тому молоді українці можуть безпосередньо освоїти нові політичні знання, цінності, пізнати нові моделі політичної поведінки тощо.

Отож, наші міркування зводяться до наступного. По-перше, під «закордонними подорожами» молоді належить розуміти її виїзди в інші країни з метою навчання, стажування або туризму, що відповідає принципу «подвійної присутності». По-друге, повернення молоді на Батьківщину після завершення навчання або стажування якісно вплине на склад майбутньої національної еліти, зокрема в Україні, де після подій Майдану 2013/2014 рр. існує велика необхідність в нових постатях та лідерах. По-третє, такі програми як «Молодь

змінить Україну» сприяють досягненню вище сказаного, оскільки з огляду на сучасні суспільно-політичні реалії та економічну кризу, в якій опинилася Україна, системно впровадити французький досвід у вишах надзвичайно складно, хоча з іншого боку – вкрай необхідно.

Література

1. Опис програми «Молодь змінить Україну» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bhfoundation.com.ua/programi/molod-zminue-ukrainu.html>. – Назва з екрану.
2. Рудич Ф. М. Туризм і політологія [Текст] / Ф. М. Рудич // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права / Щорічник випуск 5. – К.: КУТЕП, 2008. – С. 115-122.
3. Réau B. Wielka podróż dla młodych elit [Tekst] / Bertrand Réau // Le Monde Diplomatique. Edycja polska. – 2012. – Lipiec Nr 7 (77). – S. 36.

Івасечко О.Я.

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології та міжнародних відносин*

Лагода О.Б.

*студентка
Інституту гуманітарних та соціальних наук
Національного університету «Львівська політехніка»*

МИРОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Кінець XX – початок XXI ст. ознаменувався великою кількістю політичних змін та трансформацій на світовій арені: крах біполярної системи міжнародних відносин, виникнення великої кількості конфліктів як локального, так і регіонального характеру, діяльність терористичних організацій, кібер-війна, – всі ці чинники несуть в собі набагато більшу загрозу, ніж відкрита військова агресія і змушують як держави, так і міжнародні організації вдаватися до активної миротворчої політики та врегулювання будь-яких загроз існуючому міжнародному порядку. У сучасному глобалізованому світі цього можна досягти лише шляхом спільних дій держав під егідою ООН, ОБСЄ та інших міжнародних організацій.

Україна надає особливо важливого значення миротворчій діяльності, розглядаючи її як важливий та пріоритетний напрям своєї зовнішньої політики, тому дослідження та аналіз участі нашої держави в місіях та операціях з підтримання миру та безпеки є надзвичайно актуальною і важливою в багатьох аспектах проблемою.

Участь України в операціях з підтримання миру і безпеки розпочалась із затвердження ВРУ Постанови від 3.07.1992 р. № 2538-XII «Про участь батальйонів Збройних Сил України в Миротворчих Силах Організації Об'єднаних Націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії» [1].

Не зважаючи на складну ситуацію в середині держави, Україна і зараз продовжує виконувати свої міжнародні зобов'язання, чим стверджує себе як повноправного суб'єкта міжнародних відносин, підвищує свій міжнародний авторитет та демонструє миролюбну політику.

Станом на 2015 рік 344 військовослужбовці Збройних Сил України задіяні в 3 операціях з підтримання миру і безпеки: в Українській миротворчій операції у Демократичній Республіці Конго, Українській миротворчій місії в Ліберії, Миротворчій місії України в Кот-д'Івуарі. Сьогодні саме африканський континент постає одним із основних центрів миротворчої активності України.

1. Українська миротворча операція у Демократичній Республіці Конго

Місія ООН зі стабілізації у ДРК заснована згідно з Резолюцією Ради Безпеки ООН від 30.09.1999 р. з метою врегулювання конфлікту в м. Ківу – провінції ДРК, котрий розпочався у 2012 р. [2].

Свої війська на територію ДРК Україна відправила 10 лютого 2012 р. у зв'язку зі зверненням ООН. Постійна штатна чисельність українського миротворчого контингенту – 13 осіб. Незважаючи на свою присутність, активних дій миротворчі війська не ведуть, оскільки їх застосування передбачено мандатом лише у випадку потреби захисту мирного населення.

Завдання українського національного контингенту: ведення повітряної розвідки та спостереження; проведення заходів стримування та, за необхідності, вогневої підтримки наземних сил ООН; забезпечення дій військ Місії, у тому числі пошуково-рятувальних операцій; доставка гуманітарних вантажів [3].

2. Місія ООН у Ліберії

Місія ООН у Ліберії заснована відповідно до Резолюції Ради Безпеки ООН від 19.09.03 р. з метою підтримання уряду цієї країни й захисту її громадян від наслідків 14-річної громадянської війни. Оскільки з вересня 2012 р. ситуація в Ліберії дещо стабілізувалася, ГА ООН змінила мандат місії та почала поступово замінювати військові частини спеціальними миротворчими підрозділами.

Український миротворчий контингент в Ліберії становить 275 осіб. Серед українських миротворців багато військовослужбовців, які неодноразово були у відрядженнях на Африканському континенті. Саме український вертолітний загін відіграє ключову роль у місії. Особовий склад цього контингенту також виконує завдання у сусідній країні – Кот-д'Івуарі.

Завдання українського національного контингенту: спостереження за дотриманням сторонами конфлікту угоди про припинення вогню; контроль за дотриманням прав людини; сприяння процесу роззброєння, демобілізації, реінтеграції та репатріації усіх учасників збройних формувань; забезпечення безпеки ключових урядових об'єктів; участь у реформуванні Збройних Сил та

поліції Ліберії; забезпечення безпеки персоналу ООН та інших міжнародних організацій, захист цивільних осіб; проведення рятувальних операцій [3].

За весь період миротворчої місії в Ліберії загинуло п'ять українських миротворців.

3. Операція ООН у Кот-д'Івуарі

Операція ООН у Кот-д'Івуарі заснована відповідно до Резолюції Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй від 27.02.2004 р. Сили ООН були розміщені в державі для подолання наслідків політичної кризи, викликані громадянською війною 2002-2007 рр. Сьогодні на території країни перебуває 56 українських миротворців, передислокованих сюди з Ліберії [4].

Завдання українського національного контингенту: забезпечення негайної евакуації персоналу Місії у випадку загострення ситуації; авіаційне забезпечення підрозділів швидкого реагування, перекидання їх до місць застосування; повітряне патрулювання; перевезення наглядців з міжнародних організацій; перевезення персоналу, військ, вантажів; медична евакуація; пошуково-рятувальне забезпечення; прикриття важливих державних об'єктів; авіаційна підтримка наземних підрозділів Місії ООН [5].

Миротворчі операції також є одним із найбільш вагомих елементів підтримки високого рейтингу українських військових. Це реальна можливість на практиці пройти справжню військову підготовку, а в деяких випадках і випробувати потенціал української військової техніки. Окрім того, участь у міжнародних миротворчих операціях поповнює державний бюджет та покращує фінансове забезпечення миротворців.

Водночас існує і багато проблем. Серед них – проблема володіння іноземною мовою, приведення техніки до єдиних стандартів, формування оперативної сумісності військ, умови навколишнього природного середовища та охорони здоров'я, котрі можуть впливати як на військовий підрозділ, що входить до складу миротворчих сил, так і на місцеве населення.

Періодично виникають дискусії навколо доцільності й правових підстав миротворчої діяльності як адекватної відповіді на виникнення та ескалацію збройних конфліктів. Результатом участі військ у силовому встановленні миру стало як збільшення функцій миротворчих місій та операцій, так і обмеження застосування ними сили, що, у свою чергу, зумовило формування певних вимог до професійних якостей та морально-психологічного стану миротворців. Сьогодні їм необхідно поєднувати вимоги ООН щодо дотримання прав людини та практику силового встановлення миру.

Окрім того, участь у миротворчій діяльності є досить небезпечною. Нерідко українські миротворці ризикують власним життям, приймаючи особливо активну участь у реалізації завдань операцій. Згідно зі статистикою Міністерства оборони України, з 1992 року за участь у миротворчих місіях Україна заробила 428,7 млн. доларів США, однак активна миротворчість вартувала країні життя 50 військових, які загинули [6].

Сьогодні світове співтовариство сприймає Україну як надійного і передбачуваного партнера. Така діяльність на міжнародній арені сприяє

утвердженню нашої держави як активного суб'єкта міжнародних відносин, для якого демократичні цінності та права людини є пріоритетними та непорушними. Це позитивно впливає не лише на світовий авторитет України, а й створює міцну та вагомую основу для налагодження та активізації як економічного, так і політичного співробітництва з великою кількістю держав і, безсумнівно, сприяє набуттю військовослужбовцями цінного професійного досвіду та практики.

Література

1. Дронговський О. С. Правове регулювання участі збройних сил України в міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки / О. С. Дронговський // Науковий журнал «Юридична наука». – 2013. – № 5. – С. 93.
2. Спеціальний миротворчий центр Національної академії внутрішніх справ (Чинні миротворчі місії): [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.naiu.kiev.ua/smc/ua/myrotvorchi-misii/chynni-misii/konho.html>
3. Міністерство оборони України. Участь Збройних Сил України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/mirotvorchist/uchast-zbrojnih-sil-ukraini-u-mizhnarodnih-operacziyah-z-pidtrimannya-miru-i-bezpeki.html>
4. Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень «Борисфен Інтел». Україна і Африка. Українські миротворці на Африканському континенті. Частина 2: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bintel.com.ua/uk/article/ukrainskie-mirotvorcy-na-afrikanskom-kontinente-2/>
5. Два вертольоти Мі-24 та 30 військовослужбовців передислоковано до Кот-д'Івуару: [Електронний ресурс] // Урядовий портал (Прес-служба Міноборони). – 2011. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244106532
6. Сьогодні день миротворця. Інфографіка: [Електронний ресурс] // Громадська регіональна інформаційна мережа «Грім» . – 15.06.2013. – Режим доступу: <http://grim.in.ua/life/2013/07/15/718>

Каравайцева О.В.

*аспірант кафедри соціальних теорій
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРОБЛЕМИ ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇН БАЛКАНСЬКОГО ПІВОСТРОВУ ПРИ РЕФОРМУВАННІ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ

Проблема пошуку оптимальної моделі виборчої системи була і на сьогоднішній час залишається дуже актуальною, оскільки виборча система відіграє важливу роль в політичному житті будь-якої демократичної країни. Особливо важко обрати оптимальну виборчу систему в державах, які стали на

демократичний шлях розвитку тільки наприкінці 20 сторіччя і мають не тільки економічні, політичні, соціальні, а також значні етнічні проблеми, а також політичні еліти цих країн є не стабільними. До таких країн можливо віднести насамперед Хорватію, Сербію, Косово, Боснію і Герцеговину, Македонію, Албанію, Чорногорію тобто держави, які утворились після розпаду Югославії. Значною проблемою постсоціалістичних країн Балканського півострову є визначення виборчої системи, яка найбільш відповідає потребам розділених суспільств. Однак, дана проблема викликає розбіжності серед дослідників. Можна виділити два основні підходи до розгляду даної проблеми. Учені консоціального підходу вважають, що партійні списки пропорційного представництва понад усе лічать розділеним суспільствам, оскільки дозволяють всім істотним етнічним меншинам бути політично представленими, організуючись в етнічно-засновані партії і отримувати представництво в парламенті виходячи з пропорцій в чисельності в співтоваристві в цілому. Система пропорційного представництва за партійними списками є самою поширеною формою системи пропорційного представництва і найбільш поширеною виборчою системою, якій надають перевагу держави-члени ОБСЄ. При цій системі кожна партія пропонує виборцям конкретний список її кандидатів і виборці тому голосують за партію, а не за окремого кандидата.

Як зазначає Г.Г. Архіпова, чим більш пропорційною є система, тим більше можливостей вона надає меншинам для представництва у виборних органах, якщо їм вдасться здолати встановлений процентний поріг [1]. Так, згідно з Конституційними рамками для тимчасової самоврядності в Косово, Асамблея в Косово відповідно до міжнародного протекторату, складається з 120 депутатів, сто з яких обирається по пропорційній виборчій системі. Останні 20 місць розділили представники «меншості» етнічних общин. Таким чином, для сербської общини, забезпечено 10 місць, тоді як за циганами і єгиптянами закріплені чотири місця. Боснійська національна община, відповідно до конституційних рамок для тимчасової самоврядності Косово, що належать до трьох міст, а потім два турецьких і один Горський. Розподіл мандатів здійснюється за методом Сант – Лагює, тоді як вся територія Косово і Метохії визначається як єдине ціле. У Косово і Метохії застосовується і система закритих списків, які в процесі визначення кандидатури мають бути підтверджені Центральною виборчою комісією [2].

Необхідно відмітити покращення в цілому ситуації щодо забезпечення прав національних меншин на представництво в парламенті та органах самоврядування. Зокрема, про це йдеться у словенському, хорватському законодавствах. Особливо це стосується вирішення національної проблеми під час виборів у Федерації Боснії та Герцеговини. Серед іншого, там передбачено поліетнічний склад виборчих комісій та комітетів виборчих дільниць, який повинен відображати етнічний склад населення. Такий же склад повинен бути і у виборчих списках кандидатів. А саме: один кандидат від меншин із перших двох кандидатів, два кандидати від меншин із перших п'яти кандидатів та три кандидати від меншин із перших восьми кандидатів. Кількість кандидатів від

меншин повинна дорівнювати, принаймні, загальній кількості кандидатів зі списку, поділений на три та округлений до найближчого цілого числа [3].

У всіх пост-соціалістичних країнах Балканського півострова сьогодні можна чітко визначити домінування пропорційної виборчої системи. Як і в більшості посткомуністичних країн у вищезгаданій групі країн було видно поступовий перехід від більшості до пропорційної виборчої системи, які в основному визначали політичні еліти відповідно до власних інтересів. Окрім прихильності рухатися до пропорційної виборчої системи існує також в певній формі «відсоток» маніпуляції, а саме: введення ряду округів і «перепишування» їх територіальне розташування. Різке збільшення числа виборчих округів в Сербії в 1997 році, сприяли зміцненню позиції Правлячої Соціалістичної партії Сербії і її партнерів по коаліції Національні збори Республіки Сербії. Очевидно також, що у всіх державах, які виникли на території колишньої Югославії переважають так звані закриті списки (заблоковані або закритий перелік). Одна особливість характеризує всі ці виборчі системи це спосіб голосування «Одна людина – один голос», за винятком виборів делегатів з числа угорських і Італійських общин в Національних Зборах Республіки Словенія. Виборчі округи, як правило, організовуються відповідно до спеціальних законів на основі певних критеріїв, таких як кількість жителів, існуючі географічні і адміністративні одиниці [4].

У деяких постконфліктних країнах – Боснії і Герцеговині, Косові і Метохії, Македонії виборчі системи знаходяться під інтенсивним впливом Організації по безпеці і співпраці в Європі (ОБСЄ). Так, в Боснії і Герцеговині в період з 1996 по 2000 роки, відповідальність за проведення виборів було на міжнародних організаціях, перш за все ОБСЄ, яка в цей період, організовувала і здійснювала вибори на основі виборчих норм і правил, встановлених Тимчасовою виборчою комісією. Поправки до Закону про вибори були прийняті в 2006 році, згідно з якими, повноваження по проведенню виборів з міжнародних організацій (ОБСЄ) були передані в місцеві органи влади, або до Центральної виборчої комісії Боснії і Герцеговини. В основному в цих країнах домінують два методи у визначенні кількості мандатів політичних партій у представницьких органах пост-соціалістичних країнах Балканського півострова. Це метод Д'Ондта та Сент-Лагює (методи дільників). Виборчий поріг в цих країнах в основному діапазоні різниться між 3 і 5%, що впливає на формування партійних систем помірної або крайньої поляризації [5]. Крім того, виборчі системи, які застосовуються в постконфліктних країнах сприяють адекватному захисту прав етнічних меншин, які живуть в них, або ж можуть полегшити деяку етнічну нетерпимість.

Література

1. OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina. Provisional Election Commission. Rules and Regulations. 1996. Sarajevo. Partial Decision U 5/98 I of 29 and 30 January 2000 // Službeni glasnik BiH. No 23/00 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccbh.ba/eng/odluke/index.php?src=2>

2. Election Law of Bosnia and Herzegovina «Official Gazette» of Bosnia and Herzegovina, 23/01. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/6274>

3. Соколова Е.Н. Регулирование региональных конфликтов: уроки Боснии. – Космополис. – No 2(18) 2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.intelros.ru/pdf/cosmopolis_2_18_2007/18-5.pdf

4. Dragan ĐUKANOVIĆ IZBORNI SISTEMI U ZEMLJAMA NASTALIM NA PODRUČJU NEKADAŠNJE JUGOSLAVIJE [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.doiserbia.nb.rs/ft.aspx%3Fid%3D0025-8555_0604513D&prev=search

5. Иванченко А.В., Кынев А.В., Любарев А.Е. Пропорциональная избирательная система в России [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vibory.ru/Publikat/PES/ch-4-3.htm>

Ключник Р.М.

*кандидат політичних наук,
викладач кафедри політології, соціології та гуманітарних наук
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИРІШЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ КРИЗ

Сьогодні перед українською політичною та економічною елітою постає завдання створити умови для соціальної і політичної солідарності, співробітництва, пошуку оптимального балансу державних, суспільних та приватних інтересів [1, с. 5]. А для реалізації нових парадигм державного управління українське суспільство потребує цілеспрямованого формування громадської думки щодо легітимації виконавчої влади як головної передумови ефективного запровадження реформ.

Важливим інструментом вирішення та попередження кризових явищ у виконавчій владі є так звані «фабрики думки». Серед них є як такі, що створюються політичними партіями чи бізнес-структурами, так і незалежні центри. Однією з перших таких корпорацій у 1948 р. стала RAND Corporation, метою якої проголошено сприяння науковій та освітній діяльності з метою захисту національної безпеки США. Аналітичні центри успішно користуються зацікавленістю уряду США у розвитку і розширенні науково-дослідного потенціалу, проте привертають поряд з державними і значні ресурси громадських та бізнес-структур. «Фабрики думки» в США являють собою самостійні організації, наближені до влади, але не включені до неї безпосередньо (на відміну від того, що часто має місце у пострадянських країнах). Така система сприяє виробленню адекватних управлінських рекомендацій, що відповідають критеріям достовірності і функціональності [2].

Американська система аналітичних центрів є взірцем для країн як Західної Європи, так і Латинської Америки; втім, у цих країнах місцева специфіка зумовлює певні відмінності. Особливістю чилійських фабрик думки є те, що вони виникли в умовах військової диктатури А. Піночета наприкінці 1970-х рр. за підтримки США. Серед них можна назвати CIEPLAN, SUR, CED, CLEPI та інші. Їх першочерговими функціями було проголошено: 1) забезпечення засобами до існування лідерів опозиції; 2) інтерпретацію економічних реформ воєнного режиму та причин кризи демократії та падіння Народного фронту; 3) створення умов для діалогу між різними політичними силами; 4) розробка планів для майбутнього демократичного урядування [256, р. 33]. У Японії провідна «фабрика думки», навпаки, входить до складу системи виконавчої влади: з 2001 р. функціонує Рада з науково-технічної політики, яку очолює прем'єр-міністр країни. [3, с. 8]. Основними документами, які виробляє Рада, є рекомендації по запитах прем'єра, ініціативні рекомендації та доповіді комітетів та комісій. З метою запобігання кризам у системі виконавчої влади Рада бере участь у виробленні п'ятирічних планів науково-технічного розвитку, що затверджуються урядом.

Сучасні фабрики думки просувають свої напрацювання в конкретні законодавчі чи виконавчі рішення, є генераторами ідей, альтернативних прогнозів, висновків, модераторами публічної комунікації, лобістами суспільних інтересів. Ідейна продукція «фабрик думок» – прикладна політична експертиза, аналітичні статті, фундаментальні політичні праці. Але її, як правило, відрізняє стратегічне ціле покладання, засноване на певних уявленнях про бажані соціально-економічні та політичні результати. Як слушно зазначають В. Горбатенко та І. Петренко, саме цим фабрики думок відрізняються від академічних наукових установ. Методика роботи «фабрик думок» полягає в застосування технологій аналізу (артикуляція проблеми), політичної комунікації (формулювання політики) та реалізації політики (впровадження певних управлінських чи законодавчих рішень) [4, с. 5–13].

Розвинена мережа аналітичних центрів, пріоритетне фінансування та доступ до новітніх технологій нині є важливими складовими моделі стійкого розвитку передових країн. Втілення в життя такої моделі сприяє конкурентоспроможності та світовому науково-технічному лідерству. Постіндустріальні країни спроможні забезпечити безперервну та інтенсивну конвертацію результатів наукових досліджень у політичні рішення.

«Фабрики думок» відіграють свого роду роль спостерігача за державним апаратом: аналізують діяльність уряду та порушують питання про характер виконання державних програм та управління ними. Але з іншого боку, державні діячі складають основну цільову аудиторію «фабрик думок». Тому «фабрики думок» підтримують з ними тісні та активні робочі стосунки, критично оцінюючи роботу інститутів влади. При цьому ця критика стосується виключно питань політики, а не особи політичного чи державного діяча. В останні десятиліття діяльність think tanks зазнає серйозних змін. Найважливішими з них є перетворення більшості з них на пропагандистсько-консультативні центри з вузькоспеціалізованою оперативною інформаційною базою даних, що конкурують за цільові групи

збуту своєї продукції. Внаслідок цього посилюється політизація аналітичної інформації, яку надають ці заклади.

У пострадянських країнах фінансові можливості виконавчої влади є значно меншими, а бізнес-структури традиційно не бажають приділяти значну увагу науковим дослідженням. Віддача від інвестицій у наукові дослідження стає відчутною лише після тривалого періоду, який не співпадає з періодом перебування у влади одного і того самого уряду (електорального циклу). Недостатнє фінансування наукових шкіл в умовах становлення демократії зумовлює нестачу кваліфікованих кадрів в органах виконавчої влади і, як наслідок, численні недоліки та помилки у їх роботі. Втім, на нашу думку, у найближчому майбутньому зв'язок виконавчої влади та аналітичних центрів буде лише зміцнюватися.

Література

1. Іжа М. Трансформація публічного управління в умовах соціально-політичної модернізації України [Текст] / М. Іжа, А. Крупник // Актуальні проблеми державного управління. – 2012. – Вип. 4 (52). – С. 3-7.
2. Медушевский Н.А. Аналитические центры в политическом процессе: американская модель «фабрик мысли» и ее функционирование за пределами США [Текст] / Н.А. Медушевский // Полития. – 2010. – № 1 (56). – С. 118-132.
3. Денисов Ю.Д. Японские угрозы мирового инновационного развития [Текст] / Ю.Д. Денисов. – М.: ИДВ РАН. – 2013. – 96 с.
4. Горбатенко В.П. Фабрики думок і розвиток соціальної інженерії [Текст] / В.П. Горбатенко, І.І. Петренко // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 4(13). – С. 5-13.

Лисенко Л. Г.

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри суспільних дисциплін*

Карасевич А. О.

*кандидат філософських наук, професор,
завідувач кафедри суспільних дисциплін*

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК НАСЛІДОК ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Наша держава розпочала проведення реформ, спрямованих на вирішення нагальних проблем, які уповільнюють наближення України до Європейського союзу, його стандартів і цінностей. Серед запланованих реформ найбільше уваги приділяється формуванню децентралізованої системи влади, яка передбачає, зокрема, й реформування системи місцевого самоврядування.

Слід зазначити, що чинна Конституція забезпечує право громадян України на здійснення місцевого самоврядування через самостійне розв'язання населенням питань місцевого значення, самостійність органів, утворюваних населенням з цією метою, через конституційну заборону на обмеження прав місцевого самоврядування, проголошує, що права місцевих громад на самоврядування гарантуються усіма державними органами [1, с. 40–42]. Принципи організації місцевого самоврядування в Україні, встановлені Конституцією України, нормами відповідних законів, з одного боку, загалом відповідають міжнародним стандартам, зокрема, й вимогам Європейської хартії місцевого самоврядування, з іншого боку, далеко не всі проблеми самоврядної діяльності врегульовані чинним законодавством. Все це спонукало нинішнє керівництво держави до створення конституційної комісії, яка розробила пропозиції змін до Основного Закону, які повинні забезпечити правомірність децентралізації системи влади.

В 1991 році Україна здобула незалежність, проте відцентрові тенденції на її території проявлялися до 1996 року. Можна виділити три регіони, які прагнули відокремитися в цей час. Це – Крим, Донбас і Закарпаття, де набули поширення антиукраїнські та проросійські настрої. На думку британського економіста Д. Ляйхта, Україна за Конституцією 1996 року зробила вибір унітарної форми державного устрою, а у відповідь на вимоги більшої регіональної автономії Основний Закон пропонував компромісне «поєднання централізації та децентралізації в здійсненні державної влади» [2, с. 24]. Крим дістав статус автономної республіки в складі Української держави, а для міст і сіл 24 областей України передбачалося формування рад, які обиралися на місцевому рівні. Водночас посилювалася так звана вертикаль обласних та районних держадміністрацій. Відтоді, вважає Д. Ляйхт, в Україні встановилася незручна гібридна система місцевого та регіонального управління, яка наділила паралельно призначені державні структури та відповідальну перед місцевим населенням самоврядну владу подібними повноваженнями. Тим більше, що в самій системі була закладена тенденція до безладу [2, с. 24]. Ключовою посадою в гібридній системі став голова обласної адміністрації, призначений главою держави одноосібно чи за поданням очільника уряду, а не обраний електоратом очільник обласної ради. Саме тому гібридна система організації влади просто неспроможна була забезпечити якісне управління.

Нинішній реформі влади в Україні передували два масштабні проекти, спрямовані на децентралізацію влади та розширення повноважень місцевого самоврядування. Першим проектом була так звана бюджетна реформа 2000-2001 років. Головна її мета, на думку Д. Ляйхта, – позбавити голів облдержадміністрацій можливості контролювати розподіл коштів, що надходять із державного бюджету до місцевої влади області на поточні витрати й капітальне будівництво, відсторонити очільників ОДА від участі у формуванні місцевих бюджетів [2, с. 25], але голови облдержадміністрацій завадили її реалізації.

Друга спроба проведення адміністративно-територіальної реформи відбулась за часів президентства В. Ющенка. Тоді планувалася повна ліквідація державної вертикалі й заміна призначуваних голів ОДА та РДА радами, що обираються на місцевому рівні, й створеними при них виконавчими комітетами, які мали стати повноцінними органами виконавчої влади. Окрім того, передбачалось обов'язкове об'єднання 15 тисяч сіл та селищ у великі дієздатні адміністративні одиниці. Найбільший спротив реформі чинили, як не дивно, на Сході країни, де обласна та міська влада була здебільшого під контролем політичних опонентів В. Ющенка. Проект реформи був розкритикований і, як наслідок, реформа не була проведена.

За режиму В. Януковича відбулась жорстка централізація системи органів державної влади та управління, а функції регіонального і місцевого самоврядування були суттєво звужені. Проте в зв'язку з наближенням президентських виборів у 2013 році уряд М. Азарова підготував проект указу президента «Про затвердження «Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні». В проекті указу констатувалася нездатність більшості територіальних громад до забезпечення ефективного управління економічним розвитком міста чи регіону [3, с. 12]. Наголошувалось, що у переважній більшості територіальних громад відсутні виконавчі органи місцевих рад, бюджетні установи, комунальні підприємства тощо. Але реформа так і не розпочалась.

Таким чином, проекти реформ місцевого самоврядування розроблялись, але не проводились. Функції місцевого самоврядування звужувались. Так, міський голова Львова і лідер політичної партії «Об'єднання «Самопоміч» А. Садовий вважає, що за «останні 10 років держава відібрала в місцевого самоврядування близько 60% повноважень, і це привело до великої біди» [4, с. 8].

Необхідність проведення реформування системи влади в Україні визнали як нинішнє керівництво держави, так й міжнародні організації. Зокрема, Центр експертизи реформ місцевого самоврядування Ради Європи передав українському уряду детальні рекомендації щодо ефективного проведення реформи в Україні. На думку Генерального секретаря Ради Європи Т. Ягланда, там, де відсутня децентралізація чи передача владних повноважень на місцевий рівень, у населення виникає значно більше бажання відділитися, бо фактично централізація посилює сепаратистські настрої [5].

Реформа місцевого самоврядування в Україні базується на основних принципах Європейської хартії місцевого самоврядування – субсидіарності, повсюдності та фінансової спроможності громад. Розробники реформи стверджують, що в процесі її проведення використовується досвід реформування в Польщі. Водночас слід зауважити, що в Україні на одну самоврядну одиницю базового рівня припадає, порівнюючи з Польщею, значно менше сільського населення (майже у 5 разів), сільських населених пунктів (більш ніж у 8 разів), території (приблизно у 3 рази) [6]. Зрозуміло, що при

більш високій концентрації населених пунктів на певній території, як в Польщі, їм легше об'єднатися в одну самоврядну одиницю.

Уряд України бачить процес об'єднання громад виключно добровільним. Проте чимало європейських експертів не вірять, що Україна зможе реалізувати свої плани щодо виключно добровільного укрупнення громад. Так, директор Центру експертизи з питань реформи місцевого самоврядування Ради Європи Д. Попеску, виступаючи на III Форумі місцевого самоврядування у Львові, сказав, що «в жодній країні світу – принаймні тих, які я знаю, а це не лише Європа – повністю добровільна система не призвела до успіху... Практично всі країни РЄ, включно навіть з Монако, були вимушені пройти через стадію, на якій малі муніципальні одиниці вимушені були об'єднатися», а П. Свяневич, експерт Ради Європи, професор Варшавського університету, пояснив, що «Києву треба зрозуміти, що добровільне злиття можливе як успішне лише в тих країнах, де є традиції пошуку консенсусу. Тож, виходячи з моїх знань України, я не очікую тут суттєвого успіху» [7].

Слід зазначити, що вже сьогодні деякі голови сілрад, місцеві депутати, виконкоми, облради чинять опір процесу реформування. В уряді знають про цей опір, але мають надію його подолати, роз'яснивши українцям переваги від злиття громад, бо переконані, що не можна розпочинати зміни з примусовості – так можна втратити довіру населення, викликати негативне ставлення до реформи.

Поки що відсутня повна інформація щодо запланованих кількісних показників реформованої системи місцевого самоврядування. В уряді наголосили, що існуюча нормативна база регулює умови формування спроможних територіальних громад, а також порядок розроблення і схвалення перспективного плану формування територій громад, а не їхню кількість. Без сумніву, укрупнення громад потрібне, бо приблизно дві третини громад, за підрахунками уряду, не мають ресурсів для забезпечення своєї діяльності. Зокрема, Віце-прем'єр-міністр Г. Зубко заявив, що «шведський досвід свідчить, що 20-тисячна територіальна громада з одним центром управління є ефективною. А якщо в громаді 500 людей, тисяча чи три тисячі, то вона не матиме коштів на якісні послуги» [8].

Найбільші успіхи реформи досягнуті в бюджетній системі. Зокрема, змінено підходи до формування місцевих бюджетів і бюджетного вирівнювання. Вже перший квартал поточного року показав, що громади, отримавши 5 млрд. гривень додаткового ресурсу до місцевих бюджетів, мають кращий фінансовий результат, ніж мали би за старої бюджетної системи.

Отже, реформа системи влади розпочалась, але невирішених і спірних питань ще багато. Експерти наголошують, що децентралізація не може бути доведена до логічного завершення в корумпованій країні. Успіх реформи залежить від якості кадрів в центрі й на місцях. Зрозуміло, що державі потрібна нова політична еліта. Взагалі, про повноправні місцеві громади можна говорити лише стосовно тих країн, де існує розвинене громадянське суспільство, де громадяни мають дієві засоби контролю за обраною ними місцевою владою. До

того ж повністю не сформована законодавча база децентралізації влади. Ускладнює процес реформування й те, що децентралізація відбувається в умовах анексії Криму та агресії Росії на Донбасі.

Децентралізація, яка забезпечить реформування місцевого самоврядування, без сумніву, потрібна українцям. Так, член групи незалежних експертів Європейської хартії місцевого самоврядування при Раді Європи Р. Штайнер підкреслив, що коли громадяни на місцях знають, хто надає їм послуги, це допомагає запобігти бюрократії та корупції, що є особливо актуальним для України [9, с. 35].

Література

1. Конституція України: Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2222-IV від 08.12.2004 р. – К.: Велес, 2007. – 48 с.
2. Ляйхт Д. Не те рішення не тієї проблеми: Стандартний підхід до децентралізації без якісної інфраструктури та сильних інституцій може завдати Україні більше шкоди, ніж користі / Д. Ляйхт. // Український тиждень. – 2015. – № 22. – С. 24–26.
3. Скумін А. Сєверодонецьк-2? / А. Скумін. // Український тиждень. – 2013. – № 25. – С. 12–13.
4. Андрій Садовий: «За останні 10 років держава відібрала в місцевого самоврядування близько 60% повноважень, і це привело до великої біди» / Спілкувалася О. Ворожбит. // Український тиждень. – 2015. – № 1–2. – С. 8–9.
5. Кравченко В. Генсек Совета Европы Турбьерн Ягланд: «Децентрализация не означает федерализацию» / В. Кравченко. // Зеркало недели. – 2015. – № 10. – С. 4.
6. Попова О. Реформируем местное самоуправление «как в Польше»: кто больше? / О. Попова. // Зеркало недели. – 2015. – № 4. – С. 4.
7. Сидоренко С. Адмінреформа в Україні – добровільна чи примусова? Європейський досвід / С. Сидоренко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.evrointegration.com.ua/articles/2015/04/9/7032748/view_print/
8. Сидоренко С. Зміна адмінустрою України як мотив відкласти місцеві вибори / С. Сидоренко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.evrointegration.com.ua/articles/2015/03/26/7032271/view_print
9. Трегуб Г. Суспільство політиків: швейцарські політики розповіли про децентралізацію і референдум як інструмент політики / Г. Трегуб. // Український тиждень. – 2015. – № 21. – С. 34–35.

Матухно Г.Р.

*студент кафедры политологии, социологии и гуманитарных наук
Днепропетровского университета имени Альфреда Нобеля*

ПРОБЛЕМА МИГРАЦИИ В СТРАНАХ ЕВРОПЫ: ПОЛИТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Согласно многолетним наблюдениям, во многих странах Европы в последнее время стала актуальна проблема иммиграции граждан из стран дальнего Востока и Латинской Америки. Наиболее мощный поток мигрантов хлынул в Европу в конце 1980 – начале 1990 годов и был обусловлен мировыми геополитическими переменами и дестабилизацией рынка труда во многих странах. Миграционные потоки приобрели массовый характер – в настоящее время численность нелегальных мигрантов в Европе, по разным данным, составляет от 5 до 7 млн. человек. Наибольшее количество незаконных иммигрантов сосредоточено во Франции, Германии, Италии и Испании – в каждой из этих стран насчитывается до 1-1,5 млн мигрантов, и ежегодно их число возрастает. В настоящее время в Европе ежегодно официально ищут убежище около 400 тыс. человек, а через различные нелегальные каналы туда въезжает более 500-ти тыс. мигрантов [1, с. 2]. Это привело к появлению многих катастрофических проблем: перенасыщению рынка труда, культурной и религиозной дестабилизации европейских стран. Из-за большого наплыва мигрантов, страны Европы не могут им всем предоставить рабочие места и социальную помощь, из-за чего возрастает преступность [2, с. 1]. Более того, поскольку темп прироста мусульманского населения и народов североафриканских стран значительно превышает таковой европейцев, в странах Европы все больше будут обостряться этнодемографические проблемы, в связи с чем, в Европе уже происходит культурное разветвление, ведущее к обострению социальных и межнациональных противоречий, что в худшем случае может привести к массовым кровопролитиям.

В настоящее время вопросы разработки совершенных механизмов управления миграцией остро встали перед многими странами. Вопросы миграционной политики крайне важны в связи с необходимостью обеспечения национальной безопасности, поддержания оптимального баланса трудовых ресурсов и сохранения устойчивого экономического роста. Проблема миграции в современной мировой политике становится одной из глобальных, играющих роль фактора риска для принимающего общества, главными вытекающими последствиями чего является перенасыщение рынка труда, что влечёт за собой межнациональные противоречия, так как мигранты отбирают рабочие места у коренных граждан Европы, угроза терроризма – занимающая далеко не последнее место проблема, т.к. за последнее время в страны Европы мигрировало много беженцев из Сирии, у которых свои религиозные и идеологические убеждения, а также политическое разветвление между лояльно настроенными к мигрантам партиями и их оппонентами. Так, например, в таких странах как Франция, Италия, Бельгия, Англия, Швеция, Греция, Венгрия и тд. в последнее время среди

европейского населения стали очень популярны антииммигрантские радикальные партии, которые благодаря обострению данных проблем, воспользовавшись поддержкой коренных граждан Европы, смогли занять достаточно весомое количество мест в Парламентах своих стран. Это и французская партия «Национальный фронт», которая пропагандируя политику прекращения дальнейшей иммиграции из неевропейских стран и ужесточение требований при получении французского гражданства, называя мигрантов «разносчиками насилия», «захватчиками рабочих мест» и «ненасытными попрошайками», получила поддержку миллионов французов, благодаря чему, на региональных выборах 2010 года представители Национального фронта получили большинство мест в региональных советах Пикардии, Бургундии, Шампань-Арденны и Верхней Нормандии, а в 2014 году сумели провести в Европарламент 22 своих депутата. Благодаря обострению проблем связанных с постоянным увеличением притока мигрантов, кроме французской партии «Национальный фронт» в других странах Европы за счёт поддержки европейцев стали популярны, а в некоторых странах – даже достигли успеха, такие радикальные партии как «Лига Севера» (Италия), «Фламандский интерес» (Бельгия), «Золотая заря» (Греция), «Шведские демократы» (Швеция), «Йоббик» (Венгрия) и т.д. Эти партии умело использовали симпатию европейцев для достижения собственных целей, в данных случаях – прихода к власти, и если в одних странах поляризация интересов коренных европейцев и мигрантов приводит лишь к небольшим митингам, демонстрациям против мигрантов и расширением сферы влияния данных партий, то в других странах, таких как Греция или Венгрия, поляризация интересов привела к массовым кровопролитиям и политической дестабилизации.

На данный момент, однозначного ответа, каким образом можно решить проблему миграции в страны Европы, нет. Однако, страны Европы очень остро нуждаются в решении данной проблемы, но в последнее время становится все яснее, что без радикальных мер её в корне не решить.

Литература

1. Четверикова О. Миграция как оружие глобализации // Институт высокого Коммунитаризма . – 2015. – с. 2.
2. Антонов М. Европа задыхается от мигрантов // Вести. – 2015. – с. 1.

Меженська О.В.

аспірант кафедри політичних наук

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КРАЙНІ ФОРМИ ПОЛІТИЧНОГО НАСИЛЛЯ ЯК НЕГАТИВНИЙ НАСЛІДОК ДЕРЖАВНОГО ПЕРЕВОРОТУ

Обставини суспільно-політичного життя змушують нас більш уважно ставитися до процесів та періодів в функціонуванні держави, які накладають відбиток на подальшу її еволюцію та залишають без відповіді питання що стосуються долі мільйонів її мешканців. До таких періодів, безперечно, відноситься боротьба за владу. Спосіб отримання влади, створювана система владних відносин та форма реалізації політичної влади є тими чинниками які впливають на прояви та масштаби застосування насилля у політиці. Насилля в політиці спрямоване не лише на радикальну перебудову або ліквідацію діючої влади а й на її утримання. З моментом отримання такої бажаної влади, з'являється бажання відстояти та укріпити свої позиції за будь-якої ціни що призводить до перетворення цієї боротьби в самоціль. Однією з найпоширеніших форм такого насилля є державний переворот.

Визначення цілісної картини, ролі та місця політичного насилля у сучасному світі, висвітленні проблем його джерел, а також поширення та домінування певних його видів є предметом найгостріших дискусій. Проте, на сьогодні, відсутні роботи предметом вивчення яких є саме проблема державного перевороту як однієї з форм насилля прямої дії що застосовується в політичній боротьбі за владу, так і його наслідків. Дослідження окресленої нами проблеми ґрунтується на роботах відомих філософів, мислителів, теоретиків та дослідників різних історичних епох які проблему політичного насилля розглядають в контексті владних відносин. У сучасному науковому доробку даної проблеми слід відзначити Х. Арендт, Б. Пауелла, К. Гаджієва, А. Кугай, І. Ліпатова. Серед вітчизняних дослідників А.Боброва, В. Остроухова, В. Кременюк, А. Дорошенко, І. Побочий та інші.

Зважаючи на досить широку визначальну дефініцію поняття «державний переворот», на проведений нами аналіз даного феномена в історії, ми пропонуємо своє визначення. Державний переворот – це неконституційна форма зміни чинної влади в умовах соціально-політичної та економічної нестабільності, яка здійснюється блискавично із застосуванням насилля прямої дії, організованою групою осіб під керівництвом харизматичних лідерів з метою отримання політичної влади в конкретній державі. Зазвичай, прийшовши до влади спираючись на силові структури і спецслужби, та чи інша політична сила, зазвичай продовжує політику насилля. Інструментальні форми насилля використовуються і як засіб формування нової влади, і як засіб її перерозподілу в процесі повзучого перевороту або після здійснення державного перевороту, і як засіб утримання влади отриманої в такий спосіб. Характерними ознаками державного перевороту як різновиду політичного насилля, що

застосовується у політичній боротьбі є принцип «мета виправдовує засоби» та «якщо ворог не здається, то його знищують».

В історії багато прикладів, коли політична сила, якій вдалося отримати владу в результаті державного перевороту, вдається до застосування крайніх форм насилля у боротьбі із соціальними та політичними силами, окремими особистостями які чинять протидію, опір, протистояння або можуть завадити їхньому стратегічному курсу, можуть спричинити як внутрішню суперечливість суспільства так і соціальне розшарування та викликати соціально-політичний диспаритет. Як наслідок, насилля органічно вплітається в систему влади та набуває інституалізованого характеру.

Найпоширенішими формами політичного насилля, що застосовується політичними суб'єктами для утримання влади або нав'язування власної політики нових політичних сил та окремих груп осіб є репресії та терор. що Репресії – це практичні дії, спрямовані на перешкоджання або придушення протестних дій, тиск на протестувальників, як у фізичній формі, так і в юридичній, як з боку держави (діючої влади), так і недержавних структур, спрямовані на перешкоджання або придушення критичної або опозиційної соціально-політичної діяльності [7]. Політична історія містить багато прикладів, коли сили що отримали владу в результаті державного перевороту вдавалися до застосування насилля по відношенню як до представників колишньої влади, так і до опозиційно налаштованих осіб/груп та політичних угруповань/партій. Так, в Болівії до 1920 року в результаті дворцевих переворотів змінилося 74 володаря, а до 1952 року відбулося 179 путчів; у Венесуелі за 100 років відбулося 50 путчів. Всі ці перевороти були здійснені військовими. Більшість колишніх президентів та представників державної влади було ув'язнено, вислано з країни або вбито. Нова влада відміняла конституцію та конституційні гарантії, розпускала всі політичні партії що діяли в країні на момент перевороту проводила так зване розкуркулення, влаштовувала гоніння проти «соціально чужих елементів» і «саботажників», здійснювала ув'язнення і розстріли «ворогів народу» [5, с. 4-5]. Коли ж репресії набувають масового характеру а кількість жертв стає значною, мова іде про політику терору.

Соціально-політична наука пояснює терор, як той що вселяє жах, страх; як фізичне насильство, аж до фізичного знищення, стосовно політичних супротивників. Прикладом політики терору є масове винищення турків. Прийшовши до влади в результаті державного перевороту в травні 1876 року, султан «не щадив нікого, хто був не за нього», а «політичні вбивства в країні стали звичайним явищем». До того ж, щоб запобігти будь яким заворушенням які б були спрямовані проти діючої влади, політика султана була спрямована на посилення страху, загального шпіонажу та сліпої покори [6, с. 6-41; 1, с. 2-185]. Крайньою формою політичного терору є геноцид.

Геноцид – діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних

ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення [4]. Так, в наслідок державного перевороту, що відбувся в квітні 1975 року в Камбоджі, жертвами геноциду режиму «червоних кхмерів» стали середній клас, міське населення, етнічні та релігійні меншини. Загалом було знищено 1,7 млн. людей. За етнічною ознакою знищувалися в'єтнамці, за релігійною – християни, мусульмани і буддійські ченці[3]. Жертвами політики геноциду яку влаштували хуту (вони складали більшість етнічного населення Руанди) що прийшли до влади в результаті державного перевороту в 1994 року, стали понад 800 тис. вбитих осіб – представників іншої етно-соціальної групи [2; 8]. Насилля яке має місце в політичній боротьбі за владу, не втрачає своїх позицій і в XXI столітті.

Таким чином, політичне насилля залишається прийнятною формою самовираження та одним із видів боротьби за владу, способом її утримання. Негативним наслідком державного перевороту є продовження політики насилля із застосовуванням його крайніх форм. Репресії проявляються як каральні заходи діючої влади по відношенню до представників колишньої влади та політичних опонентів. Вони мають здебільшого інструментальний, ніж демонстративний характер, що і відрізняє їх від терору. Терор – це все форма правління до якої вдаються політичні сили щоб утримати владу. Застосування терору не має концептуальних пояснень, а проявляється лише в практичній площині, коли влада відчуває відсутність суспільно-політичної підтримки. Геноцид – це цілеспрямована політика до якої вдається політична сила яка прийшла до влади в результаті державного перевороту. Як наслідок, політичні сили що прийшли до влади в результаті державного перевороту не лише знищують або підпорядковують собі існуючі в країні організаційні структури а й знищують політичну еліту, національну гідність та цілі народи. Застосування таких форм насилля веде лише до поглиблення кривавого конфлікту, до загострення політичної боротьби (революції, громадянські війни), розколу країни, втрати її незалежності, територіальної цілісності та суверенітету.

Література

1. Геноцид армян в Османской империи: Сборник документов и материалов / Под ред.. М.Г. Нерсисяна. – 2-е, доп. изд. – Ер. : Айастан, 1983. – 704. – с. 3.
2. Глава ООН: геноцид в Руанде стал тяжелым уроком для всего мира. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unmultimedia.org/radio/russian/archives/109571/>
3. Карен Вртанесян, Арам Палян. Акты геноцида в истории человечества. Геноцид в Камбодже [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.genocide.ru/lib/genocides/cambojan.htm>
4. Кримінальний кодекс України. [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page13>

5. Лазарев Марклен Иванович. Дворцовые перевороты в странах Латинской Америки / М.И. Лазарев. – М.: Изд-во: «Юридическая литература» – 1967. – 191с.

6. Найт Э.Ф. Революционный переворот в Турции / Э.Ф. Найт [пер.с англ В.Брадиса, предисл. В. Богучарского] – СПб.: Издание П.И. Певина, 1922. – 237 с.

7. Протести, перемоги і репресії в Україні: результати моніторингу 2012 р. [Електронний ресурс] / За ред. В. Іщенко. – К.: Центр дослідження суспільства, 2013. – 88 с. – Режим доступу:http://cslr.org.ua/wp-content/uploads/2013/12/ZVIT_2013_web.pdf

8. Франция рассекретила документы по геноциду в Руанде [Электронний ресурс]. – Режим доступа /<http://nv.ua/world/countries/franciya-rassekretila-dokumenty-po-genocidu-v-ruande-42930.html>

Смірнова С.О.

*студентка кафедри політології, соціології та гуманітарних наук
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

УКРАЇНА В УМОВАХ КРИЗИ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Конституція України визначає нашу країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову державу з парламентсько-президентською формою правління. Рівно 24 роки тому Україна стала незалежною державою. Вже тоді громадяни повірили в краще майбутнє своєї країни. Минали роки, змінювалися політичні еліти, представники яких постійно вдавалися до популістських гасел замість проведення реальних реформ.

З певною періодичністю вносилися зміни й до головного Закону України – Конституції. Але зміни до законодавства сприймаються політиками переважно через власні, короткострокові, політичні інтереси та залежно від їх нинішнього статусу (перебування у владі або опозиції). А така ситуація унеможлиблює стратегічне планування суспільного розвитку, впровадження політичної системи, яка б відповідала національним інтересам країни на довгострокові перспективи.

Значна частина соціуму покладала великі надії на Помаранчеву революцію, яка прокотилася хвилею мирних акцій протесту протягом листопада-грудня 2004 року. Вона пробудила українців, змусила їх поважати себе, викликала у мільйонів людей почуття національної гідності, гордості, самоототожнення з поняттям «громадянин України», уселила надію на краще майбутнє, дала зрозуміти, що кожен із нас у змозі змінити історію, майбутнє України.

23 січня 2005 року український народ довірив владу Віктору Ющенку. Але надії не справдилися, оскільки йому не вдалося створити потужну команду реформаторів. Натомість все частіше виникали непорозуміння між

ним і Прем'єр-міністром Юлією Тимошенко. Саме конфлікти всередині владної коаліції спричинили падіння довіри до обох політичних лідерів, що створило умови для реваншу Партії регіонів.

25 лютого 2010 року на хвилі розчарування наслідками Майдану до влади прийшов Віктор Янукович. Під час його правління все більшого впливу набули сімейні клани, які використовували отриману владу для самозбагачення. Уряд намагається проводити реформи в усіх сферах життя суспільства. Втім, невизначеність у зовнішній політиці, прагнення залишитися лояльним і Москві, і Брюсселю довела В. Януковича до патової ситуації. 28-29 листопада 2013 року на саміті Східного партнерства в Вільнюсі голова держави не підписав Угоду про асоціацію між Україною і Євросоюзом, що викликало негативні реакції на Заході і масові акції протесту по всій Україні.

Розпочинається новий майдан, що згодом отримав назву Революція Гідності. 16 січня 2014 року Верховна Рада України приймає пакет законів, що суперечили не лише Конституції, але й нормам моралі. День Соборності 22 січня відзначився особливо тяжкими барикадними боями на Європейській площі та вулиці Грушевського, в яких загинули щонайменше три особи. Акції протесту набували небаченої раніше гостроти й у регіонах: 22-27 січня було захоплено низку обласних державних адміністрацій. Провідну роль у боротьбі проти режиму почали відігравати радикальні бойові групи, серед яких найактивнішими стали «Правий сектор» та «Спільна справа». 18 лютого протистояння між силовиками та опозиціонерами у центрі Києва загострилося. Мирна хода, що прямувала до парламенту, була зупинена загонами «Беркуту» та внутрішніх військ. Цього ж дня було здійснено чергову спробу звільнення Майдану Незалежності від учасників протесту. 19 і 20 лютого бої у центрі Києва продовжилися, що призвело до загибелі близько сотні громадян. Фактично урядові сили зазнали поразки, а центр столиці перейшов під контроль опозиції. Згодом загиблих на Євромайдані назвуть Небесною сотнею, втім тоді важко було навіть уявити, до яких жертв призведе подальша ескалація конфлікту.

Наприкінці лютого 2014 року на території Криму почали з'являтися люди у військовій формі без розпізнавальних знаків. Пізніше стало відомо, що це російські військові та представники кримського «Беркуту». У результаті бездіяльності тимчасової української влади на чолі з О. Турчиновим території Автономної Республіки Крим та м. Севастополь були відторгнені від України і незаконно приєднані до Російської Федерації шляхом нелегітимного референдуму протягом березня 2014 року. Крим є фактично територіальним анклавом, що через погану географічну зв'язність і внаслідок інформаційної кампанії, започаткованої Партією регіонів під керівництвом Російської Федерації, не тільки із запізненням, а й контрреволюційно прореагував на події Майдану. Це, за словами Т. Пояркової, пояснює реакцію кримчан на введення на півострів «зелених чоловічків» – солдат російської армії [1, с. 53]. Наступним етапом стала

війна на Сході України, офіційно відома як Антитерористична операція, коли українські військові активно залучились до протистояння з проросійськими маріонетковими терористичними групами ЛНР і ДНР.

Наприкінці весни 2014 р. суспільство усвідомило, що країна негайно потребує змін і рішучих дій. З'являється нове гасло кандидата на пост Президента України Петра Порошенка «Жити по-новому!» В своїй передвиборчій програмі Порошенко обіцяє людям закінчити війну за тиждень, жити безбідно, бо «бідній людині важко бути вільною, тому що над нею постійно висить безвихідна потреба обміняти свободу на хліб насущний. Тому будувати демократію означає творити суспільство заможних людей. Україна має все необхідне, щоб забезпечити добробут. Ми вміємо і хочемо жити власною працею, здатні бути творчими та інноваційними, вчимося не бути заздрісними і щиро радіти успіху сусіда чи колеги. Але ми втрачаємо можливості й досі пасемо задніх» [2]. Крім того, кандидат наголошує на тому, що свого часу створив чимало робочих місць і добре знає, як примножити наше національне багатство та наповнити бюджет, обіцяє підвищення зарплат, пенсій і стипендій, що будуть збережені і примножені всі соціальні виплати, відбудуться потужні грошові вливання в освіту.

Люди вже вкотре повірили і підтримали кандидатуру Петра Порошенка на позачергових виборах Президента України 25 травня 2014 року. Українцям більш за все хотілося миру. Втім, бойові дії після інаугурації нового президента лише активізувалися, перетворюючи на руїни цілі міста. Минуло лише три місяці до підписання перших мінських угод, а остаточне розв'язання (у тому числі правове) конфлікту на Донбасі є справою навіть не місяців, а років.

27 лютого 2014 р. за участі Майдану було сформовано новий уряд на чолі з А. Яценюком. До його складу увійшли як досвідчені політики, так і громадські діячі, що відзначилися під час революційних подій. На перших засіданнях Верховної Ради України Прем'єр-міністр обіцяє зі своєю новою командою «камікадзе», як він себе називав, працювати 24 години на добу, 7 днів на тиждень. Втім, традиційні проблеми української політики (корупція, непотизм, непрофесіоналізм) далися взнаки: інфляція у 2014 р. стала рекордною у світі, а реформи просувалися надто повільно. Ситуацію ускладнює й намагання брати кредити, які, на нашу думку, гальмуватимуть, а не стимулюватимуть розвиток економіки.

Певне занепокоєння викликає й робота Верховної Ради України. За роботою народних депутатів спостерігає не тільки країна, але весь світ. Утім, конфлікти у парламенті часто закінчуються блокуванням трибуни чи навіть застосуванням насилля, що перешкоджає законотворчій діяльності та шкодить іміджу вітчизняної легіслатури не лише в Україні, а й за кордоном. Парламентські кризи в Україні мають й комунікативний аспект: народні депутати не лише не виконують передвиборчих програм, але й практично не підтримують контактів із виборцями в округах, що призводить до все більшого відчуження політичних діячів від решти громадян. Іншими

словами, незважаючи на існування формальних коаліцій, які мали більшість голосів у Верховній Раді, результативність (у сенсі кількості прийнятих законопроектів) її діяльності є низькою. У перспективі це може призвести до зростання популярності ультраправих та ультралівих партій, як це відбувається у країнах Західної Європи.

Сьогодні українська політична система перебуває у точці біфуркації. Саме від рішень, які приймаються наразі політичною елітою, залежить, чи піде Україна шляхом розбудови демократичної правової держави. Європейське майбутнє нашої країни також залежить передусім від успішного вирішення внутрішньополітичних проблем.

Література

1. Пояркова Т.К. Україно-російська війна як наслідок взаємодії кризових політичних систем / Т.К. Пояркова // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. – 2014. – Вип. 14. – С. 51-56.

2. Жити по-новому! Передвиборна програма кандидата на пост Президента України Петра Порошенка [Електронний ресурс] / П. Порошенко. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2014/wp001>

Шачковська Л.С.

*кандидат політичних наук, доцент кафедри суспільних дисциплін
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*

ІНСТИТУЦІЙНЕ РОЗУМІННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Під впливом ідей М. Дюверже сформувалося класичне інституційне розуміння політичних партій. Інститут політичних партій є результатом соціально-економічної і соціально-культурної еволюції суспільства. Місце та роль партій у конкретній політичній системі, характер відносин між ними зумовлюється впливом етнокультурних і демографічних процесів, історичних традицій, релігії тощо.

Під впливом вищезначених процесів сформувався прототип класичної інституціоналізованої партії. З набуттям незалежності в Україні була закладена класична модель інституціоналізованих політичних партій.

Відповідно до цієї моделі українські політичні партії інституційно характеризуються такими основними кваліфікаційними ознаками [3, с. 17–18; 4, с. 37; 2, с. 38]:

– громадське об'єднання, головна мета якого полягає в участі у політичному процесі для того, щоб завоювати та здійснити державну владу в рамках і в межах конституції та чинного законодавства;

- організація, яка об'єднує індивідів на підставі спільності поглядів, визнання певної системи цінностей, що знаходять своє втілення у програмі;
- об'єднання, яке діє на постійній основі й має формалізовану організаційну структуру.

Дж. Лапаломбара та М. Вейнер виокремлюють такі відмінні ознаки партії [1, р. 19–21]:

- партія є організацією, тобто достатньо стійким у часі об'єднанням людей. Довготривалість дії організації дозволяє відрізнити її від фракції, кліки, клієнти, котрі виникають і зникають разом із своїми ідеологами й організаторами;
- у партії наявні стійкі місцеві осередки, які підтримують регулярні зв'язки з центральним керівництвом;
- партії переслідують конкретні цілі завоювання і здійснення влади. Прагнення до влади дозволяє відрізнити партії від груп тиску, які не намагаються захопити владу, а лише чинять вплив на неї, залишаючись у тіні;
- партії прагнуть народної підтримки, починаючи від голосування і закінчуючи активним членством у партії. Це відрізняє їх від політичних клубів, які не беруть участі у виборах і парламентській діяльності.

Інституційними ознаками українських політичних партій є:

- наявність програми – основоположного партійного документу, який спрямовує всі її дії й ініціативи. Програма діяльності конкретної партії виражає її соціально-політичну сутність, показуючи, чиї інтереси вона захищає, які соціально-політичні сили за нею стоять. Партійна програма має бути привабливою для максимально широкої аудиторії, оскільки будь-яка партія має виборювати голоси виборців. Соціально-політичну сутність партії відображають базові, концептуальні положення партійної програми, її явні або приховані принципи, ті настанови, до яких партія не схильна, не може поступатися та йти на компроміси.

- орієнтація на соціальну базу – вона показує, які групи і категорії населення підтримують дану партію, основні положення її програми. Соціальна база партії корелюється з її електоратом. Останній – це вся сукупність виборців, які віддають свої голоси за кандидатів даної партії. Разом зі стійкими прихильниками партії (тобто її соціальною базою), електорат може містити і значну частину «випадкових», «тимчасових» голосів, тобто голосів тих виборців, котрі в ході голосування зреагували на конкретний передвиборчий рекламний трюк, конкретну особистість кандидата, іноді навіть вдалу фразу чи жарт або самі пожартували в такий спосіб.

- формування розгалуженої організаційної інфраструктури – її основу становлять пересічні члени й керівні органи, які координують і спрямовують дії цих членів. Вищим керівним органом партії є з'їзд (конференція). Поточна робота партії спрямовується центральними керівними органами, які обираються з'їздами (конференціями) й очолюються лідером партії. Керівництво партії – вузька група осіб, яка концентрує в своїх руках величезні повноваження,

визначаючи як рішення всіх партійних справ, так і загальні програмні настанови партії. В її руках знаходиться головний важель впливу – кадрова політика, тобто підбір і розстановка кандидатів на урядові та інші провідні державні посади. Основу партії становить її апарат (партійна бюрократія). Зазвичай він складається з висококваліфікованих професіоналів. Апарат будується на централізованій основі, підкоряючись жорсткій партійній ієрархії. Апарат має ешелонну структуру: вищий ешелон становить центральний апарат, який знаходиться в столиці, периферійні ешелони – спрямовують роботу місцевих осередків партії. Місцеві партійні органи звичайно будуються за територіальним принципом, тобто вони прив'язані до адміністративно-територіального поділу країни.

Таким чином, в сучасній Україні інституціоналізована політична партія має відповідати вищезазначеним уніфікованим вимогам прототипу інституційного дизайну – наявність програми, соціальної бази, розвиненої інфраструктури. На нашу думку, саме інституціоналізовані політичні партії є об'єктами, які вступають у партійне системоутворення (системодію).

Як важливий політичний інститут у сучасних політичних системах партія проходить дві стадії правової інституціоналізації: конституційну і законодавчу. Конституційна інституціоналізація (конституціоналізація) передбачає інкорпорування положень про політичні партії в Основний закон держави, а законодавча – визнання правового статусу окремим законом. Непереборної межі між цими етапами не існує. Сам факт включення положень про політичні партії до Основного закону вже означає, що закон визнає їх як правовий інститут. Різниця між цими двома видами правової інституціоналізації полягає в інших обсягах регламентації. Законодавча інституціоналізація містить правове регулювання статусу політичних партій, яке передбачає деталізацію таких питань:

- поняття політичної партії, визначення її місця та ролі в політичній системі, державному механізмі;
- умови та порядок утворення, призупинення діяльності та ліквідації політичних партій;
- вимоги щодо ідеології та програмних положень партії;
- фінансування партій (членські внески, приватні пожертвування (дарунок, заповіт), прибутки від дозволеної господарської діяльності, державні субсидії тощо).

Це правова регламентація, яка складає основу нормативної інституціоналізації. Крім того додатковим елементом нормативної регламентації є корпоративна (внутрішньопартійна) регламентація на основі Статуту партії та внутрішньопартійних нормативних документів. Вони поширюються лише на конкретну партію, в межах якої вони діють. Також можна виділити міжпартійну нормативну базу, яка регламентує діяльність групи партій, поєднаних в одному виборчому блоку, коаліції тощо.

Політична інституціоналізація не обмежується лише нормативними формами – конституційною, законодавчою, внутрішньопартійною та

міжпартійною інституціоналізацією. Партії у своїй діяльності не ізольовані, вони функціонують у широкому соціально-культурному середовищі, тому на їх політичну інституціоналізацію можуть впливати такі чинники культурної регуляції як традиції, звичаї, ритуали, символи тощо. Тут також можна виділити декілька рівнів: зовнішній, який містить елементи загальної культури (вплив етнонаціональних, релігійних, ментальних та інших сегментів), політичної культури (вплив сегментів політичної поведінки та політичного мислення), та внутрішній, який містить елементи політичної культури партійної системи, виборчих блоків, коаліцій та інших міжпартійних утворень, а також елементи корпоративної (внутрішньопартійної) політичної культури.

Література

1. Political Parties and Political Development / J. La Palombara, M. Weiner (eds.). – Princeton: Princeton University Press, 1966. – 516 p.
2. Кривоцюк П. Створення партій демократичного типу: світовий досвід та українські реалії / П. Кривоцюк // Людина і політика. – 2002. – № 5. – С. 37–50.
3. Примуш М.В. Політичні партії: механізми інституалізації і структурної трансформації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / М.В. Примуш. – Львів, 2003. – 35 с.
4. Юдин Ю.А. Политические партии и право в современном государстве / Ю.А. Юдин. – М.: Политиздат, 1998. – 278 с.

Войтов Б.І.

*аспірант кафедри культурології та філософії
Національного університету «Острозька академія»*

ВПЛИВ АНТИЧНОГО СПАДКУ НА ТВОРЧІСТЬ КАСІЯНА САКОВИЧА

Звернення до античного спадку в історико-філософському аспекті означає передусім прилучення до того унікального феномена культури та філософської думки, який творився починаючи з VI ст. до н. е. у Стародавній Греції, а потім до VI ст. до н. е. в Стародавньому Римі до закриття у 529 р. останньої платонівської академії імператором Юстиніаном. Тривалий час в Україні спостерігалось негативне ставлення до філософської думки, котра розглядалася як «латинська мудрість». Це спостерігаємо в полемічному анонімному творі «Пересторога» Івана Вишенського, і навіть у «Треносі» Мелетія Смотрицького. Саме Сакович був одним із тих, хто намагався змінити подібне ставлення [5, с. 90].

Палким прихильником античності був і Касіян Сакович. Можна стверджувати, що творчість митця найбільш масштабно акумулювала різні шляхи рецепції античних традицій. З ім'ям К. Саковича пов'язаний новий етап у засвоєнні античної культури в українській філософській думці. Античність для письменника й філософа була визначальним фактором у його становленні. Він добре знав латину, вивчав античну літературу й філософію.

Надбання класичного письменства та філософів віддавна стали невід'ємним складником національної освітянської культури. З кінця XVI ст. в основу навчальних курсів братських шкіл, зокрема Київської, та інших навчальних закладів було покладено «Поетику» Арістотеля, «Риторику» Цицерона, трактати й поезію античних авторів (Платон, Арістотель, Вергілій, Гораций Овідій, Ювенал та ін.). Будучи спраглим знань, К. Сакович ґрунтовно досліджував античний спадок мислителів.

У працях про К. Саковича простежується своєрідність його філософсько-естетичних поглядів порівняно з поглядами Платона, Сократа, Арістотеля, Демокріта, Епікура. Антична спадщина відіграла вагомую роль у процесі розробки філософом гуманістичної проблематики, а саме сенсу людського буття, самопізнання, ідеалу людської особистості, що становили не лише стрижень ідейно-тематичної структури творів К. Саковича, а й суттєві моменти їх поетичної структури. К. Сакович, дотримуючись античної в своїй основі ідеї самопізнання, ідеалу самодостатньої особистості, утверджує на ґрунті української культури сутнісні елементи еллінської практичної філософії,

протиставляючи їх ціннісним постулатам сучасного йому світського суспільства.

Касіян Сакович слідом за іншими учасниками братського руху Кирилом Транквіліоном-Ставровецьким та Мелетієм Смотрицьким продовжував роботу над термінологією, виробленою тогочасною філософією, ширше, ніж попередники, використовував античну філософію, твори західноєвропейських мислителів доби Відродження, вбачаючи в цьому засіб для зближення вітчизняної духовної культури із західною, піднесення її філософського рівня. Це знайшло свій відбиток у творах Саковича «Арістотелеві проблеми...» [3] і «Трактат про душу» [4]. Своїм полемістичним творам Касіян Сакович надавав філософсько-природознавчого характеру. Виклад мислителя більш спеціалізований, теоретичний, професійний, насичений, філософський, ніж у його попередників. Однак найбільш чітко рецепція античних мотивів прослідковується у «Вірші...» Саковича [2], які мають як велику літературну, так й історичну цінність.

У них автор неодноразово апелює до філософів Античності. Особливо багато уваги К. Сакович акцентує на поглядах Сенеки. Сакович не лише посилається на цього античного мислителя, а й часто використовує його думки без зазначення на посилання, зокрема міркування Сенеки стосовно смерті. Для тогочасної української культури, котра, в силу певних обставин, відзначалася консерватизмом та ізоляціонізмом щодо західних впливів, така позиція видавалася, за словами Г. Грабовича, «новим словом» [1, с. 256].

Отже, потреби розвитку української філософської думки, запити конфесійної і національної боротьби спонукали Касіяна Саковича до усвідомлення необхідності оволодіння філософськими напрацюваннями мислителів Античності. Уже перші поступи у цьому напрямі дали змогу суттєво підняти рівень філософської культури, розширити коло її проблем. Подібні спроби були не завжди вдалим, оскільки те, що вивчалася К. Саковичем, не перетиналося з українською культурною традицією і через це не сприймалося і не засвоювалося у вітчизняному культурному просторі. Але його спробу були оцінені сучасниками.

Література

1. Грабович Г. До ідеології ренесансу в українській літературі: Вірш на жалосний погреб зацного рыцера Петра Конашевича Сагайдачного / Г. Грабович // Грабович Г. До історії української літератури (Дослідження, есеї, полеміка). – К., 2003. – С. 255-268.

2. Касіян Сакович. «Вірші на жалісний погреб шляхетного рицаря Петра Конашевича Сагайдачного». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua/ukrpoetry/anto37.htm>

3. Сакович К. Арістотелівські проблеми або питання про природу людини з додатком передмов весільних і похоронних обрядів / Касіян Сакович // Пам'ятки братських шкіл на Україні (кінець XVI – початок XVIII століття):

Тексти і дослідження / АН УРСР. Ін-т філософії, Ін-т сусп. наук, редкол.: В. І. Шинкарук та ін. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 337-443.

4. Сакович К. Трактат про душу, написаний преподобним отцем Касияном Саковичем, ченцем грецької релігії / Касіян Сакович // Пам'ятки братських шкіл на Україні (кінець XVI – початок XVIII століття): Тексти і дослідження / АН УРСР. Ін-т філософії, Ін-т сусп. наук, редкол.: В. І. Шинкарук та ін. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 443-513.

5. Чижевський Д. Історія української літератури: Від початків до доби реалізму / Д. Чижевський. – Тернопіль: Феміна, 1994. – 480 с.

Зеліско Л.І.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри релігієзнавства, теології і культурології
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»*

ОСНОВИ ДУХОВНОСТІ І МОРАЛІ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ У ФІЛОСОФСЬКО-ТЕОЛОГІЧНОМУ ВЧЕННІ АВГУСТИНА АВРЕЛІЯ

Культурологічні, філософські, соціальні, релігієзнавчі дослідження відомих вчених І. Канта, Г. Гегеля, М. Вебера, Ж. Поля Сартра, М. Бердяєва, В. Соловйова, В. Кременя, І. Зязюна, А. Річинського, А. Колодного, П. Яроцького та ін. переконують, що такий підхід до розуміння культурних, історичних, соціальних основ релігії, релігійності, релігійної свідомості суттєво розширює та поглиблює наше розуміння багатогранності духовності, моралі, гуманізму людської спільноти, діалектики національного та загальнолюдського в сучасному світовому процесі, науковому пізнанні.

Великого значення набувають для нас вчення «отців Церкви», відображені у теологічних текстах. Лише Аврелій Августин, один із найшанованіших отців і вчителів християнської церкви, автор величних філософських і богословських трактатів, залишив нам 113 творів, 218 листів і понад 500 проповідей, де представлені моделі культури, моделі будови світу, новий соціокультурний тип особистості, теодицея як виправдання Бога, антроподицея як виправдання людини.

Важливою у вченні Святого Августина є концепція єдності людської і божественної історії, що розвиваються у протилежних, але взаємно нероздільних сферах, в постійній боротьбі Божого і Земного царств (градів). І саме Божий град наближає людину до Бога через спасіння і милосердя, зміцнюючи свої позиції після приходу Ісуса Христа. Таким чином, Августин заснував принципи нової християнської філософії, подаючи Бога як нескінченність, а світ як продукт його творення, тому діяння Бога є благо, яке визначає зміст всього сущого. Зауважимо, що принципи та положення вчення

Святого Августина сприяли і сприяють виробленню доктрини щодо суті та умов єдності християнських церков, перекликаються з посланням папи Івана Павла II про єкуменічний обов'язок: «Хай будуть всі єдині» (1995 р.) [5, с. 107].

Найбільш привабливим для нас сьогодні є вирішення Августином таких проблем християнської теології, як: означення несказаної величі Бога як Трійці; визначення процесу пізнання як шляху до істини; трактування сутності людської особистості; створення цілісної і завершеної картини світобудови. Всі означені теми духовної спадщини Августина сприяють розкриттю процесу конститування особистості. Так, розмірковуючи над Богом як Трійцею, Августин вважає, що у філософському сенсі не можна не розрізняти в Ньому «сутність» й «іпостась». Сутність є позначенням божественного у Трійці, тобто у Отця, Сина і Святого Духа сутність одна – Бог, завдяки чому відкидаються всі спроби констатування і нерівності іпостасей у їх суттєвому визначенні. Для більш чіткого усвідомлення названого співвідношення Августин вводить у своє теологічне вчення поняття особистості, яка розуміється ним як принцип буття відносно Божественної сутності, що визначає абсолютну особистість, у якій три іпостасі Божества постають як три лиця – Бог-Отець, Бог-Син, Бог-Святий Дух. Таке трактування Абсолютної особистості (Бога) наближається в Августина до розуміння людської особистості: пам'ять (Бог-Отець), інтелект (Бог-Син), воля (Бог-Святий Дух). На відміну від звичайної людської особистості, де також присутні ці три смислові вияви, на божественному рівні вони – лиця, або іпостасі, які цілком рівноправні й лише відображають гармонійність єдності, що не знає внутрішньої нерівності [1, с. 79]. По відношенню до особи всякий творчий текст завжди є в якійсь мірі одкровенням особистості, вважає М. Бахтін, підкреслюючи, що особистість – це те, що передбачає самоусвідомлення, самовизначення, моделювання власного життя і свого «Я» [2, с. 718].

Звернімося до Святого Августина, який говорить нам: «Хто не може зрозуміти всемогутність Трійці? Я б хотів, щоб люди приглядалися до трьох явищ у собі самих, щоб пробували задуматися над цим і здали собі справу з того, як далеко вони від цієї тайни. Ці три явища такі: бути, пізнати, хотіти. Я існую, я знаю, я хочу...» [6, с. 271]. Цим самим він стверджує, що пізнання взагалі і, зокрема, пізнання себе є процесом, що прагне істини. Але вищою істиною є Бог, тому саме віра стимулює розум і саме вона є умовою відкритості Бога людині, торуючи їй шлях до істини.

Отже, вищою істиною є Бог, але у стані відкритості людській особистості. Тому, хоча об'єктивний розум не залежить від жодної індивідуальної душі, відкриття істини здійснюється за умов конкретного живого розуму. Саме в цьому сенсі пізнання Бога людиною збігається із самопізнанням.

Святий Августин розділяє пізнання Бога і пізнання створеного світу, чуттєве, раціональне й інтуїтивне пізнання, проте підкреслює, що у будь-якому пізнанні береться до уваги Божественна присутність: Він є, Він пізнається, Він дає пізнавати [3, с. 158]. Проблема пізнання і Богопізнання пов'язана у Святого Августина безпосередньо з особистістю. Звернення розуму до Бога

сприяє розвитку душі, її моральному очищенню. До Бога підноситься все внутрішнє єство людини, а засвоєння Істини є не тільки інтелектуальним, а й обов'язково моральним процесом, бо Істина є Благо, душа, як результат Божественного творіння, пізнає саму себе, бо її пізнання – це водночас і пізнання Бога. Тому на запитання власного умоспоглядання, що є найбільшим бажанням для пізнання, Св. Августин дає відповідь: Бог і душа. І більше нічого? – Геть чисто нічого [3, с. 161].

За Августином, особистістю може бути тільки віруюча людина. Структура чистого «Я», що забезпечує на емпіричному рівні психологічну тотожність конкретного «Я», виявляється як єдність розуму, пам'яті й волі, або буття, знання і волі, і виступає ізоморфною особистістю Творця [4, с. 115].

Філософським досягненням Святого Августина є висвітлення проблеми реальної динаміки конкретного людського життя, на протилежність конкретній історії суспільства. Так, у трактаті «Сповідь», прослідковуючи процес становлення людини від народження і до особистого становлення, що визначає її як християнина, Святий Августин створив першу філософську теорію, де досліджуються культурно-психологічні аспекти життя конкретної людини. «Сповідь» Августина за багатьма параметрами можна вважати не тільки філософсько-релігійним, але й езотеричним текстом. Для прикладу, Августин розвиває сюжет езотеричного вчення про духовний переворот, що відбувається в людині, яка, з одного боку, усвідомлює неможливість звичного існування у знайомому світі, з іншого – виходить на ідею спасіння, складовою якої є віра в існування істинності, реальності і життя. Для Августина істинна реальність – це християнський Бог, який знаходиться з окремою людиною у складних моральних взаєминах. До такого висновку він приходить в результаті виснажливої душевної боротьби із самим собою, в результаті пізнання свого внутрішнього єства, яке знайшло дорогу до Бога.

Людина усвідомлює, що вона повністю в руках Божих, і вона, виключно, має спрямувати свою волю, душу, інтелект на самопізнання, в результаті якого опиняється лицем до лица з Богом і розуміє, що вона – в руках Божих. Без такого самовизначення ні про ніяке істинне християнство не може бути й мови, як не може бути середньовічної людини без свободи волі, про що впевнено й заявляє Августин [4, с. 163].

Таким чином, у творах Святого Августина, зокрема у «Сповіді», прослідковується рефлексивна лінія процесу розкриття особистісного «Я» через заглиблення в сутність душі, розчинення у вірі, любові, служінні, динаміка одкровення саморозкриття і саморозвитку. Точкою відштовху роздумів Августина про особистість стає твердження «Я-є», яке сприяє розвиткові універсального канону сповідального тексту, що розповідає про людське життя, віддане Богові. Особлива культурологічно-психологічна цінність сповіді Августина полягає в тому, що звернення окремого «Я» до Бога має форму доступного для інших авторського тексту, який на протязі довготривалого часу є засобом самодетермінації і впливу на багатьох людей.

Крім суперечностей, складних пошуків свого «Я», подій і життєвих ситуацій, «Сповідь» представляє нам імпліцитну матрицю самоформування й самовизначення, що складається із тих запитань до себе, відповіді на які явно або не зовсім явно визначили позицію, прийняття рішення і здійснений автором вибір життєвого шляху, відповідні підходи до самоаналізу. Матриця відтворює «вічні» проблеми, звернені до архетипів душі і розуму, які постають в процесі життя перед кожною людиною. Ось приклади деяких з них: Звідки я прийшов сюди, в це життя? Чи є в мені той, хто сам творить себе? Що я любив, що ненавидів? Від чого я страждав, в чому помилявся? Як я відносився до любові? Що здавалось мені прекрасним? Ким я захоплювався, в кому відчував потребу? Які ідеї і розумові вправи захоплювали мене? Що я цінував в інших людях? У чому я сумнівався? Як розумів я свободу, свободне життя? Які здібності я розвинув у собі? Чи шукав я істину? Про що говорила мені моя совість? Для кого моя сповідь? У чому я зумів переконатися? [8].

Ці питання стверджували силу персоналізму як глибокого погляду людини на себе. На ці питання і сьогодні немає остаточних відповідей, тому і залишилися вони в європейській культурі на довгі віки. Відповідаючи на ці питання, сучасна людина може створити світ свого «Я» [7, с. 48].

Як бачимо, духовний спадок Святого Августина і сьогодні допомагає нам визначити «вічні» проблеми людини – творця власного духовного «Я», закономірності процесу самопізнання та самовизначення особистості, переконує нас, що духовність не є заданою людині як певний субстрат, а є результатом постійної роботи душі, духу як виразників її внутрішнього, сутнісного підґрунтя.

Література

1. Александрова О. Філософія Середніх віків та Доби Відродження / О. Александрова. – К.: Віпол, 2002. – С. 79.
2. Бахтин М. Автор и герой в эстетической реальности / Бахтин М. Эстетика словесного творчества / М. Бахтин / Сост. С. Г. Бочаров; Текст подгот. Г. С. Бернштейн и Л. В. Дерюгина. – М.: Искусство, 1979. – С. 718.
3. Бл. Августин. Монологи // Энхиридион, или о вере, надежде и любви. – К. 1994.
4. Неретина С. Верующий разум. К истории средневековой философии / С. Неретина. – Архангельськ, 1995. – С. 115.
5. Релігієзнавчий словник / [За ред. професорів А. Колодного і Б. Любовика]. – К.: Четверта хвиля, 1996. – С. 107.
6. Святий Августин. Сповідь / Святий Августин / пер. з лат. Ю. Мушака. – К.: Основи, 1997. – С. 271.
7. Старовойтенко О. Личностные предпосылки культурного влияния на «другого»: автореф. дис. на соиск... учен. степ. канд. психол. наук. / О. Старовойтенко. – Киев, 2004. – С. 48.
8. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.asa3.org/ASA/resources/>

ІКОНОГРАФІЧНА СИМВОЛІКА В ПРАЦЯХ П.О. ФЛОРЕНСЬКОГО

Основні положення теорії ікони Павла Флоренського неможливо осмислити без аналізу ставлення філософа до історичної іконологічної традиції, до сучасних йому церковних канонів й богословських міркувань.

Як уже відзначалося, Петровські реформи завершили започаткований у XVII столітті процес приєднання Русі до західноєвропейської культури. Саме в цей час були істотно реформовані Церква і церковне мистецтво. Художньо-естетична свідомість православ'я фактично переорієнтувалася на новоєвропейський лад. Ікона в її середньовічному візантійсько-давньоруському значенні була забута. Давні ікони було вилучено з храмів і замінено новими або оформлено в розкішні золоті чи срібні оправы, які приховували від очей віруючих саму основу давніх ікон – живопис. Було втрачено також і глибоку православну теорію ікони. Офіційна Росія XVIII – XIX ст. забула про дух ікон, який лише деякою мірою зберігався в середньовічному укладі життя і віри старообрядців.

Картина різко змінилася на початку XX століття. Ще в останні десятиріччя XIX ст. серед російської інтелігенції виник і набув поширення інтерес до середньовічного православ'я й раннього християнства, який переріс на початку XX століття у справжній духовний ренесанс. З'явилася ціла плеяда талановитих релігійних філософів (М. Бердяєв, С. Булгаков, В. Лоський, С. Трубецької, П. Флоренський, С. Франк, Л. Шестов, та ін.), які, спираючись на прочитане по-новому Священне Писання, вчення Отців Церкви, філософію Вл. Соловйова, прагнули сформувати сучасний світогляд у руслі православної традиції.

Найближчими до традиційного православ'я були П. Флоренський, С. Булгаков і С. Трубецької. Їхніми зусиллями у першій половині XX століття було створено філософію, яку умовно називали неоправослав'ям [4, 240] або сучасною православною філософією. Вона ввібрала в себе досвід традиційного православ'я і принесла в теорію духовний та культурний досвід людства останніх століть. Умовність неоправослав'я пояснюється тим, що, по-перше, ця філософія не є чимось єдиним і цілісним. У кожного з названих філософів вона своя, хоча і в руслі православ'я. По-друге, релігійні філософи початку XX століття вважали себе не новаторами, а виразниками або тлумачниками традиційного середньовічного православ'я або навіть раннього християнства. Об'єктивно ж вони були носіями нової, відродженої після двох століть «летаргічного сну», живої православної свідомості, яка де в чому й донині офіційно не визнається православною Церквою. Але умовна назва є найточнішим найменуванням цього напряму російської філософії першої половини XX ст. Тому в контексті нашого дослідження ми будемо широко вживати поняття неоправослав'я.

Розробляючи сучасну православну філософію, мислителі початку ХХ століття не могли обійти увагою ікону – одне з унікальних явищ середньовічного православ'я і православної свідомості в цілому. Цьому сприяв процес реставрації, тобто очищення середньовічних ікон від кіптяви та бруду. Після двох століть небуття руська середньовічна ікона постала перед світом в усій красі яскравих, чистих, сяючих фарб, у всій своїй духовній глибині.

З-поміж найзмістовніших учень про ікону особливою глибиною й цілісністю відзначається осмислення символіки ікони Павлом Флоренським. Теорії ікони присвячений його спеціальний твір «Іконостас» (1922), тезами якого широко користуються сучасні філософи, мистецтвознавці та православні богослови. Філософських проблем ікони він торкається також і на сторінках своїх праць «Моління ікони преподобного Сергія», «Зворотна перспектива», «Храмове дійство як синтез мистецтв», «Аналіз просторовості та часу в художньо-образотворчих творах», «Підсумки» та інших.

Ікона, в розумінні П.Флоренського, – один з головних елементів церковного обряду, культу. Тому спочатку доцільно окреслити основні положення філософії культу, яку він ґрунтовно розробив. Культ є основою православної культури й осмислюється о. Павлом як місце зустрічі двох світів: небесного й земного, вічного й тимчасового, нетілесного, нетлінного й тілесного, божественного й людського. Духовним ядром культу є богослужіння, навколо якого, супроводжуючи його або з нього виокремлюючись, гуртуються інші форми діяльності, які складають в цілому культуру людини. Щодо художньої діяльності, то вона існує як поза богослужінням, так і безпосередньо всередині нього. Культове дійство, богослужіння, літургія організується за допомогою системи мистецтв, яку П.Флоренський визначає поняттям «церковне мистецтво», осмислюючи його як «вищий синтез різнорідних художніх діяльностей» [1, 199]. У цьому синтезі беруть участь: архітектура, живопис, декоративно-прикладне та музично-поетичне мистецтва, хореографія, зорова (кольорово-світлова) та чутлива (пахощі) атмосфера в храмі. Кожен вид «церковного мистецтва» створювався з урахуванням його функціонування у єдності з іншими видами і може правильно сприйматися й розумітися лише в процесі храмового дійства, тобто літургії.

Такі особливості ікон, як «перебільшення деяких пропорцій, підкресленість ліній, велика кількість золота та самоцвітів, басма та вінчики, підвіски, парчеві, оксамитові та шиті перлами і камінням пелени – все це у властивих іконі умовах живе не як пікантна екзотичність, а як необхідний і єдиний спосіб виразити духовний зміст ікони, тобто як єдність стилю та змісту, або інакше – як справжня художність» [2, 199]. Саме тому о.Павло категорично виступає проти експонування ікон в музеї. У відриві від храмової атмосфери, теплого, кольорового, мерехтливого освітлення безліччю свічок та лампад, вони уявляються мислителю лише «шаржами» на ікони; в той час як у храмі вони «лицем до мене» являють споглядаючому їх «платонівський світ ідей».

Богослужіння, за Флоренським, – це «цвітіння церковного життя», «серце церковного життя», бо в ньому все божественне – це людське, головним

змістом якого є Людяність [3, 247]. Призначення культу – *перетворити* природне, людське, випадкове у священне, гармонійне, об’єктивне, ідеальне. Культ повинен допомогти людині якнайадекватніше пережити і висловити почуття, які переповнюють її (афекти). Він виконує в культурі важливе естетично-онтологічне завдання. Культ, пише о.Павло, «утверджує всю людську природу із усіма її афектами; він доводить кожний афект до його найбільшого можливого розмаху, відкриваючи йому безмежний простір виходу; він приводить його до благодіяльної кризи, очищаючи і зцілюючи тим рану душі» [4, 316]. Отже, культ має катарсичну функцію.

Культ, за Флоренським, – це особлива а, отже, головна діяльність людини в земному житті, оскільки вона орієнтована на об’єднання світів, які штучно розділилися, – небесного й земного, духовного й матеріального; це діяльність із «суміщення сенсу і реальності». Ця діяльність залучає всіх людей і об’єднує їх у єдиний собор людства, кожний учасник якого має реальну можливість вийти «із суб’єктивної самозамкненості» і знайти опору «в абсолютній об’єктивній реальності», тобто знайти своє конкретне місце у світі, відчутти себе рівним серед рівних, сином, а не пасинком божественного Отця [3, 248].

Отже, іконологічні пошуки Павла Флоренського були серцевиною його концепції «конкретної метафізики». Без іконографічного бачення російським мислителем багатьох проблем суто богословського чи релігійно – філософського змісту неможливо уявити його тенденцію до цілісності, що є рушієм і принципом побудови цієї системи. Осмислення іконографічної символіки виявляється в концепції Флоренського естетичним фокусом й водночас естетичним виповненням його філософії.

Література

1. Бобров Ю.Г. Основы иконографии древнерусской живописи. – СПб: Мифрил, 1995. – 256 с.
2. Булгаков С. Икона и иконопочитание. Догматический очерк. – Париж: УМСА – ПРЕСС. – 1931. – 420.
3. Бычков В. В. 2000 лет христианской культуры. В 2 – т. Т. 2. Славянский мир. Древняя Русь. Россия. – М.: СПб, 1999. – 527.
4. Бычков В. В. Духовно – стетические основы русской иконы. – М.: Ладомир, 1995. – 366 с.
5. Флоренский П. А. Иконостас // свящ. Павел Флоренский. – Избранные труды по искусству. – Изд. Изобразит. Искусство, Центр. изуч. охраны и реставрации наследия свящ. Павла Флоренського, 1996. – 73 – 198.

Пришва О.І.
аспірант кафедри філософії
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Ж. БОДРІЙЯР ПРО ІНФОРМАЦІЙНЕ НАСИЛЛЯ ТА ЗМІНУ СВІТОГЛЯДУ ОСОБИСТОСТІ ПІД ВПЛИВОМ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

В ХХІ столітті велику роль у становленні особистості відіграють засоби масової інформації. В сучасному світі зростає можливість маніпулювання суспільством в цілому і окремою людиною, зокрема. Однією із функцій засобів масової інформації є вплив на визначену аудиторію. Поруч із розвитком технологій суспільство зіштовхується з намаганням вплинути на формування громадської думки. Інформаційний вплив на суспільство частково відбувається через насильство над психікою та підсвідомістю людини, яка позбавлена можливості регулювати і навіть фіксувати цей вплив.

Усі конфлікти, трагедії, теракти, а також умови їх виникнення і наслідки висвітлюються засобами масової інформації. «Засоби масової інформації – це розгалужена мережа установ, що займаються збором, обробкою і поширенням інформації. До них належать газети, журнали, телебачення, радіо, частина документалістики, і – все більше, звичайно, Інтернет» [2].

Із розвитком надсучасних новітніх технологій, людина просто перестала уявляти своє життя без мас-медіа. Індивід здатен отримати будь-яку інформацію в будь-який час. Така вседоступність містить в собі не лише позитивні, а й, на жаль, безліч негативних факторів. «Ми ще ніколи не володіли таким обширом інформації й, разом з тим, ніколи не були так далеко від глибини власної сутності, пізнання якої виявилось розпорошеним і розкиданим у безлічі сфер, що тоне в океані хаосу та інформаційного буму» [3, с. 7].

Питаннями впливу засобів масової інформації на зміну світогляду особистості, інформаційним насиллям над нею, займався відомий французький соціолог, культуролог та філософ Жан Бодрійяр.

«Місто і ненависть» – тема праці, яку Жан Бодрійяр прочитав у Москві у Французькому університетському коледжі при МДУ імені М. В. Ломоносова.

У своїй праці Ж. Бодрійяр підкреслив найгострішу проблему сьогодення – проблему «непотребу», яка вже стала всесвітньою бо, якщо «насильство породжується пригніченням, то ненависть зароджується, коли людину відправляють на смітник» [1]. Гірше за все не те, що ми завалені «непотребом» з усіх сторін, а те, що ми самі стаємо ним.

«Поняття непотребу» слід модифікувати і розширити. Матеріальний, кількісний непотріб, який утворюється внаслідок концентрації промисловості та населення у великих містах – це всього лише симптом якісного, людського, структурного непотребу, що утворюється в результаті спроби в глобальному масштабі створення ідеального програмування, штучного моделювання світу, спеціалізації та централізації функцій (сучасна метрополія очевидним чином

символізує цей процес) і розповсюдження по всьому світу цих штучних побудов. Не останню роль в цьому процесі відіграють засоби масової інформації. Все природне середовище перетворилося на непотріб, тобто в непотрібну, всім заважаючу субстанцію, від якої, як від трупа, ніхто не знає, як позбутися.

З погляду Бодрійяра, коли «будують зразкові міста, створюють зразкові функції, зразкові, штучні ансамблі, все інше перетворюється як би в залишки, відходи, марну спадщину минулого». Саме так йде справа в теперішньому і в майбутньому, коли поряд з інформаційними артеріями утворюються інформаційні пустелі, виникає свого роду інформаційний четвертий світ притулок всіх вигнанців, всіх тих, кого відкинули засоби масової інформації [1].

Міська культура, фактично, перетворилася у виробництво відходів. Люди стають відходами власних відходів – ось характерна риса суспільства, байдужого до своїх власних цінностей, суспільства, яке саме себе штовхає до байдужості і ненависті.

«Урбаністична проблематика підводить нас, через поняття концентрації опустелювання, до іншого поняття, що має, на мій погляд, першорядну важливість, до поняття критичної маси» [1], тобто однакових, безликих людей.

Виникає питання, чи є людина дійсно соціальною істотою? Урбанізація призводить до ненависті – людяність анулюється автоматично. На думку Бодрійяра, в кожній людині сидить ненависть – вираз майже безособовий, він означає не стільки суб'єктивну емоцію або суб'єктивний стан, скільки об'єктивну і безпричинну лють, яка народжується у міських пустелях, перетворених на справжнє сміттєзвалище.

Нічим не захищений інтелектуальний простір власної думки, неможливо зрозуміти, що корисно, а що безкорисно; прекрасне і жахливе; добре – погано; оригінально – ні. Звідси реакція – неприйняття й відраза.

В наш час симпатії стали невизначеними, визначено лише почуття огиди. Ми не маємо можливості точно знати, чого ж нам хочеться, зате ми знаємо, чого ми більше не хочемо. Наші вчинки все більше втрачають об'єктивну мотивацію; найчастіше вони впливають з тієї чи іншої форми неприйняття, яке змушує нас позбавлятися від нас самих і нашої енергії яким завгодно способом.

Ми уподіbiliся до якогось виду тварин, позбавлених природних ворогів, в результаті чого вони приречені на швидке вимирання або самознищення. Щоб якось захистити себе від відсутності «Іншого», ворога, несприятливих обставин, ми вдаємося до ненависті, яка сприяє виникненню свого роду штучних, безпредметних негараздів. Таким чином, ненависть – це своєрідна фатальна стратегія, спрямована проти утихомиреного існування. Ненависть при всій своїй двозначності являє собою відчайдушний протест проти байдужості нашого світу [1].

Ненависть народжена байдужістю та заборонаю інакшості, які породжують сучасні засоби масової інформації. Так, можна навести як приклад, сучасні іноземні, зокрема російські засоби масової інформації, які виважено розпалюють ненависть у суспільстві. Звідси виникає сильне почуття озлоблення, ненависті до самого себе. Це не ненависть до «Іншого», як прийнято вважати – це ненависть, викликана прикрістю з приводу втрати інакшості.

Література

1. Бодрийяр Ж. Город и ненависть / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.read.in.ua/book229741/>
2. Мельничук І. А. Деякі аспекти проблеми толерантності в сучасних українських ЗМІ / І. А. Мельничук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua>
3. 1. Саух П. Ю. XX століття. Підсумок. – Вид. 2-ге, доповн. і переробл. / Петро Саух. – К.: «МП Леся», 2009. – 284 с.

Соколовський О.Л.

*кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Житомирського державного університету імені Івана Франка*

ОСОБЛИВОСТІ ХРИСТОЛОГІЧНИХ МІРКУВАНЬ У ВЧЕННІ ПОМІСНОЇ ЦЕРКВИ

У межах християнства виникають численні релігійні рухи, послідовники яких пропонують власні контексти христології, відмінні від ортодоксального вчення. Це, з одного боку, трансформує світоглядну парадигму в загальнохристиянській традиції, а з іншого – на теоретично-релігійному рівні виникає можливість довільної інтерпретації доктринального положення віровчення. Тому актуальність дослідження христологічної доктрини, яка застосовується на практиці не лише в межах християнства, є важливою, враховуючи симбіоз підходів у його вирішення.

Християнські мислителі неодноразово зверталися до систематичного богослов'я, щоб пояснити деякі філософські аспекти христологічної доктрини. На сьогодні в Україні склалася певна релігієзнавча та філософська традиція аналізу теоретичної сфери релігії та її світоглядних основ, у межах якої визрівало зацікавлення цією проблемою та актуалізовувалося її предметне оформлення, проте спеціальних досліджень христологічної доктрини не проводилося.

Переважна більшість богословів, котрі досліджували доктринально-інституційний зміст Помісної Церкви, приходили до висновку, що вчення про природу Бога й людства містить антихристиянську спрямованість. Свої звинувачення вони викликали у «Відкритому листі», піддавши нищівній критиці тлумачення Уїтнесом Лі догмату Святої Трійці. У ньому наводяться цитати, що трактуються як неортодоксальні. Однак, досліджуючи віровчення Помісної Церкви, автори «Відкритого листа» наводять аргументи, які містять поверхневу оцінку у дослідженні даного питання.

Грунтовний аналіз доктринально-інституційного змісту Помісної Церкви здійснив Християнський дослідний інститут, й прийшов до висновку, що богослов'я Уїтнеса Лі можна класифікувати не як єретичне, а як вчення з доктринальними відхиленнями. Даний вид богослов'я зтверджує ортодоксальне вчення, але з часом доповнює його віроповідними твердженнями, які суперечать

або підривають основи попереднього вчення. В той же час переважна більшість богословів при розкритті духовно-культурної своєрідності ортодоксальної традиції спираються на особливості апофатики та катафатики як методів Богопізнання. Для об'єктивного дослідження й осмислення догмату Святої Трійці та христологічної доктрини у вченні Помісної Церкви важливо з герменевтичного боку увійти у ціннісно-смысловий контекст православної традиції та з методичного – пояснити зв'язок подальшого аналізу православного богослов'я з вченням Уїтнеса Лі.

Однією з дискусійних тем доктринальних особливостей Помісної Церкви є вчення про Святу Трійцю та христологічну доктрину. Критики Уїтнеса Лі зазначають, що мова, метафори й ілюстрації, які він використав для пояснення даного догмату, наштовхують на думку про поєднання Осіб Трійці та особливу сутність Бога, котра змінювалася протягом певного часу з однієї Особи на іншу. Як результат, вчення Помісної Церкви про Трійцю почали ототожнювати з поглядами антитринітарної течії I-III ст. монархіан-модалістів, які пояснювали Трійцю в онтологічному і сотеріологічному значеннях, поєднавши богослов'я та ікономію, що призвело до критики їх позицій з боку богословів. Отці Церкви розрізняють *богослов'я* та *ікономію*, уживаючи перше поняття для визначення таїнства внутрішнього життя Триєдиного Бога, а друге – для всіх Божих справ, через які Він об'являється і передає Своє життя. *Богослов'я* об'являється нам через *ікономію*, і, навпаки, всю *ікономію* осяває, висвітлює *богослов'я*.

Вчення про модалізм сягає своїм корінням антитринітарної доктрини монархіан. Монархіанство не представляє єдиний напрям, визначаючи лише загальні риси двох течій, модалістів та динамістів, які з'явилися майже одночасно, але з діаметрально протилежними поглядами. Незважаючи, що їх учення викликало жорстку опозицію з боку церкви, погляди монархіан стали прототипом для багатьох подібних напрямків і течій на протязі багатьох століть. В даному контексті сформулося антитринітарне вчення, яке постійно з'являлося в історії теології як раціональне пояснення християнства.

Монархіани-модалісти заперечували єдину сутність трьох Іпостасей Бога. Христос, згідно їх вчення, поза сумнівом, Бог, щоб не виникло політеїзму, слід певним чином ототожнити Його з Отцем. Виникає цей рух в Малій Азії, в місті Смірна, де вперше з проповіддю цього вчення виступив Ноет. Пізніше ідеї модалізма поширюються в Римі, де пропагандистами антитринітарного вчення стали Праксей, а потім римський пресвітер Савелій, ім'ям якого часто називають цей релігійний рух – савеліанством.

Ноет учив, що до втілення існував один тільки Бог-Отець, який після звершення став Сином Божим. Суть вчення Ноета зводиться до наступного: у Своїй істоті, як субстрат, Бог незмінний і єдиний, але Він може бути мінливим по відношенню до світу, Батько і Син різні як два аспекти, модуси Божества [1, с. 53]. Праксей дещо пом'якшив дане твердження, пояснивши, що Отець постраждав з Сином, але і його точка зору була відкинута Тертуліаном, котрий назвав це вчення патрісіанством.

Однак, професор Болотов піддає сумніву тезу Тертуліана стосовно модальної концепції Праксея, обґрунтовуючи це тим, що Отець завдяки метаморфозній зміні, перш ніж страждати, привів себе у видимий стан. Модалізм був би присутній за умови, що Отець, втілившись в людську плоть, не змінив своєї модальності. Тому термін «патрисіанство» вжитий Тертуліаном не зовсім доречний до антитринітарної доктрини.

При аналізі доктринальних положень Праксея, що «Син» є лише назва людської сутності в Христі, а в трансцендентному Він є Отцем, можна припустити, що Праксей міг визначати людське утілення як детерміністичне визначення Бога у діалектиці. Таким чином, модалізм Праксея у розумінні Тертуліана є умовним по відношенню до послідовників антитринітарного вчення.

Найповніше вираження і завершення модалізм отримав у римського пресвітера Савелія. Савелій у своїх богословських побудовах виходить з ідеї єдиного Бога, Якого він називає монадою. За Савелієм, існує лише одна абсолютна Божественна істота, безмежна і нероздільна монада, що полягає сама в собі. Не пов'язана зі світом обмеженого буття, вона не має з ним зіткнення і живе в безмовності. Монада особистісна і розумна, вона є дух, що володіє повнотою змісту. Вона не може вічно залишатися в мовчанні; приходить час, коли вона народжує з себе Логос. Висловлювання Логосу є творінням світу. Через Логос монада вступає в контакт зі створеним світом; Логос є та сторона монади, якою вона обернена до світу.

Змінюється скінченний світ, змінюється і Логос. Він приймає на себе три зовнішніх види або личини, в яких монада відкривається світу, стає доступною для його сприйняття. Логос набирає послідовно вигляду Бога-Отця, Бога-Сина і Бога-Духа Святого. Ці види називаються модусами. У модусі Отця Бог перебуває від самого початку до Свого народження від Діви, а потім приймає модус Сина. Під час Свого земного життя Він оголошував Себе Сином Божим і Сином людським, але не приховував і того, що він – Отець [2, с. 312-313]. Батько є Бог Сам у Собі, Син є Отець в модусі, у відношенні до світу.

Кожен окремий модус не вичерпує всього змісту монади, а невіддільний від неї, відображає у собі яку-небудь одну її сторону. Отець, Син і Святий Дух є частинами монади і, узяті окремо, не виражають її повноти. Розвиток цієї трилогії відповідає послідовному ходу історії церкви. За вченням Савелія, Батько створив світ і дарував Синайський закон, Син утілювався і жив з людьми на землі, а Святий Дух з дня П'ятидесятництва надихає Церкву і управляє нею. Але в усіх цих трьох модусах, що послідовно змінюють один одного, діє єдиний Логос. Модус Святого Духу, згідно Савелію, також не вічний. Виявляючись послідовно в зміні трьох лиць Трійці, ці форми самоодкровення, або модуси, стоять між собою в тісному зв'язку і спадкоємстві. Попередня форма готує наступну при цьому вводить людей у вищий момент Одкровення і одночасно досконалості. Кожне лице як отримує свій початок в часі, так і повинне зникнути в певний момент світового життя. Світ не вічний, і тому не вічне Одкровення Бога в ньому. Якщо лице Отця змінилося лицем Сина, то лице Духа Святого знищиться в кінці світу, разом з ним знищиться і Логос, тобто сторона монади, обернена до світу. Світ припиниться, і

монада повернеться до первинної безмовності. Він теж матиме свій кінець. Після цього має відбутися повернення монади до її первинної єдності, що рівносильне припиненню змін, а, отже, кінцю існування світу [2, с. 319-320].

Монархіани-модалісти бачили підтвердження свого догмату на прикладі сонця, що діє на наші чуття як сфера, світло і тепло, проте це один предмет (іпостась), незважаючи на потрійність його дії (енергій). Батько є сфера сонця, Син – його промені, а Дух тепло, яке виходить від сонця. Син і Дух – це лише образи, які Божество набуває при Своєму вступі у світ. Тому, якщо в Писанні зустрічається мова про різних осіб Божества, то звідси ще не випливає, що ці особи іпостасі (тобто є окремими предметами або особами) [2, с. 316]. Таким чином, Бог є трійця модусів, виражених за допомогою імен Отець, Син, Святий Дух.

Вчення Савелія про різні форми Бога відповідає антитринітарному вченню про Трійцю, але відрізняється тим, що Син і Дух виступають один за одним у різних стадіях. Бог не є одночасно Отцем, Сином і Духом, тому справжньої Трійці не існує. Модалізм рішуче підкреслює єдність сутності Сина і Отця. Але при цьому неможливо правильно визначити людську природу Христа. В модалізмі яскраво виражений раціоналізм, в якому одкровення підміняється метафізичними побудовами.

Література

1. Хегглунд Бенгт. История теологии / Пер. с шведского В. Володин. – СПб.: Светоч, 2001. – 370 с.
2. Болотов В. Лекции по истории древней церкви (в 4-х т.) / В.В. Болотов. Т. II: История церкви в период Константина В. / Под ред. Бриллиантова А. – Посмертное издание. – СПб.: Тип М. Меркушева, 1910. – 474 с.

Фуркало В.І.

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри суспільних дисциплін*

Фуркало В.С.

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри суспільних дисциплін*

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

АНАЛІЗ ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ ТА СВІДЧЕНЬ ПРО ХАСИДІВ

Оригінальність хасидизму як містичного за своєю сутністю руху полягає в його пов'язаності з історичними реаліями, тобто, хасидизм не уникає історії, він, перефразовуючи слова М.Бубера, освячує реалії історичного процесу. Показовою є навіть прив'язаність хасидських легенд та переказів до певних історичних, географічних чи антропологічних номінацій.

Найбільш раннім свідченням про хасидів є полемічний твір сучасника Бешта, рабина Соломона з м. Холма (датується 1751 роком). Автор цього твору,

розповідаючи про хасидів, повідомляє таке: «Є між ними люди, позбавлені будь-якого знання, бідні розумом, які не займаються ні таємною мудрістю (кабалою), ні Талмудом і його тлумаченнями; вони вдаються лише до волянь і стрибання під час молитви, супроводжують її співом і вигукуваннями, змінюють постійно свою позу, обгортаються в біле і здійснюють дивні речі. Їх зітхання під час молитви бентежать тіло, вони розводять руками, хитаються як дерева і чинять такі речі, про які наші пращури не мали уяви» [3, с.10]. Проте деяка поблажливість у ставленні до хасидів змінюється у р. Соломона з Холма відвертою відразою, коли він повідомляє про їх учителів. За свідченням автора: «Людина, яка нічому не вчилася, визнається мудрецем та іменується рабі. І чим більше тілесних рухів і кривлянь вона робить при молитві, тим гучніше слова її в устах жінок, дітей і людей, убогих духом, коли прославляють її, називаючи «благочестивим» (хасидом) і смиренномудрим ... І ніхто не підозрює, що усередині в такої людини приховується хитрість і крива душа ...» [3, с. 10-11].

Про хасидів часів Бешта цікаві свідчення подає також знаменитий борець проти сабатіанства та інших містичних рухів Яків Емден з Альтони. За його повідомленнями, «...ці хасиди більше всього займаються книгою «Зогар» і іншими кабалістичними книгами, проводять півдня в молитві, здійснюючи дивні рухи тіла, плескаючи долонями і хитаючись у всі сторони, з головами, закинутими назад і очима, піднятими вгору, що суперечить усім завітам і звичаям наших пращурів...» [3, с. 11]. При цьому автор доволі різко висловлює й своє надто вороже ставлення до благочестивих, наголошуючи: «Якщо б я особисто бачив цих людей, я рвав би їх залізними кільцями» [2, с. 569].

Неприхована ворожість у ставленні до хасидів помітна також у праці представника єврейського Просвітництва Якова Кальмансона «Нарис сучасного стану польських євреїв та їх удосконалення» (1796). Автор цієї праці присвячує хасидам цілий параграф, в якому повідомляється про те, що «секта хасидів стала відомою в Польщі всього лише років двадцять назад. Зародилася вона в Меджибожі в Подолії і зобов'язана була своїм походженням одному рабі-фанатику, який, зловживаючи легковір'ям темної юрби, ласої до всього чудесного, зумів здобути у неї прихильність і репутацію пророка» [7, с. 85]. Яків Кальмансон з обуренням, гідним просвітителя, пише про те, що «ця секта відкидає вивчення законів і віддає перевагу незнанню, яке навіть ставлять собі в заслугу» [7, с. 85]. Він закликає тодішній уряд вжити санкції проти хасидів.

Проте найпомітнішим антихасидським твором, який з'явився в кінці XVIII століття, слід визнати рукопис проповідника Давида з Макова з доволі симптоматичною назвою «Винищення неуків» (у трьох частинах). (Цінні свідчення про цей рукопис подає С.Дубнов у вищезазначеній праці). Давид з Макова описує стан єврейського життя на Україні як «морок неосвіченості, де вчених зневажають і де духовенство складається з ошуканців і користолюбців, а в народі помітним є цілковите здичавіння» [7, с. 93].

Додамо до цього, що у третій частині рукопису відомий на той час проповідник-талмудист на підставі власного спостереження подає доволі цікаві свідчення про побут і звичаї хасидів і цадиків. Крім того, у другій частині Давид з

Макова наводить важливі в історичному ракурсі документи, які відносяться до боротьби проти хасидських гуртків в інтервалі від 1780 року до 1798 року. На жаль, вищеназваний рукопис до цього часу не опубліковано, хоч посилання на нього містяться у багатьох дослідників хасидіани.

Серед свідчень авторів, які загалом об'єктивно ставилися до хасидів, зазначимо Соломона Маймона. Цей відомий свого часу єврейський мислитель тривалий час мешкав у Литві (покинув її 1777 року). Ймовірно, що Соломон Маймон, будучи особисто знайомим з хасидами, подає у своїй «Автобіографії» доволі врівноважену їх характеристику. Він описує стан хасидської організації до початку гонінь, називаючи її «таємним товариством, яке присвоїло собі владу майже над цілою нацією» [1, с. 199]. Соломон Маймон подає доволі докладні свідчення про побут хасидів, їх звички, про особистість Бешта та його життєдіяльність. Із захопленням автор розповідає про надзвичайну популярність хасидизму в тодішньому єврейському світі. Його словами: «Ці люди [прихильники ідей Бешта] відправлялися паломниками в Корець, Межерич та інші священні міста, де перебували преосвященні представники цієї секти. Молоді люди залишали своїх батьків, жінок, дітей і цілими юрбами відправлялися відшукувати великих учителів, щоб з їх власних уст слухати нове вчення» [1, с. 261].

З документальних джерел, в яких подаються свідчення про історію хасидського руху, найважливішими слід визнати: а) зібрання рабинських відозв і циркулярних послань проти хасидів 1772 року та б) прокламації проти хасидських лідерів 1781 року. При цьому на особливу увагу заслуговує «Циркулярне послання віленського кагала до інших литовських громад», датоване квітнем 1772 року. (Його текст наводить С. Дубнов у своїй праці «Історія хасидського розколу» [5, с. 75-78]).

У цьому посланні повідомляється про те, що «...з'явилися люди, які називають себе хасидами і в кожному місті влаштовують свої гуртки і спілки, залишають синагоги, віддаляються від усієї єврейської спільноти і моляться у своїх молільнях, за своїми особливими обрядами. Земля здригається від лементу їх під час богослужінь. Молитву вони постійно переривають пустими розмовами і вводять у себе багато лихих звичаїв... Від вивчення закону вони зовсім відмовилися... Вони зневажають вчених і мудреців прославлених...» [5, с. 75]. Автори послання намагаються показати відверте протиставлення хасидів єврейській традиції, несумісність їх культу і звичаїв з іудейськими тощо. Не дивним є відчутний у посланні заклик до переслідувань хасидів. У ньому стверджується: «Хай скрізь їх переслідують і пригноблюють. Хай розсіють їх зборища, щоб вони не поєднувалися в особливі молитовні союзи, бо роз'єднання і розсіяння – вірний протидійний засіб, і хай розпадуться ті, хто творить беззаконня» [5, с. 77].

Показовими є й свідчення про хасидів, наведені у другому посланні віленського кагалу до брестського кагалу (квітень 1772 року). Автор послання повідомляє: «Вони вважають себе мудрецами, чудотворцями, й навіть останній неук, який не вміє прочитати молитви на сон грядущий, як тільки пристає до них, проголошується праведним. Вони голосять в молитвах своїх, і навіть у «вісімнадцяти блаженних» (довгі молитви, що промовлялися пошепки) вони

поводять себе як божевільні і говорять, що думка їх носить усіма світами... Улюблене їх висловлювання – це, що потрібно якомога менше займатися книжним вченням і що не слід засмучуватися з приводу якогось вчиненого гріха ...» [5, с. 79].

У прокламаціях 1781 року акцентується переважно на шкідливості культу цадиків і пропонуються заходи, орієнтовані на руйнування цього культу. (Тексти більшості прокламацій наведено С. Дубновим на сторінках його праці «Історія хасидського розколу» [6, с. 8, 11-16]). У віленській прокламації (липень 1781 року) її укладачі вдаються до відвертого загравання з пересічними євреями щодо емоційного неприйняття ними хасидів. Тут сказано: «Ці люди [хасиди] занапащають нас своїми хитромудрими кривляннями, звабливими натяками, лякаючи рухами тіла (в молитві), козлиним плиганням і нечистими вимислами» [4, с. 19].

Отже, на підставі розгляду найважливіших, як на нашу думку, полемічних творів, циркулярних послань і прокламацій, в яких подаються свідчення історичного характеру про хасидів, можна зробити певні узагальнення.

По-перше, більшість з джерел подають свідчення про хасидів 60-70-х років XVIII століття, хоча гуртки благочестивих існували ще в 40-х роках XVIII століття, а в 70-х роках значна їх кількість, належним чином організаційно оформлена, була своєрідною протиположністю ортодоксальному іудаїзму того часу.

По-друге, судячи з вищенаведених джерел, хасиди привертати до себе увагу переважно надмірним динамізмом своєї молитовної практики, зневагою талмудичної вченості й популізмом серед простолюдинів. Віроповчальні положення хасидів спотворювалися чи свідомо ігнорувалися.

По-третє, переважна більшість сучасників сприймала хасидів як єретиків, розкольників. І навіть Соломон Маймон, який об'єктивно й доволі приязно ставився до благочестивих, визнає їх сектантами.

Завершуючи характеристику джерел, слід окремо виділити масив власне хасидської літератури. Щодо цього найважливішими з огляду їх ідейного потенціалу є, на нашу думку, такі твори, як «Толдот Яков Йосеф» (1780), послання рабина Шнеура Залмана до з'їзду в Могилеві (1784), «Ноум Елімелех» (1788), «Кедушат Леві» (1798), «Лікутей амарім» (Танія) рабина Шнеура Залмана (1796) і «Лікутей магаран» рабі Нахмана Брацлавського (1808). При цьому звернемо увагу на ту обставину, що їх опублікування припадає на 80 – 90-і роки XVIII століття, тобто, коли можна говорити вже про певну традицію в розгортанні хасидського руху. Проте в якості історичних джерел, тим більш з огляду на їх вагомий догматичний та подекуди філософський потенціал, вищезазначені твори є обмеженими.

Література

1. Автобиография Соломона Маймона // Еврейская библиотека. – СПб. – 1871. – С. 187-272.
2. Берлин И. Хасидизм // Еврейская энциклопедия. Свод знаний о еврействе и его культуре в прошлом и настоящем. – СПб., Б.г. – Т. 15. – С. 560-576.

3. Дубнов С.М. Возникновение цадикизма // Восход. – СПб. – 1889. – Кн. 9. – С. 3-21.
4. Дубнов С.М. Историческое сообщение о подготовительных работах по истории русских евреев // Восход. – СПб. – 1893. – Кн. 7. – С. 3-22.
5. Дубнов С.М. История хасидского раскола // Восход. – СПб. – 1890. – Кн. 4-5. – С. 74-92.
6. Дубнов С.М. История хасидского раскола // Восход. – СПб. – 1890. – Кн. 8. – С. 3-20.
7. Дубнов С.М. Религиозная борьба среди русских евреев в конце XVIII в. // Восход. – СПб. – 1893. – Кн. 2-3. – С. 67-99.

Халілова Л.С.

*аспірант кафедри культурології
та інноваційних культурно-мистецьких проєктів
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*

НАЦІОНАЛЬНО-ЕТНІЧНІ ВІДМІННОСТІ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО ВЕСІЛЛЯ

Етнічна ідентичність нації визначається сукупністю атрибутів, етнічні групи – є первинною фіксацією, що відбувається у процесі народження колективних уявлень, виникнення спільних міфів про походження. Завершення кожної етнічної групи знаменується утворенням суб'єктивної форми ідентифікації. Кожна етнічна група є носієм спільної пам'яті, яка зміщує знання про усвідомлення спільнотою своєї єдності. Консолідуючою засадою будь-якої групи кримських татар є загальнонаціональна ідентичність – ототожнення з певною символікою, цінностями, територією, культурою. Звідси проблема ідентичності має свої особливості, зумовлені передусім тривалим періодом перебування території Кримського півострову під контролем різних племен та імперій [2, с. 18].

Кримськотатарська нація здавна сформувалась на території України. Чималу роль в етногенезі зіграли нащадки різних племен та народів, які мешкали в певну історичну епоху. Згідно з географічними та кліматичними умовами сформувалися три етнічні групи кримських татар. Розділяють жителів, що мешкають на території південного узбіччя – ялыбойлю, татар, які заселяють середню гірську смугу – тати, та мешканців степів – ногъайлар. Якщо весільна обрядовість татів та ялыбойців демонструє багато паралелей, то обряди степових татар мають індивідуальні відмінності.

Деякі елементи весільної обрядовості кримських татар локалізувалися у субетнічних групах. Кожен окремий день весільної обрядовості супроводжується комплексними обрядами, характерними для певного мікрорайону.

У весільній обрядовості гірських татар поєднувались магічні елементи первісного устрою та ісламські звичаї: коли наречену відвозили у будинок нареченого, їй зав'язували білий кушак, що символізував оберіг від ока, а в руки давали Коран. Обсипання нареченої зерном є ознакою побажання їй плодючості, що також є притаманним для мешканців гірського Криму. Туреччина мала певний вплив на обряди південно-бережних татар. Іслам остаточно підкорив під себе духовне життя кримських татар і залишив свій відбиток на шлюбних обрядах [1, с. 392].

Кримськотатарське весілля у степовому регіоні півострова орієнтувалося на традиції кипчаків, що мекали на півночі та зберігали свою самостійність. У багатьох кочових народів був звичай викрадення нареченої, у тому числі і степових татар – ногайців, який згодом трансформувався у систему викупу. Однак, традиції перевезення приданого нареченої трансформувався в ісламську символіку. Коли наречену відвозили у будинок молодого, поруч з нею знаходилась близька людина, котра тримала Коран. Зі сторони нареченого викупали Коран, перш як наречена зайде у двір. Об'єктивними причинами тривалого існування такого роду реліктів були особливості історичного розвитку окремих субстратів етноса.

Кримськотатарське весілля по окремим своїм деталям схоже ближче до османського, при цьому зберігає свою обрядову самостійність. Усіма основними рисами за виключенням деяких, занесених з Малої Азії обрядів, вона вкладається у рамки загальнотюркського шлюбу, що з переконливістю доводить приналежність гірських татар Криму до цієї численної групи народів. Всупереч далеких антропологічних відносин основного тюркського коріння етнографічна сутність в обрядодіях зберіглася у повній недоторканності [3, с. 8-9].

Література

1. Крым. Соцветие национальных культур . Традиции,обычаи, праздники, обряды. / Сост.Н.В.Малышева, Н.Н. Волощук – Симферополь: Бизнес – Информ, 2003. – С. 392
2. Баданинский У.А. Археологическое и этнографическое изучение татар в Крыму /У.А. Баданинский// Крымские татары: хрестоматия по этнической истории и традиционной культуре . – Симферополь, 2005. – С. 18.
3. Рефатов А. Кърым татар халкъ музыкасы \ А. Рефатов Предисловия к сборнику С.: 1981. – С. 8-9

Шевченко З.В.

доцент кафедри філософії та релігієзнавства

Навчально-наукового інституту історії та філософії

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

КРИТИКА РАДИКАЛЬНОГО ФЕМІНІЗМУ

Соціальні спільноти, які зазнавали різного роду утисків у минулому, виборовши юридичне, економічне, культурне та ін. визнання власної повноцінності, нерідко спекулюють своїм негативним історичним досвідом та, як наслідок, отримують постійні вибачення у вигляді дискримінації представників винуватої сторони. Така обернена дискримінація живить і живиться різними радикальними течіями, які не просто проповідують власні ідеології, а й намагаються нав'язувати їх соціальному цілому.

Радикальний фемінізм не є виключенням. Страждаючи на крайнощі (агресивні поширення та демонстрація власних поглядів, несприйняття критики, безкомпромісність, нетерпимість тощо), більшість радикальних феміністських теорій дискредитують напрямки, з яких вони виокремились, знецінюють їх окреслені задачі та поставлені цілі, залишають поза увагою здобутки фемінізму в цілому. В якості прикладу можна навести:

– *мілітантство* – войовничий напрямок суфражизму, на думку багатьох дослідників, налаштував громадську думку й уряд проти ідеї надання політичних прав жінкам. В результаті екстремістських дій мілітанток, які хоча і привернули увагу громадськості до проблеми політичного статусу жіноцтва, отримання жінками виборчих прав було відкладено на декілька десятиліть;

– *культурний фемінізм* – робить акцент на ірраціональному та інтуїтивному боці життя. Прихильниці цього напрямку підкреслюють різницю між чоловіками та жінками, виділяють суто жіночі якості, як джерело особистої сили, гордості та суспільного оновлення. Базова ідея культурного фемінізму – матріархальний погляд на суспільство, при якому все управління опиняється в руках сильних жінок, які спираються на фемінні цінності, що включають в себе пацифізм, кооперацію, ненасильницьке залагодження конфліктів, гармонійну регуляцію суспільного життя [1]. Однак багато теоретиків фемінізму вважають подібну точку зору такою, що принижує людську гідність, завдає шкоди соціальним змінам та іміджу феміністському рухові. Вони впевнені, що домінування жінок призведе не до здолання пануючого дуалістичного світогляду, але лише виверне вже існуючу систему на виворіт. Підміна патріархату матріархатом не є вирішенням жіночої проблеми;

– *сепаратистський фемінізм* – намагається відокремитись від чоловіків фізично, психологічно, духовно, не визнає гетеросексуальних стосунків серед власних представниць і стверджує, що проблеми, які ґрунтуються на сексуальних розбіжностях між чоловіками та жінками неможливо вирішити. Сепаратистські феміністки, як правило, вважають, що чоловіки не можуть робити позитивний внесок у фемінізм, оскільки навіть керуючись добрими

намірами, вони все одно відтворюватимуть патріархальну динаміку. Критики даного напрямку фемінізму наголошують на тому, що він підтримує, поглиблює та відтворює гендерну нерівність, зокрема упереджене ставлення до чоловічої статі, вибудовуючи власну концепцію на статевому есенціалізмі;

– *антипорнографічний фемінізм* – страждає на власну ідеологічну замкненість та маніпулятивність суспільною свідомістю, оскільки розглядає порнографію не як соціальне явище, в якому задіяні обидві статі, а як патріархальний інструмент контролю над жіночою сексуальністю.

Наведені приклади свідчать про знаходження радикального фемінізму поза сучасним гендерним дискурсом. Акцентуючи увагу епатажними теоріями та методами виключно на жіночому питанні, радикальна феміністська філософія власноруч маргіналізує себе.

Література

1. Филлипс Ч. Томас. Феминизм и семья: историко-социологический анализ [Электронный ресурс] / под ред. А. И. Антонова. – М.: «Грааль», 2002. – 176 с. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/antonov/01.php (дата обращения 17.09.2015 г.). – Название с экрана.

Юрченко Л.І.

професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Харківського інституту

ДВНЗ «Університет банківської справи»

Приходько Т.М.

завідувач кафедри філософії та історії України

Харківської державної зооветеринарної академії

ЕКОЛОГІЧНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ПАРАДИГМА СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Однією з проблем сучасної економічної теорії є необхідність включення екологічних цінностей і чинників в число економічних категорій. Проблема має давню історію. Із усіх цінностей навколишнього світу марксистська політекономія допускала в коло економічних категорій тільки продукти людської праці. Це створювало труднощі для теоретиків природокористування і навіть служило перешкодою для встановлення цін на відновлювані природні ресурси.

Вартість як цінність є синтезом результатів і витрат, що виражає єдність всіх відтворюваних і невідтворюваних ресурсів, зокрема природних ресурсів і екологічних умов. Не існує ніякої вартості, що не містить екологічного єства або в створенні якої в тій чи іншій формі не беруть участь умови і чинники навколишнього середовища. Якщо навіть наполегливо залишатися в шорах

трудової теорії, то все одно не існує праці зовні її біологічної природи і екологічної обумовленості.

Драматизм сучасної епохи полягає в тому, що концепція граничної корисності стає все більш застосовуваною до стану біосфери і до планетарних запасів ґрунтів, лісів, прісної води і навіть повітря, тобто до тих ресурсів, які завжди вважалися дармовими або вільними благами. Вони набувають все реальнішу вартість для людства.

Однією з головних умов феномену соціальної відповідальності є екологізація економіки, як найважливіша вимога сучасності, що означає більш різнобічний і разом з тим системний підхід до навколишнього матеріального світу, усвідомлення ролі та значення природи в житті людини.

Екологічна соціальна відповідальність супроводжується переміщенням центру економічного аналізу з витрат і проміжних результатів на кінцеві результати економічної діяльності і далі на прогнозовані тенденції розвитку.

Для того, щоб не допустити на території України повної і незворотної екологічної катастрофи, необхідно створення ефективної державної системи охорони довкілля і раціонального використання природних ресурсів. В цій системі одне з найважливіших місць посідає детальний екологічний аналіз намічуваної та діючої господарської діяльності, який складається з багатьох соціально-економіко-екологічних стандартних процедур.

Підтримка сталого розвитку вимагає створення системи управління природоохоронною діяльністю і екологічною безпекою на рівні світової спільноти, окремих країн, конкретних суб'єктів діяльності, тобто створення інтегрованої системи управління навколишнім середовищем, яка повинна бути пов'язана з загальною структурою світового економічного простору і охоплювати в комплексі всі питання ланцюгу «навколишнє середовище – виробництво – суспільство». Одним з базових принципів управління навколишнім середовищем є визначення та задоволення потреб зацікавлених сторін, на які організація впливає своєю основною діяльністю та чинить екологічний вплив. Це можуть бути споживачі, жителі населеного пункту, в якому розміщена організація, місцеві органи влади.

Для створення системи безпеки України неабияке значення має процес самоорганізації суспільства. Особливе місце в цьому належить загальнонаціональній ідеї, в якій реалізується (або повинен реалізуватися) певний інтерес. У багатонаціональному суспільстві ця ідея повинна втілювати в собі інтерес всіх або більшості етносів, що живуть у ньому. Думається, що консолідуючою має стати ідея збереження навколишнього природного середовища, екологічно повноцінного господарювання, загалом екологічної соціальної відповідальності.

Сьогодні вже не викликає сумніву, що в динамічному процесі сталого розвитку суспільства будь-який із аспектів національної безпеки, чи то економічний, чи технологічний, чи навіть оборонний, втрачає свій сенс в разі непридатності навколишнього природного середовища для життя і діяльності людини. Виходячи з цього, екологічну соціальну відповідальність слід

розглядати не як складову системи безпеки суспільства, а як інтегратор, здатний, з одного боку, консолідувати суспільство, а з іншого – забезпечити основу його прогресу.

Людство за досить короткий історичний час дестабілізувало усю систему «людина – економіка – біота – середовище», викликавши глобальну екологічну кризу. Підсумовуючи існуючі погляди на проблему, можна назвати декілька видів дій людини щодо створення системи екологічної соціальної відповідальності:

1. Коригування масштабів економіки у частині її впливу на біоту біосфери.
2. Гальмування потоку негативних впливів економіки на екологічне середовище, перш за все, за рахунок зменшення потоку техногенного забруднення.
3. Зниження негативних впливів навколишнього середовища на людину за рахунок певної її ізоляції від того ж таки навколишнього середовища. Це – пасіатив, а не вихід із становища, свого роду тимчасовий і екологічно нерентабельний захист.
4. Пристосування або адаптація людини до негативних впливів середовища.

Логіка стабілізації системи «людина – економіка – біота – середовище» у відповідності з перерахованими сценаріями на формальному рівні доволі проста: зменшення природомісткості світового матеріального господарства.

Зважаючи на системний характер екологічних проблем, їх кореляцію з політичними, соціальними та економічними факторами, стратегія екологічної соціальної відповідальності України вбачається як одна з фундаментальних передумов національної безпеки держави. Проблема полягає в тому, що не існує єдиних міжнародних моделей системи екологічної соціальної відповідальності. У кожній країні складається своя система, яка в певній мірі відображає традиції, економічні механізми, культурні та етно-національні особливості, існуючу правову та адміністративну систему, а також загальний стиль формального та неформального процесу прийняття рішень. Сьогодні вже немає сумнівів, що екологічні принципи «реагувати та виправляти» – безплідні. «Передбачати та запобігати» – єдиний реалістичний підхід у побудові системи екологічної соціальної відповідальності та екологічної безпеки держави.

Думається, що сфера досліджень щодо розробки концепції екологічної соціальної відповідальності має включати вектори національних особливостей країни, її екологічної культури.

Стратегія гарантування екологічної безпеки соціально-економічного розвитку України зрештою визначає економічну незалежність та суверенність України на сучасному етапі і полягає в переході від здійснення окремих або навіть комплексних заходів щодо ресурсо– та природозбереження, відтворення й охорони природних ресурсів до розроблення і реалізації еколого-економічної концепції всебічної раціоналізації суспільного виробництва та забезпечення його сталого еколого-економічного функціонування. Концептуальну основу

сучасної стратегії природокористування, ресурсозабезпечення і розвитку народного господарства України мають становити такі наріжні принципи:

- антропотехногенні навантаження на довкілля, біосферні ресурси та об'єкти не мають перевищувати можливості їх природного відтворення, відновлення;

- застосовувані технології мають ґрунтуватися, як правило, на принципах біосферосумісності виробництва, а також на ефективних методах знешкодження й відновлення до біологічної якості тих використаних (відпрацьованих) природних ресурсів(відходів), що повертаються у навколишнє середовище;

- всі види господарської діяльності, природокористування й природоперетворення слід здійснювати з обов'язковим урахуванням екологічних чинників, законів, критеріїв, вимог та обмежень таким чином, щоб вони не завдавали біосфері непоправної шкоди, не підривали її біопродуктивного потенціалу та екологічної рівноваги, не зумовлювали негативних незворотніх змін, спроможних перевести біосферу в інший режим функціонування, за умов якого місця для людини може вже не бути.

Однією з ключових проблем сьогодення нашої держави та її регіонів, яка блокує вирішення питань, пов'язаних із створенням системи екологічної соціальної відповідальності, є гострий дефіцит фінансових ресурсів та низька ефективність їх використання. Диференціація екологічного стану регіонів, з одного боку, зумовлює необхідність прозорості та послідовної державної екологічної політики, спрямованої на максимальне врахування особливостей екологічної ситуації в кожному регіоні, із відповідним рівнем видатків на цю сферу, а з іншого – потребує гнучкості та ефективності інструментів і достатності джерел здійснення природоохоронних випадків у межах самого регіону, що власне і складає сутність екологічної соціальної відповідальності.

Ці принципи повинні бути встановлені хоча б як орієнтири, можливо в сучасних умовах поки що недосяжні, але цілком реальні та раціональні.

Башилик Д.О.

аспірант

Дипломатичної академії

при Міністерстві закордонних справ України

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ СУЧАСНОГО ЕКОНОМІЧНОГО СУПЕРНИЦТВА ЯПОНІЇ ТА КИТАЮ

У 1932 році Японія створила маріонеткову державу на території китайської Маньчжурії, а вже в 1937 році розв'язала відкриту агресію проти Китаю. Після відходу Японії у 1945 р. з Китаю там ще декілька років йшла громадянська війна і саме в цей час Японія, отримуючи допомогу від США, впевнено ставала економічно розвиненою державою, а японський істеблішмент розглядав КНР державою третього світу.

У 1972 р., коли Пекін і Токіо нормалізували двосторонні стосунки, вище керівництво КНР заради майбутнього китайсько-японських відносин визнало, що відповідальність за війну лежить на японській військово-політичній верхівці. Японія погодилася із цим формулюванням, і в спільному комюніке було зафіксовано, що японська сторона повністю визнає відповідальність за суттєві збитки, нанесені нею китайському народу і глибоко шкодує про це. Формально відмовившись від японських репарацій, Пекін виграв в кінцевому рахунку і в політиці, і в економіці. У політиці це засвідчилося тим, що своїми діями Пекін певною мірою сприяв розриву Токіо з Тайванем і визнанню Японією материкового Китаю легітимним суб'єктом міжнародного права.

Економічна ж вигода полягала в тому, що діти, внуки і правнуки тих, хто руйнував Китай, по-японськи сумлінно надавали допомогу в його відродженні. Сьогодні важко заперечити тезу, що в становленні китайської економіки, дуже важливу роль зіграла японська економічна допомога, яка почала виявлятися з 1978 року [1, с. 160].

Станом із 1979 до 2001 року Японія надала КНР низьковідсоткові кредити (0,79-3,50% річних) в обсязі 3 млрд. дол. США (з розстрочкою оплати до 40 років), а також передала КНР 1,4 млрд. дол. США в якості безоплатної допомоги. Необхідно відзначити, що Японія інвестувала в Китай значно більше, ніж просто фінансові кошти, а саме – японські технології, японську концепцію науково-технічної бази промисловості, найвищу культуру виробництва. До немислимого рівня для колишнього Китаю була розвинена транспортно-комунікаційна сфера.

Проте згодом КНР почала дорікати Японії за поступове зниження японських інвестицій. Дійсно, з 1991 року частка японських інвестицій в

китайську економіку (від загального обсягу іноземних інвестицій) почала знижуватися. Наприклад, в 1993 році вона склала всього 4%, четверте місце після Гонконгу, Тайваню та США. Причина цієї ситуації в тому, що, з одного боку, розвинені західні і окремі великі регіональні країни нарешті оцінили інвестиційну привабливість КНР і в 1994 році інвестували в 7 разів більше, а в 2002 р. – в 11 разів більше, ніж Японія у 1991 році [2, с. 190].

З іншого боку, можна з упевненістю сказати, що в озвученому питанні не обійшлося без політичних інтересів. Ще на самому початку економічного сприяння КНР в Японії неоднозначно сприймалася допомога комуністичній країні з ядерним потенціалом. Після пекінських подій 1989 року і в міру прояснення напрямку розвитку КНР, супротивників допомоги стало ще більше. Японія переглянула критерії та умови надання допомоги іншим країнам. У свою чергу в Пекіні скорочення обсягів японського економічного сприяння розцінили як наступ «похолодання» у двосторонніх відносинах.

Китай і Японія, які сьогодні володіють потужними економіками і значною політичною вагою, перетворилися на початку XXI століття у впливових гравців світової політики. Зовнішньополітичні устремління обох країн, характер їх взаємозв'язків роблять суттєвий вплив на міжнародну ситуацію в Північно-Східній Азії і формування спільного військово-політичного та економічного клімату регіону.

Однак сучасні стосунки Китаю та Японії відзначені багатьма суперечностями. Низка історичних, політичних, міжнародних і регіональних проблем віддаляє дві країни. Разом із тим обидві країни задоволені мирним співіснуванням, сформованим після Другої світової війни, виявляють інтерес до розвитку економічних зв'язків і спільної участі в роботі міжнародних організацій. Як відомо, із початком «холодної війни» (1945-1990 рр.) обидві країни будували свої взаємини на основі військово-політичного протистояння. Це пояснювалося тим, що в 1950-х – 1960-х роках у правлячих колах Японії переважали антикитайські налаштовані лідери, орієнтуючі зовнішню політику країни на зміцнення зв'язків з США, Республікою Корея і Тайванем, стримуючи політичні ініціативи Китаю.

У цей період уряд Японії керувався доктриною Йосіди, названої на ім'я післявоєнного прем'єр-міністра Сігірія Йосіда. Ця доктрина носила антикомуністичний характер, забороняла Японії відновлювати збройні сили і була спрямована на зміцнення японо-американського військово-політичного союзу, який офіційно оформили в 1960 р., підписавши японо-американський договір про взаємну безпеку. Слід зауважити, що при суворій прихильності прозахідної орієнтації, Йосіда був послідовним прагматиком щодо Китаю. Так, в 1948 році він заявив, що не має значення «червоний або зелений» Китай, але ця країна є природним ринком, який Японія не може ігнорувати, якщо має намір розвивати свою економіку. Тривалий час згадане положення виступало чинником зближення двох країн.

У 1950-і роки при владі в Китаї знаходилися військові, які билися з японськими окупаційними військами в 1930-і – 1940-і роки, що також не

сприяло досягненню взаєморозуміння між двома сусідніми державами. Проте, післявоєнні китайсько-японські відносини хоча і не були теплими, але і не перетворювалися у ворожі. Час від часу Мао Цзедун і Ден Сяопін висловлювалися проти розширення військової присутності США на Японських островах, але в той же час вони розглядали цей фактор як кращу альтернативу японської ремілітаризації [3, с. 441-442].

Попри збереження недовіри та відчуженості в політичних стосунках, торгово-економічні зв'язки успішно розвивалися і доповнювалися зростанням японських приватних інвестицій в економіку Китаю. Подібна модель китайсько-японських стосунків, що називалася в Японії «сейкей бунрі» («відділення політики від економіки»), а в Китаї – «чженлен, цзінъже» («холодно в політиці, спекотно в економіці»), проіснувала до 1972 р., коли відбулася нормалізація двосторонніх взаємин. У контексті відновлення дипломатичних зв'язків із Китаєм Японії довелося пожертвувати своїми різнобічними стосунками з Тайванем, зокрема, розірвати з островом офіційні контакти і знизити обсяг товарообігу. Очевидно, перспективи розширення різнобічних зв'язків із Китаєм виявилися більш привабливими для японських ділових кіл.

Література

1. Семін А. Зовнішньополітичні орієнтири Японії і Китай (90-і рр.). – М., 2001. – С. 160.
2. Китай в мировой и региональной политике: (История и современность): Информ. бюл. № 13/ Рос. Акад. Наук, Ин-т Дальнего Востока; Отв. Ред. Б. Т. Кулик. – М.: Ин-т Дал. Востока РАН, 1996. – 190,(6) с.
3. Молодяков В. Історія Японії. XX століття / В.Е. Молодяков, Е.В. Молодякова, С.Б. Маркарьян. – М., 2007. – С. 441-442.

Боровець І.Г.

аспірант

Дипломатичної академії України

при Міністерстві закордонних справ України

БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ ЯК ОДНА З ГОЛОВНИХ ПЕРЕДУМОВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ РЕСПУБЛІКИ ХОРВАТІЯ

Боротьба з корупцією в Республіці Хорватія була одним з головних мірил готовності вступу країни до Європейського Союзу. Антикорупційні заходи проводились в рамках виконання країною критеріїв 23-ї переговорної глави «Правосуддя та основні права». Заходи стосувалися, передусім, оптимізації судової системи, підсилення дієвості правоохоронних органів країни, створення механізмів запобігання корупції та мережі антикорупційних органів, а також

корінного вдосконалення законодавства у правосудній та антикорупційній сфері.

З цією метою урядом РХ була ухвалена Стратегія реформи правосуддя на період 2006-2010 рр. та 2011-2015 рр. [9]. З метою її ефективної реалізації на базі Мінюсту було створено Рада з моніторингу реалізації реформи правосуддя та Управління з імплементації реформи правосуддя. Рада стала керівним органом Стратегії, у її склад увійшли Міністр юстиції, голова Верховного Суду, Генеральний прокурор, голова парламентського комітету з питань правосуддя, голова Державного судового та прокурорського віча, хорватських адвокатської та нотаріальної палат, ректор Академії правосуддя та голова управління Європейського союзу та міжнародного співробітництва міністерства юстиції.

У 2009 р. законодавчо удосконалений процес обрання та управління службовим ростом суддів та прокурорів, що відобразилося у змінах до законів про суди, про Державне судове віче (ДСВ), про Генеральну прокуратуру, про Академію правосуддя. Впроваджена нова система обрання суддів та прокурорів на основі законодавчо прописаних, прозорих критеріїв.

Зі фінансування ЄС було створено Академію правосуддя та Державну школу службовців юстиції. Навчання в цих установах стало обов'язковою передумовою для призначення та професійного росту суддів та прокурорів.

Згідно зі змінами до Закону про Генеральну прокуратуру від 2010 р., Генпрокурор поступився правом призначати прокурорів та їх заступників Державному прокурорському вічу [10].

Внесенням змін до Конституції РХ у 2010 р., а також змін до законів про Державне судове віче та Державне прокурорське віче, була зміцнена роль, повноваження та незалежність цих органів. Також, було скасовано повноваження Хорватського сабору (парламенту) призначати членів ДСВ/ДПВ, Міністерство юстиції було повністю відсторонено від цього процесу.

ДСВ/ДВП отримали право здійснювати всю діяльність, пов'язану із призначенням, звільненням, підвищенням по посадах та дисциплінарними санкціями стосовно судових службовців. У 2006 р. ухвалений Кодекс судової етики із переліком порушень суддів та прокурорів і санкції проти них. ДСВ/ДПВ отримали можливість перевіряти майновий стан суддів та прокурорів.

Створені органи репресивної антикорупційної системи – Офіс з питань боротьби проти корупції та організованого криміналу (УСКОК) та Поліцейський національний офіс з питань боротьби проти корупції та організованого криміналу (ПНУСКОК).

Збільшений контроль за рішеннями про недоцільність відкриття кримінальної справи за відсутності достатніх підстав. У разі неспроможності УСКОК зібрати достатньо доказів для початку судового процесу, справу міг перебрати на себе потерпілий і подати особисто в суд. У справах, де немає конкретного потерпілого, скарга на рішення про недоцільність відкриття справи у другій інстанції розглядалася Колегією УСКОК, рішення якої міг оскаржити відділ внутрішнього контролю Генеральної прокуратури.

З метою зміцнення дієвості ПНУСКОК, у новому Законі про поліцію від 2011 р. створено умови для прозорості системи працевлаштування, професійного розвитку, нагородження та освіти поліцейських. Уведена заборона для поліцейських долучатися до партійної діяльності. Керівник поліції обирався шляхом відкритого конкурсу, а його заступники – шляхом внутрішніх конкурсів.

Зміни до Кримінального кодексу від 2009 р. розширили можливість конфіскації майна, здобутого шляхом корупції. Зміни до Судового регламенту від 2008 р. визначили пріоритетність процесування справ корупції.

У 2008 р. ухвалена Стратегія запобігання корупції та відповідний План дій, який станом на 2012 рік Хорватія майже виконала [6]. Слід виокремити заходи, що були пов'язані з законодавчим закріпленням запобігання корупції – ухвалені закони про фінансування політичної діяльності та передвиборчої кампанії, про запобігання конфлікту інтересів та про доступ до інформації.

З метою деполітизації державного сектору ухвалені Стратегія розвитку людського потенціалу на 2010-2013 рр., Закон про реєстр робітників державного сектору, зміни та доповнення до Закону про державних службовців від 2011 р., які визначали чіткі критерії працевлаштування, професійного удосконалення, розрахунки платні держслужбовців.

Прозорість державних закупівель була врегульована у 2011 р. Законом про державні закупівлі, згідно з яким всі державні органи зобов'язались розміщати на своїх веб-сторінках інформацію про підписані договори у цій сфері та впроваджувалися правила про запобігання конфлікту інтересів щодо держчиновників, які беруть участь у процесі держзакупівель [7].

Закон про фінансування політичної діяльності та передвиборчу кампанію від 2011 р. встановив чіткі критерії фінансування політичних партій та контролю над ним. Запроваджено окремі рахунки партій, доступні для фінансової ревізії. Були заборонені донації від анонімних донорів або через посередника, а звіти про отримані кошти мали бути публічними. ЦВК та Державний офіс ревізії проводили ревізію фінансової діяльності партій та отримало право зупинити фінансування за порушення правил.

Згідно з Законом про запобігання конфлікту інтересів, якій зазнавав змін у 2010, 2011 та 2012 рр., введена заборона ділових відносин підприємств, в яких держслужбовець мав що найменше 0,5% частки, з державним органом, в якому цей держслужбовець працював [8]. Заборона стосувалася й членів його родини.

Нові закони про працю від 2009 р., про державних службовців від 2005 р., 2007, 2011 рр. та Кодекс етики держслужбовців від 2011 р. визначили чіткі рамки для виявлення корумпованої чи неетичної поведінки в державних органах влади. Будь-який громадянин отримав можливість подати скаргу інспектору з питань етики, які є в кожному державному органі та Комісії з етики, як другій інстанції.

Тим часом, цього обсягу роботи виявилось недостатньо, щоб офіційно закрити 23-тю главу до завершення у 2011 р. переговорів з ЄС. До моменту набуття членства в ЄС у липні 2013 році, Брюссель продовжував моніторинг за

подальшим виконанням Хорватією 23-ї глави. ЄС вимагав від РХ більш переконливих результатів у реформі правосуддя, які б остаточно продемонстрували незалежність, прозорість та неупередженість органів правосуддя, оптимізацію судової мережі та дієвість законів, а також боротьбу з корупцією на високому та місцевому рівнях. Відмічалось, що за злочини у сфері корупції часто виголошуються занадто м'які вирoki [3].

Навіть у 2014 році оцінка боротьби Хорватії з корупцією зазнавала критики ЄС. У спеціальному звіті ЄС щодо боротьби з корупцією в країнах Євросоюзу від 2014 року відмічалось, що попри значні зусилля Хорватії у запровадженні механізмів боротьби з корупцією, країні бракує тривалих результатів [2, с.13]. Рекомендувалось більш ретельна перевірка майнового стану та можливості конфлікту інтересів держслужбовців на центральному та місцевому рівнях, запровадження ефективних механізмів запобігання корупції на державних підприємствах, у сфері державних закупівель, сектору охорони здоров'я тощо.

Тимчасом, згідно з результатами опитування громадської думки в РХ, проведеної агентством Євробарометр у 2013 році, 94% громадян вірили, що корупція широко поширена в РХ (у країнах ЄС 76%) [5]. 55% зазначили, що корупція впливає на їхнє життя (в ЄС 26%). 89% вважали, що хабар є найлегшим шляхом отримати послугу в сфері державних послуг. Так само, дослідження Офісу ООН з боротьби проти наркотиків та криміналу UNDOC від 2011 року засвідчило, що для хорватських громадян корупція є третьою найважливішою проблемою в країні [4].

Література

1. http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/anti-corruption-report/docs/2014_acr_croatia_chapter_hr.pdf
2. http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/anti-corruption-report/docs/2014_acr_croatia_chapter_hr.pdf
3. Izvješće Europske komisije o praćenju pripremljenosti Hrvatske za članstvo u EU-u iz ožujka 2013: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/fule/docs/news/20130326_report_final.pdf
4. Korupcija u Hrvatskoj: stvarna korupcijska iskustva građana. UNODC Beč i Ekonomski institut Zagreb. 2011. http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Croatia_corruption_report_web_version.pdf
5. Posebno istraživanje Eurobarometra 397 iz 2013. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_397_en.pdf
6. Strategija suzbijanja korupcije, Narodne novine br. 75/2008: <http://narodne-novine.nn.hr/default.aspx>. 2 Ministarstvo pravosuđa (2008.), Akcijski plan uz strategiju suzbijanja korupcije: <http://www.antikorupcija.hr/Default.aspx?sec=502>
7. Zakon o javnoj nabavi. Narodne novine br. 90/11. http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_08_90_1919.html

8. Zakon o sprječavanju sukoba interesa. Narodne novine br. 26/11, 12/12: http://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_03_26_547.html
9. <http://zakon.poslovna.hr/public/strategija-reforme-pravosuda,-za-razdoblje-od-2011.-do-2015.-godine/534533/zakoni.aspx>
10. <http://www.zakon.hr/z/140/Zakon-o-dr%C5%BEavnom-odvjetni%C5%A1tvu>

Валявська К.В.

аспірант кафедри історії України

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

КАВ'ЯРНІ ТА РЕСТОРАНИ ЯК МІСЦЯ ПУБЛІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЕЛІТИ БУКОВИНИ (1848–1914)

На думку французького соціолога П. Бурдьє, соціальний поділ у суспільстві об'єктований у фізичному просторі і функціонує одночасно як принцип бачення і поділу, як категорія сприйняття і оцінювання [1, с. 51]. Таке припущення знаходить своє підтвердження в соціальній практиці вищих суспільних прошарків Буковини вже починаючи з другої половини ХІХ ст., в період її перебування як провінції у складі Австрійської імперії (з 1867 р. Австро-Угорської).

Метою представленої доповіді є спроба аналізу кав'ярень та ресторанів як місць публічної репрезентації та комунікації «світського товариства» Буковини. Поняття «світське товариство» використовується для позначення елітарних суспільних груп, характерними рисами яких були освіченість та розуміння в мистецькій діяльності, «хороший смак», володіння символічною системою – від знання манер під час спілкування за столом, форми вітання, моди до стилю листування. В досліджуваний час, за умови включеності суспільного життя Буковини до складу соціальної структури Австрійської імперії, для позначення цієї спільноти найчастіше використовували поняття «Gesellschaft» (*нім. суспільство або товариство. – К. В.*).

Першою кав'ярнею на Буковині можна вважати кімнату-кафе («Kaffeezimmer») в готелі «Три корони» («Drei Kronen») власника Штефана Гайваса, на відкриття якої він отримав дозвіл від крайового керівництва в 1788 р. Проте кав'ярні модерного типу виникли на Буковині лише в середині 60-х рр. ХІХ ст.

У 1873 р. в газеті *Bukowinaer Zeitung* сучасник оповідав, що в крайовій столиці Чернівці «модний світ» («die fasiohnable Welt»), який можна було побачити під час променадів Панською вулицею (нині – О.Кобилянської), в останні дні осені надавав перевагу театру, концертам і переважно кав'ярням (Kaffeehaus) [2, S. 102]. У вказаний час одна із таких модних кав'ярень – «кафе Дікштайн» («Caffe Dikstein») була на вул. Цуринській (*нім. Zurinergasse, офіційно такої вулиці не існувало. – К.В.*). Ця кав'ярня для дозвілля гостей пропонувала дві кімнати, перша з них – передня – призначалась для «благородних гостей»

(«vornehme Gäste»), інша – для «менш благородних» («minder vornehme»). Такий дискурс свідчить про існування в суспільстві знаків відмінності та символічне вираження станової диференціації в кав'ярнях Буковини. Крім того, власник згаданого кафе запевняв, що тут можна замовити каву як у Відні: «*Hier bekommt man einen Kaffee, wie man ihn nur in Wien bekommen kann*» («Тут можна отримати каву, як ви можете отримати її лише у Відні»)[2, S. 103]. Таке порівняння мало підкреслювати престиж закладу, адже Відень як імперський центр слугував для наслідування суспільного життя на периферії.

У 60-80 рр. XIX ст. жителі Чернівців вважали найкращим ресторан на першому поверсі в готелі «Під чорним орлом» («Zum schwarze Adler») на розі вулиці Темпельгасе (нині – Університетська) та Ринкової площі (нині пл. Центральна). Ресторан завдяки своєму розташуванню, розміру та зовнішньому оздобленню споруди, рівнем обслуговування належав до так званого «першого рангу» («erste Range»).

У кінці XIX – на початку XX ст. в м. Чернівці «світське товариство» зустрічалось в кав'ярнях «Європа» («l'Europe»), «Габсбург» («Habsburg») на вул. Панській (нині – О.Кобилянської) та в кафе «Кайзер» («Keiser») на площі Єлизабет (нині – пл. Театральна) [3, S. 36]. Престижним був ресторан у готелі «Belle Vue» («Чудовий вид»), що розташовувався на розі вулиць Панської та Ратушної (нині – на розі вул. О.Кобилянської та пл. Центральної), тримати першість продовжував також ресторан гранд-готелю «Під чорним орлом».

Чернівецьке кафе «Європа» було розташоване на вул. Панській (нині – О. Кобилянської). Тут проводились світські обіди та вечори, був зал із грою в більярд за системою Зайферта. Ще тут до послуг мешканців та гостей міста пропонували газети, популярні європейські журнали, ревію. Власником кафе був С. Штерн [4, S. 112]. Вже у самій рекламі цього закладу вказувалося, що кав'ярня є місцем зустрічі «світського товариства» – *die Hautvolee* (дослівно – «люди вищого рангу», термін запозичений німецькомовним простором на початку XIX ст. з французької мови для позначення «шляхетного товариства» («vornehme Gesellschaft»). – В.К.), високих офіцерів, університетських професорів, найвищого чиновництва Буковини, представників мистецтва та музичного світу, преси, членів міського театру, лікарів, адвокатів та ін. [5, S. 61]. Тобто, в такий спосіб умовно відбувалася приватизація фізичного простору, у даному випадку кав'ярні, представниками суспільної еліти, які, зосереджуючи в своїх руках достатню кількість благ, щоб мати змогу вести «світський спосіб життя».

Конкуренцію кав'ярні «Європа» складала розташована поруч велика кав'ярня «Габсбург». Власники цього закладу Апісдорф та Вольманн оснащали її в 1909 р. за останніми тенденціями моди. Для цього один із них протягом року подорожував містами Європи (Лондон, Генуя, Рим, Флоренція, Монте-Карло, Ніцца, Париж, Берлін та ін.) та перебирав досвід від власників модерних кав'ярень. Кав'ярня мала головний зал, читальню та ігровий зал. Інтер'єр кав'ярні був витриманий в модерністському стилі «бідермаєр» [6, S. 9]. Розкішний інтер'єр кав'ярні став символом соціального розмежування. Тому ті, кому дозволено було відвідувати такий заклад, демонстрували та засвідчували свій високий соціальний

статус. Підтвердженням високого рівня кав'ярні «Габсбург» є візит до неї 16 травня 1912 р. ерцгерцога Карла Франца Йозефа, члена імператорської родини Габсбургів [7, S. 4]. У 1913 р. на місці, де сидів високоповажний гість, власник розмістив на згадку його портрет [8, S. 22]. Ця подія викликала інтерес і в крайового президента графа Рудольфа Мерана, який відвідав кафе 2 грудня 1913 р., щоб на власні очі побачити портрет [7, S. 4].

Кав'ярні та ресторани були переважно місцем для дозвілля чоловіків, де вони грали в різні ігри, палили сигарети, дискутували та читали газети. Так, найкращі чернівецькі кафе приваблювали відвідувачів великим вибором закордонних, політичних, соціальних, ілюстрованих та гумористичних журналів, зокрема, у рекламному оголошенні кав'ярні «Кайзер» в 1913 р. зазначалося, що тут було 260 щоденних газет [9, S. 5]. Проте така чисельність виглядає надто неправдоподібно і, можливо, є друкарською помилкою, або спеціально перебільшена.

Дослідник єврейської спільноти Буковини Г.Штернберг писав, що жінки на Буковині почали відвідувати кав'ярні лише у передвоєнний час (*перед Першою світовою війною*. – К.В.) [3, S. 36.]. Проте вже вкінці XIX ст. в Чернівцях з'явилася кав'ярня з окремою кімнатою для жінок, про це свідчить згадка в листі буковинської письменниці О. Кобилянської до дружини відомого українського письменника Івана Франка, Ольги в 1899 р.:

В нас є тепер нова елегантна кав'ярня, збудована і уладжена на лад віденської кав'ярні. Є в ній осібна зала для пань. [...] де вже є і де можна свobodно заходити і виходити [...] [10, с. 384].

На відміну від салону в кав'ярнях були відсутні заборони та приписи у поведінці та спілкуванні, що сприяло розвитку розмовної культури. Відповідна практика в ресторанах Чернівців зафіксована в спогадах українського філософа та політично-громадського діяча Михайла Драгоманова (1841–1895). Перебуваючи в місті в 1875 р., він провів вечір в ресторані-саду, де збиралися «інтелігентні русини» (*українці*. – К.В.). «Левом бесіди» того вечора був греко-католицький священник, який негативно висловлювався про культурне та релігійне становище Буковини, проте зацікавлення дискутувати з ним у М. Драгоманова не виникло [11, с. 257 – 258]. Крім того, у фейлетоні *Czernowitz im französischen Lichte* (*Чернівці у французькому*) автор «гість із Парижа» розповідав, що в ресторані готелю «Чудовий вид», познайомився із місцевими жителями, зокрема часто спілкувався із своїм колегою за професією редактором газети *Kneipzeitung*, д-р. Голденбергом, який з'являвся в ресторані під час кожного вечора, коли збиралося «товариство» («Gesellschaft») [12, S. 2].

Таким чином, можемо стверджувати, що на початку останньої чверті XIX ст. кав'ярні та ресторани на Буковині уже сформувались як простір для обміну думками та ідеями в середовищі освічених верств населення та продовжувала бути платформою для емансипації так званої освіченої буржуазії (нім. *Bildungsbürgertum*), в тому числі української інтелігенції. Найкращі кафе та ресторани слугували й місцями для ділових перемовин банкірів та комерсантів [13, S. 4], за висловом Г.Штернберга, кафе були своєрідним «видом біржі» для торговців [3, S. 34].

Важливо зазначити, що кав'ярні в Чернівцях, місті, де концентрувалися органи крайової законодавчої та виконавчої влади, стали місцями неформального спілкування місцевих політиків, особливо під час гострих протистоянь в крайовому сеймі. У 1906 р. газета *Bukowinaer Lloyd* повідомляла про зустріч німця А.Скедля, радника крайового суду Регіуса, професора Грубера та помічника єврейського громадсько-політичного діяча Бен'яміна Штраухера – Йоахіма Айзенберга в кав'ярні «Габсбург» [14, S. 5].

Таким чином, в дорогих кав'ярнях та ресторанах Буковини представники еліти втілювали своє уявлення про «віденський спосіб життя». Завдяки невимушеній атмосфері кав'ярні сприяли розвитку полемічної культури. Крім того, завдяки наявності великої кількості газет кав'ярня виконувала частково освітню та інформаційну функцію, збагачуючи знаннями, які в подальшому могли стати предметом дискусії в її ж просторі чи поза ним. Поява «вишуканих», дорогих кав'ярень та ресторанів стала, з іншого боку, місцем розмежування між звичайними міщанами і мешканцями, які вели репрезентативний спосіб життя.

Література

1. Бурдые П. Социология социального пространства. – Санкт-Петербург: Алетейя, 2007. – 228 с.
2. Czernowitzer Silhouetten // *Bukowinaer Zeitung*. 1873. – № 13. – 15. November. – S. 102 – 103.
3. Sternberg H. Zur Geschichte der Juden in der Bukowina // *Geschichte der Juden in der Bukowina*. – T. I. – Tel-Aviv, 1958. – S. 27–47.
4. Mittelman H. Bukowiner Vereins-Schematismus. – Czernowitz, 1911. – 116 S.
5. Baumgartner G. Geboren in Czernowitz: Walter Rode // *An der Zeiten Ränder: Czernowitz und die Bukowina. Geschichte, Literatur, Verfolgung, Exil*. – Wien, 2002. – S. 59 – 70.
6. Das neurenovierte «Café Habsburg» // *Czernowitzer Allgemeine Zeitung*. – 1909. – № 1785. – 25. Dezember. – S. 9.
7. Zur Erinnerung // *Czernowitzer Allgemeine Zeitung*. – 1913. – № 3324. – 2. Dezember. – S. 4.
8. Kassner S. Die Juden in der Bukowina. – Wien; Berlin, 1917. – 60 S.
9. Czernowitzer Presse. – 1890. – № 2 – 3. – 1. März. – S. 5.
10. Кобилянська О. Твори: У 5 т. – К.: Державне видавництво художньої літератури, 1963. – Т. 5. – 768 с.
11. Драгоманов М. Австро-руські спомини (1867-1877) // Літературно-публіцистичні праці. – К.: Наукова Думка, 1970. – Т. 2. – С. 244-288.
12. Czernowitz im französischen Lichte // *Bukowiner Nachrichten*. – 1900. – № 3660. – 16. December. – S. 2.
13. Kaufleute // *Bukowinaer Lloyd*. – 1906. – 20. August. – S. 4.
14. Ein interessantes Quartett // *Bukowinaer Lloyd*. – 1906. – № 104. – S. 5.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЄВРЕЙСЬКИХ ЛІКАРЕНЬ В ОДЕСІ ТА ХЕРСОНІ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

У кінці XVIII ст. в Одесі існувала добре організована єврейська община з кагалом, синагогою, поховальним братством. Тоді ж виникла нагальна необхідність у відкритті лікарні, але на той час єврейська община не мала потрібний капітал для відкриття подібного закладу.

Точна дата відкриття першої єврейської лікарні в Одесі невідома. Версії дослідників різняться відносно дати відкриття. Знаходимо серед архівних документів згадку про відкриття лікарні: «...учреждение больницы приняло начало с того времени, как поселившиеся в Одессе евреи стали образовывать общество около 1800 года....» [1, арк. 91]. Цілком ймовірно, що на той час лікарня вже могла існувати, так як єврейська община вже була сформована на достатньому рівні.

У перші роки свого існування керівники лікарні орендували приміщення в приватних будинках у центрі міста. Спочатку було лише шість лікарняних ліжок, але з 1803 р. їх кількість поступово збільшувалась. Бракує інформації щодо функціонування лікарні в перші роки її існування. Відомо, що до кінця 1820-х рр. це був невеликий медичний заклад, який часто змінював місце своєї прописки. Його фундатором був Яків-Арон Зеєв, відомий на той час під псевдонімом Рубльов. Як стверджує С. Пен, автор «Еврейской старины в Одессе», Рубльов отримав своє прізвище відповідно до роду свого заняття, так як був «мінялою». Ще з юнацьких років Рубльов був громадським діячем, зокрема, під час епідемії чуми 1812 р., піклувався про хворих, допомагав їм продовольством, медикаментами тощо.

Із 1820 по 1830 рр. лікарня знаходилась в будинку Завацької в районі Молдаванки на умовах оренди. Але вже з 1832 р. будинок губернського секретаря Завацької було продано керівництву одеської лікарні. Не було офіційної статті про витрати на утримання лікарні. Просто зазначалась загальна сума витрат за конкретний рік.

З часом кількість ліжок у лікарні збільшувалась і в 1843 р. зросла до 60. Потрібно відзначити, що місць для чоловіків спочатку було більше, ніж для жінок. Але поступово кількість ліжок зрівнялась для чоловіків та жінок.

Жителі Одеси незалежно від етносу, могли безкоштовно лікуватись, плата стягувалась лише із заможних міщан. Перебування у лікарні та лікування оплачували виключно іноземні мешканці у розмірі 3 крб. 50 коп. У випадку смерті хворого, поховання здійснювалось за рахунок поховального братства.

Основний прибуток лікарні залежав у першу чергу від цінних паперів, контори одеського комерційного банку. Його загальна сума на 1854 р. складала 37 384 крб. Справами лікарні керували два авторитетні попечителі єврейської

общини, що обирались один раз на три роки вищим керівництвом регіону [2, с. 233-234].

У 1854 р. чисельність єврейської общини в Одесі складала 17 080 осіб. Лікарня була обладнана вже 75-ма ліжками. А на 1897 р. у ній лікувалось більше 38 000 хворих, як євреїв так й представників інших етносів [3, с. 48].

На 1859 р. у Херсонському повіті було зареєстровано 15 000 євреїв, а в Херсонській губернії питома вага єврейського населення складала 7, 02% [4, с. 63]. Тому не дивно, що паралельно з одеською єврейською лікарнею, мала стрімкий розвиток подібна лікарня й у місті Херсон.

У 1816 р. у Херсоні була відкрита єврейська лікарня, а при ній богадільня [5]. З 1854 р. у лікарні на дві кімнати було 25 ліжок – 12 для чоловіків та 13 для жінок. У богадільні – 5 для чоловіків, 4 для жінок. Всього протягом року в лікарні лікувалось близько 25 осіб, та 5 – у богадільні. У статуті лікарні зазначалось, що коли хворий помирає, то поминки влаштовували за кошти родичів та близьких, якщо ж покійник таких не мав, то кошти збирались усією общиною.

Керівництво лікарні та богадільні складалось з двох попечителів, двох наглядачів та ще двох помічників, що обирались общиною на три роки.

Хворі сплачували 3 крб. за утримання в лікарні, бідняків же лікували безкоштовно. Лікарня знаходилась у будинку купця Фекера, який мав намір у подальшому подарувати цей дім лікарні.

Згідно 3-річного звіту з 1850 по 1854 р., лікарня мала прибуток від свічного збору в розмірі 700 крб., пожертв – 330 крб. При лікарні була побудована лазня, яка за зазначений період часу також принесла прибуток у 420 крб.

Ці кошти витрачались на утримання хворих, приміщення лікарні, господарські роботи, такі як очистка труб тощо, закупівлю медикаментів, опалення приміщень, виплату зарплатні штатним працівникам – лікареві, фельдшеру та двом помічникам [1, арк. 131-132].

Отже, з утворенням єврейських общин в Одесі та Херсоні виникла необхідність у створенні медичного закладу для лікування хворих. Так як велика кількість євреїв була незаможною, то важливою умовою створення лікарні була її доступність для всього населення. Тому частково перебування та послуги надавались безкоштовно.

Література

1. Держархів Одеської області. – Ф. 1 (Управління Новоросійського і Бессарабського генерал-губернатора). – Оп. 248. – Спр. 2670 (Про устрій єврейських лікарень і богаділень). – 184 арк.
2. Губарь О. И. Старые дома и другие памятные места Одессы / О.И. Губарь. – Одесса: Печатный дом, 2006. – 296 с.
3. Бродовский И. Еврейская нищета в Одессе / И. Бродовский. – Одесса: Типо-Литография Гальперина и Швейцара, 1902. – 50 с.

4. З історії Херсонської губернії. 1803-1920 pp.: Збірник документів / Упоряд.: О. І. Стукалова. – Херсон: Держархів Херсонської області, 2013. – 104 с.

5. Херсон [Электронный ресурс] – Режим доступа: [http://www. Jewishencyclopedia.ru/?mode=article&id=14504&query=%D5%C5%D0%D1%CE%CD/](http://www.Jewishencyclopedia.ru/?mode=article&id=14504&query=%D5%C5%D0%D1%CE%CD/)

Головіна О.В.

доцент кафедри філософії та політології

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ІДЕОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ ПОЧАТКУ ХХ СТ.: РОСІЙСЬКА ПРАВА ІДЕОЛОГІЯ

Для всебічного розуміння складних соціально-політичних процесів, що відбуваються в сучасній Україні, необхідно дослідити їх історичні передумови – саме суспільно-політична історія виступає межею міждисциплінарного перетину політології, філософії та соціології, оскільки ідеологічні чинники значною мірою визначають та обумовлюють вектор державотворчого і політичного процесів. Актуальність обраної теми пов'язана із існуванням у суспільній свідомості й історичній науці політичних концепцій та ідеологем російських правих рухів початку ХХ ст. та визначається необхідністю окреслення перспектив подальшого дослідження діяльності російських правих (монархічних та націоналістичних) політичних об'єднань в Україні на початку ХХ ст. з метою встановлення причин існування подвійних лояльностей в українській суспільній свідомості. Тож розглянута тема є актуальною на сучасному етапі розвитку історичної науки та українського суспільства, що обумовлено її суспільно-політичним та науково-практичним значенням.

Ідеологічну складову суспільної думки доцільно розглядати через виникнення політичних партій та організацій, що були виразниками певної системи поглядів. У зв'язку з проблематикою діяльності політичних партій особливого значення набуває питання про співвідношення ідеологій як форми суспільної свідомості та політичної партії як носія цієї ідеології. Розглядаючи діяльність політичних партій як носіїв та виразників ідеології певних верств населення, необхідно проаналізувати програмні положення та ідеологічне підґрунтя їх функціонування. На території України, що входила до складу Російської імперії, важливим чинником виникнення політичних партій була особливість розвитку суспільно-політичних відносин – переплетіння кількох національних рухів: українського, єврейського та польського. Усі ці рухи були тісно пов'язані між собою та із загальноросійським революційним рухом. Це було додатковим фактором, що обумовив таку відмінність політичного життя на території України, як наявність великої кількості політичних партій – революційних і монархічних.

Особливої уваги заслуговує діяльність правого крила політичної арени Російської імперії, з огляду на дискусійний характер цієї проблематики у сучасній історіографії. Діяльність монархічних парій та організацій правої спрямованості, які частіше називають чорносотенними, є однією з найважливіших складових багатомірних політичних процесів, які проходили на території України на початку XX ст. Особливості монархічної ідеології та специфіка діяльності об'єднань, що розглядаються – проблеми, розв'язання яких є невід'ємною частиною всебічного наукового дослідження соціально-політичних процесів в історії України. Місце та значення партій та організацій крайнє правої спрямованості, що існували на теренах України наприкінці XIX – на початку XX ст. обумовлено насамперед тим, що монархічна ідеологія у час, що визначається як хронологічні межі дослідження, являлась офіційною ідеологією пануючого класу на території Російської імперії та відображала існуючі соціально-економічні процеси у суспільстві.

Трансформація охоронної ідеології від монархічної до націоналістичної пов'язана зі змінами у соціально-політичному житті Російської імперії початку XX ст. та безпосередньо на території України. Праві політичні течії та рухи у загальному значенні визначаються як такі, що спрямовані на підтримання, збереження та зміцнення існуючого ладу. Піднесення крайнє правої ідеології у різноманітних проявах відбувається тоді, коли освяченому традицією та владою усталеному ладу загрожує небезпека. Саме така ситуація склалась у Російській імперії на початку XX ст.: існуючому устрою у 1905 – 1907 рр. були протиставлені революційні сили, і водночас – український національний рух.

Загострення національного питання у роки першої російської революції та національно-визвольні рухи, що охопили територію Російської імперії, та насамперед Україну, привело до активізації правих сил та їх консолідації на основі російського націоналізму. Загроза існуючому ладу змусила ідеологів монархізму шукати нову ідею, що змогла б згуртувати своїх прихильників. Саме такою ідеєю, що об'єднала представників панівного табору за нових умов, став російський націоналізм.

Таким чином, у російській правій ідеології початку XX ст. доцільно виділити дві складові: монархічний рух, що виник як реакція на загрозу самодержавному ладу, російський націоналізм, як поміркований напрямок що прийшов на зміну правомонархічному – чорносотенному руху. У цих напрямках правої російської ідеології можна виділити спільне та виокремити відмінності.

Порівняльний аналіз монархічних об'єднань та російських націоналістичних організацій, зіставлення та виявлення відмінностей у соціальному складі, методах та формах політично боротьби, має розпочинатися із дослідження ідеологічних передумов виникнення та діяльності цих політичних утворень.

Російський націоналізм як доктрина формувався у межах монархічної ідеології. Виникнення та існування російського націоналізму було неможливо без ідеологічних монархічних засад. На початку XX ст. в Україні, як частині

Російської імперії, панівною була монархічна, охоронна ідеологія, в основі якої була уваровська тріада «самодержавие – православие – народность».

Досліджуючи складові монархічної ідеології, можна дійти висновку про те, що уваровська тріада «самодержавие – православие – народность» залишалася пануючою в охоронній ідеології самодержавства. Принцип націоналізму, що згодом виділяється як окремий, є трансформованим до нових умов принципом «народності». Таким чином, можна зробити висновок, що монархічні та російські націоналістичні політичні організації являлись виразниками охоронних ідей у Російській імперії та, зокрема, на Україні. Ідеологічними передумовами діяльності правих політичних партій та організацій були правомонархічна ідеологія та російська націоналістична ідеологія, які доцільно розглядати як два напрямки єдиної консервативної ідеологічної течії – російського монархізму.

У сучасній історіографії діяльності правих (монархічних та націоналістичних) політичних організацій необхідно звернути увагу на виявлені у роботах дослідників проблеми, що є малодослідженими та дискусійними. До таких проблем належить питання належності монархічних організацій до політичних партій, питання відношення організацій російських націоналістів до монархічної ідеологічної течії, проблема класифікації політичних організацій правого табору.

Питання належності монархічних об'єднань до партій є дискусійним. Самі засновники монархічних організацій називали ці об'єднання «союзами», але не «партіями», з метою зробити акцент на позакласовому, позастановому характері таких утворень.

Дискусійною проблемою, що привертає особливу увагу, є визначення ідеологічної приналежності політичних об'єднань російських націоналістів, які, незважаючи на назву, відносили себе до монархічних – консервативних – утворень. У сучасній російській історіографії співвідношення російського монархізму та російського («русского») націоналізму належить до проблем, активно обговорюваних істориками та політологами, що викликано багатозначністю питань «консерватизм» та «націоналізм». У сучасній історіографії правих об'єднань єдиної думки із питання про місце російських націоналістів серед політичних течій та рухів не існує. Деякі дослідники, зокрема І. В. Омелянчук, вважають представників російського націоналізму «реформаторским крылом черной сотни» [2], інші – «либеральными консерваторами» (С. М. Санькова [3]) або «национал-либералами» (Д. О. Коцюбинський [2]). С. М. Санькова та Д. О. Коцюбинський не заперечують проти віднесення націоналістів до поміркованого крила правого табору, але вирізняють від чорносотенців.

Дослідивши російську націоналістичну ідеологію як передумову діяльності політичних об'єднань, можна зробити висновок, що по-перше, цю ідеологію необхідно розглядати як самостійний напрямок у межах консервативної ідеології, що мав виразні особливості. По-друге, діяльність політичних об'єднань, що сформувались внаслідок розповсюдження російської

націоналістичної ідеології, також мають власну специфіку, що дозволяє відокремити та досліджувати ці об'єднання та їх діяльність як самостійну складову суспільних рухів правої спрямованості.

Дослідження ідеологічних передумов діяльності правих – монархічних та націоналістичних – партій та організацій в Україні дозволить визначити перспективи подальшого вивчення діяльності російських правих політичних об'єднань на українських землях як важливої складової суспільно-політичної історії України початку ХХ ст.

Література

1. Коцюбинский Д. А. Русский национализм в начале столетия: Рождение и гибель идеологии Всероссийского национального союза / Д. А. Коцюбинский. – М.: РОССПЭН, 2001. – 528 с.
2. Омелянчук И. В. Черносотенное движение в Российской империи (1901 – 1914) / И. В. Омелянчук. – К.: МАУП, 2007. – 744 с.
3. Санькова С. М. Русская партия в России. Образование и деятельность Всероссийского национального союза (1908 – 1917) / С. М. Санькова. – Орел: Изд. С. В. Зенина, 2006. – 369 с.

Каленська А.В.

*кандидат історичних наук, викладач кафедри суспільних дисциплін
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
м. Хмельницький, Україна*

ДІЯЛЬНІСТЬ ГУКІВСЬКОЇ МИТНИЦІ НА КОРДОНІ В ЦАРСЬКИЙ ТА РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОДИ

У 1793 році, під час чергового розподілу Польщі, більша частина Поділля й Волині була приєднана до Російської імперії. Створена в 1795 році Подільська губернія на заході й півдні, на річках Збруч і Дністер, межувала з Австро-Угорщиною.

Гуків знаходиться на прикордонній річці Збруч, напроти австрійського містечка Скалке в якому є митниця та прикордонний пост.

В ХІХ на початку ХХ століття російсько – австрійський кордон перетинали з самою різною метою: торгова діяльність, пошуки роботи, еміграція в країни Західної Європи та США, контрабанда, родинні зв'язки.

Обсяг товару через подільські митниці був значним, наприклад у 1885 році через Гуковську митницю було вивезено товару на сумму 560 тисяч рублів, а завезено 235 тисяч. Найприбутковішою контрабандою із Австро-Угорщини були: спиртогорілчані вироби, срібло, сахарин, чай, корали, галантерея, сигари, плетені із соломки стрічки для капелюхів [1, с. 5].

Митники та прикордонники усіма силами боролися з контрабандистами. Тільки за один 1885 рік на митниці були затримані 250 контрабандистів і накладено 130 арештів на контрабандний товар. Ефективність роботи митників та прикордонників стимулювалася матеріально – за кожного затриманого порушника надавалася премія у розмірі 45 рублів [2, с. 34].

В звіті начальника Гуківської митниці говориться про хід контрабандного промислу в др. пол. 1912 року: «значно зменшився контрабандний промисел в зв'язку з еміграцією в Америку на більш тривалий термін професійних контрабандистів, а також виселенню їх судовими та адміністративними заходами з прикордонного простору» [3, арк. 12].

До Гуківської митниці розсилалися списки осіб, які звинувачувалися в порушенні митного та паспортного статутів і змогли втекти до приведення судових вироків, митниця порушила 12 випадків. Протягом 1890 по 1913 рік до Подільської губернії через Гуківську митницю повернулися з просроченими документами 98 подолян [4, арк. 1-38].

З початком I світової війни митниці західних округів припинили свою діяльність. Центральна рада України встановила тимчасовий митний нагляд у кордонних пунктах. Подальше вдосконалення митної служби почалося під час гетьманату Скоропадського. Митниці в Українській державі утворювалися відповідно до царських нормативних документів. Утворювались регіональні митні інституції – Південна (Одеса), Західна (Луцк), Північна (Київ), Східна (Харків). Митний інспектор контролював діяльність усіх митних установ, які територіально належали до його ділянки. Залежно від значення і обсягу роботи митниці ділилися. Гуківська митниця відносилася до 2 класу.

Гуківська митниця складалася із управляючого, митного інспектора, контролера, його помічника, доглядача 1 або 2 рангу, ревізора, секретаря, бугалтера, скарбника, канцелярських службовців, двірників, вартівників, експедиторів-хіміків та експедиторів-механіків. Заборонялося вивозити за кордон: сірки, суріку, соду, гуму, коней, мило, живицю. Щоб вивести продукцію треба було брати дозвіл на вивезення у різних державних установах. Особливо високими митні збори були з тютюнових і алкогольних виробів. Українські харчові поставки до Німеччини та Австро-Угорщини не обкладалися [5. с. 123-124].

До штату Гуківської митниці були призначені службовці акцизного нагляду. Була створена на митниці корчемна сторожа для запобігання проникнення через кордон контрабандних напоїв і для посилення акцизного нагляду. Службовці акцизного нагляду мали право застосовувати холодну та вогнепальну зброю. Митники вели короткий облік пасажирів, які перетинали кордон, з вказівкою місця прибуття, імені по батькові.

Уряд гетьмана Скоропадського піклувався про особовий склад митниць. Надавав пільги, у розмірі від 30-70 %, доплачувались добові гроші, надавалось службове приміщення для проживання [6].

Після заключення Ризького мирного договору Гуків продовжував залишатися митницею тільки вже на радянсько-польському кордоні. Від

жовтня 1920 року митна система в Україні зосереджувалася під контролем уповноваженого Наркомату зовнішньої торгівлі (НКЗТ) РРФСР при уряді УРСР (УпНКЗТ). Територія України була поділена на Київський, Одеський та Харківський митні округи [7, с. 56].

На ділянці кордону, який охороняв 23 Кам'янець-Подільський прикордонний загін, була розташована Гуківська митниця 3 розряду та 2 комендатура прикордонного загону. Гуківська митниця нараховувала 16 працівників і ще 4 у штаті. З 20 діючих митників 3 (15%) посідали адміністративні посади, 4 (20%) представляли внутрішню службу митниці, 1 (5%) виконував господарсько-охоронні функції, інші 60% були оперативними працівниками, членами КП(б)У та КСМУ [8, арк. 12]. Управляючим митницею був: до лютого 1924 року Васильєв М.В., потім Лапинський І.П., а в серпні 1924 року і до закриття у 1927 році Карпенко Я.А. [9, арк. 32]. Згідно наказу по управлінню НКЗТ УРСР від 24 серпня 1924 року по перетворенні Окружні митні відділення Київської, Одеської, Харківської в Губернські митні відділення. До Подільського митного відділу відноситься Гуківська митниця 3 розряду, яка входила до Київського інспекторського митного участка. До митниці прикріплювалася оперативна група по боротьбі з контрабандою в кількості 3 чоловік [10, арк. 85]. Найбільше контрабанді підвержений був Гуків. Головними товарами експорту через кордон стали різні товари: сировина, зерно, худоба, шкіра, благородні метали, музейні цінності. Контрабанда імпорту: це дешева галаитерея, бакалія, напвфабрикати, мануфактура [11, арк. 89-91]. Митниця активно співпрацювала з прикордонниками, які контролювали діяльність митниці. Був визначений чіткий порядок підготовки звітності щодо затриманої контрабанди прикордонниками та митниками [12, арк. 26-29]. Оцінка контрабандного товару була різною: в Гуківській митниці 1м трикотажа оцінювався 10 руб., 1 коробка сапожного крему 20 коп. [13, арк 69].

10 грудня 1927 року Гуківська митниця 3 розряду ліквідовувалася, справи передавалися до Кам'янець-Подільської районної митниці [14, арк 92].

Література

1. Єсюнін С. Поділля – прикордонний форпост країни. / С.Єсюнін // Є Поділля – 2011. – 2(36). – С. 5.
2. Сборник узаконений и циркуляров по таможенной части за 1885 год. – Спб., 1886. – С. 106.
3. ДАХМО. – Ф.Р. 309. – Оп 1. – Спр. 1233. – 21 арк.
4. КПМДА. – Ф.Р. 309. – Оп 1. – Спр. 1110. – 201 арк.
5. Чорний В. Україна і митна справа: Історичний нарис / В. Чорний. – К.: Комп'ютерно-видавничий інформаційний центр «КВІЦ» 2000. – 245 с.
6. Статут митний – т.VI. Зведення законів Російської імперії. – Вид. 1910 р.
7. Кисловский Ю.Г. История таможи государства российского 907-1995 / Ю.Г. Кисловский. – М., Автор, 1995. – 350 с.
8. ДАХМО. – Ф.Р. 327. – Оп 3. – Спр. 1. – арк.100.
9. ДАХМО. – Ф.Р. 324. – Оп 1. – Спр. 2. – арк. 56.

10. ДАХмО. – Ф.Р. 327. – Оп 4. – Спр. 1. – арк.100.
11. ДАХмО. – Ф.Р. 324. – Оп 1. – Спр. 1. – арк.156.
12. ДАХмО. – Ф.Р. 327. – Оп 4. – Спр. 12. – арк.100.
13. ДАХмО. – Ф.Р. 327. – Оп 4. – Спр. 2. – арк.105.
14. ДАХмО. – Ф.Р. 324. – Оп 1. – Спр. 2. – арк.128.

Мочернюк Я.М.

аспірант кафедри історії України

Інституту історичної освіти

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

ЗЕМЛЕРОБСЬКИЙ РЕМАНЕНТ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ ПОМІЩИКІВ КИЇВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Сільськогосподарський реманент був важливим елементом матеріально – технічної бази поміщицьких господарств Київської губернії. Протягом пореформеного періоду відбувалося збільшення попиту на нього, що призводило до збільшення кількості вдосконалених знарядь праці. Для сучасної історичної науки аналітичне дослідження історії виробництва та використання в Російській імперії, зокрема у Київській губернії землеробських знарядь і техніки у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. залишається актуальним і представляє значний науковий і практичний інтерес.

Серед публікацій, що стосуються окремих аспектів історії розвитку та використання землеробських знарядь та техніки у Київській губернії варто визначити дослідження Н. Темірової, О. Лобко, Л. Ярославської, Л. Мельника, І. Гуржія та ін. У них зібраний певний фактичний матеріал, який дозволяє оцінити загальні масштаби та динаміку сільськогосподарського реманенту в аграрному розвитку Київської губернії у пореформений період.

Мета статті полягає в дослідженні сільськогосподарського реманенту, як матеріально – технічної основи аграрного розвитку Російської імперії в другій половині ХІХ – на початку ХХст. Велика увага приділятиметься вивченню цієї проблеми на території Київської губернії.

Застосування машин у поміщицьких господарствах збільшувало валовий збір продукції землеробства та зменшувало витрати виробництва, таким чином, збільшувало прибутковість господарства. Так, на 1890 – ті рр. валовий збір хлібів підвищувався завдяки застосуванню парового плуга від 10 до 25%, молотарки – від 3 до 30%, рядової сіялки – від 10 до 30%. Жатки здешевлювали виробництво на 29,4%, кінні граблі – на 52%. Парова молотарка вимолочувала за день 2-2,5 тис. пуд., а при молотьбі «котками» вимолочувала лише 150-200 пудів. [1, с. 186–187]

У пореформений період на Україні функціонували 131 завод по виробництву сільськогосподарських машин, які щороку виробляли продукції на 24,6 млн. руб. У Росії в цей же час нараховувалося 820 заводів, обсяг випущеної продукції становив 50 млн. руб., в 1911р. – 61,5 млн. руб. Водночас розширювалося завезення сільськогосподарської техніки з-за кордону. У 70-ті роки XIX ст. виробництво й ввіз сільськогосподарських машин оцінювались пересічно у 2,3 млн. руб. на рік, у 1890 р. – 5 млн, 1906 р. їхня вартість склала 12,7 млн. руб., в 1911 – 57,5 млн., 1912 – 131,1 млн. руб., тобто використання машин за 42 роки виросло у 57 разів. [2, с. 146]

На території Правобережної України на початку XX ст. було розташоване лише одне підприємство сільськогосподарського машинобудування і його частка у вартості виробництва Росії та її українських губерній становила близько 14%. [3, с. 76]. Тому можна зробити висновок, що землевласники краю здебільшого використовували машини імпортного виробництва та вироблені у інших губерніях імперії.

Розповсюдження сільськогосподарських машин пояснювалося необхідністю компенсувати дефіцит робочих рук, особливо під час жнив. Одна кінна сінокосарка, на якій працювало дві особи, найчастіше – підлітки, заміняла 20 дорослих косарів; жниварка, особливо в комплекті зі снопов'язалкою – десятки робітників. Те ж стосується парових молотарок, млинів тощо. Тому незважаючи на високу ціну цих машин (140-550 руб. і більше), значно вигідніше було вкласти гроші у техніку, ніж у найманих робітників. За відгуками господарів, ціна жниварки окупувалася протягом двох років [2, с. 147].

У більшості маєтків Київської губернії був власний інвентар і сільськогосподарські машини. Внаслідок цього рівень машинізації землеробства на Київщині був відносно високий. Повсюдно, крім північних повітів (Київський, Радомишльський повіти), застосовувалися залізні плуги, борони, кінні та парові молотарки, віялки; менш поширеними були зернові та бурякові сіялки. Здійснення машинізації виробництва гальмувала дешевизна робочих рук. Про це свідчать дані таблиці 1.

Таблиця 1 [4, с. 155]

**Забезпеченість сільськогосподарськими знаряддями
поміщицьких господарств Київської губернії**

Губернія	Кількість маєтків	з інвентарем		у тому числі з машинами		без інвентаря	
		всього	в %	всього	в% до кількості маєтків з інвентарем	всього	в %
Київська	176	97	54,7	63	63,9	79	45,3

До того ж варто підкреслити, що використання машин та механізмів у сільському господарстві Правобережної України значно випереджало середні показники по всій Європейській Росії. У 1889р. вони становили: 6,4% орної площі під час посіву і збирання врожаю, по молотьбі хліба – 7,3%, по віянню зерна – 21,7% [5, с. 57].

Важливим показником застосування техніки була навантаженість земельної площі на одне знаряддя. У Київській губернії забезпеченість сільськогосподарськими знаряддями поміщицьких господарств була такою: плуги – 27,9; залізні борони – 39,5; молотарки – 532,7; віялки – 244,7. Забезпеченість селянських господарств була значно меншою: плуги – 8,5; залізні борони – 8,6; молотарки – 143,3; віялки – 105,6. Як бачимо, навантаженість на поміщицькі знаряддя була більшою, що свідчить про раціональніше їх використання. Краще забезпечення реманентом і технікою зумовлювало і вищі врожаї на поміщицьких землях [6, с. 34–35].

У технічному відношенні особливо виділялися великі економії із значними плантаціями цукрового буряку та спеціалізовані польові господарства. Ці господарства мали значний інвентар. Наприклад, у Смілянському маєтку графів Бобринських вартість землеробських знарядь у 1880р. дорівнювала 325 тис. руб., у 1911 р. – 608,9 тис.руб. При цьому швидко зростала кількість складних механізмів: плугів, жниварок, парових молотарок тощо. Найпоширенішим був плуг Сакка. Велику роль у його створенні відіграв граф О. Бобринський, котрий дав Рудольфу Сакку кошти та ідею конструювання цього знаряддя. В 1911р. в Росії було вироблено плугів на 6,5 млн. руб.

В Теплицько – Ситковецькому маєтку К. Потоцького загальною площею 25,8 тис. дес. рілля займала 17,9 тис. Вартість реманенту в 1897р. становила 38,8 тис. руб. Це на 24,6 тис. руб. більше порівняно з 1888 р. [7, с. 56].

У Голоківському маєтку М.А. Терещенка, площею 13,1 тис. дес., вартість реманенту – 92,3 тис. руб. Як бачимо, вартість реманенту, що припадав на одну десятину ріллі, становила 14,6 руб. Кожна з восьми економій мала свій реманент. Ремонт його обходився в 9,3 тис. руб. і проводився після завершення польових робіт.

В Андрушівському маєтку того ж власника, площею 18,9 тис. дес., протягом 1896-1900рр. кількість реманенту збільшилась втричі. Молотьба хліба проводилася паровими молотарками. Загальна вартість реманенту становила 81,5 тис. руб., тобто на одну десятину ріллі припадало реманенту на 7,4 руб. [8, с. 26].

У Чорнорудському маєтку Ф.Ф. Терещенка (Бердичівський повіт) утримання майстерні в 1911р. обходилося в 6893 руб. 72 коп., ремонт сільськогосподарських машин в 4817 руб. 96 коп. (3 локомотиви – 510 руб., з хлібні молотарки – 700 руб. 03 коп., сіялки – 343 руб. 50 коп., косилки – 41 руб. 49 коп., жатки – 1460 руб. 57 коп., кінні граблі – 57 руб. 04 коп., плуги – 720 руб. 80 коп., сноповіялки – 205 руб. 30 коп., інші машини – 996 руб. 18 коп.) [9, арк. 25].

У 1868р. у маєтку Непедівка К. Мазаракі (Бердичівський повіт), площею 1060 дес. було: 15 плугів з залізними лемешами, 30 борон, 1 локомобіль, 10 сіялок, 45 робочих коней, 96 волів. 209 дес. (1/3 всієї ріллі) оброблялося за допомогою селян [10, арк. 49-59].

У маєтку Волоскі Межиричці І. Е. Абрамовича (Бердичівський повіт) площею 2335 дес. у 1867р. нараховувалося: 2 молотарки, 28 плугів, 18 борон із залізними лемешами, 20 рал, 15 волів, 24 коні. [10, арк. 60-73].

У маєтку Харківка Уманського повіту Франца Івановича Котовича, площею 1000 дес. землі у 1915р. було 140 штук сільськогосподарських машин, 50 штук коней і волів [11, арк. 4].

В Осотянських економіях (Чигиринський повіт) оранка проводилася металевими плугами. Сіяли тут розкидними сівалками, засіяне поле обробляли боронами і катками. Молотили пшеницю паровою молотаркою, яка обмолочувала за день більше 230 кіп. Біля машини було зайнято 35-40 найманих робітників. Тут теж був широкий поділ праці: машину обслуговували машиніст, мастильники, два кочегарними, два водовози [12, с. 103-104].

Отже, сільськогосподарські машини в ринкових умовах, застосовувалися, головним чином, у великих поміщицьких господарствах Київської губернії. Масове застосування машин і вдосконалених знарядь у сільському господарстві вело до розширення внутрішнього ринку і прискорювало перехід до ринкових засад ведення господарства. Краща забезпеченість земельними ресурсами, задовільне матеріально – технічне оснащення дозволяли поміщикам активно впливати на розвиток сільського господарства в губернії. Але поряд з цим частина поміщицьких господарств не мали власного реманенту, головним джерелом прибутків для власників цих господарств була здача земельних угідь в оренду.

Література

1. Мельник Л.Г. Технічний переворот на Україні у XIX ст. / Л.Г. Мельник. – К.: Вид – во Київського університету, 1972. – С. 239
2. Темірова Н.Р. Поміщики України 1861 – 1917 (соціально – економічна еволюція). – К., 2003. – С. 380
3. Ярославська Л.П. Інтенсифікація сільського господарства Правобережної України в кінці XIX – на початку XX століття [Текст]: дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Ярославська Лариса Петрівна ; Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2011. – С. 213
4. Влияние урожаев и хлебных цен на некоторые стороны русского народного хозяйства. – Т.1. – СПб., 1897. – С. 436
5. Гуржій І.О. Україна в системі всеросійського ринку 60-90-х рр. XIX ст. / І.О. Гуржій. – К.: Наукова думка, 1968. – С. 189
6. Поуездные итоги Всероссийской сельскохозяйственной и поземельной переписи 1917 года по 57 губерниям и областям. – М., 1923. – Т. 5, Вип. 2. – С. 119
7. Теплицко – Ситковецкое заповедное имение графа К.К. Потоцкого Киевский и Подольской губерний. – К., 1897. – 374с.

8. Описание имений принадлежащих Н.А. Терещенко. – К., 1900. С. 235
9. Центральний державний історичний архів України (м. Київ) (далі ЦДІАК України). – ф. 830, оп. 1, спр. 1322. – 76 арк.
10. ЦДІАК України. – ф. 491, оп. 67, спр. 257. – 87 арк.
11. Державний архів Черкаської області. – ф. 756, оп. 1, спр. 3. – 45 арк.
12. «Сельское хозяйство и лесоводство». – 1880г. – 214с.

Шпак Д.О.

кандидат історичних наук,

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Миколаївської філії

Київського національного університету культури і мистецтв

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ПІДНЕСЕННЯ РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ ВІРУЮЧИХ РПЦ НА ПІВДНІ УРСР У ПЕРІОД «ХРУЩЕВСЬКОЇ ВІДЛИГИ»

Період 1955-1957 рр. загалом і в цілому став сприятливим для Руської Православної Церкви. Певне пожвавлення у цей період спостерігалось у сфері видання релігійної літератури. У 1956 р. практично вперше за всю радянську історію влада дозволила РПЦ надрукувати Біблію, Євангеліє – вони вийшли загальним накладом 50 тис. примірників [1, с. 51-52]. Для Церкви цього було замало, однак гострий дефіцит релігійної літератури трохи зменшився. Як переконуємось з наявних архівних документів, духовенство Російської Православної Церкви нарівні з іншими релігійними організаціями, існуючими в Україні, посилено займалось місіонерською роботою серед різних за віковою категорією груп населення. Про успіхи місіонерської роботи зі сторони священнослужителів РПЦ у часи «хрущовської відлиги» свідчило значне збільшення грошових прибутків церкви. Досить чітко простежувалась тенденція до збільшення відвідування населенням культових об'єктів, що належать РПЦ, особливо в дні релігійних свят. Органи КДБ звертали увагу партійного керівництва республіки й на непоодинокі факти розповсюдження серед громадськості так званих «святих листів», які за своїм змістом закликали невіруючих прислухатись до вчення Христа, розповідали про чудодійні ікони, різні випадки зцілення тощо. Занепокоєння негласних кураторів церкви викликало також діяльність монастирів РПЦ, їх роль у поширенні релігійної ідеології. За даними 5-го відділу 4-го Управління КДБ при РМ УРСР в 1955-1957 рр. монахами було «оброблено» та прийнято до монастиря до 200 осіб молодого віку [2, арк. 210].

Причиною піднесення релігійного життя в УРСР в середині 1950-х рр. та залучення значного числа молоді в релігійні організації аналітики КДБ вбачали

в слабкій постановці політико-виховної роботи серед юнацтва та атеїстичної пропаганди в школах.

«Ліберальному» ставленню влади до церкви й релігії поклала край постанова ЦК КПРС «Про доповідну записку відділу пропаганди й агітації ЦК КПРС по союзних республіках «Про недоліки науково-атеїстичної пропаганди» від 4 жовтня 1958 р. В цьому ж році ініціативи були прийняті постанови союзного уряду про монастирі та про податок з підприємств релігійних об'єднань. У листопаді 1959 р. ЦК КПРС ухвалив постанову «Про заходи щодо припинення паломництва до так званих святих місць». У січні 1960 р. вище політичне керівництво затвердило постанову «Про заходи щодо ліквідації порушень духовенством радянського законодавства про культи», а через кілька місяців – 16 березня – схвалило постанову Ради Міністрів СРСР «Про посилення контролю за виконанням законодавства про культи» та Інструкцію до цього законодавства [3, арк. 123]. Так влада вирішила перейти до активного наступу на церкву, щоб назавжди покінчити з релігійними забобонами.

Інколи наступ носив хуліганський або відверто злочинний характер. У Семінарському храмі (м. Одеса) опівночі під час пасхальних торжеств (9 квітня 1961 р.) невідомі пустили сльозогінний газ. О 2 год 30 хв ще більшу дозу сльозогінного газу було випущено в Успенському кафедральному соборі [4, арк. 135]. Незважаючи на вказані дії, кількість віруючих у храмах на свята було значним. У Херсоні в ніч із 28 на 29 квітня 1962 р. у храмах було до 2,7 тис. осіб [3, арк. 82]. У семи храмах Одеси в 1965 р. було близько 8 тис. осіб [5, арк. 100].

Уповноважений у справах Російської православної церкви та релігійних культів В. Шлепаков доповідав, що за 1963 р. в Миколаївській області припинили існування релігійні громади РПЦ в с. Щербані Вознесенського району, с. Маринівка Доманівського району, м. Нова Одеса, с. Себино, с. Куйбишево Новоодеського району, с. Семенівка, с. Ганнівка Братського району та в місті Миколаїв у районі Старого Водопою. За рік вилучено церковні приміщення в с. Казанка, м. Новий Буг, с. Ново-Павлівка Баштанського району, с. Олександрівка Вознесенського та с. Мостове Доманівського районів. Крім того, отримана санкція на вилучення церковних приміщень у с. Матвіївка Новоодеського та с. Калинівка Снігурівського районів [6, арк. 4-7].

Під партійним контролем перебували спроби місцевого населення відзначати церковні свята і проводити обрядові дійства. На святкування Великодня 1968 р. партійними осередками під пильний нагляд було взято всіх священиків. З вимогою покарати винних до партійного керівництва області звернувся секретар Арбузинського районного комітету Миколаївської області Васильєв. За його словами, під час пасхальної літургії, що проходила, в церкві с. Костянтинівка багато віруючих приїхало з Доманівського та Братського районів, де діючих церков немає. Особливо обурило Васильєва те, що з с. Олександрівка віруючі приїхали на автомобілі, який для них виділив місцевий колгосп [7, арк. 2-5].

У 1971 р. ЦК КПРС прийняв постанову «Про підсилення атеїстичного виховання населення». В ході її виконання Миколаївський обком КПУ ініціював ряд заходів адміністративного та кримінального характеру стосовно робітників, службовців та, особливо, членів компартії, які відзначали релігійні свята, хрестили дітей, проводили весілля в церкві. До січня 1972 р. з лав партії було виключено 62 особи за хрещення дітей, 16 – за відмову від проведення «комсомольських весіль», 9 – за активну участь у відзначенні Різдва та Пасхи. При підтримці комсомольських організацій було проведено 4 відкритих громадських судових процеси над священнослужителями, за матеріалами яких притягнуто до кримінальної відповідальності 5 осіб. Єдиним пунктом звинувачення було присутність у ході здійснення обрядів хрещення неповнолітніх осіб [8, арк. 43]. Незважаючи на це, територіальні партійні організації відзначали помітне збільшення кількості прихожан у церквах. При цьому обряди хрещення найчастіше відбувалися в сусідній області, «щоб менше людей знало про це». Хрестили дітей переважно старші люди – бабусі або батьки молодого подружжя. У Запорізькій області хрестили більш відкрито – навіть учителі та спеціалісти сільського господарства. Такі факти відомі по ряду сіл Червоноармійського та Горохівського районів [9, с. 467-468].

Важливе місце в антирелігійній кампанії 1950-х – початку 60-х рр. ХХ ст. посідали заходи, спрямовані на ліквідацію монастирів, які розглядалися вищим політичним керівництвом, як «розплідники мракобісся», здатні підживлювати релігійні пережитки. Затверджений Радою Міністрів СРСР план поетапного закриття монастирів передбачав за два-три роки скоротити їх до мінімальної кількості. Як пряме керівництво до дій сприйняла рішення союзного уряду Рада Міністрів УРСР, ухваливши 17 липня 1958 р. постанову про ліквідацію в 1959 р. восьми монастирів з сорока наявних у республіці. В 1960-1961 рр. було закрито ряд монастирів. Серед них чоловічий монастир у м. Балта Одеської області [10, арк. 109] та Михайлівський в м. Одеса. При тому, лише 15 черниць з 90, що проживали в Михайлівському монастирі було переселено в Олександрівський жіночий монастир Новоіванівського району Одеської області [11, арк. 62].

Проводилася активна політика на зменшення кількості студентів у духовних семінаріях. На 1954 р. за десять попередніх років існування з Одеської духовної семінарії вибуло 238 студентів, з яких 61 служили священниками в парафіях [12, с. 63]. Радянські органи суворо контролювали вступників і охочих вступати в освітні релігійні заклади. Уповноважені РПЦ в УРСР надсилали до ЦК КПУ списки осіб та дані про абітурієнтів [13, арк. 34, 60-61], навіть листи, в яких бажаючі стати семінаристами зверталися із проханням дізнатися про умови навчання тощо. На абітурієнтів збиралася детальна інформація з метою подальшої відповідної роботи з ними. В 1959 р. в Одеській семінарії планувалося зарахувати на перший курс 40 осіб, однак заяв надійшло понад 80. Із кожним заявником спілкувалися індивідуально. Для цього до Одеси було запрошено працівників деяких райкомів партії і навіть із Молдавської РСР. Внаслідок такої «роз'яснювальної» роботи на вступні

екзамени прийшло лише 12 осіб, а решта 68 забрали свої документи. Зараховано було тільки сімох. На 1 червня 1964 р. в Україні діяло лише 2 духовні семінарії (Одеська і Луцька), в яких навчалося 72 слухачі [48, арк. 38]. Покращення ситуації з вступниками до Одеської духовної семінарії відбулось лише в другій половині 70-х рр. XX ст.

Література

1. Бондарчук П. М. Релігійність населення України у 40-80-х роках XX ст.: соціокультурні впливи, особливості, тенденції змін / Петро Миколайович Бондарчук. – К.: Інститут історії України НАН України, 2009. – 381 с.
2. Галузевий державний архів Служби безпеки України. – Ф. 16. – Оп. 5-а. – Спр. 3. – Т. 3. – 422 арк.
3. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО). – Ф. 1. – Оп. 31. – Спр. 1671. – 296 арк.
4. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВОВУ). – Ф. 4648. – Оп. 1. – Спр. 298. – 171 арк.
5. ЦДАВОВУ України. – Ф. 4648. – Оп. 1. – Спр. 447. – 190 арк.
6. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО). – Ф. 5162. – Оп. 1. – Спр. 226. – 39 арк.
7. ДАМО. – Ф. 5162. – Оп. 1. – Спр. 259. – 32 арк.
8. ДАМО. – Ф. П. 7. – Оп. 18. – Спр. 84. – 85 арк.
9. Історія українського селянства: нариси в 2-х томах / НАН України; Інститут історії України / відп. ред. В.А. Смолій. – К.: Наукова думка, 2006. – Т. 2. – 653 с.
10. ЦДАГО України. Ф.1. – Оп.10. – Спр.5488. – 259 арк.
11. ЦДАГО України. Ф.1. – Оп.10. – Спр. 5407. – 157 арк.
12. Войналович В. А. Духовні навчальні заклади України (друга половина 40-х – перша половина 60-х рр. XX ст.) / Віктор Анатолійович Войналович // Український історичний журнал. – 2003. – № 4. – С. 61–74.
13. ЦДАГО України. Ф. 1. – Оп. 31. – Спр. 2588. – 153 арк.
14. ЦДАГО України. Ф. 1. – Оп. 31. – Спр. 2554. – 136 арк.

Коліжак В.В.

*аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції
та управління національною безпекою*

Національна академія державного управління при Президентові України

ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК РІЗНОВИД СКЛАДНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ

Донедавна класифікація надзвичайних ситуацій (НС) містилася у Законі України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру від 8 червня 2000 р.». Відповідно до ст. 7 зазначеного Закону визначалися такі її види: техногенного та природного характеру [1].]. З 1 липня 2013 р. цей закон заступив Кодекс цивільного захисту України, в якому за п. 2. ст. 5 додалися два нових види НС: соціальні та воєнні [2].

При цьому НС соціального характеру визначалася як порушення нормальних умов життя та діяльності людей на окремій території чи об'єкті на ній або на водному об'єкті, спричинене протиправними діями терористичного і антиконституційного спрямування, або пов'язане із зникненням (викраденням) зброї та небезпечних речовин, нещасними випадками з людьми тощо. А НС воєнного характеру підкреслювала порушення нормальних умов життя та діяльності людей на окремій території чи об'єкті на ній або на водному об'єкті, спричинене застосуванням звичайної зброї або зброї масового ураження, під час якого виникають вторинні чинники ураження населення, що її визначають в окремих нормативних документах.

Проте у національному законодавстві України ще не знайшли відображення такі поняття як «складна надзвичайна ситуація», яке вже понад 20 років активно використовується ООН. За визначенням її Міжвідомчого постійного комітету цей термін означає гуманітарну кризу в країні, регіоні або суспільстві, де спостерігається повна або значна втрата владних повноважень внаслідок внутрішнього або зовнішнього конфлікту і яка вимагає допомоги міжнародної спільноти поза межами існуючих міжнародних та національних програм. Експерти відносять до складної НС внутрішні конфлікти та акти геноциду, причини та наслідки яких дуже погано розуміються і до яких важко застосовувати технології кризового менеджменту [3, с. 110].

Однак останнім часом у політичний та міжнародний дискурс стрімко входить новий термін – «складна політична надзвичайна ситуація», як комплекс соціальних, політичних та економічних причин, які спричинили руйнування державних структур, втрату легітимності та владних повноважень, порушення

прав людини та, можливо, збройний конфлікт, що вимагає гуманітарного втручання [4]. Це було зроблено з метою відокремити гуманітарні потреби, що викликані конфліктом, від нестабільності, причиною якої виступає природне лихо або техногенна катастрофа.

Зокрема, внаслідок дій сепаратистів на Донбасі за підтримки РФ в Україні станом на 10 липня 2015 р. кількість внутрішньо переміщених осіб досягла 1 млн 382 тисяч. Такі дані оприлюднила Організація Об'єднаних Націй і, на нашу думку, це є свідченням складної політичної НС. Як зазначається у п. 39 заключного документу міжпарламентської конференції щодо Спільної зовнішньої політики і політики безпеки а також Спільної політики безпеки і оборони 4-6 березня 2015 р. (м. Рига), нові виклики безпеки, пов'язані з війнами 4-го покоління – гібридною війною, є комбінацією звичайних та незвичайних військових методів, елементів кібер, економічної та інформаційної війни, а також політичного тиску [5, с. 7].

У квітні 2015 р. на парламентській асамблеї НАТО було представлено доповідь Джуліо Калхи «Гібридна війна: новий стратегічний виклик НАТО?», де зазначено, що термін «гібридна війна» особливо активно почав застосовуватися під час Другої ліванської війни 2006 р. у політичних і військових колах для характеристики протистояння Ізраїлю та терористичної організації Хезболла. При оцінці особливостей дій Росії підкреслюється, що Кремль використовує внутрішню слабкість України за рахунок невійськових методів (таких як політичне, інформаційне та економічне залякування та маніпуляції), які підкріплюються загрозою використання регулярних військ [6, с. 1]. Водночас слабкістю гібридної війни є те що значна кількість альтернатив у виборі тактик, як правило, позбавлена стратегічного замислу, що створює проблеми у довгостроковій перспективі.

Порівнюючи гібридні війни, яку ведуть Росія та Ісламська Держава, португальський дослідник підкреслює високу готовність (до 150 тис. військового персоналу) Західного та Центрального військових округів РФ. При анексії Криму чітко взаємодіяли Чорноморський флот РФ та Західний військовий округ для прикриття цієї операції з повітря а також надання підтримки спеціальним підрозділам. Особливо підкреслюється успіх інформаційної війни Кремля. Завдяки пропаганді й викривленню фактів Росії вдалося побудувати нові віртуальну реальність, де вона виступала гарантом й захисником прав російськомовних громадян і що використання сили було обумовлено захистом співвітчизників від «звірств» українського уряду. Це призвело до неймовірного зростання популярності В. Путіна.

Про нові характеристики воєн останнім часом багато пише і директор Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України Володимир Горбулін, який пропонує застосовувати такі поняття, як «неконвенційна війна» (unconventional warfare), «нерегулярна війна» (irregular warfare) чи «змішана війна» (compound warfare), або ж спонсоровані державою «гібридні війни» (State-Sponsored Hybrid) [7]. Він вважає, що у випадку Росії та України кожен конкретний елемент цієї «гібридної війни» не новий по суті і

використовувався майже в усіх війнах минулого, однак унікальними є узгодженість і взаємозв'язок цих елементів, динамічність та гнучкість їх застосування, а також зростання ваги інформаційного чинника. Причому інформаційний чинник в окремих випадках стає самостійним складником і виявляється не менш важливим, ніж військовий.

Гібридні війни є іспитом на витривалість й стійкість усього суспільства. Більшість рішень та дій противника носить прихований характер і складається з багатьох взаємопов'язаних елементів. Внаслідок цього змінюються індикатори успіху: на перший план виходить легітимність в очах громадян країни, міжнародної спільноти і навіть противника. Пріоритетного значення набуває інтерпретація подій і перекичувань або послаблень опису й коментарів противника [8, с. 8].

Література

1. Закон України Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру від 8 червня 2000 року N 1809-III – [Електронний ресурс] – Режим доступу – <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1809-14/page>
2. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI – [Електронний ресурс] – Режим доступу. – <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5403-17/page>
3. Burkle F.M. Complex humanitarian emergencies: a review of epidemiological and response models / Frederick M. Burkle. // Journal of Postgraduate Medicine – 2006. – Vol 52. – Issue 2. – P. 110 – 115.
4. World Health Organization – [Електронний ресурс] – Режим доступу. – <http://www.who.int/hac/about/definitions/en/>
5. FINAL CONCLUSIONS. Interparliamentary Conference for the Common Foreign and Security Policy (CFSP) and the Common Security and Defence Policy (CSDP) 4 – 6 March 2015, Riga – 7 pp.
6. Calha J.M. Hybrid Warfare: NATO's new Strategic Challenge? / Julio Miranda Calha // Report to NATO Parliamentary Assembly. – 7 April 2015. – 11 pp.
7. Горбулін В.П. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу / Володимир Павлович Горбулін / – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_book/012315_Gorbulyn.pdf.
8. Kuperwasser Y. Lessons from Israel's Intelligence Reforms / Yosef Kuperwasser – The Saban Center for Middle East Policy at the Brookings Institute, 2007. – ANALYSIS PAPER, № 14. – 40 pp.

Кострубіцька А.В.
*аспірант кафедри державного управління
філософського факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ІНОМОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ: ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

У зв'язку із початком російської агресії на сході України та неприхованою пропагандою з боку Російської Федерації нагальним стало питання вдосконалення державної інформаційної політики України та захисту державних інтересів у міжнародному інформаційному просторі. З огляду на це, Кабінет міністрів України розпочав процес реформування державного іномовлення у 2014 році. Однак, сьогодні цей процес ще не завершено, зокрема, не ухвалено закон «Про систему іномовлення в Україні», до проекту якого є чимало запитань з огляду на європейську практику діяльності іномовлення. Також суперечливою є сама концепція реформування українського іномовлення, що запропонована Міністерством інформаційної політики України.

Державним іномовленням називають окремий вид інформаційної діяльності держави, спрямований на задоволення інформаційних потреб іноземних громадян, зокрема, мешканців діаспори, що полягає в об'єктивному, незаангажованому та незалежному інформуванні іноземного глядача про політичне, культурне та економічне життя країни, а також підготовці та трансляції новинних блоків, дайджестів, інформаційно-аналітичних програм тощо.

Про необхідність захисту своїх національних інтересів в інформаційному просторі в Україні почали говорити лише тоді, коли наслідки російської пропаганди стали непоправними.

На перший погляд, в Україні створено всі умови для успішного функціонування державного іномовлення, зокрема, наявні як і теле-, так і радіо– та Інтернет-платформи. На сьогодні працюють два державних телеканали, що позиціонують себе як іномовники. Однак, рівень конкурентоздатності обох залишається сумнівним.

Всесвітня служба «Українське телебачення і радіомовлення» (далі – УТР) розпочала свою роботу у 2003 році [4], а повноцінну 18-годинну трансляцію запустила у 2004 році. Однак, за більш ніж 10-річний термін існування телеканал УТР не спромігся знайти свою нішу серед європейських іномовників. Причин цьому декілька. По-перше, – брак фінансування. Варто зазначити, що УТР фінансувався повністю за рахунок державного бюджету, заробітку на рекламі не мав, хоча законодавчо передбачено і зовнішнє спонсорювання каналу. По-друге, – відтік професійних кадрів. По-третє, що стосується випусків новин та програм, мовлення здійснювалося переважно українською

мовою. Відсоток мовлення російською та англійською мовами був незначний. Лише, починаючи з 2014 року, після зміни керівництва та внесення пропозицій з реформування іномовника УТР змінив сітку мовлення, надавши перевагу російсько– та англomовному контенту. У жовтні того ж року УТР підписав меморандум про співпрацю з німецьким іномовником Deutsche Welle [2]. Згідно із цим документом, німецькі колеги допомагатимуть УТР у розробці сайту та ділитимуться контентом власного виробництва.

Телеканал УТР до липня 2015 року підпорядковувався Державному комітету з питань телебачення та радіомовлення України [4]. На сьогодні питанням реформування державного іномовлення займається новостворене Міністерство інформаційної політики. Хоча у розвинутих демократичних країнах Європи питання іномовлення належать до компетенції Міністерства закордонних справ.

Задля поліпшення матеріально-технічної бази було здійснено злиття телеканалу УТР із ТОВ «Банківське телебачення» (БТБ) та з 1 жовтня 2015 року запущено телеканал UATV, що мовить на трьох супутниках за кордон.. Функцію українського Інтернет-іномовлення забезпечує сайт «Укрінформ», що так само перейшов у підпорядкування Мінінформполітики. Завданням ресурсу є підготовка та поширення інформації як для внутрішнього, так і зовнішнього Інтернет-користувача. Так, новини на сайті доступні українською, російською, англійською, німецькою та іспанською мовами.

Також функцію іномовлення в Україні забезпечує супутниковий телеканал «Перший Юкрейн», створений у 2012 році. Програмне наповнення даного каналу фактично не відрізняється від сітки УТР. Ще у 2013 році Комітет з питань свободи слова та інформації висловлювався про недоцільність функціонування двох телевізійних майданчиків одного спрямування [1].

На законодавчому рівні 13 липня 2015 року до Верховної Ради України внесено законопроект №2334а «Про систему іномовлення України» [3]. Згідно із законопроектом, внаслідок об'єднання ТОВ «Банківське телебачення» (канал був створений Національним банком України) та «Всесвітньої служби «Українське телебачення та радіомовлення» утворюється державне підприємство «Іномовна телерадіокомпанія України Ukraine Tomorrow» (ІНТУ). Однак, на початку серпня ця назва була запатентована приватною компанією. І на тепер канал носить назву «Мультимедійна платформа іномовлення».

Важливо зазначити, що законопроект стосується лише телевізійного мовлення й не бере до уваги радіо та Інтернет-ресурси іномовлення. Крім того, у проекті Закону не вказано, якими саме мовами транслюватиметься канал: «програми ІНТУ виробляються українською, а також іншими мовами, залежно від доцільності та нагальності використання тієї чи іншої мови» [3]. Однак, вже відомо, що сьогодні керівництво каналу не вважає доцільним підтримувати повноцінне ефірне мовлення англійською, що, на нашу думку, може призвести до втрати англomовної аудиторії.

Метою реформування державного іномовлення автори законопроекту вбачають інформування іноземною аудиторії «про офіційну позицію держави Україна» [3]. Встановлення такої позиції як основної, на наш погляд, суперечить європейському законодавству. По-друге, дискусійним є положення про призначення генерального директора центральним органом виконавчої влади.

Таким чином, можемо зробити висновок, що даний законопроект потребує значних доопрацювань. Зокрема, на нашу думку, помилковою є орієнтація лише на діаспору та припинення мовлення англійською мовою. Таким чином, Україна може втратити чималу частку потенційних іноземних глядачів, зокрема туристів. Аналізуючи європейський досвід іномовлення, бачимо, що мовники ЄС збільшують свою аудиторію за рахунок збільшення кількості іноземних мов.

Доопрацювань та внесення змін потребує проект закону «Про систему іномовлення України», зокрема в положенні про призначення директора каналу іномовлення Кабінетом міністрів України, а саме Міністерством інформаційної політики. На нашу думку, на цю посаду повинен бути оголошений відкритий конкурс. Також майбутній закон повинен стосуватися законодавчого регулювання системи іномовлення в цілому, тобто охоплювати і радіо, і телебачення, й Інтернет, а не лише розглядати положення про телевізійне іномовлення.

У перспективі, якщо український уряд дійсно бажатиме вивести державне іномовлення на бодай європейський рівень (не кажучи вже про міжнародну арену), державних каналів іномовлення повинно бути щонайменше три: українською мовою – для охоплення української діаспори закордоном; російською – для боротьби із пропагандою Російської Федерації та задля охоплення мовленням тимчасово окупованих українських територій; англійською – для тих, хто не володіє українською та російською мовами. Тут варто звернути увагу на досвід «Німецької хвилі». Однак, це потребуватиме значних фінансових дотацій.

На нашу думку, ідея відповідати на російську пропаганду пропагандою власного виробництва є хибною, адже європейський глядач призвичаєний завжди отримувати перевірену інформацію, чути альтернативні позиції та робити власні висновки. Звісно, можна грати за правилами війни, але вони суперечать принципам чесної журналістики. І навряд чи таким чином Україна зможе створити потужне іномовлення та зайняти належне місце серед відомих європейських каналів, довіра до яких формувалася роками.

Література

1. Проект Закону про систему іномовлення України 2334а від 13.07.2015 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55980. – Назва з екрану.
2. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2001 року «Про заходи щодо вдосконалення

державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України» від 06.12.2001 № 1193/2001 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1193/2001>. – Назва з екрану.

3. Еволюція іномовлення в іноземних державах: досвід для України. Аналітична записка [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1493/>. – Назва з екрану.

4. Михаил Шматов: «Сотрудники УТР не стыдятся своей компании. Они стыдятся уровня заработных плат» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/rinok/2015-06-04/107832>. – Назва з екрану.

Мовчан П.П.

аспірант кафедри глобалістики,

євроінтеграції та управління національною безпекою

Національної академії державного управління при Президентові України

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ НАЦІОНАЛЬНІЙ ІДЕНТИЧНОСТІ

З проголошенням незалежності України та відродженням власної державності у свідомості українців залишився складний набір стереотипів самоідентифікування, де переплелися наслідки дохристиянського життя стародавніх слов'ян, впливи візантійської ортодоксальної церковно-культурної традиції, степових народів, католицизму, комуністичної ідеології і намагань створення «єдиного радянського народу», захисної реакції плекання національної самобутності регіонів України тощо. Україна як перехрестя Європи та Азії є вельми строкатою країною етносів, релігій і культур.

До прикладу, між східнослов'янськими народами – українцями, росіянами та білорусами – є чимало спільного. Зокрема, вони мають спільне слов'янське коріння, протягом тривалого часу (повністю чи частково) входили до складу однакових державно-політичних утворень (Київської Русі, Речі Посполитої, Московського царства, Російської імперії, СРСР). Звідси подібність їхніх мов, чимало спільних культурних традицій, передусім пов'язаних із домінуючою православною релігією. Однак, кожен з цих східнослов'янських народів мав свою історичну долю, свої специфічні особливості культури. Скажімо, якщо росіяни мали довготривалу державницьку традицію, то цього не було ні в українців, ні в білорусів. І якщо росіяни в своїх культурних орієнтаціях більше були зосереджені на Схід, то українцям і білорусам була притаманна більш західницька орієнтація, хоча перебільшувати це західництво не варто.

Має місце й етнічно-антропологічна відмінність східнослов'янських народів. Так, формування росіян відбувалося переважно в результаті інтеграції не лише слов'янських субетносів, а й субетносів угро-фінських й частково тюркських. У формуванні українців тюркські елементи також відігравали

помітну роль. Щодо білорусів, то велику роль у становленні цього народу відіграли литовські субетноси. Прикметно, що одна із етнічних назв білорусів – литвини. Ці етнічно-антропологічні відмінності між східнослов'янськими народами не могли не вплинути на відмінності між ментальністю й культурою українців, росіян та білорусів [4, с. 84-85].

У цьому контексті згадаємо міркування відомого британського історика, соціолога і філософа А. Дж. Тойнбі, який відносив Україну та Росію до православно-слов'янської локальної цивілізації. Причому українська гілка, на його думку, є більш давньою і правомірною, ніж російська, оскільки вона безпосередньо пов'язана з Київською Руссю [6, с. 355].

Осмислюючи зміст основних складових цивілізаційного коду українців, П. Мозговий стверджує, що Україна є європейською державою в історико-культурному та в суто географічному контексті, а тому має розвиватися в напрямку західного (європейського) простору. В історичному аспекті Україна з найдавніших часів поставала як європейська держава, що водночас протидіяла східній стихії як деструктивному началу в політичній сфері. Цивілізація останніх чотирьох тисячоліть (від доби Трипілья) розвивалася як невід'ємна складова європейської спільноти. Це засвідчують античний і давньоруський періоди нашої історії, козацька доба і визвольні змагання ХХ ст. [5, с. 109-111].

Етнічно територія України є прабатьківщиною слов'ян, які в другій половині I тисячоліття н. е. почали розселятися на Схід, Захід і Південь. Вона й сьогодні є державою, де існує єдина корінна нація, хоча останні 800 років частину її території почав освоювати татарський народ. Решта етносів має свої історичні батьківщини поза межами України, на території якої вони представлені лише фрагментарно і ніколи не мали суттєвого впливу на її історичний розвиток.

Політично Україна належала і належить до демократичного типу держави, вона ніколи не мала жодної моделі абсолютизму і розвивалася переважно як республіка. Економічний аспект засвідчує про наявність ще в додержавницький період української історії тісних економічних зв'язків наших пращурів переважно з європейськими, а не азійськими ранньоетнічними утвореннями.

Український тип культури характеризується традиційно європейськими рисами, які набули своєї довершеності в козацьку добу. Високий освітній рівень українського народу ще за часів Середньовіччя показував глибокий потяг нашого народу до знань навіть у найтяжчі періоди його історії [5, с. 109-111].

Наразі перед Україною не стоїть проблема вибору моделі розвитку, вона обрана – євроцентристська орієнтація з поступовим входженням в єдину Європу, використовуючи регіональні альянси з Польщею, Чехією, Угорщиною та іншими європейськими країнами. Однак, постає питання національно-культурної ідентичності, яке виявляє себе в формі кризи ідентичності, проблемності збереження національного «Я» в мінливому, мозаїчному і глобалізованому світі.

Виразно задекларувавши світові про своє існування, українці ще чітко не визначили для себе його власного сенсу та пріоритетів. Нажаль, сьогодні Україна не має змоги існувати, обравши власний, незалежний шлях з орієнтацією на світові центри економічного розвитку, оскільки є залежною як економічно так і політично. Однак, євроінтеграція за всіх її позитивів і негативів є одним зі значущих стимулів до перетворень, до розвитку задля наближення до ефективно діючої європейської політичної та соціально-економічної моделі.

Прискорена інтеграція в європейські політичні, економічні, військові та інші структури відповідає корінним інтересам нашого народу. Україні вкрай важлива співпраця з країнами Центральної і Східної Європи. Це пов'язано, в першу чергу, з безпосереднім сусідством держав. Розвиток економічної співпраці, використання досвіду реформування в гуманітарній сфері, в сфері господарства, в розбудові демократії. По-друге, важливе співробітництво з країнами Західної Європи, насамперед в отриманні реальної допомоги в проведенні реформ в соціально-економічній сфері.

Очевидно, що без системного бачення місця України в сучасному глобалізованому світі, усвідомлення пріоритетних національних інтересів і зовнішніх орієнтацій вона і надалі буде приречена на політичну роздвоєність і як наслідок, на кризу ідентичності.

С. Гантінгтон з цього приводу пише, щоб країна могла визначити наново свою цивілізаційну ідентичність, має бути виконано як мінімум три умови. По-перше, політична та економічна еліта країни повинна з ентузіазмом сприймати і підтримувати цю зміну. По-друге, суспільство повинне принаймні мовчки погоджуватися з перевизначенням ідентичності (або прагнути до цього). По-третє, переважаючі елементи у цивілізації, до якої приходять (у більшості випадків це Захід), повинні принаймні бажати новонаверненого [3, с. 167].

Зрозуміло, що процес перевизначення ідентичності є тривалим, переривчастим і вельми хворобливим у політичному, соціальному, інституційному і культурному вимірах. Адже неможливо штучно пересадити певну конструкцію на інший політико-культурний ґрунт з очікуванням схожих результатів. Шлях України у глобальний простір є неминучим і безальтернативним, вважає О. Білорус, проте «глобальна доля України буде залежати від її спроможності знайти новий критичний, український шлях розвитку, нову модель розвитку, модель глобального інтегрування» [1, с. 11].

Має рацію і А. Гальчинський: «Обґрунтовуючи конкретні проблеми євроінтеграційної політики, ми ні на мить не можемо послабити уваги до головного: на Захід потрібно йти з дієздатною державою, конкурентоспроможною економікою та сформованою національною ідентичністю» [2, с. 272-273]. У зовнішній політиці, у тому числі політиці євроінтеграції, це має бути незаперечною домінантою. Слід з надзвичайною обережністю та виваженістю підходити до умов поєднання міждержавних інтересів, які нерідко можуть бути кабальними для України, вести до витіснення нашої мови, культури, історії, фінансів, державності.

Отже, можна підсумувати, що незавершеність національно-культурної ідентичності українського народу спроектована як у майбутнє, так і в минуле. Майбутнє постає в його відкритості спектру можливостей, які реалізуються в діяльності людей. Минуле – це історична ретроспектива етнонаціональної ідентичності українців, яка остаточно ще не завершена. Подальша її «добудова» неминуче змінить зв'язки, значення й сенси національного і глобального, які в майбутньому будуть включені в нові конструкції цілісності української національної спільноти. Тому, на нашу думку, лише за наявності високої національної свідомості, спільної національної ідентичності можна забезпечити собі умови гідного співіснування у динамічному, жорстко-прагматичному глобалізованому світі.

Література

1. Білорус О. Глобалізація і національна стратегія України / О. Білорус. – Броди: Просвіта, 2001. – 300 с.
2. Гальчинський А. С. Помаранчева революція і нова влада / А. С. Гальчинський. – К.: Либідь, 2005. – 368 с.
3. Гантінгтон Семюел П. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку / Семюел П. Гантінгтон ; [пер. з англ. Н. Климчук]. – Львів: Кальварія, 2006. – 474 с.
4. Кралюк П. М. Філософська думка східнослов'янських народів та її зв'язки із західноєвропейською філософією / П. М. Кралюк // Україна в контексті євроінтеграції: міжнар. наук.-теорет. конф., 15-16 трав. 2005р.: тези доп. – Суми: Вид-во СумДУ, 2005. – С. 83-85.
5. Мозговий І. П. Схід-Захід: дилема чи проблема українського вектору? / І. П. Мозговий // Україна в контексті Євроінтеграції: міжнар. наук. практ. конф., 15-16 трав. 2005 р. – Суми: Вид-во СумДУ, 2005. – С. 109-111.
6. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії / А. Дж. Тойнбі ; [пер. з англ. В. Шовкуна, В. Митрофанова, П. Таращука] ; у 2-х томах. – К.: Основи, 1995. – Т. 1. – 684 с.

Нікітенко С.В.

*доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін
Херсонського державного аграрного університету*

ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ В ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства зберігається актуальність усебічної підтримки сфери фізичної культури і спорту з боку держави. Такий стан речей унормований чинним законодавством. У ст. 3 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» відзначається, що держава регулює відносини в сфері фізичної культури і спорту шляхом формування державної політики у цій сфері, створення відповідних державних органів, фінансового, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного, нормативно-правового та іншого забезпечення розвитку фізичної культури і спорту, а також визнання широкого самодіяльного статусу фізкультурно-спортивного руху в Україні і комплексної взаємодії державних органів з громадськими організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості [1, с. 2].

Трансформаційні процеси, які відбуваються в соціально-економічному житті української держави, спрямовані на підвищення ефективності соціальної політики з метою забезпечення і створення достатніх умов для гармонійного розвитку особистості, перманентного самовдосконалення, підтримання належного рівня і якості життя. Важлива роль у реалізації державної соціальної політики, вирішенні висунутих завдань відводиться галузі «фізична культура і спорт» [2]. В умовах інституційних та соціально-економічних перетворень в Україні стратегічною метою є побудова демократичного суспільства, яка безпосередньо пов'язана з реорганізацією державного управління. Діяльність нашої держави з розвитку фізичної культури і спорту здійснюється за допомогою системи органів. Центральним органом керівництва фізичною культурою і спортом в Україні є Міністерство молоді та спорту України. Як показує системний аналіз організаційно-управлінських основ галузі, центральний виконавчий орган державної влади у сфері фізичної культури і спорту зазнавав неодноразових змін організаційної структури, що позначилося на змісті і напрямках його діяльності.

Метою державного управління в сфері фізичної культури і спорту є реалізація державної політики в цій сфері. В даній розвідці ми маємо на меті зосередити основну увагу на аналізі організаційно-правових форм діяльності державних органів у сфері фізичної культури і спорту, адже правовими нормами закріплено принципи, система і становище управлінських органів та громадських організацій. Механізм державного управління розвитком матеріально-технічного, медичного, фінансового, кадрового забезпечення галузі фізичної культури і спорту полягає в комплексному застосуванні правових, організаційних, адміністративних, економічних методів із

визначенням цільових та програмних аспектів на етапах стратегічного, тактичного, оперативного управління з метою його поліпшення. Так, правовий механізм шляхом прийняття Закону України «Про фізичну культуру і спорт» врегульовує управлінські відносини між органами державної влади в частині розвитку всіх видів забезпечення сфери фізичної культури і спорту.

Проблемі класифікації й систематизації принципів державного управління присвячено низку ґрунтовних наукових праць, що, у свою чергу, дає нам можливість зупинитись лише на висвітленні найбільш загальних тенденцій цього процесу. Особливості управління сферою фізичної культури і спорту розглянуто в роботах вітчизняних науковців С. Вавренюк, І. Гасюк, М. Дутчак, В. Жукової, В. Затилкіна, В. Куделко, М. Олійник, В. Платонова та ін.

Можна виділити дві основні форми управління в області спорту: пряма і дотична. Однак, з точки зору того, хто здійснює управління фізичною культурою і спортом, такий поділ не являється актуальним, по-скільки існує значне число об'єктів й інструментів управління спортом. Характерно, що наявні управління і відділи фізичної культури і спорту виступають від імені держави та наділені необхідними владними повноваженнями. Виконавча і розпорядницька діяльність є основною для органу управління фізичною культурою і спортом. Адже, маючи розпорядницькі повноваження, органи управління фізичною культурою і спортом одночасно є й виконавчими органами. «Однак у процесі своєї діяльності їм доводиться виступати і як суб'єкти майнових відносин, регульованих цивільним правом. Найчастіше такі відносини виникають при укладанні цивільно-правових договорів, пов'язаних з орендою спортивних споруд, покупкою спортивного інвентарю і устаткування, надання в прокат спортивних приладів і т.д.» [3, с. 212].

Державне управління сферою фізичної культури та спортом в Україні ще перебуває у стадії вдосконалення. Реформування даного напрямку потребує вирішення комплексу організаційних, економічних та правових питань з врахуванням досвіду європейських країн. «Як свідчать результати наукових досліджень значущість ФКС для суспільства у сфері виховання, освіти, економіки, охорони здоров'я, національної безпеки усвідомлюється всіма розвинутими країнами світу. Вони з метою розвитку ФКС всебічно сприяють удосконаленню нормативно-правової бази державного управління, організації дієвої державної служби» [4, с. 1]. Ситуація у сфері фізичної культури та спорту залишається складною. Найгострішою проблемою є низький рівень залучення населення (13%) до занять фізкультурно-оздоровчої спрямованості. За цим показником Україна суттєво поступається Фінляндії, Швеції, Великобританії, Чехії, Німеччині та деяким іншим країнам [5, с. 1].

У різні часи актуальним питанням було і є питання організації ефективної системи державного управління, оскільки еволюційний процес, що відбувається в суспільстві, безпосередньо пов'язаний з управлінською

діяльністю. Погоджуємося з думкою, що управління в сфері фізичної культури і спорту характеризується двома особливостями. По-перше, фізична культура і спорт займають особливе місце в сучасному суспільному розвитку: перетворюються в одну із самих великих і важливих сфер людської діяльності, що тісно переплетена з усіма іншими сферами громадського життя – економічною, політичною, соціальною, духовною. По-друге, фізична культура і спорт останнім часом перебувають у стані експонентного розширення, що супроводжується пошуками шляхів удосконалювання. Ці пошуки мають як теоретичний, так і практичний характер, у чому виявляються основні риси нової фізичної культури [6, с. 177].

Підсумовуючи зазначимо, що за роки незалежності в Україні довелося зіштовхнутися з багатьма різноплановими проблемами, серед яких: відсутність і недосконалість законодавчої бази, невідповідність системи управління спортом принципово новим умовам розвитку сфери, постійна реорганізація державного органу управління у сфері фізичної культури і спорту, відсутність чіткого розмежування функцій між різними державними і суспільними організаціями, економічна криза. Так постійна реорганізація структури державного управління сфери фізичної культури та спорту має негативний вплив на процеси сталого розвитку фізкультурно-спортивного руху в Україні. Це в свою чергу обумовлює не ефективне використання ресурсного потенціалу та інтеграцію сфери в ринкове середовище. Певні кризові явища, що мають місце і проявляються в організації системи фізичної культури і спорту в Україні мають системний характер. В свою чергу, реалізація функцій державного управління розвитком фізичної культури і спорту є можливою лише за умови добору взаємопов'язаних із ними методами, що відповідають меті, завданням, змісту кожної із управлінських функцій. Застосування методів управління процесами розвитку галузі є надзвичайно актуальною проблемою, яка обумовлена складністю та неоднозначністю управлінських ситуацій, негативними впливами ендогенних та екзогенних факторів на динаміку розвитку сфери фізичної культури і спорту, а також на її повсякденне функціонування, що вимагає пошуку адекватних управлінських рішень в суто методологічному аспекті щодо добору і застосування дієвих механізмів для розвитку галузі загалом, та окремих її підсистем.

Література

1. Кононович В.Г. Розвиток фізичної культури і спорту в Україні як один з пріоритетів державного управління // Теорія і практика державного управління. – 2013. – Вип. 2 (41).
2. Гасюк І.Л. Механізми фінансування галузі «фізична культура і спорт» [Електронний ресурс] / Гасюк І.Л. – Режим доступу: www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2010-4/doc/3/07.pdf

3. Алікова О.М. Організаційно-правові форми діяльності державних органів у сфері фізичної культури і спорту / О.М. Алікова // Актуальні проблеми держави і права. – 2005. – Вип. 25.

4. Вавренюк С.А. Закордонний досвід державного управління розвитком фізичної культури і спорту / Зовнішня політика та національна безпека // Теорія і практика державного управління. – 2014. – Вип. (47).

5. Кононович В.Г. Розвиток фізичної культури і спорту в Україні як один з пріоритетів державного управління // Теорія і практика управління – 2013. – Вип. 2(41)

6. Алікова О.М. Конституційні засади вдосконалення системи управління фізичною культурою і спортом в Україні в контексті адміністративно-територіальної реформи // Актуальні проблем и держави і права. – 2004. – Вип. 24.

Сурмин Ю.П.

*доктор социологических наук, профессор
Межрегиональной академии управления персоналом*

ОБЩАЯ ТЕХНОЛОГИЯ РЕФОРМ И ВОЗМОЖНОСТИ ЕЁ РЕАЛИЗАЦИИ В УКРАИНЕ

Постановка проблемы. Развертывание реформ в Украине в настоящее время выступает единственным способом сохранения государства и общества, обеспечения надежного будущего Украины. При проектировании и реализации реформ наблюдаются три небезопасных эффекта: 1) эффект изобретения велосипеда, когда реформа проектируется без использования накопленного в мире опыта; 2) эффект проектного произвола, когда реформирование представляет собой необоснованные трансформации объекта с неопределенным позитивным результатом и негативными последствиями; 3) эффект подмены реальных изменений вербальными практиками.

Действия этих эффектов могут привести при оптимистическом подходе к торможению и деформации реформ, а при пессимистическом подходе – к их суррогатизации и полному вырождению уже первых этапах их развертывания.

Одним из способов недопущения этого является технологизация реформ, которая представляет собой процесс разработки и применения их технологий, которые позволяют упорядочить процесс проектирования, минимизировать затраты, ввести реформы в некоторое нормативное русло, принципиально общее для всех реформ.

Целью исследования выступает разработка универсальной технологической схемы реформы.

Состояние научных исследований. В настоящее время наукой накоплен большой объем знаний в области общей теории реформ. Значительный вклад в формирование её основ внесли: М. Вебер, который создал теорию

целерациональной деятельности, Й. Шумпетер введший в науку понятия «нововведение» и «инновация», «созидательное разрушение», сформировавший типологию нововведений в зависимости от темпов экономического развития; П. Штомка, заложивший основы теории социальных изменений, обосновавший типологию изменений и введший в оборот термин «травмы изменений»; Ф. Фукуяма, который обосновал ключевую роль в обновлении общества институционализации доверия, без которого невозможна успешная реформаторская деятельность.

Наиболее перспективными для теории и практики реформ выступают исследования реформ в аспектах институционального и технологического подходов. Первый разработан в исследованиях В.М. Полтеревица, В.Л. Тамбовцева и др., обосновавших институциональную природу реформ, в основе которых лежат институциональные изменения, а второй – в работах В.И. Иванова, В.И. Патрушева, В.И. Подшивалкиной и др., рассматривающих реформу как социальную технологию.

Результаты исследований. Технологический подход к реформам раскрывает значительные возможности для проектирования реформ, их внедрения и управления реформами. Он позволяет:

- Получить четкое представление о содержании реформы.
- Зафиксировать перечень оптимально необходимых операций.
- Обеспечивать стандартизацию процесса управления за счет сокращения числа операций, снижения издержек на подготовку персонала.
- Находить оптимальные формы объединения действий заказчиков реформ и их исполнителей;
- Сокращать время на выполнение отдельных задач.
- Четко определять границы действий исполнителей, использовать механизмы стимулирования и ответственности, максимально сократить число спонтанных и ошибочных действий.
- Создавать постоянные информационные потоки и проводить их компьютерный анализ.
- Нарастивать сложность решаемых задач и развивать возможности субъекта управления.
- Определить и изменять и алгоритмы реформаторских действий, создающий устойчивость социального процесса.
- Повысить уровень управленческой культуры субъектов реформ.

Следует подчеркнуть, что технологический подход к реформам предполагает его применение для: во-первых, проектирования реформы, построения её модели; во-вторых, проверки модели реформы на эффективность, результативность и минимум негативных остаточных деформаций; в-третьих, реализации реформы в практическую жизнь общества.

Универсальная технология реформы включают в себя такие операции:

1. Проведение экспертизы реальной ситуации, которая сложилась в сфере реформирования:

- Проведение аудита сферы реформирования.
- Проведение экспертных опросов специалистов для определения проблем, а также выявления поля инновационных изменений.
- Создание службы мониторинга сферы реформирования.
- Привлечение гражданского общества к осмыслению необходимости реформы, проблем, которые она может решить, направлений осуществления.

2. Формирование портфеля интеллектуального обеспечения реформы.

- Проведение оценки и интеграции интеллекта, работающего в сфере реформы.
- Проведение «круглых столов» и конференций по проблемам реформы.
- Создание центр проектирования реформы.
- Обобщение имеющегося отечественного и зарубежного опыта реформирования.
- Построение понятийного аппарата реформы, её тезауруса.
- Формирование модели проблемного поля сферы реформирования.
- Формирование модели будущего сферы, представляющую собой систему нововведений.
- Выделение основных тенденций развития сферы.
- Подготовка концепции реформы.
- Подготовка программы реформы и её дорожной карты.
- Подготовка нормативно-правового обеспечения реформы.
- Обеспечение участия гражданского общества и сетевых структур в проектировании реформы.

3. Институционализация реформы

- Обеспечение поддержки реформы со стороны гражданского общества и сетевых структур.
- Принятие органами государственной власти решения о проведении реформы.
- Принятие органами государственной власти нормативно-правового обеспечения реформы.
- Принятие органами государственной власти концепции, программы и дорожной карты реформы.
- Принятие органами государственной власти решений о ресурсном обеспечении реформы.
- Принятие органами государственной власти решения о центре управления реформой.

4. Внедрение реформы

- Разработка системы показателей измерения реализации институциональных изменений.

- Организация и проведение экспериментов по проверке и внедрению нововведений реформы.
- Формирование менеджмента реформы.
- Создание системы связи центра управления реформой с экспертным интеллектом и общественностью.
- Проведение коррекции первоначальной модели реформы и её институциональное закрепление.
- Организация основных площадок реформирования.
- Осуществление расширения реформы на всю сферу реформирования.
- Осуществление мониторинга реформы с целью выявления отставаний от дорожной карты, а также деформаций и негативных последствий реформаторских действий.
- Обеспечение контроля за реформой со стороны гражданского общества и сетевых структур.

Следует подчеркнуть, что общую технологию реформы целесообразно дополнять частными технологиями, которые реализуют соответствующие действия общей технологии. Например, важнейшей проблемой реформ является их кадровое обеспечение, которое предполагает применение технологий подбора и подготовки кадров проектировщиков, менеджеров, исследователей. При насыщении общей технологии подобными частными технологиями она превращается в сложный, но наглядный и понятный технологический комплекс, который существенно облегчает проектирование реформ и управление ими.

В Украине, к сожалению, многие реформы не являются технологичными. При этом часть из них нетехнологичны по причине их пиаровско-пропагандистской, утопической природы. Они презентуют неадекватные ситуации способы лучшего видения будущего. Представляются как психические компенсаторы. Другая группа реформ имеет вполне реалистический характер. Но представлена в нетехнологической форме, хотя вполне может быть технологизирована.

Проведенное исследование позволяет сделать следующие **выводы**:

Во-первых, технологический подход к реформам является действительно универсальным подходом. Какой бы совершенной ни была теоретическая основа реформы, она останется нереализованной без её технологического представления. Во-вторых, технологизация реформы является показателем реформаторской зрелости государства.

Шевчук В.В.

здобувач кафедри державної служби

Чорноморського державного університету імені Петра Могили

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ ОСНОВИ МОДЕЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Серед найважливіших напрямів, пов'язаних з підвищенням ефективності управління галуззю, безумовно, необхідно розглянути передумови й можливості реформування управлінських процесів у сфері охорони здоров'я на основі впровадження нових структурних підрозділів.

У процесі проведення організаційних перетворень до складу структури управління системою охорони здоров'я входять нові структурні підрозділи, зокрема, доцільним є запровадження двох нововведень до структури управління охороною здоров'я на регіональному рівні: участь громадськості як основного – споживача медичних послуг і контроль управління охороною здоров'я регіону (тобто поява громадської ради); утворення органу комплексного, стратегічного розвитку охорони здоров'я регіону, що враховує більший обсяг факторів, насамперед зовнішнього середовища, які впливають на перспективи розвитку загрози і можливості охорони здоров'я регіону (рада зі стратегії).

Необхідність реформування управління сферою охорони здоров'я на думку вітчизняних науковців Щербиніної М.Б. і Скирди І.Ю. «...пов'язане з нездатністю старої системи окупити себе через перехід на ринкову економіку. Радянська модель системи охорони здоров'я була розрахована на планову економіку та була централізованою (централізація допомагала, наприклад, добре справлятися з масовими епідемічними ситуаціями). Що ми маємо сьогодні? Стара система не може себе окупити, заробітна плата медика трохи вища за прожитковий мінімум, професія «медик» вже давно не вважається престижною, а «безкоштовна» медицина зробила лікаря найбільш корумпованим працівником сфери послуг» [1].

Здатність системи охорони здоров'я адекватно відповідати потребам і запитам громадян буде визначатися не лише її технологічним розвитком та обсягами державних і особистих витрат. Необхідною умовою є розвиток інститутів, використовуючи які громадяни можуть впливати на медичні установи і лікарів. Напрямами такого розвитку виступають:

- формування правової бази захисту прав пацієнта і персоніфікованої відповідальності лікарів за надання медичної допомоги при одночасному розвитку страхування професійної відповідальності лікарів;
- створення громадських рад у великих медичних організаціях, покликаних, виключити їх надмірну комерціалізацію, прищепити прозорі форми надходжень та розподілу коштів, забезпечити максимальну гласність щодо показників діяльності установ;

- збір і поширення інформації про діяльність страховиків та медичних організацій; .

- заохочення розвитку некомерційних організацій, що об'єднують хворих з певними захворюваннями, наділення їх правом участі в обговоренні організації медичної допомоги з керівниками органів і закладів охорони здоров'я;

- участь громадськості в обговоренні політики в сфері охорони здоров'я.

На регіональному рівні, можуть утворюватися громадські ради, які сприятимуть їх діяльності та забезпечувати інформованість населення і громадський контроль у сфері охорони здоров'я.

Для того щоб, забезпечити баланс інтересів і координацію дій всіх суб'єктів системи охорони здоров'я, досвідом міжнародного співтовариства визначені принципи співпраці влади і суспільства. Такими принципами є:

- принцип двостороннього зв'язку – постійний обмін інформацією між населенням і державним апаратом у сфері охорони здоров'я в процесі розробки рішень;

- принцип консультацій під час планування політики та прийняття рішень – чиновники сфери охорони здоров'я зобов'язані враховувати пропозиції громадських рад, надавати їм інформацію, радитися з ними до прийняття рішень та обґрунтовувати свої рішення, якщо вони розходяться з позицією громадськості;

- принцип спільної оцінки – результати діяльності громадських рад повинні розглядатися як інструмент оцінки державної політики у сфері охорони здоров'я.

Основною функцією систем охорони здоров'я, що вимагає особливої уваги, є стратегічне управління. Підвищення прозорості та підзвітності є основними факторами, що сприяють поліпшенню діяльності системи охорони здоров'я, якого прагнуть домогтися органи, що здійснюють стратегічне управління системами охорони здоров'я – шляхом виконання цілого ряду допоміжних функцій: формулювання стратегій і політики з метою досягнення цілей системи охорони здоров'я; збір і використання аналітичної інформації; впливу шляхом координації діяльності з партнерами та іншими галузями і ведення інформаційно-пропагандистської діяльності з метою поліпшення стану здоров'я; забезпечення ефективного керівництва, що сприятиме досягненню цілей системи охорони здоров'я; забезпечення можливості адаптації системи для задоволення мінливих потреб населення і мобілізація юридичних, регуляторних та політичних інструментів щодо керівництва діяльністю системи охорони здоров'я.

Реформування стратегічного управління сферою охорони здоров'я на думку глави ради професійних управлінців Української медико-правової асоціації, завідувача кафедри менеджменту Національного фармацевтичного університету, доктора наук з державного управління, професора кафедри управління охороною суспільного здоров'я ХРІДУ Національної академії державного управління при Президентові України, лікаря вищої категорії

Карамішева Д.В. є надзвичайно важливою складовою реформування системи державного управління загалом [2, с. 97].

Введення до структури охорони здоров'я ради зі стратегії, як колективного органу управління в системі охорони здоров'я здійснює загальне та стратегічне керівництво, контролює діяльність виконавчих органів, дозволяє якраз вирішити завдання поставлені в рамках стратегічного управління охороною здоров'я.

Можна сформулювати такі ключові ролі для ради зі стратегії: визначення перспективних цілей і стратегічних шляхів для їх досягнення; застосування аналітичної інформації для визначення цих цілей і оцінки досягнутих результатів; управління системою охорони здоров'я так, щоб її діяльність базувалася на базових цінностях, принципах етики і сприяла досягненню цілей системи охорони здоров'я; мобілізація передбачених законом та нормативами владних повноважень щодо досягнення цілей системи охорони здоров'я; побудова системи охорони здоров'я таким чином, щоб вона могла адаптуватися до потреб, що змінюються; впливати на інші галузі, поза сектором охорони здоров'я, з метою підтримки заходів зміцнення здоров'я.

У тісній співпраці з членами міністерства охорони здоров'я рада зі стратегії повинна обговорювати і схвалювати основні рамки функціонування системи охорони здоров'я, включаючи її стратегію і цілі, систему внутрішнього контролю і управління ризиками .

З точки зору алгоритму дій стратегічна роль ради може виражатися в наступному (рис. 1).

Рада зі стратегії має обговорювати і затверджувати основні бізнес – цілі компанії, оцінити і схвалити стратегію та бізнес-плани за основними напрямками, контролювати, щоб система охорони здоров'я діяла в руслі ефективного процесу стратегічного управління.

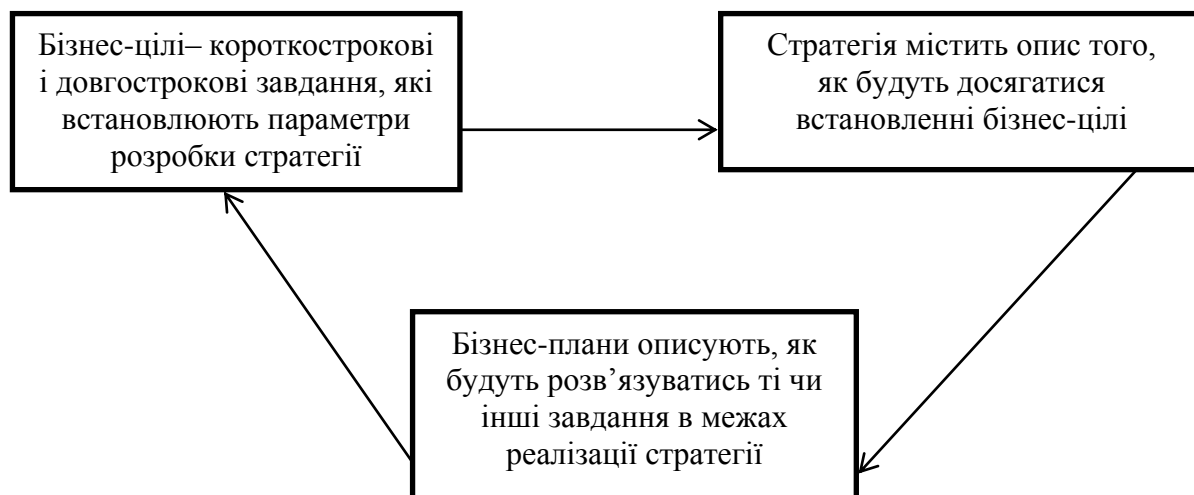

Рис. 1 Стратегічна роль ради в системі охорони здоров'я

На думку вітчизняного фахівця В.П. Мегедь дослідження ризиків саме у сфері охорони здоров'я України є чи найменш дослідженою проблемою в

українській царині державного управління. «Тому створення ефективного механізму функціонування служби чи медичного закладу стає актуальною проблемою розробки концепції безризикової діяльності в галузі охорони здоров'я», – підкреслює він [3, с. 100].

Таким чином, надання якісної медичної допомоги та медичного обслуговування має суттєве значення щодо забезпечення ефективного формування середовища з контрольованими ризиками, що не наносять шкоди, уражень і побічних ефектів.

Література:

1. Щербиніна М.Б., Скирда І.Ю. Реформа системи охорони здоров'я України: проблеми сьогодення // Газета «Новости медицины и фармации» – 2012 – 4 (402) // http://www.mif-ua.com/archive/article_print/26830
2. Карамішев Д.В. Концепція інноваційних перетворень: міжгалузевий підхід до реформування системи охорони здоров'я (організаційно-управлінський підхід). – Х.: ХарРІ НАДУ «Магістр», 2004. – 304 с.
3. Мегедь В.П. Ризик-діяльність у відомчій системі охорони здоров'я: формування та впровадження // Український медичний часопис. – 2008. – № 4(66). – С. 100–105

МАТЕРІАЛИ

**МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
З ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ USCHOICE:
ЗР (UKRAINIAN CHOICE: PUBLIC POLICY AND POLITICS)**

25 вересня 2015 р.

ПЕРЕДМОВА

Конструювання та деконструкція вибору – це інтелектуальна гра, яка визначає напрямки розвитку суспільства. Крізь призму «ситуації вибору» можна побачити спільну «картину світу», характерну для усього суспільства у відповідному часі та просторі. Вибір, під впливом процесів медіатизації та глобалізації, демократизації та раціоналізації створює нові умови й відносини, формує нові альтернативи, а отже – продукує нові політичні ситуації пострадянського періоду.

У сучасному дискурсі образ *«лицаря на роздоріжжі»*, що ілюстрував ситуацію вибору у традиційному суспільстві, змінюється моделлю *«людини з пультом»* (або з іншим гаджетом), яка «перегортає» канали, сайти, комп'ютерні ігри, послуги, товари, партії, лідерів, ідеології. У виборі не можна недооцінювати особистісний фактор, і досить часто він ґрунтується на неповному знанні щодо предмету вибору.

У науковому дискурсі сформовано два основних підходи до феномену вибору: екзистенціальний та маркетинговий. Перший пов'язує вибір із свободою (свобода вибору), відповідальністю (відповідальність за вибір), стражданням та страхом. Ситуація «вибору» – це час найвищого напруження духовних та фізичних сил індивіда, яка трапляється декілька разів за життя (або і не виникає взагалі), має принциповий моральний характер. Другий підхід, навпаки наголошує на «повсякденності» та тривіальності феномену вибору, який пов'язується із задоволенням потреб індивіда послугами та продукцією. Вибір тут переміщується у публічну площину, постає як важлива частина публічного управління, прийняття рішень у менеджменті, реалізації політичних інтересів.

Вибір означає розуміння людиною відмінностей та протиріч, які існують у суспільстві, визначення альтернатив та готовність обрати одну з них. У стабільних традиційних суспільствах вибір – це виклик традиціям, дія всупереч встановленим нормам, *героїчний акт*. Навпаки, у добу модерну відбувається «рутинізація» вибору, його технологізація, зведення до раціональних кроків: проблемна ситуація – формулювання альтернатив – вибір однієї з них.

Варто поставити декілька запитань, які стосуються політичного вибору України: – чи переможе демократія вже у цей час, або нас чекає ще один тоталітарний «спазм»?; – яким буде політичний вибір Києва?; – чи здатне усвідомлення ситуації вибору, її альтернатив та обмежувачів, утворити умови для «Великого вибору», як-от це вже було в історії України у ситуації вибору релігії князем Володимиром, вибору союзників Богданом Хмельницьким й Іваном Мазепою, вибору незалежності та моделі пострадянських змін? Не в останню чергу відповіді на ці запитання залежать від наукової еліти України.

Сподіваюсь, що проведення конференції UChoice: 3P (Ukrainian Choice: Public Policy and Politics) стане щорічною «доброю звичкою» для факультету правової політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія» та основою створення дискусійного майданчика для представників науки, політики та державної влади.

Яковлев Д.В.

ВАРІАТИВНІСТЬ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ: КРИТЕРІЇ ВИБОРУ

Будь-яка країна має свободу у виборі для себе прийнятної виборчої системи, однак це не означає, що будь-яка виборча система обрана державою, є прийнятною. Свобода держави у виборі виборчої системи не є необмеженою і має бути реалізована відповідно до мінімальних стандартів, конкретного міжнародного зобов'язання держави або прав людини.

Конституційно-правове конструювання виборчої системи – одне з ключових, визначальних питань національного конституційного законодавства.

Виборча система забезпечує реалізацію виборчих прав громадян, формування владних виборних органів та певний тип організації публічної влади через сукупність відносно самостійних, але взаємозумовлених та взаємодіючих у межах виборчого процесу, конституційно-правових технологій (способів, прийомів, методів, критеріїв) балотування кандидатів на виборні посади, голосування виборців, встановлення результату виборів. Указані елементи входять до складу виборчої системи, оскільки вони здійснюють визначальний вплив на результат виборів, оскільки результатом виборів якраз і є співвідношення таких складових як голоси виборців, кандидати (списки кандидатів), що балотуються на визначену кількість виборних посад, та виборча формула. Ці елементи дають нам відповідь на питання, хто і в який спосіб може претендувати на виборну посаду, як відбувається висунення кандидатів територіально та процедурно (списком від політичної партії чи одноособово), який зміст голосу виборця та яким чином ним здійснюється волевиявлення, якими є метод, формула підрахунку голосів та якими є критерії встановлення переможців на виборах, тобто хто бере участь у розподілі мандатів. Оскільки кожен з указаних елементів передбачає варіативне змістове навантаження, законодавець самостійно проектує набір критеріїв, методів, способів та прийомів, які мають застосовуватися до тих чи інших видів виборів, тому й налічується близько 350 варіантів виборчих систем.

Варіативність виборчих систем та результатів її дії зумовлюють необхідність виокремлення науково обґрунтованих критеріїв, що стануть мірилом її конституційності, легітимності, політичної доцільності та підставою здійснення остаточного раціонального, зваженого вибору. Конструювання виборчої системи, як правило, передбачає вибір між бажаним результатом та тим, що об'єктивно можна одержати.

Оцінку виборчої системи, що конструюється, потрібно здійснювати за критеріями легальності, легітимності, телеологічності та технологічності.

Критерій легальності передбачає відповідність виборчої системи загальним принципам конституціоналізму, принципам виборчого права, визнаним міжнародно-правовим виборчим стандартам та нормам Конституції

України. Здійснюючи конституційно-правове конструювання виборчої системи за критерієм легальності, законодавець має визначитися: чи ґрунтується виборча система на конституційних засадах та виборчих принципах; чи реалізуються виборчі права та законні інтереси громадян і суб'єктів виборчого процесу максимально повно; чи будуть сприйматися результати виборів як легальні.

За критерієм легітимності виборча система конструюється з точки зору інтересів суспільства та окремого виборця і має прагнути до максимізації впливу виборців на політичну сферу. Критерій легітимності дає відповіді на запитання: чи є виборча система зрозумілою для виборця, чи надає виборцям можливість впливу на персональний склад представницького органу, чи дозволяє мінімізувати втрату голосів виборців, чи забезпечує репрезентативність представницького органу, чи сприяє вирішенню соціальних конфліктів.

За телеологічним критерієм виборча система має бути оптимальною, адекватною конкретним соціально-політичним умовам та ефективною у досягненні поставлених політико-правових цілей. У такому разі очевидно стає необхідність аналізу виборчої системи з точки зору цілей та прогнозованих наслідків, до яких приводить (чи не приводить) її впровадження (сприяння ефективності та стабільності публічної влади, забезпечення виборчою системою формування відповідальної публічної влади та підзвітності індивідуальних представників, стимулювання зміцнення партійної системи, посилення ролі партій у суспільно-політичному процесі, забезпечення змінюваності політичного складу парламентської більшості та формування дієвої опозиції тощо).

За критерієм технологічності виборча система має конструюватися за принципом процесуальної економії та інтенсивності технологій виборчої системи, що забезпечується їх стандартизацією, уніфікацією. Технологічність базується на стандартизації, уніфікації, типізації способів, прийомів, методів, що входять до складу технологій виборчої системи. Технологічність виборчої системи має бути спрямована на зниження «трудомісткості» виборів із точки зору людських, організаційних, матеріально-фінансових та інших затрат і адміністративних можливостей країни. Технологічно складні схеми можуть привести до непорозуміння, непередбачуваних наслідків і недовіри до результатів виборів. Але при цьому слід розуміти, що простота та короткий термін виборчого процесу не завжди дорівнюють ефективності. Виборча система, яка на перший погляд є затратною та складною з точки зору адміністрування, у перспективі може сприяти забезпеченню стабільності в країні та демократичній консолідації.

Як вірно вказує Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеціанська Комісія) та ОБСЄ/БДПЛ у спільному висновку до законопроекту «Про вибори народних депутатів України» указують, що обрання виборчої системи є суверенним правом кожної держави, однак, вона має обиратися та погоджуватися в рамках широких та відкритих обговорень у

парламенті за участю всіх політичних сил. Зміна системи не має сприйматися такою, що підриває довіру виборців, політичних партій та громадянського суспільства до виборчого процесу.

Цвиг В.Ф.

*доктор політичних наук, завідувач кафедри політології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ГРОМАДЯНСЬКА НЕПОКОРА: МІЖ ВЛАДОЮ СИЛИ ТА ВЛАДОЮ ЗНАННЯ

У цій науковій розвідці ми спробуємо дати відповідь на питання: «У чому полягає секрет владного потенціалу акцій громадянської непокори»? чи то – «Яким чином, на перший погляд, «безвладне» громадянське суспільство досягає поставлених політичних цілей»? Мова йтиме про перемогу вибору на користь влади знання збоку громадянського суспільства над владою сили та грошей державного апарату.

Сучасне громадянське суспільство як динамічна, «жива» структура не може не породжувати все нові й нові шляхи впливу на державні владні структури, засвідчуючи, таким чином, невичерпний потенціал власної владної спроможності. Насильницький, антиконституційний шлях революцій, бунтів та заколотів, змінили загальне виборче право та мирні, конституційно гарантовані, дозвільні мітинги, збори, демонстрації, пікети, процесії та різноманітні крайні заходи боротьби. На зміну останнім, спершу прийшли окремі ідейні прибічники мирних акцій непокори, а згодом, безпосередні практичні реалізатори цих ідей (В. Гюго, Л. Толстой, Б. фон Зутнер, Ж. Жорес, Б. Расселл, К. фон Осецький, М. Ганді, Р. Роллан, М. Л. Кінг, Н. Мандела, Далай-Лама та ін.).

Ще 1688 року, апостолом англійської Славної революції Дж. Локом у «Двох трактатах про врядування», було обґрунтовано право народу на повстання. Дослідник звернув увагу, що владою сили/насилля не володіє виключно держава, у латентному стані вона прихована у природному праві кожної людини та громадянського суспільства, зокрема. Філософ зауважує: «Кожен має право карати за злочин, запобігати його повторенню – завдяки притаманному йому праву зберігати все людство, – й заради цієї мети робити все, що може бути розумного» [6, с. 134]. Проте очевидно, що вибір на користь силових методів боротьби між народними масами та державою є протистоянням суперників з нерівними стартовими умовами, оскільки, перші приречені на значні людські втрати, швидке моральне та матеріальне виснаження без жодної гарантії перемоги.

Зі зваженням здобутків та втрат взаємоборотьби, не відразу прийшло усвідомлення необхідності вибору на користь побудови партнерських відносин між державою та народними масами. Врешті, після жахів та жертв ХХ ст.,

увесь, як державний, так і громадський, потенціал було спрямовано на побудову мирних, партнерських, конкурентних, а не ворожих взаємовідносин. Відбувся своєрідний «вибір-комунікативний поворот» до постулатів Аристотеля та прихильників політичної етики, коли будь-яка держава, розглядається як така, що представляє собою свого роду спілкування, котре організується заради певного блага [1, с. 22]. Держава є спілкуванням вільних людей [1, с. 102], ціллю якої є блага життя, а не спільне проживання [1, с. 108].

Не дивлячись на «повстанську категоричність», Дж. Лок також писав, що єдиний спосіб відмовитись від своєї природної свободи й накласти на себе узи громадянського суспільства – це домовленість з іншими людьми про об'єднання у спільноту задля зручного, спокійного й мирного співжиття, надійного користування своєю власністю, а також більшої, ніж у тих, хто не живе в суспільстві, безпеки [6, с. 180]. Послідовниця етичної концепції політики у XX ст. Г. Арендт зауважувала ту ж тезу, яку ми умовно можемо сформулювати «Держава-Спілкування-Домовленість» та назвати «вибором з великої літери». Дослідниця зазначала, що бути політичним, перебувати в полісі – означає вирішувати все за допомогою слів і переконування, а не за допомогою примусу чи насильства. Проблематику «переконування» як того, що є обміркованим та свідомим рішенням, на відміну від пропаганди, нав'язування думок та свідомої маніпуляції, в науковому дискурсі розвивала також Д.Стоун [7, с. 237-238].

Виходячи із вищесказаного, владу громадянської непокори у системі «Держава-Спілкуванні-Домовленість» варто розглядати як владу першого типу переконування. Але як таку, що спрямоване не від держави, а з боку громадянського суспільства. Це своєрідний тип зв'язку між державою та громадянським суспільством, ініційований останнім. Тобто, переконування не як небезпечна зброя тоталітарних держав, а як неминуча частина комунікації «знизу». Якщо держава як централізований апарат володіє владними ресурсами впливу, то громадянське суспільство як децентралізована синергія віднаходить власні владні ресурси впливу. Це ані сила зброї професійної армії, ані грошові потоки державних бюджетів. Це щось цілком інше, те, чим громадянське суспільство може володіти. Це особлива якість людського ресурсу, а не пасивної маси. Це якість, що її можна назвати ідеями, що використовуються як аргументи переконування в системі «Держава-Спілкування-Домовленість».

Ця своєрідна ідейна якість влади, якість цілеспрямованої людської поведінки, названа Е. Тоффлером владою-знанням чи то культурою, на протигагу владі сили та владі грошей. Останні, належачи до влади кількості, є обмежені, а, отже, вичерпні в застосуванні [8, с. 36-44]. На відміну ж від куль та бюджетів, знання не може бути повністю витрачене. Таким чином, влада знання може проявлятися в акціях громадянської непокори, стаючи найдемократичнішим джерелом влади, яким можуть володіти слабкі та бідні. Влада громадянської непокори змінює традиційні суб'єкт-об'єктні зв'язки, на протилежні, де джерелом підпорядкування об'єкта суб'єкту є ідейно-раціональні аргументи-знання учасників акцій.

Виходячи із зауваженого, погодимось, що влада громадянської непокори – це така «Держава-Спількування-Домовленість», що заперечує монологічну традицію функціонування будь-якої влади. Це і влада авторитету лідерів акцій громадянської непокори, де джерелом підпорядкування є якісні характеристики авторитету де-факто проти статусних характеристик авторитету де-юре [5, с. 13-17]. Це влада-судження про «добро» та «зло» як найдревніші знаряддя дуальної класифікації. Це влада незручних гостроактуальних питань, що підіймаються у суспільстві, і у такий спосіб здійснюють вторгнення в монологічний сценарний текст. Це своєрідна влада таємниці, оскільки в акціях громадянської непокори, провладні сили вбачають конспірологічні тенети світового масштабу [4, с. 304-324]. Це влада правди громадянської непокори, що перемагає владу маніпуляцій з правдою, чи то навіть, владу брехні.

Література

1. Аристотель. Политика / Аристотель; Пер. С.А. Жебелева, М.Л. Гаспарова. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 393, [7] с. – (Philosophy).
2. Влада // Короткий оксфордський політичний словник / Пер. з англ.; За ред. І. Макліна, А. Макмілана. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2006. – 789 с.
3. Громадянська непокора // Короткий оксфордський політичний словник / Пер. з англ.; За ред. І. Макліна, А. Макмілана. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2006. – 789 с.
4. Канетти, Э. Масса и власть / Э. Канетти. Перевод с нем. Леонид Ионин. – М. «Ad Marginem», 1997. – 527 с.
5. Ледяев, В. Формы власти: типологический анализ / В. Ледяев // Полис, № 2. – 2000. – с. 6-18.
6. Лок, Дж. Два трактата про врядування / Дж. Лок. Пер. з англ. О. Терех, Р. Димерець. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. – 265 с.
7. Стоун, Д. Парадокс політики. Мистецтво ухвалення політичних рішень / Д. Стоун. – К., Видавничий дім «Альтернативи», 2000. – 304 с.
8. Тоффлер, Э. Метаморфозы власти: Пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 669, [3] с. – (Philosophy).

Ананьева Е.П.

*кандидат философских наук, доцент, докторант
ГУ «Южноукраинский национальный
педагогический университет имени К.Д. Ушинского»*

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ КАК ВЫБОР И НЕОБХОДИМОСТЬ

Современное состояние европейского мира, воспринимаемое ныне как кризис мультикультурализма, не может вечно пребывать в кризисном состоянии. Поскольку процессы глобализации делают мультикультурность неизбежной, то существование в том или ином уголке мира изолированных от глобальных процессов обществ представляется невозможным [1].

Основную причину краха мультикультурализма связывают с непризнанием трудовыми мигрантами западных ценностей в качестве единых стандартов. Но реальность состоит в том, что Европа уже не уместается в рамки классических европейских ценностей [1]. Даже если политика мультикультурализма, проводившаяся до сих пор официальными лицами Европы, переживает кризис, разные культурные представления, существующие сегодня в Европе, не могут быть ни стерты, ни превращены в стандартные образцы. «Западная модель мультикультурализма», потерпевшая крах, находится в поисках нового подхода [2].

В настоящее время большая часть трудовых мигрантов в Европе – мусульмане. Кроме того, мигранты из немусульманских стран Африки, из Индии также стали местными жителями Европы. Начиная с 1950 года, в странах Западной Европы начало формироваться новое поколение иммигрантов-нехристиан, чуждых западным ценностям. Таким образом, Европа, считающаяся колыбелью западной цивилизации, стоит перед важными вызовами. Во-первых, европейское общество, которое веками основывалось на национальной идентичности, после потока мигрантов уже не уместается в эти рамки. Во-вторых, мусульмане в Европе поставили Запад лицом к лицу с иной системой ценностей. Самый важный вызов, стоящий перед европейскими государствами, – это демографический кризис и как путь выхода из кризиса – политика, основанная на иммиграции. При этом невозможно, чтобы новые жители Европы не принесли с собою свои ценности [3, с. 124–141].

Вместе с тем в настоящее время Европа игнорирует духовность новых жителей, отдавая предпочтение только западным ценностям. Представление европейского общества о западных культурных и религиозных взглядах, как универсальном в мировом масштабе стандарте, себя не оправдывает. Это представление должно строиться на системе отношений, основанной на уважении не только к западной культуре, но и к духовному миру других. Исламские ценности сегодня – уже выбор части населения Европы. Если к ним не будет толерантного отношения, если исламский фактор не займет достойное место среди западной системы ценностных ориентаций, то это станет проблемой в первую очередь для будущего Европы.

В таких странах, как Германия, Объединенное Королевство, Италия, Австрия, Бельгия, Нидерланды, иммигранты составляют более 10% населения страны. Среди новых жителей Европы, кроме носителей ислама, хранят свои традиции и представители таких стран, как Индия, Китай, Вьетнам. Все это показывает, что мультикультурализм сегодня для западного общества есть не выбор, а именно необходимость. Будущая судьба мультикультурализма по-западному зависит от диалога христианства и ислама, сосуществования в Европе религиозных и светских представлений. Это – единственный путь выхода из кризиса. Только в толерантном обществе мультикультурализм как выбор и необходимость может способствовать взаимообогащению культур, формированию социокультурной системы, объединяющей разные народы.

Что касается непосредственно Украины, то исторический опыт наглядно показывает, что настоящего расцвета и действительно мирового уровня развития достигали те общества, которые сумели в максимально возможной степени использовать духовный опыт и достижения различных взаимодействующих с ними культур. Именно так в свое время развивалась Эллада, с которой так любят отождествлять сейчас Украину [3, с. 124–141]. Без активного взаимодействия с другими культурами ни одна цивилизация позитивно развиваться не может. Особенно это важно понять, если учесть, что культурный раскол в Украине носит не внутренний, а цивилизационный характер, вынуждая специалистов говорить о своеобразной «внутренней геополитике» [4, с. 135]. И это значит, что «битва за Украину» не ограничивается ее территорией, что на смысловом и геополитическом пространстве нашей страны решаются задачи глобального характера, нацеленные на новый мировой передел. Пытаться в этих условиях обеднять социокультурную парадигму, лишая различные части населения Украины воплощения в системе культуры, науки, образования, религии, правовых отношений присущих им ментальных и цивилизационных характеристик – значит переводить социокультурные проблемы в политическую плоскость, чем усиливать противоречия, не имея возможности их разрешить.

В современном мире идея мультикультурализма как необходимый выбор глобализированных социальных систем проходит через все общественное пространство, что в конечном результате и должно привести к опыту мультикультурной и межнациональной коммуникации, а в идеале – к гармонии и консолидации жизни в мультикультурном глобализированном обществе.

Литература

1. Габиббейли Арасту. Западный мультикультурализм после кризиса: новые вызовы, дилеммы. // [Эл. ресурс] / А. Габиббейли. – Режим доступа: inosmi.ru/world/20140710/221577853.html.
2. Бандурка А.С. Строката ководра мультикультуралізму : монографія. / А. Бандурка. – Х.: Золота миля, 2013. – 197 с.

3. Шульга Р.П. Соціокультурне середовище як простір ідентичностей та ідентифікацій // Соціокультурні ідентичності та практики. – К.: ІС НАНУ, 2002. – С. 124–141.

4. На фоне оранжевой революции: Украина между Востоком и Западом: Вчера, сегодня, завтра / Под ред. К.Ф. Затулина. – М.: ОАО «Московские учебники и картолитография». –2005. – С. 135.

Баталюк І.В.

студент філософського факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ

Сучасний стан розвитку політичних процесів в Україні перебуває в напруженому стані. У процесі реорганізації політичної системи та децентралізації влади, у зв'язку з чим збільшується вплив на громадське життя саме місцевих органів влади, досить актуально постає питання місцевих виборів 25 жовтня 2015 року, тобто наповнення органів місцевого самоврядування відповідними кадрами.

Відповідно до нового Закону України «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 № 595-VIII, було введено ряд нових положень про організацію місцевих виборів, найважливішими з яких в нашому контексті дослідження є:

1. Вибори не будуть проводитися в окупованих територіях Донбасу та в Криму.

2. Право висування на виборах мають партії, які зареєстровані не пізніше як за 365 днів до дня виборів та які змінили назву не пізніше як за 180 днів до виборів.

3. Передбачено представництво не менше 30% однієї статті у виборчих списках

4. Вилучено з переліку суб'єктів виборчого процесу виборчі блоки [5].

Це далеко не всі зміни, проте у ході нашого дослідження ми б хотіли звернути увагу саме на них. Перш за все, найактуальнішим питанням залишається проведення виборів на непідконтрольних територіях.

На думку Л. Присяжної, фактично й технічно провести вибори в Криму і на Сході неможливо. Але можливий сценарій, за яким вибори до місцевих органів самоврядування можна провести за фактичним місцем проживання кримських переселенців, що мають обрати такі «райради у вигнанні». Саме депутати цих рад мають представляти інтереси своїх виборців до тих пір, поки територія півострова буде окупована, говорити від їхнього імені, створювати списки правопорушень проти жителів Криму [4, ст. 14].

Проте цієї думки не дотримується український дослідник Н. Бойко, що вважає організаційно дані пропозиції є вкрай складні, оскільки в Україні не

було ще таких прецедентів, а тому необхідні чіткі правові межі такої діяльності. До того ж це вимагає додаткових коштів з бюджету, що і так є дефіцитним [1].

Що стосується вилучення виборчих блоків з суб'єктів виборчого процесу, то цікавою є думка В. Міського: «Скасування блочної системи, прогнозуємо, поставить «суб'єктів виборчого процесу» у не дуже рівні умови. Це означає, що, наприклад, ті самі, розкручені війною, «Правий сектор» чи «Самопоміч» нині перебувають у завідомо кращих умовах, ніж партії, які раніше зі зрозумілих причин входили до блоків. Це погано, тому що на старті надає фору «партіям війни», до яких на виборах будуть широко залучені бійці АТО, що також створить нерівномірну ситуацію підспудного тиску на виборчих дільницях» [2].

До того ж незрозумілим залишається питання реєстрації партій, оскільки деякі політичні сили, наприклад партія «УКРОП» (Українське об'єднання патріотів), не вписуються в часові обмеження закону, оскільки були створені пізніше визначених строків, до того ж не мають розгалуженої системи місцевих осередків, чим і займаються зараз, принаймні «на папері» [3].

Виходячи з вище виокремлених пунктів, дещо незрозумілим залишається і забезпечення гендерних квот у списках партій. Так, відповідно до аналізу авторів моніторингу підготовки політичних партій та потенційних кандидатів до місцевих виборів, слід зважати на те, що «мається на увазі число жінок, які потраплять у самі виборчі списки, то закон не гарантує того, що ці самі 30% жіноцтва опиняться у кріслах мерів чи у місцевих радах. Таким чином, ініціатива з такими квотами де-юре у місцевому самоврядуванні просто пахне «галочкою» для ЄС та світової спільноти» [6].

Отже, виходячи з усього вище сказаного, можна стверджувати, що новий Закон України Про місцеві вибори, не забезпечує повного вирішення нагальних проблем як у виборчій системі, так і в політичних процесах України. Більш того, залишається питання отримання вимог вище зазначеного закону суб'єктами виборчого процесу. Тож, на нашу думку, головною особливістю проведення місцевих виборів 2015 в Україні є неефективне законодавче забезпечення цього процесу, що перш за все, пов'язане з не вирішенням питання виборів на окупованих територіях.

Література

1. Бойко Н. Закон про місцеві вибори: від фальші до фальшування [Електронний ресурс] // Українська правда. – 11 серпня 2015. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2015/08/11/7077462/>.
2. Міський В. Як «провалити» відкриті списки для місцевих виборів [Електронний ресурс] // Українська правда. – 29 травня 2015. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2015/05/29/7069309/>.
3. Постанова Центральної виборчої комісії від 10 серпня 2015 року № 154 Про Календарний план основних організаційних заходів з підготовки та проведення чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2015 року.

4. Присяжна Л. За якими правилами в Україні відбуватимуться місцеві вибори // Інформаційно-аналітичний бюлетень «Громадська думка». – 2015. – № 10 (92). Ст. 12-15.

5. Про місцеві вибори. Верховна Рада України; Закон від 14.07.2015 № 595-VIII.

6. Старт виборчої кампанії: брудні технології, підкуп та натиск новачків [Електронний ресурс] // Результати моніторингу підготовки політичних партій та потенційних кандидатів до місцевих виборів. – Звіт Комітету виборців України від 7 вересня 2015 року. Режим доступу: http://issuu.com/8612157/docs/_____0?e=0/1526558

Батыр В.В.

студент

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

ИДЕНТИЧНОСТЬ И СОЦИАЛЬНАЯ РОЛЬ КАК ВОПРОС ВЫБОРА

Существуя в обществе, то есть, сосуществуя с другими людьми, человек выступает в качестве носителя определенной социальной роли. Такая социальная роль представляет собой ожидаемую обществом систему поведения определенного индивида. Во многом, определение социальной роли человека связано с его идентичностью, то есть, самосознанием себя как члена определенного сообщества. Вместе, понятия социальной роли и идентичности помогают определить положение человека в обществе с помощью ответов на вопросы: «кто я?», «к какой группе я отношусь?», «что я должен делать?». А значит, эти понятия раскрывают социальную сущность человека, выражают самого человека через набор взаимосвязей. Но тогда возникает закономерный вопрос: являются ли идентичность и социальная роль пассивно нами принятыми, утвержденными обществом и обстоятельствами, либо мы сами активно определяем и формируем свое социальное положение, выбирая свою социальную сущность среди бесконечности других?

Важно понимать, что ни социальная роль, ни идентичность не могут быть окончательно привязаны к конкретному человеку, пока они не будут приняты обществом как реальные и не начнут состоять в ассоциативной связке с этим человеком. То есть, как бы мы не решали и не выбирали, кем и в каком положении мы себя видим, пока общество это не примет – этого не существует. Ведь в нашем социуме только тот считающий себя президентом человек на самом деле является президентом, кого таковым видит общество. А единственная причина, почему люди, считающие себя Наполеонами или каким-то животными, обследуются в психиатрических больницах, так это то, что общество не согласно их приять в роли таковых. Но является ли видение конкретного человека обществом окончательной причиной его социального

положения или всего лишь необходимым условием, при том, что человек сам выбирает свое положение в социальной реальности? Другими словами, можем ли мы сами для себя решать, к каким социальным группам мы относимся, выбрать свою идентичность?

В наше время, с учетом приоритетного положения либеральных ценностей в западном мире, мнение каждого отдельного индивида по поводу своей сущности принимается как основополагающее для своей идентификации. Это может доходить до того, что человек, которого общество изначально относило, например, к гендерной группе «мужчины» может стать членом группы «женщины», если он убедит общество, что он правда себя видит таким образом. Так же, такая важная форма идентичности как национальная, не всегда рассматривается как результат внешнего предписания, а может быть результатом осмысленного выбора индивида. «Нация – это то, что дано мне не фактом моего рождения, а моими собственными усилиями и личным выбором. Этнос я не выбираю, а нацию – выбираю, могу выбрать. Нация – это государственная, социальная, культурная принадлежность индивида, а не его антропологическая и этническая определенность» [2]. Кроме того, если следовать теории общественного выбора, то определение собственной идентичности, это всегда результат рационального выбора своего положения в мире социальных взаимодействий. И вопрос тогда стоит не в том, что мы к чему-то реально относимся, а в том, что мы видим личный интерес и выгоду к чему-то относиться [1].

В таком случае, даже если мы не решаемся ответить на вопрос иерархии личного выбора и общественного мнения в процессе формирования идентичности и социальных ролей, то необходимо осознавать, что в любом случае выбор человека занимает важное место в этом вопросе. Как ни как, человек только тогда есть полноценным в социальном плане, если он осознает и принимает свое реальное положение в обществе, свою социальную сущность.

Литература

1. Давыдов Д. Социальная идентичность: теория рационального выбора как альтернативный подход к концептуализации// Социологическое обозрение. Т. 11. № 2. 2012.
2. Межуев В. М. – Идея национального государства в исторической перспективе// Полис. 1992. № 5-6.

Бахметьев А.Е.

*студент факультета правовой политологии и социологии
Национального университета «Одесская юридическая академия»*

МАСС-МЕДИА КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ КРАТКОСРОЧНОГО ВЫБОРА ИЗБИРАТЕЛЕЙ

Актуальность исследования места и роли средств массовой информации (масс-медиа) в электоральном процессе обусловлена их реальным влиянием на политический выбор граждан. С середины XX века, масс-медиа (печать, радио, телевидение) стали одним из наиболее действенных механизмов формирования общественного мнения. Однако, при этом недостаточно внимания уделялось исследованию масс-медиа как фактора краткосрочного (в рамках одной электоральной кампании или одного электорального цикла) выбора избирателей. Также необходимо учитывать, что масс-медиа обладают не только специфическим политическим влиянием, они формируют поле политической культуры и развивают институты гражданского общества.

Весомый вклад в изучение данной проблемы внесли такие известные ученые как Г. Вебстер, Г. Лассуэлл, К. Райт, Д. Макквейл, И. Засурский, М. Кастельс, Н. Костенко, Д. Яковлев, В. Конецкая и др.

В современных реалиях масс-медиа является ключевым элементом информационного пространства, которое формулирует основы информационного противоборства в мировой политике. Однако одной из ключевых их задач является «...активное проведение информационно-психологического воздействия» [1, с. 17].

СМИ в современном политическом процессе выполняют идеологическую функцию – они «...представляют трибуну для высказывания различных точек зрения. Задача СМИ – не поддерживать любую сторону в политическом противостоянии, а беспокоиться о том, чтобы поддержать именно поле дискуссий и споров, дать высказаться всем, кто имеет право голоса и является политически корректным» [2, с. 21].

Существует две противоречивые точки зрения по вопросу о степени влияния масс-медиа на массовое политическое сознание и электоральные предпочтения. С одной стороны, выдвигается тезис о тотальном влиянии масс-медиа на политические установки населения, о журналистах говорится, как о «властителях умов». Отмечаются значительные успехи масс-медиа и, прежде всего, телевидения в проведении избирательных кампаний. С другой стороны, возможности масс-медиа признаются весьма ограниченными: «влияние СМИ состоит скорее в том, чтобы указывать обществу, о чем следует задуматься, а не в том, чтобы говорить ему, что следует думать»[3].

Относительно тенденции развития украинских масс-медиа, то можно говорить об их монополизации и коммерциализации. Ни для кого не секрет, что возросла зависимость журналистов либо от бизнеса, либо от властных структур на общегосударственном и региональном уровнях.

Масс-медиа являются наиболее значимым элементом информационного пространства электорального процесса. Конструирование «медиа реальности» позволяет СМИ формировать общественное мнение как «...оценочное суждение больших общностей людей по общезначимым вопросам социальной жизни, затрагивающим их общие интересы» [4, с. 47].

Важным элементом при формировании краткосрочного (электорального) выбора является определенный уровень информированности о выбираемом политическом акторе.

Масс-медиа обладают различными возможностями и силой воздействия, которые зависят от способа их восприятия слушателями. Чаще всего, наиболее массовое и сильное политическое влияние оказывают аудиовизуальные масс-медиа. Они активно влияют не только на восприятие гражданами каких-либо отдельных политических явлений и событий, но и чаще всего, на отношение к политике в целом. Политическая пассивность населения в каком-либо вопросе, либо же его массовая активность непосредственно связаны с позицией масс-медиа в этом вопросе. Именно благодаря активной деятельности масс-медиа можно изменить политическое сознание, ценностные ориентации и цели широких слоев населения и добиться массовой поддержки политики социальных преобразований. Однако все это касается лишь краткосрочной перспективы.

Наиболее активное влияние масс-медиа на электоральное поведение граждан проявляется в ходе предвыборных кампаний. Выборы – это поле деятельности СМИ. В связи с этим наблюдается обострение отношений «медиа – власть». Увеличение конфликтов в информационной сфере следует рассматривать не как чрезвычайную ситуацию, а как периодически возникающую реальность. Она характеризуется обострением политической борьбы, возрастанием ответственности всех участников процесса – избирателей, кандидатов и СМИ. Предвыборная кампания позволяет сделать рациональный выбор, и здесь роль масс-медиа переоценить невозможно. Следует также отметить, что именно телевидение играет наиболее активную роль в избирательных компаниях в Украине. «Именно телевидение обладает огромными возможностями для формирования содержания кампании и управления ею» [5, с. 4].

Влияние масс-медиа имеет многоаспектный характер. Люди в большинстве своем подвержены влиянию всего информационного поля, а не только одного конкретного медиа. И чем более согласованными оказываются сообщения, получаемые индивидом из различных источников, тем большего эффекта достигает воздействие.

Таким образом, масс-медиа выступают одним из основных факторов формирования краткосрочного выбора избирателей.

Литература

1. Панарин И.Н. СМИ, пропаганда и информационные войны. М.: Поколение, 2012.
2. Яковлев Д.В. Роль засобів масової інформації в конструюванні політичної реальності. – Одеса, 2003.
3. Деннис Э. Мерилл Д. Беседы о масс-медиа. – М.: Вагриус, 1997.
4. Уледов А. К. Общественное мнение советского общества. М.: Соцэкгиз, 1963.
5. Сергеев С.С. Средства массовой информации в современных условиях / Сергеев С.С. // Эксперт. – 2008 – № 2.

Бедрак Н.М.

*здобувач кафедри соціальних теорій
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЛОБІСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ: ЇЇ РОЛЬ У ПОЛІТИЧНОМУ ВИБОРІ

Актуальність дослідження ролі лобізму у процесі політичного вибору обумовлена тим, що лобіювання є важливою складовою демократичного урядування. До того ж, артикуляція інтересів у процесі лобістської діяльності має яскраво виражену економічну та політичну спрямованість, адже джерелом лобізму є саме економічні потреби й політичні інтереси груп та індивідів.

Лобісти домагаються прямого впливу на органи державної влади та місцевого самоврядування, вони супроводжують політичне рішення на усіх його етапах: від включення до порядку денного органів влади до реалізації та моніторингу наслідків.

В умовах переходу від планової економіки та авторитарного панування, які характеризували владу радянської епохи до впровадження принципів плюралізму та конкуренції у політичні та економічні відносини особливої актуальності набувають дослідження політичного вибору. На зміну монополії партії та централізації управління приходить політичний плюралізм та конкуренція між політичними акторами. Демократичний політичний процес передбачає створення умов для вибору, як індивідуального, так і колективного, для артикуляції групових інтересів та потреб, їх презентації у публічному просторі, налагодження ефективної горизонтальної та вертикальної комунікації між групами та лідерами й включення актуальних проблем соціальних груп у порядок денний влади.

Проблематика, пов'язана із політичним представництвом та процесом лобістської діяльності знайшла висвітлення у працях таких провідних зарубіжних та українських дослідників, як М. Адамс, А. Бентлі, Б. Вулп, Ю. Габермас, Р. Даль, М. Дюверже, Ч. Ендрейн, Д. Ептер, А. Лейпгарт, М. Олсон, Р. Прайс, Д. Трумен, Ф. Шміттер, Ф.Штольц, Й. Шумпетер, Л. Бакун, М. Банчук,

В. Биковець, І. Воронов, О. Войнич, В. Войтков, О. Гарнік, Л. Губерський, В. Здоровега, О. Золотарьова, Н. Лапін, В. Лапкін, О. Лісничук, П. Лукашенко, М. Михальченко, В. Музика, І. Нікіфорова, В. Цвих, П. Шляхтун та ін.

У дослідженнях лобізму наголос робиться на подвійній природі представництва лобістських груп, що виражають як суспільний так і корпоративний інтерес. Ще одна відзнака лобізму – діяльність на межі підприємницької та політичної діяльності. Виокремлюються такі основні складові лобістської діяльності, як-от: реалізація інтересів, вплив на законодавчу та виконавчу владу, організаційне сприяння діяльності соціальних груп (громадських об'єднань, профспілок та ін.), формування іміджу груп інтересів для влади та суспільства, використання політичних комунікацій та мас-медіа, конкуренція з іншими групами та політичними організаціями.

У процесі дослідження політичного представництва та лобізму, як його форми, змінювались акценти: від теорії груп (А. Бентлі, Д. Трумен, М. Дюверже та ін.) та плюралістичної демократії (Р. Даль, А. Лейпгарт та ін.) до теорії політичної конкуренції, політичної комунікації, політичних мереж та ринків (Ф. Шміттер, Ф.Штольц, Й. Шумпетер, Ю. Габермас та ін.). Візії лобізму в українському науковому дискурсі включають дослідження даного феномену як складової частини інституціоналізації органів державної влади та системи управління (Л. Губерський, М. Михальченко, В. Цвих, П. Шляхтун та ін.), його місця у системі політичного представництва (Ю. Ганжуров, В. Биковець та ін.), політичної культури (О. Войнич та ін.), політичної конкуренції (І. Нікіфорова та ін.).

Плюралізм та конкуренція, які поступово поширюються у політичному просторі пострадянських суспільств, утворюють фундаментальні засади для визнання інтересів та потреб різноманітних груп на рівні державної влади та забезпечення їх представництва у публічній політиці. Ознакою демократичного політичного розвитку виступає необхідність не тільки розуміння соціальних груп, а й визнання у політичному сенсі.

У політичному виборі важливу роль відіграє лобістська діяльність, яка включає політичні та економічні консультації, інформування політичних акторів щодо наявного стану речей у певних галузях та їх можливих рішень, впровадження механізмів соціального партнерства між владою та інституціями громадянського суспільства, зв'язки із громадськістю. При цьому, у пострадянських країнах лобісти часто вдаються до масових публічних акцій, здійснюючи прямий тиск на владу. Такий вид лобізму не потребує послуг професійних лобістів, агенцій чи організацій. Навпаки, професійні лобісти мають мережу персональних зв'язків у владі, часто це колишні державні службовці або політичні діячі. На окрему увагу заслуговують представники етнічного лобі, які, мешкаючи за кордоном, лобіюють інтереси своєї історичної батьківщини.

У цілому, «Лобіст – це той, хто професійно обстоює інтереси клієнтів або консультує клієнтів, як їм лобіювати власні інтереси... Лобіювання здійснюють різноманітні агенти: зацікавлені групи, відділи великих фірм, відповідальні за

зв'язки з урядом, іноземні посольства... Розвиток професійного лобіювання можна вважати одним із аспектів загальної професіоналізації політики, тож політику нині вважають кар'єрою на все життя, коли, скажімо, відбувши свій термін у законодавчому органі, людина згодом береться до професійного лобіювання» [2, с. 369].

Група тиску, яка лобіює власні інтереси, включає представників певної галузі (промисловці, банкіри, представники ІТ-сектору, будівники, аграрії та ін.), які фінансують консалтингові та аналітичні центри, громадські організації, мас-медіа. Їх завдання – включити важливе для представників певного сектору економіки питання до порядку денного влади, зробити його публічним, привернути увагу громадськості.

На думку Ю. Ганжурова, «Процеси формування рішень, механізму впливу на громадську думку, захисту власної позиції – все це, в широкому розумінні, може сприйматися як явище, що кореспондується з поняттям «лобіювання» [1, с. 52].

Лобістські групи володіють організаційними, економічними, інформаційними ресурсами, які використовують з метою прямого впливу на владу. Вони здатні швидко мобілізувати своїх прихильників для здійснення непрямого лобіювання власних інтересів.. Водночас, досить часто в якості лобістів виступають безпосередньо самі бюрократи (т. зв. «внутрішній лобізм»).

Основна функція лобістів у сучасній політиці – інформування як владних інституцій так і громадськості щодо позитивних та негативних наслідків політичного вибору. Це означає, що лобісти виступають посередниками у комунікації між владою та суспільними групами, а отже – є невід'ємною частиною політичного вибору.

Головна небезпека полягає у тому, що лобісти можуть підміняти суспільний інтерес власним, або корпоративним. Це призводить до спотворення системи політичного представництва, руйнування комунікативної взаємодії між владою та суспільством.

Література

1. Ганжуров Ю. Парламентське лобіювання в контексті політичної комунікації / Ю. Ганжуров // Політичний менеджмент. – 2005. – № 4(13). – С. 50-62
2. Короткий оксфордський політичний словник / [за ред. І. Макліна, А. Макмілана]; пер. з англ. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2005. – 790 с.

Воробойова Г.Ю.

аспірант кафедри політології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПОЛІТИЧНІ МЕТАФОРИ В ПЕРІОД ЄВРОМАЙДАНУ (ЛИСТОПАД 2014-ЛЮТИЙ 2015)

Важливою особливістю політичної метафори в політичній комунікації сучасної України є те, що переважно використовуються іменникові метафоричні моделі. Іменникова метафора надає політичній реальності найбільш стійкої характеристики-оцінки.

Вчені досліджували дискурсивні практики у газетних матеріалах під час Другої Світової Війни, яка виявила потужний потенціал символічного політичного мовлення. Велика кількість досліджень була пов'язана з вивчення особливостей політичної комунікації [1, с. 89]. Цей механізм яскраво проявився у період народних протистоянь у центрі Києва як реакція на політику четвертого президента України – Віктора Януковича.

Політичні метафори періоду народних протистоянь на Майдані розглядають через такі напрямки:

1. як риторична фігура у мові політика
2. як елемент брендінгу держави на міжнародній арені
3. як символічна структура народного протистояння.

Подібні стихійні зібрання населення неможливі без символічного обрамлення, що виражалось в народній творчості, лозунгах та плакатах.

Різноманітність використання політичних метафор у політичному дискурсі України періоду – осінь 2014 року – зима 2015 року зумовлена швидкою мінливістю позицій «влада– опозиція». Мається на увазі те, що при зміні політичних позицій, коли політична сила отримує легітимність і того періоду, коли вона лише прагне до цього і спрямовує діяльність для своєї, відбувається зміна риторики – горизонтальні метафори, які вказують на єднання з народом і близькість, змінюються на вертикальні, які мають авторитарний і наказовий характер. Як правило, перші метафори використовуються в іменниковій формі, а другі – в дієслівній причому наказового способу. Перші метафори – теперішнього часу які виражають нагальні потреби, а другі – умовного способу [2, с. 112].

Найбільше символічну структуру, притаманну українському народу, яком автентично притаманно «йти за месією», використала Юлія Тимошенко. Вона намагалась представити себе як символічну структуру – її звільнення як політичного в'язня авторитарного режиму сприяло перемозі свободи. Важливо відзначити, що Юлія Тимошенко, за звільнення якої постійно виступали європейські політики, як і в підтримку Євромайдану в Києві, намагалась створити символічний наратив з себе як політичної фігури. Недоліком було лиш те, що вона також була представником старої політичної еліти часів Януковича та Ющенка проти яких виступали українці на Майдані.

Як у будь-якій війні, має бути територія, де відбуваються події. У даному випадку лідерами опозиції використовувалася цей смисловий наратив як «Майдан– гідності», який як наратив мав свої символічні кордони, власні органи самоврядування та внутрішню інфраструктуру, що розділяється населенням. Політичний наратив «Майдан» підкріплювався культурними смислами, а саме – багаторазове виконання національного гімну і гасел «Слава Україні», які свідчили про єдність народу в боротьбі проти влади [21, с. 56].

Гідність Майдану в риторичі лідерів опозиції протиставлялося незаконним діям представників влади, у якій зневірений народ бачив ворога. Спекуляція на протиставленні «свої – вороги» використовувалася з трибуни Майдану лідерами опозиції як фактор маніпуляції. Лідер партії УДАР Віталій Кличко часто закликав українське населення з'їжджатися на Майдан бо «Влада оголосила війну народу України. Але нас більше. І ми будемо разом! Сідайте в машини, маршрутки, автобуси».

Неодноразово лідери опозиційних партій України оголошували з трибуни Євромайдана наступні гасла, проводячи діалог з населенням – «Слава Україні – Героям слава – Слава Україні – Смерть ворогам» [4]. У даній метафоричної конструкції, враховуючи політичні реалії ситуації в Україні, «вороги» – представники влади, «герої» – народ України, який вийшов на площу боротися за свою свободу. Ототожнення себе як лідерів народного протистояння на Майдані не було ефективним для лідерів опозиції, оскільки значною підтримкою у мітингувальників вони не користувалися.

На Євромайдані відбулась сакралізація подій, про що свідчить гасло охоронців площі Майдану «Голосом народу говорить Бог». Таким чином проводиться не тільки психологічне розмежування «ми – вони», «свої – чужі», «друзі – вороги», а й духовне, що на військовому полі вважається орієнтацією на той чи інший силовий табір.

Ірраціональну бік почуттів народу підсилювала риторика лідерів опозиції, спрямована на численне згадка про «втраченої мрії» приєднання до дружної сім'ї європейських народів.

Після того, як Майдан перестав бути просто мирною акцією українців проти свавілля політиків, люди для боротьби та протистояння спецпідрозділу МВС «Беркут» об'єднувались у сотні. Ця назва не є випадковою, адже тут вбачається повернення до історичної пам'яті – козацької боротьби за незалежність 1917-1921 років. Йдеться про те, що основою організації Вільного козацтва стала сотня, що набиралася з громадян одного села чи міста не молодших за 18 років і не мала чітко означеної кількості. Поділ на сотні відбувався у Самообороні Майдану.

Саме слово Самооборона у процесі боротьби з правлячою елітою використовується для протиставлення та наголошення на діаметральній протилежності.

Як елемент брендінгу держави на міжнародній арені часто використовувалась аналогія «Україна-це Європа». Це призвело до появи

лояльності серед політиків Європейського Союзу, який не міг відмовитись країну, народ якої йде на смерть за про європейські цінності.

Література

1. Андерсон Р.Д. Каузальная сила политической метафоры / Р.Д. Андерсон. – Е. – 2006. – с. 92.
2. Баранов О.М. Російська політична метафора: матеріали до словника / О.М. Баранов, Ю.М. Караулов. – М., 1991. – 145 с.
3. Будаев Э.В. Современная политическая лингвистика / Э.В. Будаев, А.П. Чудинов. – Екатеринбург, 2009. – 230с.
4. <http://www.theinsider.ua/history-euromaidan/>
5. <http://euromaidan.tsn.ua/>

Воробйова Т.Л.

аспірант кафедри політології

Донецького національного університету

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ НА ПРОТЕСТНІ НАСТРОЇ ГРОМАДЯН

Сьогодні українська держава разом зі своїм суспільством знаходиться у точці біфуркації, коли подальшу її долю визначає ряд параметрів, від яких вона залежить. Це такий період в розвитку політичної системи, коли минулий лінійний, передбачуваний шлях стає неможливим, це критична, нестійка точка, в якій система перебудовується, обирає один з можливих варіантів подальшого розвитку, тобто відбувається певний фазовий перехід. З одного боку, цей період характеризується невідомістю, мінливістю та дезорганізацією, але з іншого – відкривається певний потенціал майбутніх шляхів розвитку. На сьогодні система має можливість ще раз розпочати шлях до побудови соціально–правової, демократичної держави. Адже, демократичні зміни, які мали місце на початку 90-их рр. та у 2004-2005 рр., поступово були загальмовані, так і не досягнувши поставленої мети.

За еволюційний чи революційний шлях трансформації політичної системи відповідає багато факторів, серед яких є протестна політична участь. Якщо і в подальшому буде відтворюватись нереалізований порівняно недавно протестний настрій, то його розвиток може відбуватися прискореними темпами. У цьому випадку підйом настроїв носить як би раптовий, несподіваний характер і створює значні труднощі для політичної системи, яка, здавалося б, зовсім недавно зуміла впоратися з подібними коливаннями. В результаті послідовності таких криз система ризикує опинитись в хаотичному режимі, що створює загрозу існування держави загалом.

Виходячи з цього, автор ставить за мету розглянути фактори масового політичного протесту в Україні.

В основі протестної поведінки в політичному полі лежить невдоволення умовами життя. З початком ринкових реформ в Україні показники невдоволення умовами життя в цілому та її окремими складовими – помітно зросли порівняно з попереднім радянським періодом. При аналізі динамічних рядів цих показників, які публікуються зокрема Інститутом соціології НАН України, з'ясовується, що протягом тривалого часу їх значення залишалися відносно стабільними [1].

В історії пострадянської України спостерігалися зниження цих показників, наприклад, 1998 р. в результаті економічної кризи. Проте вже через деякий час їх значення поверталися на колишній рівень. З цього можна зробити висновок, що відносно низький рівень життєвого задоволення в сучасній Україні має в основному фоновий характер і не обов'язково означає високий рівень потенційного, а тим більше реального масового політичного протесту. У цей же час індекс дестабілізаційного протестного потенціалу мав зростаючу динаміку [1]. Показник 2010 року – 4,2 був найвищим з 2005 року, коли на суспільні настрої вплинула ефективність масових протестів під час виборчої кампанії 2004, а відповідний індекс склав 4,6 [1, с. 194]. Такий результат був характерний для 2012 року, у якому не відбувалось критичних протестних подій, що призвели б до політичних метаморфоз. За таких схожих умов, здавалося б українці повинні мобілізуватись для здійснення своїх намірів. Але складалася суперечлива ситуація, коли відносно висока частка незадоволених поєднувалась з порівняно низькою часткою тих хто реально бере участь в акціях протесту. Найбільш яскравими прикладами зазначеного протиріччя можуть служити, такі факти: по-перше, багаторазове знецінення гривні в серпні 1998 р. не привело до масових виступів проти економічної політики уряду, тоді як аналогічні події в Індонезії (у 1998 р.) і Аргентині (у 2001-2002 рр.) викликали масові вуличні заворушення і, по-друге, серія реформ, пов'язаних з урізанням або обмеженням соціальних гарантій, зокрема, збільшення пенсійного віку, прийняття Податкового кодексу тощо, викликали лише незначні зворушення в суспільстві, у цей же час аналогічна ситуація у Франції (збільшення пенсійного віку жінкам) сприяла тому, що люди вийшли на вулиці з вимогами переглянути політику влади. Це є свідченням того, що низький рівень задоволеності життям, та наявність високого протестного потенціалу в суспільстві ще не є запорукою масової мобілізації населення.

Оскільки протестна активність, як правило, протікає в певному інституційно-оформленому вигляді, то, очевидно, що вона повинна направлятися з боку деяких соціальних акторів, що володіють відповідними організаційними ресурсами. Для нас це означає, що крім змінних ефектів модернізації та соціальної напруженості варто врахувати фактор маніпулятивного впливу на суспільну свідомість, що характеризується високим протестним потенціалом, з боку організованих акторів, в першу

чергу, політичних еліт, політичних партій, економічних груп і громадських організацій, через генерацію суспільно резонансних подій, актуалізує протестний потенціал. У будь-якому випадку підйоми і спади масової протестної активності пов'язані зі станом не тільки масової, але й елітної свідомості. Сьогодні різні форми нетрадиційної політичної поведінки використовуються для одержання соціальних вигод групами, яким бракує ресурсів. Тобто, за цих умов політична еліта використовує маси, як інструмент досягнення бажаних цілей, що зазвичай має вкрай непередбачувані наслідки.

Таким чином для побудови сильної, соціально-правової держави політична еліта повинна відкрито повідомляти мету, стратегії і практики її реалізації, яка буде пов'язана з благополуччям населення країни, а не окремих груп. Проблема відповідальності еліти перед власним народом стала достатньо гостро. Через це, сьогодні політика нашої держави характеризується неефективністю, яка приводить до ціннісної напруженості та зниження соціального рівня життя населення.

Література

1. Українське суспільство 1992 – 2013. Соціологічний моніторинг / За ред. д.е.н. В.М.Ворони, д.соц.н. М.О. Шульги. – К. : ІС НАНУ. – 2013. – 566 с.

Воронов О.І.

кандидат психологічних наук,

докторант кафедри державного менеджменту

Національної академії державного управління при Президентіві України

ВИБІР ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ В СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

В ХХ ст. збільшується кількість методологій, які зазіхають на місце «великої теорії». Однією з таких методологій стає «теорія суспільного вибору», яка вивчає різноманітні засоби та методи, за допомогою яких люди використовують владні структури для задоволення особистих інтересів [6]. Представники даного напрямку не тільки піддають сумніву ефективність втручання держави в економіку, але і роблять предметом аналізу процес прийняття рішень органами державного управління [3].

Згідно думки одного з засновників теорії суспільного вибору Д. Бьюкенена, прийняття колективного рішення в умовах прямої демократії відбувається в два етапи: конституційний – визначаються правила взаємодії індивідів і постконституційний – формується стратегія поведінки індивідів з врахуванням правил, які визначені на начальному рівні. Д. Бьюкенен вважав, що всі люди, незалежно від того, чи є вони приватними особами, державними службовцями або

суспільними діячами, приймають рішення та діють виходячи з особистої вигоди. Якщо приватні інтереси суперечать інтересам суспільства, людина зазвичай віддає перевагу особистому інтересу. Представники органів публічного управління не є виключенням з цього правила [2].

Іншою методологією стала «теорія раціонального вибору», яка обґрунтувала концепцію політичної поведінки, в якій людина виступала незалежним та активним актором, яка дозволяла поглянути на його дії з середини, враховуючі характер його установок та їх вплив на вибір в процесі прийняття рішень. Її засновниками вважають Є. Даунса (сформулював основні положення в книзі «Економічна теорія демократії»), Д. Блека (ввів в політичну науку поняття переваг), Г. Саймона (обґрунтував концепцію обмеженої раціональності), М. Олсона, В. Райкера, Г. Таллока, Л. Шاپлея, М. Шубіка, (розробляли «теорію ігор»).

Проблема вибору при прийнятті рішень в сфері публічного управління обумовлена тим, що часто відповідні керівники діють ірраціонально під впливом швидкоплинних факторів. Особливості вибору методів прийняття управлінських рішень в діяльності органів публічного управління досліджували Р. Армстронг, У. Бредрик, Р. Дафа, Д. Дерлоу, А. Наумов, А. Поршнєв, Р. Фатхутдінов. В їх дослідженнях підкреслюється, що у кожному конкретному випадку вибір методів визначається багатьма факторами, як об'єктивними, так і суб'єктивними [5]. У реальних ситуаціях вибору з множини альтернатив особа, що приймає рішення, обирає кращий варіант керуючись особистою думкою. У різних людей уявлення про одну й ту саму ситуацію може істотно відрізнятися, але логічно припустити, що в схожих ситуаціях одна й та сама людина буде діяти однаково. Тому є можливість побудувати формалізовані правила, за яким зазвичай здійснюється вибір [7].

В процесі публічного управління часто зустрічаються нетипові ситуації та нестандартні проблеми, які не піддаються формалізованому рішення. В таких випадках велику роль грає інтелектуальні здібності, талант та особиста ініціатива осіб, які приймають рішення [4]. На практиці більшість рішень займає проміжне положення між двома крайніми точками, припускаючи в процесі їх розробки як прояв особистої ініціативи, так і застосування формальної процедури [1]. Керівнику органу публічного управління для прийняття рішення потрібно встановити: може бути формалізована задача чи ні. З'ясування цього питання спрямовує пошук в область формальних (математичних) або евристичних (інтуїтивних) методів. Потрібно замітити, що нерідко відбувається вибір не одного, а цілого набору рішень, які являються визначеним підмножеством безлічі можливих рішень [8].

Таким чином, необхідно максимально виключити упередження і суб'єктивізм при виборі характеристик певної альтернативи ухвалення рішень і оцінці його пріоритетів. Це не завжди можливо тому, що багато керівників органів публічного управління страждають «десідофобією» (боязню ухвалення рішень). Така ситуація обумовлена наявністю ризику при формуванні альтернатив певної частки управлінських рішень. Для ефективного вибору методу ухвалення управлінських

рішень в сфері публічного управління необхідно розглянути багато факторів, які мають значний вплив на організацію цього процесу.

Література

1. Асаул А. Н. Теорія и практика принятия решений по выходу организации из кризиса / А. Н. Асаул, И. П. Князь, Ю. В. Коротаева // Под. ред. А. Н. Асаула. – СПб: АНО «ИПЭВ», 2007. – 224 с.
2. Бреннан Д. Причина правил. Конституционная политическая экономия / Бреннан Д., Бьюкенен Д. – СПб.: Экономическая школа, 2005. – 272 с.
3. Бузанакова А. Р. Теория общественного выбора / А. Р. Бузанакова, С. Н. Паклина // Молодой учёный. – № 4, 2013 – С. 189–191.
4. Дубов Ю. А. Многокритериальные модели формирования и выбора вариантов систем / Ю. А. Дубов, С. И. Травкин, В. Н. Якимец . – М.: Наука., 1986. – 124 с.
5. Мошек Г. Є. Особливості вибору методів розробки і прийняття рішень в управлінні торговельними організаціями / Г. Є. Мошек // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – № 682, 2010. – С. 317-321.
6. Нуреев Р. М. Курс микроэкономики / Р. М. Нуреев. – 2-е изд., изм. – М.: Изд – во «НОРМА», 2002. – 572 с.
7. Ус С. А. Методи прийняття рішень / С. А. Ус. Навч. посібник. – Д.: Національний гуманітарний університет, 2012. – 212 с.
8. Шатохін О. Г. Проблеми вибору альтернатив при ухваленні рішень / О. Г. Шатохін // Вісник СумДУ. Серія: «Економіка». – № 3, 2011. – С. 157–162.

Гришук О.А.

аспірант кафедри політології

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»*

ДИЛЕМА ВИБОРУ ЕТНІЧНИХ АКТОРІВ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ

Проблеми політичного вибору у сучасних умовах обумовлена тим, що у ній віддзеркалюється не лише стан філософських, політичних, соціально-економічних теорій, парадигм та підходів, а й особливості історичного розвитку кожної країни.

У сучасному світі, у зв'язку зі змінами у структурі політичної взаємодії (становленням інформаційного суспільства, переходом до мережевої організації політичного простору та ін.) перегляду підлягають фундаментальні принципи влади модерної доби, у тому числі – шляхи формування інститутів влади та прийняття політичних рішень. Політичний вибір стає однією із основних складових політичної діяльності в умовах трансформації суспільства.

Одним із головних стає фактор політичної культури. Політична влада завжди потребує «культурного обрамлення» для того, щоб існувати та визначити себе. Особливої ваги політична культура набуває в умовах трансформації сучасного політичного простору, коли ідеологічна компонента політичних процесів піддається ерозії і втрачає своє значення і правовий статус у процесі політичного вибору [2, с. 35].

Також доцільно створювати умови, які сприяють участі національних меншин у загальнодержавних і місцевих виборах (питання мови виборчих бюлетенів, інформації про кандидатів мовами національних меншин), зокрема в місяцях компактного проживання національних меншин. Відповідне питання потребує розвитку законодавства про національні меншини в Україні в цілому, адже на законодавчому рівні не визначено поняття «місце компактного проживання». Необхідно запроваджувати більш ефективні механізми імплементації та розвитку положень українського законодавства стосовно забезпечення представництва меншин.

Більшість експертів схилиються до думки, що врахування інтересів меншин та забезпечення їх прав у виборчому процесі має відбуватися «під час формування меж виборчих округів» з огляду на місця компактного проживання національних меншин. Так, зазначає, що під час виборчого процесу було б доцільним сприяти виборчій агітації з боку суб'єктів виборів мовами меншин, також доцільним є друк виборчих бюлетенів мовами меншин, також позитивно оцінює врахування інтересів національних громад під час формування виборчих комісій різного рівня [3].

Ідеї полікультуралізму поступово входять у суспільну свідомість, утверджуючись як нормативне вчення про мовну компетентність, а також про перспективи розвитку етнокультурних спільнот і громадських організацій.

Процес поєднання у соціальній політці елементів етнонаціоналізму та полікультуралізму породило протиріччя в цілісності сприйняття загальнонаціональної державності.

Яскраво простежується проблема розбіжностей у виборі в ході плебісцитарних кампаній 2004 та 2006 років. Де спостерігалася безпрецедентна виборча мобілізація на основі актуалізації регіональної ідентичності. Регіональні відмінності полі етнічного українського суспільства зумовлені багатьма об'активними чинниками, найбільш значимі виділяє Олена Кривицька:

- Етнічна своєрідність регіонів
- Регіональна дислокація основних конфесій
- Регіональна диференціація мовної практики.
- Розігрування багатьма політичними силами „карти„ регіональної своєрідності України під час парламентських та президентських виборів [1, с. 62].

Таким чином реалізація права вибору в плебісцитарних кампаніях етнічними акторами залежить від комплексу явищ. Зокрема, ключовим є саме виборче законодавство. Воно може забезпечити етнонаціональним меншинам можливість обирати, обиратись та контролювати сам виборчий процес.

Забезпечення прав національних меншин, етнічних спільнот щодо політичного представництва:

- забезпечення дієвих механізмів висунення кандидатів у народні депутати від національних меншин;
- врахування інтересів національних меншин та етнічних спільнот стосовно їхнього проживання (компактного проживання) під час формування виборчих округів;
- створення умов, які сприяють участі національних меншин у загальнодержавних і місцевих виборах (питання мови виборчих бюлетенів, інформації про кандидатів мовами національних меншин)

Література

1. Кривицька О. Міжрегіональний «розкол», України: чинники поглиблення./ Олена Кривицька Міжрегіональний «розкол» України: чинники поглиблення.// Політичний менеджмент. – № 2. – 2008.– С. 51-65.
2. Паніна Н.В. Головаха Є.І. Тенденції розвитку українського суспільства (1994-2005)/ Паніна Н.В. Головаха Є.І. Тенденції розвитку українського суспільства (1994-2005). – Київ. – 2005. – 150 с.
3. Тищенко Ю. Політичні партії та національні меншини в оцінках експертів / Тищенко Ю. Політичні партії та національні меншини в оцінках експертів.– режим доступу: www.ucipr.kiev.ua

Діденко Л.В.

кандидат філософських наук, доцент

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ТЕОРІЯ ВИБИРАННЯ: СЦЕНАРІЮВАННЯ

Людське створіння постає чи не єдиною істотою, що здатна запитувати. Запитування – це шукання, результатом якого є вибір. Зверніть увагу: вибір не є ані перебиранням альтернатив, ані визначанням вдалішого варіанта, він є результатом, який суб'єкт демонструє світові. Результат вибирання, безсумнівно, постає як ситуативним, так і антроповкоріненим, тобто тільки суб'єкт – рішеннеприймальник – може надати перевагу одному з міріад варіантів розв'язання ситуації. Мова не йтиме про ролі, які можуть варіюватися залежно від суб'єкта та/або від конкретної ситуації: про це уже було сказано раніше [1]. Спинюся ліпше на аспекті сценарію, який має реалізовуватися після приймання рішення, тобто вибороявлення.

Сценарій – одновекторне розгортання конкретної ситуації, яка потребує розв'язання. Кожну ситуацію необхідно розглядати через різні призми: безпосередніх учасників, спричинювальника, наслідкоотримувальників, людства загалом. Кожен із фігурантів за мету має вигоди, що здебільшого не

цікавлять іншого (-их). Перелік вигод узвичаєно сприймають як елементи матеріального та/або духовного, але не варто відкидати й захоплення самим процесом (розгортанням ситуації, вибиранням, спостереженням за учасниками, прорахуванням можливих кроків кожного з головних учасників тощо).

Може видаватися на перший погляд, що сценарій ситуації дехто начерково пише наперед, а потім тільки слідкує за діями учасників, але без власного втручання. Насправді першу фазу сценаріювання (тобто власне долучання головної ідеї до ситуації або виокремлення першої з останньої) можна створити тільки мисленнєво «у межах одного суб'єкта» (це є задум). Задум буде реалізовуватися через гравців, тобто акторів, кожен з яких неодмінно постає актором. Носій задуму може як спостерігати за розгортанням сценарію (і втручатися лише у моменти, що наблизять ситуацію до самоліквідування через дії акторів-акторів), так само і бути активним гравцем. Задум може зайти у глухокуття, оскільки кожна ситуація передбачає ризик, який підвищуватиметься і перетинатиме допустимі для життєздатності ситуації межі, що в свою чергу сприятиме самоліквідуванню ситуації через втрачання інтересу до неї самими гравцями або ж добровільну відмову гравців від самоідентифікування, яке уможливлуватиме полірівневе самоліквідування (спершу гравців і наостанок ситуації). Кожен сценарій має просте розв'язання, яке влаштовує гравців, але може суперечити цілі (-ям) спричинювальника. Долучання антропочинників (цінностей, норм, принципів тощо) як каталізаторів ситуацієрозгортання стан справ не поліпшить: шкалу антропочинників можна замінити антишкалою, що буде подано гравцям як базові параметри ситуації. Наразі може бути наявне те, що пов'язують з маркером «масова»: свідомість, світогляд, культура тощо.

Сценаріювання другої фази пов'язане із обиранням шляхів/напрямів розвивання ситуації. Це не розв'язки самої ситуації, радше «комплекти» шляхів/напрямів, у кожному з яких змін зазнаватимуть не більше 10 параметрів. Умовна назва даної фази – «гра-в-якщо».

Сценаріювання третьої фази вкорінене у результаті, тобто виборі – остаточному рішенні суб'єкта щодо реалізування одного «комплекту» шляху/напрямку ситуацієрозвивання. Суб'єктом може поставати спричинювальник ситуації, її модератор, актор, випадкова суб'єктодиниця. Приймання рішення щодо розв'язання ситуації залежить не тільки від стратегійності рішеннєприймальника, але й від випадковості.

Сценаріювання четвертої фази схоплене терміном «розв'язок»/»рішення». Ситуація може бути розв'язана за умови виявлення ядра, тобто проблеми, навколо якої суб'єктами та обставинами нашаровували елементи приховування сутності ситуації.

Пропоновані фази сценаріювання є каркасом розгортання ситуації. Проте використання «шляху масок» ще ніхто не скасовував: кожний суб'єкт вільний/свободний у виборі маски (або ролі для «гри у ситуацію»). Складнощі виникатимуть із виявленням суб'єктів замаскованих та справжніх. Не виключено імітування, яке сприйматимуть як замаскованість. У ситуації

важливі не тільки вчинання, але й мовокоди, якими послуговуються. Дешифрування останніх поставатиме ключем до розв'язування ситуації, тобто схоплення/розуміння ядра ситуації.

Можливо, залишилося запитання: що таке сценаріювання? Це і розробляння одновекторного розгортання конкретної ситуації, що потребує розв'язання; і поетапне втілювання сценарію; і вираховування найможливіших варіантів розгортання ситуації; і отримання найоптимальніших наслідків для суб'єктів-фігурантів; і розподіл відповідальності тощо. Це сам сценарій від моменту його задуму до моменту майбутнього отримання результатів-наслідків під час розв'язання конкретної ситуації. З одного боку, наявність сценарію можна пов'язувати із маріонетковістю через ролі/маски та маркер «масова». З іншого боку, навіть у параметральновивіреному сценарії можлива різнорівнева дія принципу випадковості. Сценарії як феномен існували здавна: це не вихоплювання окремих елементів ситуації, а їх взаємопов'язаність та взаємозалежність. Одним з прикладів сценаріювання є давньокитайський трактат Сунь-дзи «Мистецтво війни» (Сунь-дзи бін фа) [2].

Отже, сценаріювання є спробою самовдосконалення суб'єкта від розвивання ідеї до її втілення, від грання до тлумачення, а також можливістю для інших суб'єктів змінити кути схоплення речей, феноменів, явищ та інших суб'єктів. Теорія вибирання має навчити суб'єктів відповідальності за майбутні та отримувані наслідки, що стимулюватиме у кожному з нас плекання-і-підтримування дійсної людськості, а не вибіркового гуманізму для осіб певного кола.

Література

1. Діденко Л. В. Теорія вибирання: феномен приймання рішення / Лариса Віталіївна Діденко // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2013. – Випуск 72 (№ 5). – 966 с. – С. 320-327.
2. Сунь-дзи. Мистецтво війни / Пер. з китайської та коментар Сергій Лесняк. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. – 110 с.

Дмитриев А.Н.

кандидат исторических наук, доцент

Школы исторических наук

Национального исследовательского университета Высшей школы экономики,

ведущий научный сотрудник

Института гуманитарных историко-теоретических

исследований имени А.В. Полетаева

УКРАИНСКАЯ «ОТТЕПЕЛЬ» МЕЖДУ НЭПОМ И ПЕРЕСТРОЙКОЙ: ИСТОРИЧЕСКИЕ РАЗВИЛКИ И ПРОЕКЦИИ ПОСЛЕСТАЛИНСКОГО ПЕРИОДА

В исследовательской литературе развилки и моменты выбора в украинской и русской истории последних полутора столетий принято связывать с рубежными датами 1917 или 1991 годов. Несмотря на оправданность такого подхода, мне хотелось бы остановиться на менее очевидных и порой скрытых факторах того или иного выбора, который нередко диктовался традициями и процессами большой длительности. Рассматривая явление path-dependency (в терминологии Д. Норта) применительно к ситуациям выбора в такой специфический период, как позднесоветская эпоха, мы должны обратить особое внимание на проблематику исторических ретроспекций – как фактор выбора сценария будущего. Разумеется, свободный характер и возможности выбора после смерти Сталина, а также в 1960-1970е в СССР в целом и в Украине были заметно ограничены устройством и политической и идеологической системы, но все-таки не диктовались исключительно по воле и указаниям сверху. Более того, опыт ограниченного выбора оптимальных (для тех или иных групп влияния) картин прошлого в хрущевский или брежневский периоды и представления об историческому пути Украины и Советского Союза прямо повлияли на ценностные предпочтения и репертуары действий активных политических игроков переломного рубежа 1980 и 1990-х годов.

В центре доклада будут восприятие в первые пятнадцать-двадцать послесталинских лет (до начала 1970-х годов) опыта и уроков НЭПа и украинизации в идейной жизни тогдашнего украинского – и шире, советского – общества. Трактовка НЭПа на страницах подцензурной печати и мемуаристики была достаточно широкой – от восприятия тех лет как временного отступления по пути к социализму до понимания их как «истинно ленинского» вектора послереволюционного развития. Соответственно и политика украинизации в тогдашней УССР и в разных ее частях тоже понималась двояко – то как тактическая уступка в условиях работы с многомиллионной крестьянской массой с целым рядом «перегибов», то как реализация единственно верной и predetermined генеральной линии. Анализ обращения к раннесоветскому наследию после смерти Сталина не должен ограничиваться только изучением главных партийных документов или пособий по истории КПСС. Современными историками советской экономики периода оттепели уже

затрагивался вопрос об учете в тот период и югославского опыта, и развития восточноевропейских стран, и особенно оценок и перспектив развития СССР 1920-х (роль товарного производства при социализме, возможность относительно свободного ценообразования, разные пути «обобществления» сельского хозяйства). Не только в Украине, но и во многих национальных республиках СССР и в автономиях РСФСР далеко не сразу был определен статус «своих» деятелей и культурных активистов послереволюционных лет, которые были осуждены или ошельмованы как «уклонисты» еще до декабря 1934-го года (общепринятой даты начала «культы личности») – потому их реабилитация в 1950-е и 1960-е годы неизбежно носила выборочный и ограниченный характер, с непременным указанием на их ошибки или заблуждения. Так, в советской Украине были политически реабилитированы и возвращены в когорту «несгибаемых ленинцев» Н. Скрипник и Д. Затонский, но не А. Шумский или М. Хвылевой, с которыми связывались уступки «буржуазному национализму» в 1920-е в сфере идеологии и образования, а также стремление противопоставить украинских коммунистов московской политике.

Схожий процесс поиска путей в будущее через обращение к прошлому происходил в общесоюзном масштабе – когда реабилитированы были Постышев и Тухачевский, но не Бухарин или Троцкий. Подспудная сугубо позитивная переоценка НЭПа сторонниками «мягкой линии» среди советского образованного класса и слоя экспертов, советников и историков-специалистов (Е.А. Амбарцумов, Ф.М. Бурлацкий, А.П. Бутенко, М.Я. Гефтер, В.П. Данилов и др.) в 1960-е годы явно готовила будущие идеи перестройки и «нового мышления». Они воплотились в политические решения уже второй половины 1980-х – с открытой апелляцией к позднему Ленину, Бухарину и наследию «рыночного социализма» во времена Горбачева.

В нашем докладе упор будет сделан не на проблемах социальной истории, а на еще недостаточно исследованных областях идейной жизни советского общества, применительно к Украине – в частности, на развитии гуманитарных и социальных наук, а также педагогики 1950-1960-х годов. Во всех этих сферах существовал свой модус официального и неофициального режимов памяти. При этом нужно учитывать не только такие болевые точки как голодомор, коллективизация, потери и лишения Второй мировой войны, но и менее острые, но все же важные оттепельные споры об образовательной политике 1920-х и «нежелательных» фигурах, вроде В. Винниченко или М. Грушевского. Для украинского контекста большую роль, чем для общесоюзного играла позиция эмигрантской диаспоры – особенно влиятельной в среде интеллектуалов-нонконформистов.

В докладе будут затронуты и проблемы историографические (например, дискуссии о периодизации советской истории в начале 1960-х на страницах академических журналов – поскольку спор этот носил и скрыто идеологический, а не только дидактически-классификаторский характер). В Советской Украине – в отличие от исторической памяти диаспоры – особую

роль играли не столько отсылки к периоду «освободительной революции» (потому что здесь приоритет «Великого Октября» и правоты большевиков был непререкаем), сколько апелляции к давнему казацкому прошлому, временам Богдана Хмельницкого и войн с поляками и турками. Правда и здесь сугубо специальные исторические вопросы – от этнической принадлежности трипольской археологической культуры до легендарной даты «основания» Киева или значения Переяславской Рады – тоже приобретали идеологический характер. Потому в последние годы справедливо большое внимание уделяют роли в перестройке республиканского самосознания позднесоветского времени не только диссидентам, но и официальным украинским историкам, которые все же осмеливались выходить за рамки ортодоксии и были за это жестко раскритикованы – деятельности Федора Шевченко, Олены Апанович, Олены Компан. В этой же связи нужно обратить внимание и на переоценку наследия Н. Костомарова, М. Драгоманова и И. Франко с середины 1950-х до середины 1980-х годов.

Образ украинского возрождения 1920-х (да еще в рамках советского федерализма) оказался весьма востребован среди части украинских шестидесятников и в известный период времени отвечал амбициям тогдашнего украинского партийного руководства во главе с Петром Шелестом. Высшей точкой этого интеллектуального брожения можно считать появление и неподцензурную циркуляцию трактата Ивана Дзюбы «Інтернаціоналізм чи русифікація?» (1965). Отсылка к национал-коммунистическим принципам, наследию 1920-х – включая и Скрыпника, Зерова или Хвылевого даже в годы «маланчуковщины» (по имени влиятельного секретаря украинского ЦК при Щербицком в 1970-е) стала важной точкой отсчета и самосознания для количественно незначительного, но идейно влиятельного слоя советской украинской интеллигенции и даже части партийных деятелей. Именно на этой базе даже в условиях контролируемой гласности в годы перестройки возникло движение «Рух» с его ориентиром на самостоятельность и суверенитет Украины. Типичным в этом смысле можно считать интеллектуальные биографии известных писателей, вроде Олеся Гончара (с его «Собором»), Ивана Драча или Дмитра Павличко. Таким образом за «внезапным» выбором большинства населения Украины декабря 1991 года стояла долгая, с «задержками» и торможениями работа двух-трех предыдущих десятилетий по сознанию и исторической легитимации украинской самобытности (пусть и в федеративных рамках) – а не продиктованный кризисом неожиданный поворот или скороспелая «измена» тогдашней национальной партноменклатуры прежним «общесоюзным» установкам.

Литература

1. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х років. К., 1995
2. Яремчук В.П. Історична наука в УРСР у «добу Шелеста» Український історичний журнал 2008. N 3 С.149-162.

3. Дмитрук В.І. Україна не мовчала: Реакція українського суспільства на події 1968 р. в Чехословаччині. К., 2004.
4. Бажан О.Г. Ресталінізація в Україні другої половини 1960-х років // Історія України. Маловідомі імена, події, факти: Зб. ст. К., 2003. Вип. 20-21. С. 648-662.
5. На скрижалях історії. З історії взаємозв'язків урядових структур і громадських кіл України з українсько-канадською громадою в другій половині 1940-их – 1980-ті роки. Збірник документів та матеріалів. Київ, 2003.
6. Бажан О.Г., Телюк Ю.З. Український національний рух. Основні тенденції і етапи розвитку (кінець 1950-их – 1980-ті рр.). Київ, 2000.
7. Тернистим шляхом до храму. Олесь Гончар в суспільно-політичному житті України 60-80-і рр. ХХ ст. : Збірник документів та матеріалів. Київ, 1999.
8. Дмитриев А.Н. Демон истоков: как (поздне)советские гуманитарии утверждались в своем прошлом // Неприкосновенный запас: дебаты о политике и культуре. 2014. № 1 (93) (январь-февраль). С. 11-23.
9. Апанович О. Федір Павлович Шевченко : Історик, архівіст, історіограф, джерелознавець, археограф, орган. науки, Людина. Спогади та історіограф. аналіз / О. Апанович; НАНУ; Ін-т історії України; Ін-т української археографії. Київ, 2000.
10. Ясь О. Визначні постаті українського історіописання у світлі культурних епох (початок ХІХ – 80-ті роки ХХ ст.). Ч. 2. Київ, 2014.
11. Дмитриев А. Сердечное слово и «республиканский уровень»: советские и украинские контексты творчества Василия Сухомлинского // Острова утопии: педагогическое и социальное проектирование послевоенной школы (1940--1980-е). Москва: Новое литературное обозрение, 2015. С. 307-340.
12. Касьянов Г. Украина-1990: «бои за историю» //Новое литературное обозрение. 2007. № 83/84. Т. I (№ 83). С. 76–93.
13. Plokhyy Serhii. The Last Empire: The Final Days of the Soviet Union. New York: Basic Books, 2014.

Качарова К.П.

*студентка факультету правової політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОСНОВОПОЛОЖНІ ПРИНЦИПИ ТЕОРІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ДЖ. РОЛЗА

На сьогоднішній день достатньо гостро стоїть питання стосовно більш-менш рівномірного розподілу благ у суспільстві, у зв'язку з розривом між бідними і багатими, який з кожним століттям, роком стає все більшим. І дійсно, це реальна проблема, яка породжує достатньо соціальних конфліктів, які у свою чергу призводять до дестабілізації цілої системи. Історичним прикладом є

Велика буржуазна французька революція і головним гаслом її стало: «Свобода, рівність, братерство».

Безумовно, досить велика кількість вчених різних періодів намагалася знайти певний баланс або модель, за якою будь-яке суспільство могло подолати несправедливість у системі розподілу матеріальних благ та ресурсів за власну працю.

Так, наприклад, Джон Ролз сформував теорію справедливості. Даний підхід філософ обґрунтовує з позиції суспільного договору, а не утилітаризму, який у той час отримав новий виток у своєму розвитку. Джон Ролз відстоював позицію ліберального крила, бо на його думку утилітаризм не здатний «...забезпечити задовільне витлумачення основних прав і свобод громадян, як вільних і рівноправних осіб» [1, с. 12]. Слід зазначити, що Ролз заперечує один з фундаментальних принципів раціоналізму – зробити так аби якомога більше блага принести для більшості людей.

Зробивши такий крок, він починає шукати нові принципи за якими можна було реально досягти справедливості і головне, щоб ці принципи не суперечили один одному.

Перший принцип говорить про те, що «...кожна людина повинна мати рівні права у відношенні найбільш великої схеми рівних основних свобод, сумісних з подібними схемами свобод для інших» [2, с. 245]. Тобто, Ролз стверджує, що одним з головних аспектів у досягненні справедливості є така практика, коли всім громадянам певної держави гарантуються їх конституційні права та свободи, особливо «політична свобода (право голосувати на виборах і обіймати офіційну посаду), свобода слова і зібрань, свобода совісті і свобода думки, свобода особистості, включає свободу від психологічного придушення і фізичної загрози, право мати особисту власність і свободу від безпричинного арешту та затримання. Ці свободи повинні бути рівними, згідно з першим принципом». Слід зазначити, що побудова та реалізація моделі, де всі громадяни грають за одними і тими правилами, можливо, дійсно призведе до зменшення несправедливості у різних як зовнішніх так і внутрішніх процесах, які б впливали на ефективність роботи системи в цілому.

Подібну роль виконує в розвинутих країнах конституція, яка створює певні рамки для всіх акторів соціального, політичного, культурного і т.д. життя. Вона виступає оформленим і узгодженим «пактом еліт», які в результаті переговорів прийшли до єдиної думки.

Другий принцип стверджує, що «соціальні і економічні нерівності повинні бути влаштовані так, щоб: а) від них можна було б розумно очікувати переваги для всіх і б) доступ до посад був би відкритий всім». Перша теза говорить нам про те, що внаслідок самої нерівності у виграші були всі за рахунок сукупності економічних та соціальних переваг, а саме, у збалансованому розподілі доходів та багатств за власну працю. Друга теза надає можливість кожній людині не зважаючи на її соціальний статус та положення у суспільстві, релігії, раси, національності гендерного фактору бути ораним на певну посаду у державі чи іншій установі.

Друга теза є важливою, бо вона надає можливість рекрутування до сучасної політичної, економічної, військової, наукової еліти найкращих людей не за перерахованим переліком, який вказаний вище, а за здібностями, навичками та знаннями, якими володіють ці люди. Дана теза особливо важлива для держав, які йдуть до демократії, бо сама політична система разом з іншими сферами суспільного життя починають трансформаційні процеси та кидають виклики, на які треба відповідно реагувати а для цього нам потрібні нові спеціалісти, нова еліта.

Таким чином, Ролз створив нову альтернативу для вирішення питання, стосовно справедливого розподілу матеріальних благ у суспільстві аби попередити різні негативні процеси, такі як соціальний конфлікт, революції, повстання, мітинги, протести, марші.

Література

1. Ролз, Джон Теорія справедливості / Пер. з англ. О.Мокровольський: – К: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – с 822 .
2. Ролз Д. Справедливость как честность [Электронный ресурс] /Д. Ролз доступ к сайту <http://www.ruthenia.ru/logos/number/52/03.pdf>

Лісєєнко О.В.

*доктор соціологічних наук, професор кафедри філософії та соціології
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»*

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ МОДЕРНІЗАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

За критеріями класичних теорій модернізації, які історично утворюють три «хвилі», що послідовно виникли в межах модернізаційної концепції: вестерноцентристські (П. Бергер, М. Леві), культурно-інституціональні (Ш. Айзенштадт, Д. Белл, С. Хантінгтон), раціонально-рефлексивні (У. Бек, Е. Гідденс, Н. Музеліс, А. Турен, П. Штомпка) Україну можна віднести не стільки до країн «наздоганяючої модернізації», скільки до держав «пострадянської демодернізації» [1, с. 84], яка виявляється в поступовій деградації радянської соціально-економічної та комунальної інфраструктури, руйнуванні правової та духовно-культурної системи та неефективній демократії. І головне питання полягає в тому, який шлях модернізації повинен стати реальним орієнтиром для України, які складові модернізаційного процесу повинні стати засадами нової модернізаційної стратегії розвитку українського суспільства.

Що стосується соціокультурної складової модернізації суспільства, яка базується на цінностях людей, то саме в ній полягає ключовий бар'єр модернізаційного розвитку України відповідно до декларованої мети

євроінтеграції. Ціннісна-культурна специфіка української моделі суспільного розвитку супроводжується суперечливим та амбівалентним характером ціннісної свідомості населення України, спробами відтворення етнонаціональних домодерних традицій, складним процесом формування нової політичної культури населення України, яка значною мірою залежать від історичного досвіду, традицій, укорінених у минулому стереотипів і настанов, тобто складових політичної ментальності, які повільно піддаються зміні. Модернізаційному періоду розвитку українського суспільства властиве співіснування колишніх і нових політичних норм і ціннісних орієнтирів, традицій, настанов, мотивацій.

Одним із показників політико-культурних модернізаційних змін у суспільстві є зміна ставлення громадян до своєї держави і її інститутів. Вирішальною передумовою ефективного функціонування політичної системи суспільства є делегування інститутам політичної влади та їхнім керівним особам повноважень, надання владі політичної довіри, на базі якої ґрунтуються такі феномени політичного процесу, як легітимність (нелегітимність) політичної системи, згода (незгода), законслухняність (аномія). На підґрунті введеного П. Бурдьє поняття «політичного капіталу», який визначається як певний рівень довіри населення інститутам політичної влади і їхнім керівним особам для реалізації владних функцій, стосовно сучасних українських соціально-політичних реалій пропонується використовувати термін «позиковий політичний капітал». У його основі лежить кредит довіри, який суспільство, незадоволене ситуацією, що склалася, і розчароване у діях влади, надає політичним силам, які виступають в ролі найбільш рішучих її противників. При цьому нами виділяються два різновиди «позикового політичного капіталу»: раціонального, який базується на зваженій оцінці можливостей нової політичної сили, та ірраціонального, який відображає лише неприйняття існуючих порядків і прагнення до змін незалежно від їхнього змісту. В результаті аналізу динаміки політичного капіталу української влади 1992-2014 рр. на основі даних соціологічного моніторингу, здійсненого Інститутом соціології НАН України [2], зроблено висновок про те, що «позиковий політичний капітал», властивий українській політичній системі, є однією з причин того, що формування парламентаризму як головного демократичного механізму репрезентації політичних інтересів в Україні ще не завершено.

Процес модернізаційного розвитку українського суспільства, що розпочався у 1991 році, ще не завершений і є «незавершеною модернізацією» (за термінологією Ю. Хабермаса). Реальний вектор модернізації українського суспільства багато в чому детермінуватиметься особливостями зміни ціннісної свідомості громадян України і поведінкою національної політичної еліти, її здатністю реалізувати ефективні інноваційно-політичні стратегії суспільного розвитку.

Література

1. Ціннісна складова модернізаційних процесів у сучасному соціумі України: кол. моногр. /НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». – К, 2014. – 340 с.
2. Українське суспільство: Моніторинг соціальних змін / За ред. д. ек. н. В. Ворони, д. соц. н. М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2014. – Випуск 1(15). Том 2. Таблиці і графіки. – 410 с.

Молдованенко А.О.

*аспірант кафедри соціальних теорій
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА НА ЕЛЕКТОРАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

В останні десятиліття політичний простір стрімко змінюється в зв'язку з масовим впровадженням інформаційних технологій. Вони відкривають принципово нові можливості політичної комунікації та взаємодії: роблять більш доступною інформацію, спрощують зворотній зв'язок, стають джерелом прозорості дій політичних інститутів і конкретних політиків. Центральне місце в цій трансформації займає активне використання соціальних медіа в електоральному процесі.

Дослідженням соціальних медіа, а також їх впливом на електоральний процес присвячено праці таких зарубіжних дослідників, як: Б. Бімбер, І. Бортников, А. Зав'ялов, А. Шумілов та ін. Дослідженням цієї теми займалися також такі вітчизняні вчені, як: Т. Кремень, Д. Воронцов, А. Чернецька, М. Бабак.

Термін «соціальні медіа» застосовують до будь-якого сервісу, який дає змогу багатьом учасникам водночас спілкуватися та обмінюватися інформацією.

На думку В. Бокач, електоральний процес – це сукупність виборчих кампаній.

Активно використовувати соціальні медіа в електоральному процесі вперше почали США. Американці використовують всю гаму соціологічних засобів не тільки для дослідження громадської думки в мережі Інтернет, але і «самі активно створюють інформаційні тренди і продукти, які з легкістю продають у електоральний період» [4].

Як відмічає А. Зав'ялов, після першого веб-сайту, розробленого для передвиборчої кампанії сенатора Каліфорнії (Даян Файнштейн) у 1994р., сайти передвиборчих кампаній стали важливою частиною агітації. Під час американської президентської кампанії 1996р. два основні кандидати від провідних партій мали свої веб-сайти, хоча їх просування було ще у зародковому стані. Під час проміжних виборів до Верхньої палати Конгресу у

1998р., майже третина кандидатів в сенатори мали веб-сайти своєї передвиборчої кампанії. Починаючи з 2000р. сайти кандидатів стали невід'ємним інструментом електорального процесу в США. Вони використовувалися для інформування виборців про кандидата, а також для збору пожертвувань. Містили біографію кандидата, його політичні заяви, контактну інформацію і розклад кампанії. Кандидати уникали розміщення інформації про особисте життя та не вступали в діалог з виборцями.

Наступні виборчі кампанії у США в 2000р. і 2004р. свідчать про динамічний розвиток соціальних медіа як важливого інструменту електорального процесу. Наприклад, виборча кампанія 2000р. «стала першою президентською кампанією в США, в ході якої був широко реалізований принцип інтерактивного спілкування «кандидат-виборець», а в ході кампанії 2004р. був задіяний цілий набір технічних засобів (web-камери прямого ефіру, електронна пошта, форуми, чати)» [3].

Зараз провідні політики розвинених країн дедалі активніше вдаються до комунікації з потенційними виборцями за допомогою соціальних медіа. «Можна згадати ізраїльського президента Шимона Переса, який на YouTube виклав відео із закликом додавати його в друзі на Фейсбуці, не кажучи вже про президента США Барака Обаму, перемогу на президентських виборах якого пов'язують з ефективною кампанією в інтернеті загалом та в соціальних медіа зокрема» [5].

І. Бронніков відмічає, що на сьогоднішній момент застосування соціальних медіа як інструменту електорального процесу стає вельми перспективним: донесення політичної програми через соціальні медіа є найбільш ефективним способом агітації та розповсюдження інформації.

Соціальні медіа починають входити в набір інструментів, який використовують у електоральному процесі в Україні. Але поки у вітчизняних політиків немає досвіду користування соціальними медіа, вони ще не довіряють порівняно новому способу агітації. Як відмічає А. Чернецька, з часом активність у соціальних медіа сильніше впливатиме на електоральний процес та його результати.

Отже, на даний же момент соціальні медіа стали важливим електорального процесу. У той же час не варто говорити про соціальні медіа, як про альтернативу традиційним каналам комунікації. Швидше за все, соціальні медіа є однією з форм організації електорального процесу, що виходить на провідні позиції нарівні з газетами, телебаченням та радіо.

Література

1. Bimber B., Davis R. Campaigning Online: The Internet in U.S. Elections. Oxford University Press, 2003. P. 3.
2. Бокач В. Електоральний процес як феномен демократичного розвитку [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/1032>

3. Бронніков І. Внедрение онлайн-ресурсов в электоральный процесс (опыт США) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://e-notabene.ru/pr/article_9058.html

4. Воронцов Д. Інформаційний супровід виборчих кампаній в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2014-3/doc/5/01.pdf>

5. Чернецька В. Фейсбук у виборчій кампанії-2012:вторинний засіб політичної комунікації [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2014-3/doc/5/01.pdf>

Наумкіна С.М.

*доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук і права*

Нерубащенко І.А.

*аспірант кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»*

ГРОМАДСЬКИЙ АКТИВІЗМ ЯК ФОРМА ПРОТЕСТНОГО РУХУ СУЧАСНОСТІ

Громадський активізм проявляється в участі людей та їх організованих груп у суспільно-важливих сферах діяльності. Ці сфери не приносять матеріальної вигоди, але життєво важливі як для світової громади, так і для окремої людини. Це мотивує до об'єднання та розуміння важливості приділяти невелику частину свого часу інтересам громади. Зазвичай, будь-який прояв громадського активізму виконується на безоплатній основі. Часто він стає контр– або альтернативною культурою у суспільства, проявляється не лише у класичних маршах, маніфестаціях, пікетах і под. Глобальний громадський активізм проявляється найрізноманітніших формах, які спрямовані на привернення уваги громадськості та влади різних країн до проблеми, наприклад, мистецькі, театралізовані форми, тобто арт-активізм (соціально-політичні флешмоби, перфоманси, інсталяції, стріт-арти, гепенінги і под.), кібер-активізм (хактивізм), медіа-активізм (онлайн-петиції, блогінг, твіти / ретвіти, хештегування інформації, твіт-шторми тощо).

А. Гашенко оперує поняттям «транснаціональний громадянський активізм». На його думку, сучасний глобальний активізм успадкував традицію протесту проти глобалізації, сформовану ще у 70-80-х роках ХХ ст. [1, с. 162]; від тоді ефективними протестними формами стали акції, на зразок присвячених саммітам держав Великої вісімки (Великої сімки) чи Генеральній Асамблеї Світової організації торгівлі і под. Але з початку третього тисячоліття відбувається якісна трансформація організаційних форм глобального

протестного руху (утворення мобільних мережеских співтовариств без формальної ієрархії, без об'єднання єдиною ідеологією). На думку Л. Беннета, ідеологією глобального протестного руху є сам принцип мережевої організації, максимально відкритий для прихильників найрізноманітніших поглядів і цінностей [2, с. 216].

У розвитку громадського активізму ключову роль відіграють нові медіа та мобільні технології, що дають можливість координувати діяльність учасників, спілкуватись, створювати дистанційно віддалені групи для створення ефекту присутності у багатьох місцях одночасно (онлайн-петиції, стрім-трансляції, твіти (ретвіти), хештегування інформації, хактивізм та под.). Завдяки новим технологічним можливостям уможлиблюється відкрита та швидка публікація будь-яких повідомлень та можливість їх поширення серед зацікавлених мешканців або на певній території, їх мобілізація.

Громадський активізм можливий за наявності певних передумов : чіткої громадської позиції, громадської ініціативи, високий рівень громадянської компетентності та відповідальності та под.

Громадська позиція ґрунтується на соціальному досвіді й усвідомленості, відображає ступінь суспільної зрілості особи, характеризує її як громадянина держави, спрямовує діяльність і комунікацію людини як представника суспільства, визначає специфіку взаємодії з публічною владою. На думку Ю. Разметаєвої, «наявність сформованої громадської позиції тісно пов'язана зі здатністю до критичного мислення та сприйняття інформації, прийняття обґрунтованих рішень, уміння і готовність реалізувати права та виконувати обов'язки, виявляти толерантність, прагненням до активної діяльності. Виявлення громадської позиції передбачає участь особи у соціальному житті, яка може підтримувати, змінювати або руйнувати існуючий суспільний устрій» [3, с. 77]. Активна громадська позиція передбачає обізнаність у правах та обов'язках громадянина, готовність до активної участі у суспільних процесах, вимагає відповідального ставлення до них, розумного співвідношення особистісних і суспільних інтересів, ініціативності, соціальної взаємодії. Сформованість активної громадської позиції визначається системністю цінностей і переконань, наявністю громадянських знань та якостей, активною участю у перетворюючих суспільних процесах як національного, так і глобального масштабів.

Функціонування глобального громадянського суспільства забезпечується громадською ініціативою, яка виражається у різних формах активності його суб'єктів, націленої на захист певних інтересів і здійснення змін із метою покращання умов життєдіяльності. Громадська ініціатива, з одного боку, активізує громадян долучатися глобальних проблем і, з іншого – надає змогу інформувати про виконання прийнятих міжнародних програм.

Громадська ініціатива може набувати як форм дебатів, різноманітних соціальних проектів, діяльності профспілок і под., так і форм критики, засудження, протесту та громадянської непокори. Найактивнішим прокурором

громадської ініціативи є різні форми об'єднань громадян, зокрема, транснаціональні громадські актори.

На нашу думку, громадський активізм, як національного, так і глобального масштабів, потребує високого рівня громадянської відповідальності та громадянської компетентності. Громадянська відповідальність є сукупністю ідейно-політичних, моральних якостей, переконань, поглядів, позицій, цінностей, знань. Вона виступає симбіозом відповідальності та активності, задовольняючи потребу індивіда та об'єднань громадян у залученні до глобального врядування, вирішення спільних завдань. Громадянську відповідальність характеризує соціальна солідарність, патріотизм, гуманістична та правова освіта, високий рівень політичної культури, свідомості й самосвідомості, нонконформістська життєва позиція. Саме громадянська відповідальність мобілізує (спонукає громадськість до активного сприйняття дійсності); скеровує (виявляє та формує цілі діяльності транснаціональних недержавних акторів); регулює (впорядковує реакції на зовнішні впливи, на характер суспільних зв'язків і політичні відносин). Способами прояву громадянської відповідальності транснаціональних недержавних акторів є контроль за діями наддержавних структур, ТНК та інших суб'єктів глобального масштабу, залучення широкої громадської й експертної думки до процесу вироблення принципів рішень і под.

Повноцінна реалізація проектів глобального громадянського суспільства неможлива без високого рівня громадянської компетенції його суб'єктів. Важливими рисами носія громадянської компетентності є політична освіченість, правосвідомість, патріотизм, моральність, активна громадянська позиція.

Активізм глобального громадянського суспільства проявляється у громадському контролі – громадській оцінці виконання наддержавними міжнародними акторами їхніх соціальних завдань. Громадський контроль є невід'ємною складовою системи публічного управління. Він є системою відносин глобального громадянського суспільства з міжнародними урядовими структурами, яка ґрунтується на підзвітності міжнародних урядових і бізнес-структур «третьому секторові» та ЗМІ.

Одним із інструментів громадянського суспільства у здійсненні контролю за владою на глобальному рівні є громадський моніторинг — систематичне спостереження за виконанням владними інституціями планетарного масштабу властивих їм повноважень і функцій в інтересах глобального суспільства. Суб'єктами громадського моніторингу є громадські активісти та об'єднання громадян, ЗМІ, науковці та експерти, які здійснюють громадський моніторинг із метою конструктивного впливу на владу, а не для лобіювання приватних інтересів.

Література

1. Гашенко А. Ю. Роль транснаціонального активізму в формуванні глобального громадянського общества / А. Ю. Гашенко // ПОЛИТЭКС. – 2013. – Т. 9. – № 14. – С. 160-169.
2. Bennett W. Lance. Social movements beyond borders: organization, communication, and political capacity in two eras of transnational activism / W. Bennett // Transnational Protest and Global Activism. Eds. Donatella della Porta and Sidney Tarrow. Lanham, MD : Rowman and Littlefield Publishers, 2005. – P. 206-223.
3. Разметаєва Ю. Громадська позиція / Ю. Разметаєва // Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори) / [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]; за заг. ред. Н. М. Хоми. – Л. : Новий світ-2000, 2015. – 489 с. – С. 77.

Попович Є.О.

студент

Національного університету «Одеська юридична академія»

СИМУЛЯЦІЯ ДІЙСНОСТІ ЯК СКЛADOVA ЗДІЙСНЕННЯ ВИБОРУ

«Реальний світ давно помер.

Теперішній світ – ілюзія»

Ф. Ніцше

Актуальність дослідження теми вибору в епоху постмодерну обумовлена фундаментальними змінами у самому явищі вибору, змінами передумов вибору та реакції як окремих індивідів так і суспільства в цілому на ситуацію вибору, зміною поведінки актора в ситуації вибору. Дану проблему досліджували такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як Ф. Анкерсміт, Ж. Бодріяр, П. Бурдьє, Ч. Вінквіст, Ф. Гваттарі, Ж. Дельоз, Ж. Дерріда, Ф. Джеймсон, С. Жижек, Д. Огілві, Ю. Крістева, П. Клосовський, Ж. Лакан, Ж.-Ф. Ліотар, Є. Бистрицький, Я. Дашкевич, О. Колеснік, Т. Уварова, А. Худенко, В. Шовкун, Д. Яковлев та інші.

Жан Бодріяр оперує терміном «симулякр» і описує його як «дійсність, яка приховує той факт, що її немає» [1, с. 230]. Ж. Бодріяр визначає п'ять стадій відображення реальності: – просте відображення дійсності; – спотворення дійсності; – маскування відсутності дійсності; – вдавана дійсність; – симулякр, який не має жодного відношення до дійсності і зациклений сам на собі. Феномен симулякру став одним з центральних у постмодерній філософії. За словами О. Матвейчева: «сучасний світ переповнений ілюзіями, що в процесі історичного розвитку призвело до такого стану суспільства, коли воно більше не проявляє інтерес до ідеологічної складової. Потреба суспільства у сучасному світі заснована на симулякрах і провокується штучно» [2, с. 103]. Він

наголошує на тому, що «Ми давно вже не вирішуємо як і що нам їсти і як і що нам пити. Це легко виявити, проаналізувавши технологічні прориви в харчовій і легкій промисловості що відбулись в XX столітті, і віртуальні стратегії, які провокували зміни в споживанні цієї продукції. Ми з ними миримось і не вважаємо «брудними» тільки тому, що вони непомітні» [2, с. 111].

На думку Д. Огілві, сутність потреб постмодерного суспільства в тому, що вони створені штучно. «Суспільство в історичному розвитку прийшло до апатії і сучасному виробнику продукції, у широкому розумінні терміну «продукція», необхідно створювати інтерес у споживача. Це відображено і в політичному процесі. Штучно створений інтерес підводить суб'єкта до ситуації вибору між обмеженою кількістю альтернатив, які відповідно до логічних законів і законів ринку, створені також штучно» [3, с. 97].

Суспільство перестало створювати попит самостійно через наповненість сучасного світу симулякрами. В свою чергу, агенти, які створюють «пропозицію» зіштовхнулись з ситуацією, коли «попит» у суспільства треба створювати самостійно. Це формує нову логіку явища вибору. Агент робить вибір між доступними альтернативами, але на підґрунті штучного «попиту» на створений симулякр, що виключає фактор раціональності, з точки зору «агента» – донора пропозиції.

«Тепер пропозиція створює умови для свого існування, а не попит. Вдаваний попит штучно формується на основі існуючої пропозиції» – вважає Д. Огілві [3, 98]. Тобто, на вибір актора впливає не реальність, а її ілюзія. Вибір стає справою суто технологічною, на основі запропонованих альтернатив. Альтернативи створюються задля їх самовтілення, як симулякр, що зациклений сам на собі. Такі симулякри є ніщо інше, як обман, оскільки вони ніяк не пов'язані з реальністю.

«Подивіться на еволюція суспільства. Від воєн, прямого грабунку і насилля – до грубого обману. Від грубого обману до віртуальних стратегій» – каже Ж. Бодрійяр.

На думку О. Матвейчева: «Будь який обман будується на основі самообману того, хто став жертвою обману. Це аксіома. Тому теза про те, що люди ні в чому не винні не витримує критики. Люди винні в тому, що дають себе обманути»[2; 110 ст.]. Теперішній світ немає нічого спільного з дійсністю. Він перенасичений обманами і ілюзіями, симулякрами і похідними від симулякрів, тобто реальність лише імітується. Виходячи з цього, актори лише провокують створення нових ілюзій і обманів тим, що не формують попиту на реальність.

Література

1. Бодрійяр, Жан Симулякри і симуляція (укр.). К.: – Основи, 2004. – С. 310.
2. Матвейчев Олег Уши машут ослом М.: – Alex J. Backster Group, 2006 р.– С. 512.
3. Огилви Д. О рекламе. – М.: Эксмо, 2007. – С. 342.

Савкова С.С.

*студентка факультету правової політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ВИБІР В. СТУСА: МІЖ ПОЕЗІЄЮ ТА РАЦІОНАЛЬНІСТЮ

*Як добре те, що смерті не боюсь я
І не питаю, чи тяжкий мій хрест.
В. Стус*

Впродовж усього життя людина постійно робить вибір, результати якого визначають подальше життя. З цього кута зору актуальним є дослідження вибору В. Стуса – українського поета, якого називали Шевченко ХХ століття і, водночас, «особливо небезпечним злочинцем» (з точки зору радянської пропаганди). В. Стус – знавець філософії та кількох європейських мов і в'язень з 15-річним стажем.

Актуальною проблемою постає осмислення раціональних та ірраціональних фактів у процесі прийняття рішень видатним українським поетом Василем Семеновичем Стусом.

1972 р. розділив шлях Стуса на дві дороги, поміж яких пролягло запитання особистого вибору поета. Позаду залишився час подолання життєвих випробувань, попереду – підтвердження здатності заплатити ціну, виставлену тобі суспільством за те, що ти, всупереч усьому «радянському народові», зберігаєш право на власну думку, вчинок та самостійний вибір. Перед В. Стусом питання стояло так: зречешся себе і друзів чи сядеш до в'язниці за вірність собі та їм. Зректися – означало втратити себе, на що поет не погодився.

В. Стус дотримався головного імперативу життя – готовності до опору заради своїх і небайдужість до існування ворожих рідній землі й здоровому глузду законів. Це свідомий вибір – традиції, а не закону, який порушує віковий порядок речей, а відтак, за філософією В. Стуса, не є обов'язковим для людини, яка мислить. Він поступово кристалізував позицію: ти – ніщо поза своїх батьків, родини, землі, краю. І навіть коли весь світ проти тебе, ти – поет, аби не втратити ґрунту під ногами під тиском усіляких «сучасних» ідей та концепцій, маєш відстоювати своє, рідне, національне. І хоч яким важким був би цей шлях, він значно легший за зрадництво.

Своє кредо Василь Стус сформулював ще в 1978 р.: «Нація – це спосіб існування людства. Інакше, як у формі нації, людство існувати не може. І тому порушення прав нації, а тим більше політика знищення націй є грубим порушенням прав людини, злочином проти людства. Тому збереження прав нації на існування, захист і боротьба за її нормальне буття (збереження культури, мови, звичаїв) – це і є боротьба за збереження людства» [2, с.130]. Природно, що в умовах соціалістичного ладу подібне думка не мала права на існування. Але В. Стус уперто продовжував йти «проти течії», не визнаючи компромісів і зберігаючи вірність своїм ідеалам.

Три хвилі арештів (середини 1965 р., 1972 та 1980 років), хвиля переслідувань, що нагадувала сталінські часи, травмувала ціле покоління української інтелігенції й змусила багатьох покаятися (нехай і формально) й відійти від дисидентської діяльності. Тим величнішою перед українською нацією стає постать Василя Стуса, який загинув, але не відмовився від своїх переконань. Ім'я Василя Стуса стало символом духовної незламності й свободи у національному пробудженні і самоусвідомленні, а творчість мислителя асоціюється з чітким виявом свободи за будь-яких умов дійсності. У такому контексті яскраво простежується проблема свободи та вибору. Незмінним девізом Василя Стуса була єдність життя і слова. «Я пишу вірші і думаю, що колись це буде потрібно моєму народові, – писав поет незадовго до смерті. – А те, що мене мучать за них, – то що зробиш? Комуś же треба підставляти свої плечі. Ось я і підставив свої» [1, с. 99].

Аналізуючи вимір змін буття української людини у мемуарній спадщині Василя Стуса, потрібно звернути увагу на проблему бінарності свободи і вибору, що трактується поетом песимістичними, трагічними інтонаціями: «як боляче, що в наших умовах неможлива звичайна людська солідарність. Але як то калічить душу – коли ти бачиш і мовчиш». Буття людини в мемуарному доробку В. Стуса – це та «реальність, що спонукає жити в протистоянні за власний індивідуалізм, в боротьбі за свободу та здатність самостійно робити вибір» [2, с. 89].

Література

1. Гарматюк А.В. Дещо про покоління Василя Стуса / А.В.Гарматюк // Де сила й тиск – там опір повсякчас Стусове коло: Спогади Анатолія Гарматюка та його друзів. – Вінниця: О. Власюк, 2007. – 136с.
2. Полюга В. В. Концепт болю як аспект особистісного начала (на прикладі спадщини Василя Стуса) / В. В. Полюга // Філософські науки: збірник наукових праць. – вип.2. – Суми ВТД «Університетська книга», 2008. – 260с.

Сидоренко М.В.

студент філософського факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

МЕТОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ПОЛІТИЧНОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ В УМОВАХ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ КАМПАНІЇ

Вибір кожної людини впливає на її подальшу долю. Вибір багатьох людей впливає на долю країни або навіть світу. В контексті розглядаємої мною проблематики вибір тієї чи іншої політичної сили на виборах може кардинально змінити людські долі. Оскільки в кінці жовтня 2015 будуть вибори депутатів обласних, місцевих та сільських рад, голів, то дана тема є актуальною.

В багатьох сучасних країнах інститут виборів є основним джерелом артикуляції та агрегації інтересів, «волевиявлення народу метою формування органів державної влади та органів місцевого самоврядування шляхом голосування. Вибори є демократичним способом здобуття і оновлення влади» [6, с. 47]. За допомогою цього формується вищі органи державної влади. Будь-яка політична сила, яка хоче мати верховну легальну і легітимну владу, повинна здобути її за допомогою виборів. Щоб досягти цієї мети, кожний суб'єкт бере участь в електоральному процесі.

Сучасна виборча кампанія – це участь професійних виборчих команд, які формується з політичних консультантів, політтехнологів та місцевих фахівців, що в курсі регіональних потреб, проблем та настроїв. Але це не гарантує того, що певна політична сила виграє вибори. Тоді звертаються до технологій політичного маніпулювання, яке повинно формувати позитивний образ партії або кандидата, підвищити їх популярність в очах виборців. Правильне проведення маніпулятивної кампанії веде до зміни базових намірів виборців і повернення їх думки у русло, яке вигідне суб'єкту маніпуляції.

Політична маніпуляція – це вид прихованого впливу, нав'язування суб'єкту певної стратегії поведінки, передачі йому підстав, з яких той міг би логічно вивести своє, але зумовлене іншою стороною рішення для досягнення одностороннього виграшу.

«Маніпулювання передбачає видимість вільного вибору, його варіативність» [2, с. 128]. Головна мета політичної маніпуляції – досягнення підтримки населення, в межах нашої проблеми – набрати необхідну кількість голосів для отримання тієї чи іншої посади.

Розглядаючи існуючі виборчі технології, їх можна поділили за характером впливу на електорат наступним чином: прямі та опосередковані. До прямих належать безпосередній, «живий» контакт з виборцями через публічні виступи, організація проведення кампанії «від людини до людини», залучення до агітації «відомих людей», організація масових публічних акцій.

Опосередкований вплив здійснюється за допомогою друкованих засобів поширення інформації, про що в своїй книзі «Політичні технології» [5] ведуть мову Е. Малкін і Е. Сучков. Один з найпоширеніших варіантів, який в собі несе інформаційне навантаження, є програмна листівка. Програмна листівка містить фотографію або емблему партії, коротку біографію, історію партії, меседж, логотип або слоган. З основних форм розповсюдження опосередкованого впливу можна виділити такі: рекламний щит (білборд), перетяжки над вулицями, плакати, листівки.

У цих друкованих засобах відкривається велике поле для маніпуляції, оскільки дає можливість спотворювати інформацію. Способів спотворювати цю інформацію для впливу на свідомість виборця існує безліч: підміна понять (метод семантичного маніпулювання), мозаїчність інформації, позитивізації / негативізації, максимальне спрощення, прийом «навішування ярликів».

Технологіями маніпуляції вибором громадянина в електоральному процесі є: «Жертвна корова», «Канонізація соціологічних опитувань» або «звернення до

рейтингу», прийом «яскравого узагальнення», метод створення фактів полягає у поєднанні відомих фактів з вигаданими правдоподібними фактами» [3], історичних аналогій, «фургона з оркестром», «Комплекс Танатоса».

Стереотипи – це готові кліше мислення, але ці кліше дуже привабливі. «Стереотип – стійка сукупність уявлень, що складаються в свідомості як на основі особистого життєвого досвіду, так і за допомогою різноманітних джерел інформації» [1].

Описані вище методи маніпуляції на виборах здійснюються за допомогою впровадження у свідомість людини певних елементів. Вони здійснюються лише через викривлення дійсності, подання неправдивої інформації. Ці методи належать до так званих «чистих», бо за своєю суттю вони не є цілковитим обманом, а також за їх здійснення, в багатьох випадках, не настає кримінальна відповідальність.

Література

1. Бахтурідзе З. З. Манипуляция массами в политическом процессе [Електронний ресурс] / З. З. Бахтурідзе // Ваклер. – 2002. – Режим доступу до ресурсу: http://agso.narod.ru/docs/iswne/zeynab_manip.htm.
2. Грачев Г. В. Манипулирование личностью: организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия / Г. В. Грачев, И. К. Мельник. – М: ИФ РАН, 1999.
3. Кара-Мурза С. Манипуляция сознанием [Електронний ресурс] / С. Кара-Мурза // Эксмо. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: http://royallib.com/book/karamurza_sergey/manipulyatsiya_soznaniem.html.
4. Кошелюк М. Выборы. Магия игры. Технология победы [Електронний ресурс] / М. Кошелюк // Макцентр. – 2000. – Режим доступу до ресурсу: http://www.sovetnik.ru/books/books_86.html.
5. Малкин Е. Политические технологии [Електронний ресурс] / Е. Малкин, Е. Сучков // Русская панорама. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.alleng.ru/d/polit/pol037.htm>.
6. Шляхтун П. П. Конституційне право: словник термінів / П. П. Шляхтун. – К: Либідь, 2005. – 568 с.

Ткач Б.А.

студентка

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗМ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИБОРУ ЯК ПІДХІД ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ

Інституціоналізм раціонального вибору є однією із сучасних теорій пояснення політики, що характеризується як синтезом попередніх парадигм вивчення політичного, так і широким застосуванням міждисциплінарного підходу, який, поруч із досягненнями політичної науки, користується також знаннями з економіки, психології, соціології [1; 108]. Для визначення сутності зазначеного підходу необхідним є розуміння попередніх етапів досліджень політичних явищ, що здійснили на нього найбільший вплив. Це – інституціоналізм та біхевіоризм.

Інституціоналізм виступав історично першою парадигмою дослідження політичної сфери суспільного життя, що склалася наприкінці ХІХ ст. Його специфікою був розгляд конкретних формалізованих державних структур (парламенту, уряду, партій і т. д.), а за методологічну основу було обрано описовий, історичний та компаративний методи.

Проте уже на початку ХХ ст. динамічність суспільно-політичних процесів винесла на перший план політичну поведінку мас, що відобразилося і у політології, де панівним підходом відповідно до цього став біхевіоризм. Використовуючи велику кількість емпіричних методів, дана парадигма концентрувала увагу на вивченні суспільної думки, політичних протестів, ідеологій, голосуваннях. Але у 50-х роках ХХ ст. стало зрозуміло, що через орієнтацію на вирішення конкретних задач конкретними методами біхевіоризм не може претендувати на вироблення теоретичних основ політики, необхідних для існування політології як науки.

За таких умов у подальшому одержав розвиток системний аналіз та структурний функціоналізм у політиці, а згодом і постмодерністські теорії. Проте на особливу увагу заслуговує саме неоінституціоналізм.

Можна сказати, що неоінституціоналізм, у рамках якого і виокремлюють інституціоналізм раціонального вибору, склався на основі критичного переосмислення як інституціональної, так і біхевіористичної парадигми, намагаючись врахувати їх недоліки. Неоінституціоналізм пояснює політичні інститути не в якості формальних структур, а як практику, що виникає у ході реальної діяльності. Політика, отже, стає сукупністю політичних дій індивідів, обмежених встановленими правилами політичних інститутів.

Інституціоналізм раціонального вибору наголошує на тому, що поведінка є у більшій мірі функцією правил та стимулів, ніж норм та цінностей. У свою чергу, система таких правил та стимулів і складає певний інститут, дія у межах якого дозволяє індивіду максимізувати власну користь [2; 194]. Отже, підхід включає в себе три основні елементи: 1) методологічний індивідуалізм;

2) спрямованість на досягнення цілей або максимізація корисності; 3) існування різноманітних інституційних обмежень, що так чи інакше впливають на індивідуальний вибір [3; 32].

Виходячи з вищезазначеного, даний підхід можна назвати спробою раціоналізації політики через раціоналізацію діяльності її основних акторів. Поняття вибору, яке в даному випадку постає одним із ключових у політичній теорії та практиці, спирається на аналіз можливих альтернатив та впровадження тієї із них, яка в подальшому здатна здобути найбільшу корисність; отже, будь-яка політична поведінка є обґрунтованою, оскільки вона завжди спрямована на досягнення певного результату.

Інституціональна складова зазначеного підходу, по-перше, має на меті встановлення певних правил, за якими має здійснюватися підбір таких альтернатив, а по-друге, вказує індивіду на певну соціально-політичну реальність, у межах якої він функціонує. Відповідно, здійснення усіх інституціональних змін є наслідком раціональних рішень індивідів.

Таким чином, інституціоналізм раціонального вибору постає таким методологічним принципом, який поєднує у собі інструментарій як інституціоналізму, так і біхевіоризму: широко використовується синтез теоретичних та емпіричних методів у дослідженні політики.

Література

1. Кутырев Г. Неоинституционализм рационального выбора: преимущества и внутренние противоречия // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2012. – № 11(25). – Ч. I. – С. 107–111.

2. Романюк А. Новий інституціоналізм та поняття інституту в політичній науці // Вісник Львівського університету. Серія : Філософські науки. – 2006. Вип. 9. – С. 190–199.

3. Pollack, M.A. (2007). «Rational Choice and EU Politics,» in Knud Erik Jørgensen, Mark A. Pollack and Ben Rosamond, eds., The Handbook of European Union Politics (New York: Sage, 2007), 31-55.

Ткачук А.О.

студентка

Национального университета «Одесская юридическая академия»

Г.Х. АНДЕРСЕН «СНЕЖНАЯ КОРОЛЕВА»: ПРОБЛЕМА ВЫБОРА С СОЦИОЛОГИЧЕСКОЙ ТОЧКИ ЗРЕНИЯ

По мнению великого ученого-исследователя Тоффлера сейчас человечество находится в информационно эре и очень важным является предоставления информации человечеству [1, с. 12]. Она необходимо для решения самой распространенной проблемы – выбора.

Ежедневно каждый человек сталкивается с этим явлением: с выбором продуктов питания, транспорт, образование, одежды, бытовой химией и т.д., которые в принципе, с научной точки зрения, не несут большого влияния на дальнейшую жизнь. Но ведь иногда перед нами появляется возможность выбора, которая может кардинально изменить направление нашей жизни и, конечно же, отразиться в дальнейшем. Здесь важным фактором являются возможность найти и оценить все существующие альтернативные варианты.

Обладаем ли мы свободой выбора? В соответствии с современным экономическим словарем свобода выбора – свободное право собственника использовать по своему усмотрению имеющиеся ресурсы и деньги; свободное право работников выбирать по своему желанию место и вид труда; свободное право потребителей расходовать свои доходы на собственные нужды [2, с. 345]

«Социологическая проблематика, – справедливо указывает А. Г. Здравомыслов, – всегда связана с изучением превращения различных форм рациональности и иррациональности друг в друга» [3, с. 12-16]. Следуя его ходу мыслей изучение таких превращений состоит, в первую очередь, из исследований мотивации поведения субъекта, из выявления в нем рациональных и иррациональных моментов; в установлении рациональной меры организованности возникающих социальных институтов.

Теория рационального выбора, по экономической сущности, нашла свое частичное применение в политологии, социологии и других общественных науках. Так, например, Р. Швери заявляет, что «экономическая наука, потеряв объект, приобрела взамен специальный подход, который может быть применен к анализу как рыночного, так и нерыночного сектора общественной жизни. Такова на самом деле главная миссия теории рационального выбора. «Она формализует логику, которой руководствуются люди, осуществляя выбор в самых разных ситуациях повседневной жизни» [4, с. 35].

Что же такое выбор? С чем сталкивается человек? Выбор между чем и чем он осуществляет? Добром и злом, предательством и верностью? Чем руководствуется человек, когда делает тот или иной выбор? Зависит ли это от воспитания индивида и личности, его мировоззрения, социального статуса и социальной среды обитания и т.д.

Рассмотрим данную проблематику на основе творчества Ганса Христиана Андерсена. Так, в его сказках достаточно последовательно проводится христианский принцип непротивления злу насилием. В самом этом принципе содержится гигантский нравственный заряд. Совершенно очевидно, даже если зло совершается, пытаясь оправдать себя во имя хорошей идеи, оно все равно остается злом. Распознать зло не так просто. Зло может быть завуалированным, хорошо скрытым и засмакированным. Так в образе роскошной, красивой, привлекательной Снежной Королевы скрываются зло, насилие и подавление воли субъекта. Ярким представителем принципа непротивления злу насилием в этой сказке является Герда.

Не смотря на всё величие и могущество Снежной королевы, Герда не испугалась и решилась пойти против нее, спасая Кая. Она выбрала для себя этот нелегкий путь спасения своего друга, путем самопожертвования и с риском для собственной жизни. Она не разу не уподобилась Снежной королеве и сумела сохранить свою индивидуальность. Огромное желание спасти Кая давало ей силы, подкрепляя ее дух и уверенность в победе.

Много испытаний выпало на долю маленькой девочки, но она сумела их преодолеть, благодаря убежденности в правоте своих действий. Очень важно при осуществлении выбора правильно определить постановку целей, задач и способов их достижения. Герда успешно справилась с этим. Главная ее цель – спасти Кая любой ценой и вернуть его домой целым и невредимым!

Герда могла сделать следующий выбор:

- 1) остаться дома в зоне комфорта с тревогой в душе, продолжать жить обычной жизнью, но без названного брата;
- 2) пойти за ним – спасти Кая и вернуть его домой
- 3) остаться в чудесном саду, где всегда лето, у гостеприимной старушки
- 4) остаться во дворце и наслаждаться придворной жизнью – жить в роскоши и богатстве.
- 5) испугавшись разбойников, смириться с судьбой и остаться навсегда пленницей (повлияла на выбор маленькой разбойницы).

А теперь остановимся на подробном анализе каждого альтернативного варианта выбора. Именно маленькая Герда оказалась на распутье: остаться в зоне комфорта или последовать на поиски верного друга.

3. Здесь не все так просто, понятно и однозначно. С одной стороны, гостеприимная и добрая старушка помогает бедной девочке, а с другой стороны эта же старушка с помощью колдовства и обмана удерживает Герду 6 месяцев. Сознание Герды было погружено в колдовской сон, а в подсознании преобладало социальное над личным. Благодаря этому она смогла в скором времени пробудиться и продолжить свой путь.

4. Здесь мы можем заметить четкую социальную позицию маленькой девочки – она готова пожертвовать личными благами для спасения другого индивида.

5. Благодаря сильному чувству социальной справедливости Герда смогла повлиять на выбор маленькой разбойницы и существенно изменить ее

мировоззріння, а також предствалення о добрі і злі. Отодвинув своє «Я» на задній план, маленька розбійниця змогла зробити соціально справедливий вибір [5, с. 95–140].

Високі моральні ідеали допомогли Герде перемогти эгоїстичну Сніжну королеву і розтопити заледенівше серце Кая. Благодаря таким сильним моральним складовим Герда зробила саме такий вибір, а не іншим.

Література

1. Е. Тофлер. Третя хвиля/ Тофлер Е. – М.: АСТ. – 2010. – 784 С. – 1980.
2. Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Сучасний економічний словарь/ Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовський, Е.Б. Стародубцева. – 2-е изд., испр. М.: ИНФРА-М. – 1999. – 479 С.
3. Здравомыслов А.Г. Рациональность и властные отношения/ А.Г. Здравомыслов // Вопросы социологии. Вып. 6. – М. – 1996. – С. 33.
4. Швери Р. Теория рационального выбора: универсальное средство или экономический империализм?/ Р. Швери // Вопросы экономики. – 1997. – Э 7. – С. 35.
5. Андерсен Г.Х.. Сказки/ Г.Х. Андерсен. – М.: АСТ, Люкс. – 2005. – С. 254.

Фіалковська Н. О.

студентка

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

САМОСТІЙНИЙ ВИБІР ЧИ ЗАЗДАЛЕГІДЬ ПРОДУМАНА ТАКТИКА ПОЛІТИКІВ?

На сьогодні наша країна, як і решта світу, знаходиться під всеохоплюючим впливом глобалізації, що визначає нові межі суспільно-політичного буття. Зокрема сучасний стан розвитку суспільства характеризується його глобальною інформатизацією, широким впровадження нових інформаційних технологій, медіатизацією політики та посиленням впливу ЗМІ на «правильний вибір» кожного члена суспільства.

Не варто забувати, що сучасне демократичне суспільство великою мірою залежить від інформації, яку ЗМІ подають нам щоденно. Демократичні гасла: «свобода преси», «відкритість інформації», «відсутність цензури» пропагують демократичні цінності та свободи, дають можливість контролювати владу з боку суспільства. Однак, це лише видима верхівка айсберга, яка нашою хвилює нас на думку, що можливість контролю дійсно реальна, однак яка газета, радіостанція чи телеканал належать народу? За ними всіма стоять або політики, або олігархи, які витрачають мільйони на формування вдалої та ефективною на їх погляд суспільної думки.

В епоху інформаційного суспільства досить поширеним явищем стають інформаційні та психологічні війни, або ж їх ще називають операціями, а також, що не менш важливо, законні методи їх втілення: агітація, пропаганда, політична реклама тощо. Час змінив не тільки суть інформації, але й інтенсивність її впливу, при чому роль публічної інформації у прийнятті політичних рішень значно зросла.

Можна охарактеризувати психологічні операції як комунікативні технології, що спрямовані на внесення змін у поведінку індивіда за допомогою модифікації його моделі світу, що здійснюється шляхом внесення змін у інформаційні потоки. Адже інформація – головний механізм управління масовою свідомістю [2].

На сьогоднішній день Україна перебуває у стані інформаційної кризи, що породжує проблему вибору як такого. Сучасне демократичне суспільство знаходиться у безпосередній близькості із засобами масової комунікації, які стають єдиною платформою для здійснення та прийняття рішень громадськістю. Адже лише невеликий відсоток виборців має безпосередній контакт з представником політичної партії, що обирається, а всі інші мають орієнтуватися на інформацію, що породжують ЗМІ. Саме тому рішення виборця зроблене виключно на підставі інформаційного контексту. Політики широко використовують методи і засоби ведення психологічних операцій з єдиною метою – залучитися підтримкою виборців, де основними методами ведення психологічних операцій являються методи поширення візуальних, звукових і відео звукових пропагандистських матеріалів. При чому основним завданням яких є необхідність вселити виборцям думку про те, що вони самі зробили цей «правильний та необхідний» їм вибір. Цей трюк Г.Г. Почепцов називає «грою на рівних», який вселяє масовій аудиторії думку про самостійність прийнятих рішень і сприяє зниженню рівня опору навіювання. Так як більшість виборців спирається у своєму виборі на ірраціональні чинники, такі як імідж політичного лідера, його репутація, особиста симпатія чи антипатія тощо, то можливість схвалення до «правильного» вибору зростає. Цими підсилювачами виступають політична реклама, агітаційні матеріали (листівки, плакати), радіо та телешоу. Адже всі агітаційні передвиборчі матеріали направлені ніяк не на ознайомлення виборця з програмою політичної партії або політичною біографією її лідера, а на формування того образу, який остаточно буде сприйнятий та обраний суспільством.

Можна прослідкувати неабиякий вплив агітаційних та пропагандистських засобів на вибір українців під час дострокових президентських виборів 2014 року. Наприклад, найбільш яскраве гасло передвиборчої кампанії до президентських виборів було у Петра Порошенка – «жити по-новому». Жодна виборча кампанія не є змістовною, вона спрямована на емоції, почуття та переживання людей. Тому для остаточного впливу на свідомість людей достатньо вдалого слогану, який зачіпає найактуальніші проблеми сучасності, велика частота його повторюваності, імідж чесного політика з намірами покращити стан країни та підштовхнути виборця до «єдино можливого

правильного вибору». Зокрема про великі розміри витрат на передвиборчу кампанію свідчить фінансовий звіт кандидатів, який опублікувала ЦВК в газеті «Голос України», в якому найбільше коштів в розмірі 96 млн грн було витрачено П. Порошенку. Таким чином політтехнологи П.Порошенка зробили вдалу ставку на основне гасло, яке найбільш чітко змальовує ситуацію, яка склалася в Україні – повна розруха, необхідність нового обличчя в політиці, орієнтованість на Європу. Саме цей «товар» невпинно рекламували бігборди та телеканали кожного міста в Україні. При чому як зазначає більшість психологів, у передвиборній агітаційній рекламі вищезазначеного кандидата були використані найбільш поєднувані кольори – червоний і білий, з яких найлегше сприймається інформація.

Отже, проблема вибору наразі є гостро актуальною проблемою в Україні та у всьому демократичному світі. Адже, в епоху глобалізації та інформаційного суспільства людина є об'єктом впливу пропагандистських та агітаційних методів ведення психологічних війн, при чому її особистий самостійний вибір нівелюються до набору заздалегідь визначених рішень, де основні зусилля владних структур направлені на переконання у правильності та самостійності зробленого нами вибору.

Література

1. Науменко Т. В. Соціологія масової комунікації: Навчальний посібник. Видавничий дім «Пітер», 2005 – 288 с
2. Почепцов Г.Г., Чукут С.А. Інформаційна політика: Навч. посіб. 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2008. – 663 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

Яковлев Д.В.

*доктор політичних наук, професор,
декан факультету політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДВА «ОБЛИЧЧЯ» ПОЛІТИЧНОГО ВИБОРУ

Дослідження *політичного вибору* у даній розвідці фокусується на двох процесах: електоральному та управлінському. Хоча вони взаємопов'язані, проте кожний з них являє окреме «обличчя» вибору. Електоральне «обличчя» вибору – це громадяни, які є основними акторами у голосуванні. У публічній політиці – друге «обличчя» вибору – це представники влади. Вони краще організовані, аніж громадяни, а отже – здатні визначати порядок денний суспільного життя, правові та процедурні умови політичного вибору. Зв'язок між електоральним та управлінським вибором полягає у тому, що громадяни у процесі голосування формують персональний та партійний склад представницьких органів влади, які, у свою чергу, визначають правила

політичного (у тому числі – електорального) вибору. Взаємопов’язаність виборчого процесу та діяльності органів влади особливо відчутна для країн, що знаходяться на етапі демократизації. Електоральні кампанії дійсно сприяють підвищенню легітимності урядування, але не завжди забезпечують ефективність у вирішенні суспільних проблем. Умова проведення регулярних і вільних виборів є необхідною, але недостатньою для забезпечення ефективного («доброго») урядування.

Одне із основних протиріч, пов’язаних із політичним вибором полягає у тому, що теми, які привертають увагу громадян під час виборчої кампанії («штучний порядок денний»), як правило, відрізняються від поля проблем, що вимагають вирішення у процесі публічного управління («реальний порядок денний»).

У пострадянській політиці зберігає методологічну вагомість принцип, сформульований в «Економісті на дивані»: «Замість того, щоб задаватися питанням «що призвело до настільки ірраціональної поведінки?» потрібно запитати: «чому ця поведінка є раціональною?» (Ландсбург С. Економіст на дивані: экономическая наука и повседневная жизнь / Ландсбург С. – М., 2012. – с. 31). Одним із основних методологічних положень теорії вибору є те, що виборці, як і політики – це суб’єкти, які *раціонально* переслідують цілі максимальної вигоди чи користі.

Сьогодні українські громадяни переживають черговий «кінець світу», знайомого з початку тисячоліття. У 2013-2014 роках кризові явища «пострадянського політичного світу», які жевріли від часу розпаду СРСР, спричинили справжні багаття, які запалали на Сході України. Знову загострюється проблема вибору моделі реформ, напрямку внутрішньо– та зовнішньополітичного курсу, що, у свою чергу, актуалізує візії «*ситуації вибору*». Вартість помилок для політичного класу та суспільства зростає. При цьому, у політичному та політологічному дискурсах багато уваги приділяється *виборам в Україні* (електоральному процесу), але, водночас, недостатньо акцентується увага саме на *умовах, альтернативах та обмеженнях вибору* політичних акторів, громадян та цілих інституцій (будь-то у високих кабінетах, на виборчих дільницях чи під час вуличних протестів).

У політичній теорії сформувалось доволі скептичне ставлення до раціонального вибору у тому вигляді, як його представлено у моделі Homo economicus. Радше схильні говорити про вибір за принципом «обмеженої раціональності». Такий підхід дозволяє більш критично підійти до розуміння засад політичного вибору: від електорального до вибору оптимальної конституційної та інституційної політики. Демократизація, з позицій теорії публічного вибору, інтерпретується не як результат природного, вільного від втручання структурування, а як наслідок *планування* й створення відповідних *юридичних умов та політичних інститутів*.

Повною мірою це стосується політичного вибору, який у пострадянську добу приймає «удари» з усіх боків: проблема формулювання «всеохопного» інтересу (М. Олсон); поява та посилення пострадянських «максимізаторів»

економічної та політичної вигоди, прибутку та ресурсів; намагання влади у різні періоди частково обмежити права і свободи громадян.

Проблема політичного вибору громадянина у кабінці для голосування полягає у обранні найкращого серед всіх кандидатів за певними критеріями. Визначення критеріїв вибору – це особиста справа кожного виборця, або групи виборців, об'єднаних за певними соціальними (віковими, ідеологічними, гендерними та ін.) ознаками. Але не тільки визначення оптимальних критеріїв ускладнює політичний вибір. Сама логіка демократичних виборів передбачає *альтернативність*: політичного діяча потрібно обирати з-поміж різних кандидатів. *Альтернативність* обов'язково передбачає *відмінність*; у конкурентних (демократичних) виборах це – *змагальна відмінність*. Аргументація, деталізація правил та форм публічних дискусій, їх складність, витонченість та елегантність свідчать про зрілість демократій. Навпаки, спрощення суспільних проблем, популізм, демагогія, схильність до монологу, або й уникнення *дебатів*, їх ігнорування з боку політичних акторів свідчать про елімінування раціональності з простору вибору. Нетерпимість до обману – один з основних принципів змагання. Обман тут не лише означає порушення прийнятого у змаганнях спільного для всіх добровільного закону, а й введення до «агону» елементів міметизму, тобто театру, якраз і побудованого на обмані та вірі у нього.

З іншого боку, забезпечення легітимності уряду дозволяє відзначити «капкан вільних виборів», «ненадійність фактора виборів», що може призвести до феномену, спільного для громадян посткомуністичних країн, – розчарування у виборах. Для учасників демократичного транзиту стає очевидною теза Ларі Даймонда щодо існування істотної відмінності між «виборчою» та «ліберальною» демократією. Остання не обмежується наявністю системи демократичних виборів. Їй притаманні також такі риси, як: «контроль над виконавчою владою; незалежна судова влада, яка забезпечує дотримання верховенства закону; захист прав свободи особистості, слова, зібрань, совісті, права вибирати і бути обраним; захист прав меншин... відсутність цензури... У випадку виборної демократії існує система влади та управління, сформована в результаті відносно вільних і справедливих виборів, але відсутні багато інших гарантій прав і свобод, які існують в ліберальних демократіях» (Даймонд Л. Консолідація демократії і політична культура / Л. Даймонд // Демократія: Антологія. – К.: Смолоскип, 2005. – с. 886).

Таким чином, раціональний вибір у політиці – це один із найважливіших механізмів демократизації, який здатний забезпечити головну трансформацію пострадянського суспільства: перетворення індивідуальних раціональних дій на раціональне публічне адміністрування як у процесі електорального вибору так і у прийнятті владних рішень.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ОДЕСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ
МІЖНАРОДНОЇ АСОЦІАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

ІІІ МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

ПОЛІТОЛОГІЯ, ФІЛОСОФІЯ, СОЦІОЛОГІЯ: КОНТУРИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ПЕРЕТИНУ

15-16 жовтня 2015 року, м. Одеса

Видання та друк – Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105.

Телефон: +38 0552 399580

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 4392 від 20.08.2012 р.

Підписано до друку 21.10.2015 р. Формат 60х84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.

Ум.-друк. арк. 11,16. Тираж 200. Замовлення № 1015-182

Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.